

TURYSTYKA

sakralna

aktywna

kulturowa

industrialna

Śląskie

INFORMATOR KRAJOZNAWCZY
MAPY TURYSTYCZNE 1:100 000

www.gosilesia.pl

Śląskie.
Pozytywna energia

ŚLĄSKA ORGANIZACJA TURYSTYCZNA

Śląskie.
Pozytywna energia

Śląskie

INFORMATOR KRAJOZNAWCZY

Tekst:

Edward Wieczorek

Konsultacja:

Agnieszka Sikorska

Opracowanie kartograficzne:

Mariusz Maryniak

Opracowanie graficzne:

Agnieszka Tomkowicz

Wydawca:

Śląska Organizacja Turystyczna
40-085 Katowice, ul. Mickiewicza 29
tel. 0048 32 207 207 1, fax 0048 32 207 207 2
www.silesia-sot.pl, e-mail: info@silesia-sot.pl

Realizacja:

Wydawnictwo Kartograficzne Compass
30-084 Kraków, ul. Podchorążych 3
tel./fax: 0048 12 626 14 36
www.compass.krakow.pl, e-mail: biuro@compass.krakow.pl

Druk:

Drukarnia Leyko

Śląskie. Pozytywna energia

Województwo Śląskie to kraina niezwykła, zaskakująca swoją różnorodnością, niepowtarzalnymi krajobrazami i bogatym dziedzictwem kulturowym. Można tutaj odkrywać tajemnice średniowiecznych zamków i jaskiń Jury Krakowsko-Częstochowskiej, wspinać się po malowniczych skałkach, wędrować pięknymi szlakami Beskidów, jeździć konno, żeglować, szusować na nartach, przemierzać rowerem drogi i bezdroża. Na przybywających czekają liczne zabytki architektury drewnianej, zabytki techniki, wspaniałe pałace, rezydencje magnatów i przemysłowców, muzea, rezerваты przyrody, obiekty sakralne ze słynnymi sanktuariami na Jasnej Górze i w Piekarach Śląskich.

Poznanie śląskich atrakcji turystycznych i krajoznawczych; korzystanie z ich bogactwa ułatwia dostępna dla każdego baza noclegowa, zaś smaczne potrawy kuchni śląskiej czynią pobyt tutaj jeszcze bardziej interesującym. Logo naszego regionu tworzą cztery kolory. Każdemu z nich przypisaliśmy jeden rodzaj atrakcji turystycznych opisanych w naszym przewodniku. Kolorem żółtym oznaczyliśmy sanktuaria i obiekty sakralne, zielonym turystykę aktywną, niebieskim dziedzictwo kulturowe, zaś czarnym zabytki techniki.

Przy opisach miejsc i miejscowości umieszczono współrzędne do załączonych map: [C;A5] oznacza mapę C i współrzędne miejsca A5. Mamy nadzieję, że zamieszczone w wydawnictwie informacje będą pomocne przy odkrywaniu uroków Śląskiego, obcowaniu z jego przyrodą, historią i kulturą.

Zapraszamy do lektury i zwiedzania!

Województwo Śląskie

Utworzone 1.01.1999 r. województwo śląskie jest czternastym pod względem powierzchni i drugim pod względem liczby mieszkańców województwem w Polsce. Zajmuje 12 334 km² i liczy 4,6 mln ludności. Na 1 km² powierzchni przypada 377 mieszkańców, co daje największą w Polsce gęstość zaludnienia (średnia krajowa – 122 mieszkańców). Województwo śląskie leży w południowej części Polski i graniczy z województwami: opolskim, łódzkim, świętokrzyskim, małopolskim oraz Czechami i Słowacją. Podzielone jest na 19 powiatów grodzkich (miastach na prawach powiatu) i 17 ziemskich, w jego obrębie leży 166 gmin, 71 miast i 1518 wsi.

Pod względem historycznym tutejsze ziemie obejmują: część Górnego Śląska, Zagłębie Dąbrowskie, część Śląska Cieszyńskiego i zachodnią Małopolskę. Stolicą województwa są 309-tysięczne Katowice.

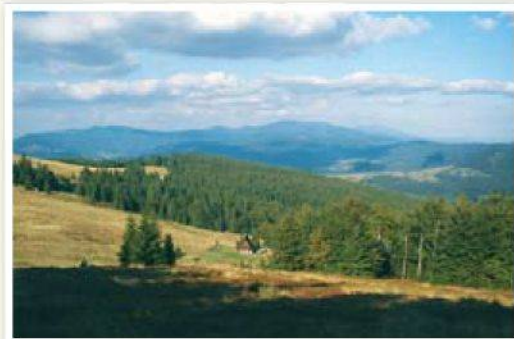
REGIONY TURYSTYCZNE

Ze względu na różnorodność ukształtowania terenu, zagospodarowania turystycznego, dostępności komunikacyjnej i przydatności dla niektórych dyscyplin

Beskidy i Pogórze

Na południu, wzdłuż granicy z Czechami i Słowacją, rozciągają się Beskidy Zachodnie, które w województwie dzielą

się na trzy grupy: Beskid Śląski ze Skrzycznem (1257 m n.p.m.), Beskid Mały z Czuplem (933 m n.p.m.) i Beskid Żywiecki, w którym znajduje się najwyższe wzniesienie całego województwa – jedna z kulminacji Pilska 1534 m n.p.m. (sam szczyt 1557 m n.p.m. znajduje się po słowackiej stronie). Stanowią one od ponad stu lat cel całorocznej

Okolice Wielkiej Rycerzowej, fot. A. Sławski

turystyki i rekreacji, w województwie śląskim można wyodrębnić kilka regionów turystycznych.

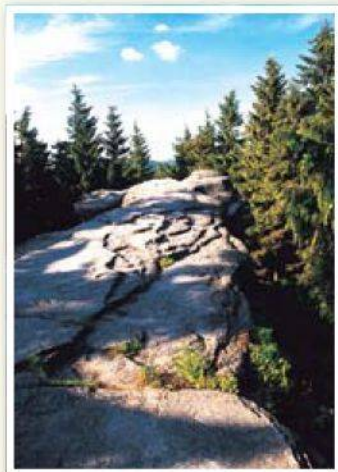
turystyki i rekreacji nie tylko dla mieszkańców województwa śląskiego. Głównym celem przyjazdów w Beskidy jest turystyka

górska – latem i narciarska – zimą. Coraz większą popularnością cieszą się tu także sporty wodne, jeździectwo, wędkarstwo, łowiectwo oraz sporty lotnicze – szybownictwo, lotniarstwo i paralotniarstwo. Letnią turystykę i wypoczynek uatrakcyjnia prawie 1,5 tys. kilometrów znakowanych szlaków turystycznych, kilkanaście schronisk górskich, kolejki linowe, liczne gospodarstwa agroturystyczne i rozbudowane centra wypoczynkowe w Wiśle, Ustroniu i Szczyrku. Ustron jest także znanym uzdrowiskiem. Beskidy, ze swoją „Kaskadą Soły” (trzemą jeziorami zaporowymi), są także atrakcyjnym terenem sportów wodnych. Zimą dochodzą do tego dwa centra narciarskie – w Szczyrku i w Korbielowie, oświetlone stoki i ponad 150 wyciągów narciarskich. Pogórze Śląskie, stanowiące część historycznego Śląska Cieszyńskiego posiada wiele malowniczych zakątków, ciekawe zabytki architektury (kościół drewniany, zamki i pałace) oraz sporo terenów cennych pod względem przyrodniczym. Pomiedzy Pogórzem a ziemią pszczyńską ciągnie się malowniczy „Zabi Kraj” – starorzecze Wisły z setkami stawów hodowlanych, licznymi ostojami ptaków i urokliwym zabytkowym Strumieniem.

Górnośląski Okręg Przemysłowy

Centrum województwa śląskiego zajmuje silnie zurbanizowany i zindustrializowany obszar aglomeracyjny, zwany Górnośląskim Obszarem Przemysłowym (GOP). Jego krajobraz, zniekształcony wielowiekową działalnością człowieka, zaskakuje przyjeżdżających bogactwem dziedzictwa kulturowego: zabytków architektury XIX w., zabytków techniki, muzeów, obiektów kultury i sportu. Tu leży stolica województwa – Katowice, funkcjonuje Wojewódzki Park Kultury i Wypoczynku oraz

głównie do uprawiania turystyki pieszej, rowerowej, konnej i - zimą - wędrownej narciarskiej. O jej atrakcyjności stanowi piękno krajobrazu, korzystne warunki klimatyczne, wysoka lesistość, wyjątkowa różnorodność szaty roślinnej i świata

Malinowska Skala, fot. B. Czerwiński

zwierzęcego oraz bogate formy krasowe: ostańce skalne, głębokie doliny i jary, a także liczne jaskinie. Jura Krakowsko-Częstochowska jest popularnym terenem wspinaczkowym, bowiem efektowne ściany skalne i jaskinie przyciągają tu rzesze alpinistów i speleologów. Jura jest również znakomitym terenem dla coraz popularniejszego lotniarstwa i paralotniarstwa oraz narciarstwa. Atrakcyjności Jurze dodają zabytki architektury – zwłaszcza ruiny zamków i sanktuaria – z najpopularniejszą Jasną Górą (także Żarki-Leśniów, Święta Anna, Mstów i Myszków-Mrzygłód).

Katowice - Spodek, fot. E. Kaniewski

całoroczny ośrodek narciarski Dolomity Sportowa Dolina w Bytomiu.

Jura Krakowsko-Częstochowska

Wyżyna Krakowsko-Częstochowska, zwana popularnie Jurą, jest drugim po Beskidach terenem turystycznym i rekreacyjnym województwa śląskiego, przeznaczonym

Region gliwicko-lubliniecki

Północno-zachodnią część województwa porastają lasy gliwickie i lubliniecko-tarnogórskie. Podobnie jak w przypadku ziemi rybnickiej, tu znakomite tereny rekreacyjne dla mieszkańców województwa. Z myślą o nich wyznakowano kilkaset

Sosnowiec - pałac Schoena, fot. E. Kaniewski

kilometrów szlaków turystycznych dla turystyki pieszej i rowerowej. Największymi atrakcjami tego terenu są zabytki dawnego górnictwa kruszcowego w Tarnowskich Górach, pałace w Pławniowicach, Brynku, Kochicach, Nakle i Świerklańcu, zabytkowe układy urbanistyczne Gliwic, Tarnowskich Gór i Toszka oraz kilkanaście drewnianych kościołków na Szlaku Architektury Drewnianej. Z Bytomia przez Tarnowskie Góry do Miasteczka Śląskiego prowadzi kolejna atrakcja województwa – Górnośląska Kolej Wąskotorowa.

Ziemia pszczyńska

Na północ od Beskidów i na wschód od ziemi rybnickiej rozciąga się ziemia pszczyńska, zajmująca geograficzny obszar Kotliny Oświęcimskiej. Dużą część ziemi pszczyńskiej porastają Lasy Pszczyńskiej, wśród których kryje się stylowy zameczek myśliwski w Promnicach i rezerwat hodowlany żubrów w Jankowicach. Największą atrakcją tego rejonu jest Pszczyna ze swoim zespołem pałacowo-parkowym, skansenem, zabytkowym układem urbanistycznym, Pokazową Zagrodą Żubrów i bogatą bazą gastronomiczną. Na tym terenie znajduje się także drugie po Ustroniu uzdrowisko województwa śląskiego – Goczałkowice Zdrój.

Ziemia rybnicka i raciborska

Kolejny region turystyczny to ziemia rybnicka i raciborska, leżące w południowo-zachodniej części województwa. Największą atrakcją są tu rozległe kompleksy leśne oraz zabytkowe miasta: Racibórz, Rybnik, Wodzisław Śląski i Żory. Ważnym centrum turystycznym są Rudy z zabytkowym zespołem pocysterskim, skansenem kolei wąskotorowej, terenami

Zagroda Wsi Pszczyńskiej, fot. R. Kupczak

rekreacyjnymi oraz siecią szlaków pieszych i rowerowych. Ten region odwiedzany jest często przez turystów-kolarzy oraz miłośników historycznych pamiątek.

Ogródzieniec-Podzamcze - ruiny zamku, fot. arch. ŚOT

ATRAKCJE PRZYRODNICZE

Różnicowanie rzeźby terenu i warunków siedliskowych sprawia, że województwo śląskie posiada bogatą i obfitującą w osobliwości przyrodę, której najciekaw-

sze partie są objęte ochroną w ramach parków krajobrazowych, ostoi obszarów Natura 2000, rezerwatów oraz użytków ekologicznych i pomników przyrody.

PARKI KRAJOBRAZOWE

W granicach województwa funkcjonuje osiem parków krajobrazowych, skupionych w Zespole Parków Krajobrazowych Województwa Śląskiego (42-500 Będzin, ul. Krasickiego 25, tel. 32 267 44 82, 32 267 04 23, fax 32 267 04 22, www.zpk.com.pl, biurozpk@zpk.com.pl).

Żywiecki Park Krajobrazowy [D; F9–12, G10] (pow. 35 870 ha i 21 790 ha strefy ochronnej). Park rozciąga się od Zwardonia do Korbielowa i obejmuje najpiękniejsze partie Beskidu Żywieckiego. Lasy zajmują ponad 80% jego powierzchni. Dominuje w nich świerk (90% drzewostanu), natomiast lasy mieszane występują w niewielkich ilościach. Najcenniejsze obszary objęte są ochroną w postaci 8 rezerwatów przyrody (Butorza, Śrubita, Oszast, Romanka, Pod Rysianką, Piłsko, Gawroniec i Dziobaki), które zajmują 0,87% ogólnej powierzchni Parku.

Park Krajobrazowy Beskidu Śląskiego [D; C8, E10] (pow. 38 620 ha i otulina 22 285 ha). Obejmuje główne pasma Beskidu Ślą-

skiego: Stożka i Czantorii oraz Baraniej Góry. Na północno-zachodnich stokach Baraniej Góry na wysokości 1100 m n.p.m. bierze swój początek potok Czarna Wiselka. Cały obszar źródłiskowy, aż do połączenia Białej i Czarnej

Wiselki z potokiem Malinka, został objęty rezerwatem „Wisła” o powierzchni 383,04 ha, mającym na celu m. in. ochronę pstrąga.

Park Krajobrazowy Beskidu Małego [D; E–H7, F–H8] (pow. 25 770 ha i otulina 22 253 ha, z czego w województwie śląskim 16 540 ha powierzchni i 10 243 ha otuliny). Ma charakter zwartej górskiej wyspy, rozdzielonej przełomową doliną Soły na dwie nierówne części: od wschodu – większą grupę Łamanej Skały (929 m n.p.m.), od zachodu pasmo Magurki Wilkowickiej z najwięk-

Jurajska skała, fot. arch. ZGJ

szym szczytem Beskidu Małego – Czuplem (933 m n.p.m.). Najcenniejsze fragmenty drzewostanów o charakterze naturalnym chronią rezerваты: Buczyna na Zasolnicy, Madohora, Szeroka.

Widok na Magurkę Radziechowską spod Zielonego Kopca, fot. B. Czerwiński

kułturowego: charakterystyczne dla Jury ruiny średniowiecznych zamków i warowni, tzw. „Orle Gniazda” (z największym zamkiem „Ogrodzieniec” w Podzamczu), zespoły sakralne i założenia pałacowo-parkowe.

Park Krajobrazowy Orlich Gniazd [B; C7, D7, B-E6] (pow. 49 432 ha i otulinie 59 383 ha). Chroni charakterystyczne krajobrazy jurajskie o dużej różnorodności szaty roślinnej i świata zwierzęcego oraz dużym bogactwie form krasowych: ostańców skalnych, głębokich dolin i jaskiń. Walorów obszaru dopełniają zabytki dziedzictwa

Najcenniejsze krajobrazowo i przyrodniczo fragmenty objęte są ochroną rezerwatową (Zielona Góra, Sokole Góry, Kaliszak, Parkowe, Ostrężnik, Góra Zborów, Bukowa Kępa, Smoleń, Góra Chełm, Ruskie Góry).

Park Krajobrazowy „Stawki” [B; D4–5] (pow. 1745 ha, otulina wspólna z Parkiem Krajobrazowym „Orlich Gniazd”). Stanowi obszar przejściowy pomiędzy Wyżyną Częstochowską i Niecką Włoszczowską, na którym znajdują się podmokłe łąki i łęgowe lasy jesionowo-wiązowe z ostojami jodły, będące siedliskami rzadkich roślin i zwierząt. Najciekawsze zbiorowiska, przede wszystkim roślin górskich (trybula lśniąca, liczydło górskie), chroni rezerwat Wielki Las.

Park Krajobrazowy „Lasy nad Górną Liswartą” [A; D6, D5, F7] (pow. 38 701 ha i otulina 12 045 ha). Położony na terenie powiatów kłobuckiego i lublinieckiego. Ponad połowę jego powierzchni stanowią lasy sosnowe z udziałem świerka pospolitego oraz lasy bukowe z domieszką drzew liściastych. Część powierzchni zajmują łąki i pastwiska położone w dolinach rzek i potoków. Na terenie parku i jego otuliny znajdują się m.in. trzy rezerваты chroniące cisa (Cisy w Łębkach, Cisy nad Liswartą, Cisy koło Sierakowa), rezerваты Rajchowa Góra, Modrzewiowa Góra, Góra Grójec, Zamczysko i Jeleniak-Mikuliny.

Zależański Park Krajobrazowy [A; D1, E1] (prawie w całości leży na terenie woj. łódzkiego – z ogólnej powierzchni 17 527 ha parku w województwie śląskim znajduje się zaledwie 816 ha w gminie Lipie). Obejmuje m.in. rezerwat „Bukowa Góra” (1,06 ha) z płatem naturalnej buczyny

REZERWATY PRZYRODY

Babczyna Dolina [C; H6] leśny, pow. 76,25 ha, Suszec, gm. Suszec; chroni typowe biocenozy leśne, charakterystyczne dla dolin rzecznych.

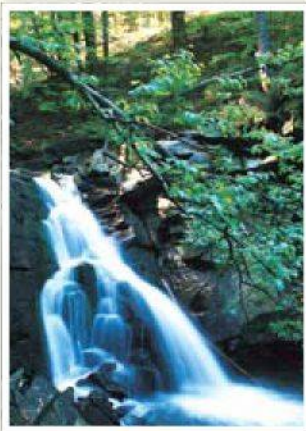
Barania Góra [D; D9] leśny, pow. 383,04 ha, Wisła, gm. Wisła; przedmiotem ochrony jest tu górski las mieszany, przechodzący w bór wysokogórski oraz tereny źródłiskowe Białej i Czarnej Wiselki.

Borek [B; F4] leśny, pow. 64,70 ha, Radoszewnica, gm. Koniecpol; chroni bór mieszany z udziałem dębu szypułkowego i lipy oraz fragmenty olsu i łęgu olchowego z udziałem jesionu, wśród którego występuje 176 gatunków roślin naczyniowych (w tym 7 chronionych).

Bukowa Góra [A; D1] leśny, pow. 1,06 ha, Kleśniska, gm. Lipie; przedmiotem ochrony jest kwaśna buczyna niżowa ze starodrzewiem bukowym oraz domieszką jodły, świerka i sosny. Znajdują się w nim źródliska Suchej Strugi.

niżowej z domieszką jodły oraz obszarem źródliskowym potoku Sucha Struga.

Park Krajobrazowy „Cysterskie Kompozycje Krajobrazowe Rud Wielkich” [C; C-E3, C-F4, C-H5] (pow. 49 387 ha i otulina 14 010 ha). Charakteryzuje się atrakcyjnością przyrodniczą, związaną z zachowaną szatą

Kaskady Rodła na Bielej Wiselce, fot. B. Czerwiński

rośliną i ukształtowaniem terenu, oraz dużymi wartościami kulturowymi zapoczątkowanymi przez leśną i rybacką gospodarkę cystersów, którzy pojawili się na tym terenie w połowie XIII w. Zachował się układ przestrzenny Rud Wielkich i okolicy z najcenniejszym zabudkiem – zespołem klasztorno-pałacowym i otaczającym go parkiem krajobrazowym z bogatą kolekcją dendrologiczną. Do cennych śladów działalności cystersów należy także kompleks stawów hodowlanych w Łęczczoku, założonych w starorzeczu Odry. Obszar ten objęto ochroną rezerwatową w 1957 r.

Bukowa Kępa [B; D6] leśny, pow. 52,84 ha, Łączki, gm. Janów; chroni lasy bukowe na podłożu wapiennym i lessowym, wśród których rosną m.in. paprotnik kolczysty, wroniec widlasty, przetacznik górski, kokoryczka okółkowa i buławiki.

Butorza [D; D11] leśny, pow. 30,68 ha, Zwardoń, gm. Rajcza; chroni dolnoregłowy drzewostan świerków „istebniańskich” na stoku Rachowca oraz zespół buczyny karpackiej w centrum rezerwatu.

Cisy koło Sierakowa [A; C5] leśny, pow. 8,86 ha, Przywary, gm. Ciasna; chroni naturalne stanowiska cisa pospolitego w starym drzewostanie mieszanym.

Cisy nad Liswartą [A; E5] leśny, pow. 21,85 ha, Łęg, gm. Herby; chroni stanowiska cisa pospolitego w łęgu jesionowo-olszowym i borze bagiennym oraz 17 gatunków innych roślin chronionych.

Cisy w Hucie Starej [A; H8] leśny, pow. 11,25 ha, Huta Szklana, gm. Koziegłowy;

chroni naturalne stanowisko 100-letnich cisów w łągu jesionowo-olszowym oraz 5 gatunków chronionych roślin naczyniowych.

Cisy w Łębkach [A;E5] leśny, pow. 22,36 ha, Łębki, gm. Herby; chroni stare cisy

Galązka owocującego cisa, fot. E. Kaniewski

w łągu jesionowo-olszowym i borze trzcinikowym oraz 6 innych gatunków roślin chronionych.

Czantoria [D;C8] leśny, pow. 97,71 ha, Ustroń, gm. Ustroń; chroni dolnoregłowe zbiorowiska leśne, głównie buczynę górską, z udziałem jesionu wyniosłego i jawora – na północnym stoku Czantorii.

Dębowa Góra [A;F4] leśny, pow. 5,43 ha, Skrzyszów, gm. Kłobuck; chroni grąd z dominującym dębem szypułkowym i jodłą pospolitą, w którym występują m.in. 3 gatunki roślin chronionych.

Dolina Łańskiego Potoku [D;C7] leśny, pow. 46,89 ha, Jasienica, gm. Jasienica; chroni nadrzeczną olszynę górską, podgórski łąg jesionowy i buczyny; jest miejscem rozrodu endemicznej traszki karpackiej.

Dolina Żabnika [D;H1] torfowiskowy, pow. 42,32 ha, Ciężkowice, gm. Jaworzno; chroni biocenozy wodne oraz torfowiska przejściowe z licznymi gatunkami chronionymi (m.in. rosiczką okrągłolistną).

Dziobaki [D;E12] leśny, pow. 13,06 ha, Soblówka, gm. Ujsoly; chroni las świerkowo-bukowo-jodłowy oraz fragment bagiennej olszyny górskiej na stokach Rycerzowej, z obfitym stanowiskiem lilii złotogłów i liczydłem górskim.

Gawroniec [D;G9] leśny, powierzchnia 23,69 ha, Pewel Mała, gm. Świnna; chroni żyzną buczynę karpacką i nadrzeczną olszynę górską na stokach Gawronca nad rzeką Koszarawą.

Góra Chełm [B;D10] leśny, pow. 12,56 ha, Hutki-Kanki, gm. Łąży; chroni malowniczy ostaniec wapienny, porośnięty naturalnymi buczynami, wśród których występuje 18 gatunków roślin chronionych (m.in. lilia złotogłów).

Góra Grojec [A;F8] leśny, pow. 17,53 ha, Psary, gm. Woźniki; chroni drzewostan mieszany z udziałem buka, jaworu i jodły, rosnący na wapiennym wzgórzu.

Góra Zborów [B;E8] krajobrazowy, pow. 45,00 ha, Podlesice, gm. Kroczyce; chroni malownicze wapienne wzgórze z licznymi ostańcami i jaskiniami, z roślinnością naskalną, murawami kserotermicznymi oraz 22 gatunkami roślin chronionych.

Grapa [D;F9] leśny, pow. 23,23 ha, Żywiec, gm. Żywiec; chroni łąg jesionowy z jarzmianką większą oraz las grądowy z 10 gatunkami roślin chronionych.

Hubert [A;B8] leśny, pow. 14,30 ha, Dąbrówka, gm. Wielowieś; chroni fragment lasu mieszanego z udziałem grądu i łągu jesionowo-olszowego z licznymi gatunkami chronionymi.

Jaworzyna [D;D7] leśny, pow. 40,03 ha, Bielsko-Biała; chroni lasy górskie, reprezentowane przez jaworzynę górską, kwaśną buczynę górską oraz żyzną buczynę karpacką.

Jeleniak-Mikuliny [A;E7] faunistyczny, pow. 37,54 ha, Piłka, gm. Koszęcin; chroni stanowiska łągowe żurawia w środowisku wodno-szuwarowym i leśnym.

Kaliszak [B;D6] leśny, pow. 14,64 ha,

Widok na Skrzyczne, fot. E. Wieczorek

Apolonka, gm. Janów; chroni 160-letni starodrzew sosnowo-dębowy z domieszką jodły pospolitej, wśród którego występuje 6 gatunków roślin chronionych.

Kępina [B;F8] leśny, pow. 89,58 ha, gm. Irządze; chroni niżowy las łągowy,

ols porzeczkowy i ziołorośla, bogatą gatunkowo florę i faunę oraz liczne źródła i wiewierzyska.

Kopce [D;A7] leśny, pow. 14,76 ha, Cieszyn; chroni naturalny grąd z udziałem lipy oraz żyzną buczynę karpacką, z liczną populacją cieszyńnianki wiosennej w runie i skałami – cieszyńnikami – w podłożu.

Kuźnie [D;E9] przyrody nieożywionej, pow. 7,22 ha, Twardorzeczka, gm. Lipowa; chroni grupę wychodni skalnych i jaskiń oraz dorodny bór świerkowo-jodłowy na stokach Morońki.

Las Dąbrowa [C;F2] leśny, pow. 76,63 ha, Gliwice; chroni różnogatunkowe drzewostany grądowo-łęgowe.

Las Murckowski [C;J4] leśny, pow. 102,56 ha, Katowice; chroni pozostałości dawnej Puszczy Śląskiej – kwaśną buczynę niżową z pomnikowymi okazami buków i dębów.

Lasek Miejski nad Olzą [D;A8] florystyczny, pow. 3,23 ha, Cieszyn; chroni najliczniejsze w Polsce stanowisko cieszyńnianki wiosennej (*hacquetia epipactis*) w naturalnym lesie grądowym lipowo-dębowym.

Lasek Miejski nad Puńcówką [D;A8] florystyczny, pow. 6,79 ha, Cieszyn; chroni naturalne stanowisko cieszyńnianki wiosennej w lesie grądowym lipowo-dębowym, a także 203 inne gatunki roślin (w tym 10 chronionych).

Widok z okolic Pilska na Babią Górę, fot. A. Sławski

Lipowska [D;G11] leśny, pow. 62,6 ha, Węgierska Górka, Ujsoły; chroni górnoreglowy bór świerkowy i torfowiska z systemem oczek wodnych.

Łęg nad Młynówką [A; D5], leśny, pow. 126,79 ha, Ciasna; chroni biocenozy leśne, wodne i bagienne w postaci naturalnego

lasu łęgowego wraz z całym bogactwem gatunkowym flory i fauny.

Łęczok [C;C4] wodno-leśny, pow. 408,88 ha, Babice, gm. Nędza; chroni wielogatunkowy łęg wraz z alejami dębów, starorzeczem Odry i pocysterskimi stawami, które są ostoją 195 gatunków ptaków.

Madohora [D;H7] leśny, pow. 71,81 ha, Rzyki, gm. Ślemień; chroni naturalną świer-

Kwiat cieszyńnianki wiosennej, fot. J. Szczotka

czynę górnoreglową oraz buczyny i skałki piaskowcowe w szczytowej partii łamanej Skały.

Modrzewiowa Góra [A;E3] leśny, pow. 49,27 ha, Zwierzyniec Drugi, gm. Opatów; chroni las grądowy z dużym udziałem dębu szypułkowego i modrzewia polskiego, w którym rosną 142 gatunki roślin naczyniowych (w tym 7 chronionych).

Morzyc [D;C7] leśny, pow. 11,47 ha, Grodziec Śl., gm. Jasienica; chroni wielogatunkowy las grądowy i żyzną buczynę karpacką oraz czynne źródło z depozycją tufu wapiennego.

Muńcoł [D;E12] florystyczny, pow. 45,20 ha, Soblówka, gm. Ujsoły; chroni stanowisko śnieżyczki przebiśnieg w żyznej buczynie karpackiej.

Ochojec [C;J4] florystyczny, pow. 26,77 ha, Katowice; chroni łęg jesionowo-olszowy ze stanowiskami 14 gatunków górskich, głównie liczycła górskiego oraz 231 gatunków innych roślin naczyniowych.

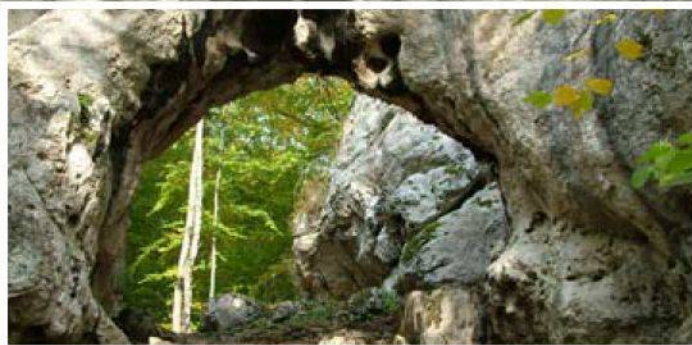
Ostrężnik [B;C6] leśny, pow. 4,10 ha, Ostrężnik, gm. Janów; chroni wzgórze wapienne porośnięte lasem bukowograbowym, z ruinami warowni z XIV w., jaskinią i okresowym źródłem.

Oszast [D;F12] leśny, pow. 47,31 ha, Soblówka, gm. Ujsoły; chroni fragment dawnej Puszczy Karpackiej, las świerkowo-jodłowo-bukowy regla dolnego.

Parkowe [B;D6] krajobrazowy, pow. 159,90 ha, Złoty Potok, gm. Janów; chroni źródłowy odcinek doliny Wiercicy z licznymi wapiennymi wzgórzami i jaskiniami, porośniętej naturalnym lasem z 24 gatunkami roślin chronionych.

Piłsko [D;G11] leśny, pow. 105,21 ha (obejmuje także dawny rezerwat „Pięć Kopców”), Korbielów, gm. Jeleśnia; chroni górnoregłowy bór świerkowy, zarośla kosodrzewiny, zbiorowiska murawowo-krzewinkowe z rzadkimi gatunkami fauny i flory.

Pod Rysianką [D;G11] leśny, pow. 27,54 ha, Sopotnia Wlk., gm. Jeleśnia; chroni źródłowy odcinek potoku Sopotnia Wielka i dolnoregłowy las jodłowo-świerkowo-bukowy, który przechodzi w górnoregłowy las świerkowy.

Brama Twardowskiego, arch. ZGJ

Rajchowa Góra [A;F7] leśny, pow. 8,20 ha, Boronów, chroni naturalny las mieszcany z udziałem sosny, buka, świerka, dębu, z domieszką jodły.

Romanka [D;F10] leśny, pow. 98,45 ha, Sopotnia M. i Sopotnia Wlk., gm. Jeleśnia; Zabnica, gm. Węgierska Górka; chroni szczytowe partie Romanki z fragmentami świerczyny górnoregłowej i pojedynczymi jaworami.

Rotuz [D;C5][C;H8] torfowiskowy, pow. 28,17 ha, Chybie, gm. Chybie i Zabrzeg, gm. Czechowice-Dziedzice; chroni torfowisko wysokie z typową roślinnością i fragmenty boru bagiennego.

Ruskie Góry [B;E10] leśny, pow. 153,65 ha, Złożeniec, gm. Pilica; chroni wapienne wzgórze z płacami żywej buczyny sudeckiej i jaworzyny górskiej.

Segiet [C;H1] leśny, pow. 24,65 ha, Blachówka, gm. Bytom; chroni drzewostan bukowy na miejscu dawnych wyrobisk górniczych, z 9 gatunkami naczyniowych roślin chronionych oraz największym na Górnym Śląsku zimowiskiem nietoperzy.

Skarpa Wiślicka [D;B6] leśny, pow. 24,17 ha, Wiślica, gm. Skoczów; chroni fragment buczyny oraz łągu jesionowego z bogatym runem (m.in. cieszynianką wiosenną).

Smoleń [B;F10] leśny, pow. 4,32 ha, Smoleń, gm. Pilica; chroni wzgórze wapienne z ruinami XIV-wiecznego zamku, porośnięte lasem bukowo-grabowo-modrzewiowym i płacami muraw kserotermicznych.

Sokole Góry [B;B-C6] leśny, pow. 215,95 ha, Olsztyn, gm. Olsztyn; chroni wzgórze wapienne z licznymi ostańcami i jaskiniami, porośnięte buczyną sudecką i buczyną storczykową z rzadkimi gatunkami storczyków.

Stawiska [A;E1] leśny, pow. 6,28 ha, Parzymiechy, gm. Lipie; chroni naturalny las dębowy z pomnikowymi okazami dębów oraz fragmenty łągu olszowego.

Stok Szyndzielni [D;D8] leśny, pow. 57,92 ha, Bielsko-Biała, gm. Bielsko-Biała;

chroni las na pograniczu regla górnego i dolnego – naturalne buczyny z domieszką jawora, świerka i jodły.

Szachownica [A;E1] geologiczny, pow. 12,70 ha, Wapiennik, gm. Lipie; chroni wzgórze wapienne Krzemienna Góra z jaskinią Szachownica – jedną z najdłuższych na Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej, miejscem zimowania ok. 1000 nietoperzy.

Szeroka [D;G7] leśny, pow. 51,94 ha, Kocierz Moszczanicki, gm. Łękawica; chroni fragment dolnoregłowej buczyny karpackiej z pomnikowymi okazami jodeł i buków oraz 104 gatunkami roślin naczyniowych.

Śrubita [D;D12] leśny, pow. 25,86 ha, Rycerka Górna, gm. Rajcza; chroni fragment Puszczy Karpackiej – pierwotny las bukowo-jodłowy regla dolnego.

Wielki Las [B;D5] leśny, pow. 32,12 ha, Zalesie, gm. Przyrów; chroni łąg olsowo-jesionowy na obszarze źródłiskowym, z licznymi gatunkami roślin chronionych.

Wisła [D;D10] faunistyczny, pow. 17,61 ha, Wisła, gm. Wisła; chroni pstrąga potokowego w naturalnych warunkach bytowania w górnych odcinkach Białej i Czarnej Wisłki.

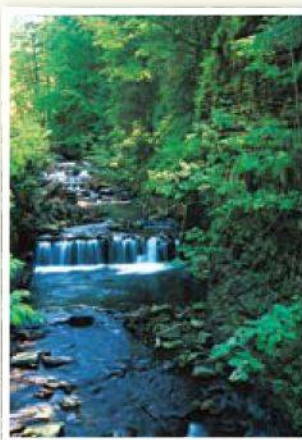
Zadni Gaj [D;B8] leśny, pow. 5,77 ha, Ci-sownica, gm. Goleiszów; chroni naturalne stanowiska cisa pospolitego w żyznej bu-czynie karpackiej, z 15 gatunkami roślin chronionych.

Zamczysko [A;F4] leśny, pow. 1,35 ha, Niwa Skrzyszów, gm. Kłobuck; chroni sta-rodrew dębowy porastający wały wcze-snośredniowiecznego grodziska, a także 165 gatunków roślin naczyniowych (w tym 6 chronionych).

Zasolnica [D;F7] leśny, pow. 16,65 ha, Po-rąbka, gm. Czaniec; chroni fragment bu-czyny karpackiej i subkontynentalny grąd lipowy.

Zielona Góra [B;B5] leśny, pow. 19,66 ha, Kusięta, gm. Olsztyn; chroni wzgórze wa-pienne z ostańcami skalnymi i jaskiniami, porośnięte ciepłolubną roślinnością mura-wowo-zaroślową i leśną.

Żubrowisko [D;E4] faunistyczny, pow. 742,56 ha, Pszczyna, gm. Pszczyna; chroni

populację żubra (na chwilę obecną 34 osob-niki). W Jankowicach [C;J6] [D;E4] **Ośrodek Edukacji Ekologicznej „Pszczynskie Żu-bry”**, ul. Żubrów, tel. 32 218 81 81.

OBZARY CHRONIONE NATURA 2000

Obszar Natura 2000 to w Polsce nowa forma ochrony przyrody, wprowadzona w 2004 r. W skład sieci Natura 2000 wcho-dzą obszary specjalnej ochrony ptaków i specjalne obszary ochrony siedlisk. Ob-szary Natura 2000 wyznacza się w celu ochrony typów siedlisk przyrodniczych oraz gatunków roślin i zwierząt, które zo-stały zapisane w załącznikach Dyrektyw

centracje ptaków wodno-błotnych na terenie ostoi przekraczają 20 tysięcy osobników.

Beskid Żywiecki [D;G10], pow. 38 370 ha, ostoja 22 siedlisk, w tym 6 priorytetowych (m.in. zarośla kosodrzewiny – jedyne sta-nowiska w województwie śląskim) oraz 13 gatunków chronionych zwierząt (m.in. niedźwiedź, wilk i ryś).

Stawy w Brzeszczach, [D;E4–5, F4–5] pow. 2465 ha (obejmuje woj. śląskie i małopolskie); ostoja 14 gatunków rzadkich ptaków.

Stawy Wielikąt i Ligota Tworkowska [C;C6], pow. 934 ha; ostoja 20 gatunków ptaków.

Dolina Dolnej Soły [D; F5-6] pow. 4010,3 ha (między Kętami a Oświęcimiem), w grani-cach woj. śląskiego fragment w gminie Wilamowice. Ostoja 13 gatunków rzadkich ptaków (w tym z Polskiej Czerwonej Księgi)

Rekomendowane ostoje siedliskowe:

Beskid Śląski [D;D9], pow. 35 870 ha, po-krywa się w dużym stopniu z granicami Parku Krajobrazowego Beskidu Śląskiego; obejmuje 19 różnych siedlisk i 16 gatunków chronionych zwierząt.

Cieszyńskie Źródła Tufowe, cztery izo-lowane obszary aktywnych źródeł z osa-dzaniem martwicy wapiennej (tufów wa-piennych i trawertynow): **Morzyk** (Grodzic, gm. Jasienica) [D;C7], **Góra Jasieniowa** (gm. Goleiszów) [D;B8], **Kamieniec** (gm. Dę-

Jeziro Międzybrodzkie, fot. B. Czerwiński

Rady Wspólnot Europejskich z 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk naturalnych, dzikiej fauny i flory oraz siedlisk gatunków ptaków o znaczeniu europejskim.

Istniejące obszary ochrony:

Dolina Górnjej Wisły [C;H7] [D;C4] (gmi-ny Chybie, Goczałkowice i Strumień), o pow. 24 767 ha, na którym występuje 29 gatunków ptaków (m.in.: bąk, bączek, ślepowron, szablodziób, mewa czarnogłowa, rybitwa czarna, rybitwa rzeczna). W okresie wędrówek kon-

bowiec [D;B6] i **Skarpa Wiślicka** (Wiślica, gm. Skoczów) [D;B6-7] o łącznej pow. 269 ha; ostoja 9 siedlisk, w tym priorytetowe – wspomniane źródła – oraz 2 gatunki zwierząt.

Graniczny Meander Odry [C;C-D7] (gmina Krzyżanowice), pow. 320 ha (na terenie woj. śląskiego), ostoja 7 siedlisk i 9 gatunków zwierząt chronionych.

Kościół w Górkach Wielkich [D;C7] (gmina Brenna), ostoja kolonii rozrodczej 2 gatunków nietoperzy: podkowca małego i nocka dużego.

Kościół w Radziechowach [D;E9] (gmina Radziechowy-Wieprz), ostoja kolonii rozrodczej zagrożonego gatunku nietoperzy – podkowca małego.

Las koło Tworkowa [C;C6] (gmina Krzyżanowice), pow. 170 ha, ostoja 6 siedlisk, w tym 1 priorytetowego.

Madohora [D;H7-8] (gmina Ślemień), pow. 72 ha, ostoja 3 siedlisk m.in. świerzyny górnoreglowej oraz buczyny.

Młyn w Pierścicu [D;C6] (gmina Skoczów), ostoja kolonii rozrodczej zagrożonego gatunku nietoperzy – podkowca małego.

Ostoja Olsztyńsko-Mirowska [B;D6-7] (gminy Niegowa i Olsztyn), pow. 2 444 ha; ostoja 11 siedlisk i 14 gatunków nietoperzy (w tym 6 rzadkich); lęgnie się tu także 8 gatunków ptaków.

Ostoja Środkowojurajska [B; E9-10,F10] (gminy Ogrodzieniec i Pillica), pow.

3 923 ha (na terenie woj. śląskiego), w granicach Parku Orlich Gniazd; ostoja 17 siedlisk, w tym 3 priorytetowych oraz 8 gatunków ptaków; znajduje się tu zastępcze stanowisko endemicznego gatunku – warzuchy polskiej – i zimowiska nietoperzy.

Ostoja Złotopotocka [B;C-D6] (gmina Janów), pow. 4 619 ha, teren potencjalnego Jurajskiego Parku Narodowego; ostoja 10 siedlisk oraz 15 gatunków chronionych (m.in. minóg strumieniowy i głowacz białołetywy i 7 gatunków nietoperzy); zaobserwowano tu 12 gatunków chronionych ptaków wymienionych w załączniku I Dyrektywy Ptasiej.

PRZYRODA W MIEŚCIE

Atrakcje przyrodnicze województwa śląskiego nie ograniczają się jedynie do przyrody w jej środowisku naturalnym, istnieje tu bowiem wiele cennych obiektów komponowanych przez człowieka. Na terenie województwa znajduje się kilkadziesiąt parków pałacowych

Podziemia Tarnogórsko-Bytomskie [C;H-I 1] (gminy Bytom i Tarnowskie Góry), pow. 3 401 ha; ostoję tworzy rozległy (60 km) i skomplikowany system podziemnych wyrobisk po trwającym kilkaset lat górnictwie wapieni kruszczoonych (XII-XX w.); zimuje tu kilkanaście tysięcy nietoperzy, reprezentujących 8 gatunków, w tym nocek duży – gatunek rzadki.

Pustynia Błędowska [B;D-E 11], pow. 2007 ha (w woj. śląskim), obszar piasków czwartorzędowych, odsłoniętych w wyniku rabunkowego wyrębu lasów w XIII i XIV w., ostoja 2 siedlisk; w wodach płynącej przez pustynię Białej Przemysły występują 2 gatunki zwierząt chronionych.

Stawy Łęczczok [C;C4-5] (gmina Nędza), pow. 695 ha, teren rezerwatu „Łęczczok”; ostoja 9 siedlisk, 35 typów zbiorowisk roślinnych; stwierdzono tu gniazdowanie 118 gatunków ptaków.

Suchy Młyn [B;G6-7] (gminy Irządze i Szczekociny), pow. 1 485 ha; ostoja 7 siedlisk

Pustynia Błędowska, fot. arch. UMWŚ

w górnym biegu Pilicy; występuje tu jedna z najrzadszych roślin w Polsce – jęczyzka syberyjska; w wodach Pilicy i jej dopływów żyje 5 gatunków kręgowców, zaobserwowano tu także ponad 120 gatunków ptaków.

Jaskinia Szachownica [A;E1] (gmina Lipie), pow. 13 ha; ostoja 3 siedlisk i 4 gatunków, rezerwat przyrody nieożywionej; jest największą jaskinią na Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej i Wyżynie Wieluńskiej – ważnym zimowiskiem nietoperzy w Polsce; corocznie hibernuje tu ponad 1 000 nietoperzy, w tym najrzadsze w Polsce gatunki – nocek Bechsteina i nocek łydokłosy.

i podworskich, z których najcenniejsze to parki w Pszczynie, Świerklańcu, Rudach i Reptach. Istnieje kilkanaście parków miejskich, z których najstarszy to park w Bytomiu, a największy – Wojewódzki Park Kultury i Wypoczynku usytuowany między Chorzowem, Katowicami a Siemianowicami. Z powierzchnią 620 ha

jest on jedną z największych enklaw zorganizowanej zieleni na terenie Europy. Warto też wspomnieć o parkach uzdrowskowych w Goczałkowicach i Jastrzębiu Zdroju. W województwie śląskim istnieją niewielkie ogrody botaniczne w Zabrze i Brynku. Ambicją śląskiego środowiska przyrodników jest stworzenie Górnośląskiego Ogródu Botanicznego na terenie dzielnicy Mikołów-Mokre, który podjąłby program zachowania różnorodności gatunkowej Górnośląska dla następnych pokoleń.

BRYNEK [A;D9] Ogród botaniczny położony w 40-hektarowym parku pałacowym, siedzibie Technikum Leśnego, z ok. 3500 gatunkami roślin zielnych, alpinarium i rosarium (tel. 32 285 74 18, www.tlbrynek.edu.pl).

CHORZÓW [C;I3] Śląski Ogród Zoologiczny w Wojewódzkim Parku Kultury i Wypoczynku, prezentuje na 49 ha powierzchni ponad 3600 okazów zwierząt z ponad 400 gatunków (tel. 32 793 70 08, 32 349 83 61, sekretariat@slaskiezoo.pl; www.zoo.silesia.pl).

GLIWICE [C;G2] Palmiarnia Miejska w Parku im. F. Chopina prezentuje w 4 pawilonach ekspozycyjnych na pow. 2000 m² około 6000 roślin z różnych zakątków całego świata (tel. 32 231 00 31).

MIKOŁÓW – BUJAKÓW [C;H4] Ogród botaniczny przy miejscowej plebanii (www.sw-mikolaj.katowice.opoka.org.pl).

MIKOŁÓW – MOKRE [C;H4] Śląski Ogród Botaniczny o łącznej pow. 78,91 ha, na

32 322 62 44, sibg@sibg.org.pl, www.sibg.org.pl)

PSZCZYNA [C;I7] [D;D4-5] Pokazowa Zagroda Żubrów w parku „Zwierzyniec” przy ul. Żorskiej 5 o pow. 10 ha, mieszcząca dwie zagrody z infrastrukturą; pomost widokowy, budynek edukacyjny (projekcja filmu, muzeum przyrodnicze; tel. 32 447 05 03, www.zubry.pszczyna.pl)

RACIBÓRZ [C;C5] Arboretum Bramy Morawskiej na terenie Lasu Obora,

Żubry, fot. arch. APZP

z 35-hektarowym Ogrodem Botanicznym i fragmentem naturalnego lasu; łączna powierzchnia 164 ha; jest to pierwszy ogród botaniczny w województwie śląskim objęty patronatem Polskiej Akademii Nauk (ul. Markowicka 17, tel. 32 415 44 05, arboretum.raciborz@interia.pl).

SOSNOWIEC [B;A12] [C;J3] Egzotarium, prezentuje ciekawe rośliny egzotyczne i kilkanaście drobnych zwierząt, m.in. małpy, ptaki, gady egzotyczne i ryby akwariowe (ul. Piłsudskiego 116, tel. 32 299 64 45, www.egzotarium.ovh.org).

USTROŃ-ZAWODZIE [D;C8] Leśny Park Niespodzianek, w starodrzewiu bukowym m.in. stacja ptaków drapieżnych, zwierzęta łowne i chronione, kompleks rekreacyjno-wypoczynkowy (ul. Zdrojowa, tel. 33 851 35 63, www.lesnypark.pl).

ZABRZE [C;G2] Ogród Botaniczny, najbogatsza w regionie kolekcja roślin, założona w 1928 r.; na terenie ogrodu znajduje się ok. 4500 okazów drzew i krzewów, w tym 127 gatunków egzotycznych (ul. J. Piłsudskiego 60, tel. 32 271 30 33, ogrod@mob-zabrze.pl, www.mob-zabrze.pl).

Śląski Ogród Zoologiczny, fot. arch. ZOO

którą składają się pola, zadrzewienie, wyrobiska nieczynnych kamieniołomów, doliny potoków Jamna, Promnica i Jasienica i liczne wzniesienia (m.in. Fiołkowa Góra 340,4 m n.p.m., w pobliżu której znajdują się zabytkowe XIX-wieczne wapienniki). Występuje tu 250 rzadkich gatunków roślin i zwierząt, które podlegają ochronie prawnej (ul. Zamkowa 2, tel.

INFORMATOR KRAJOZNAWCZY A-Z

ALEKSANDRÓWKA [B;E4] – wieś w gminie Przyrów; kościół-sanktuarium św. Anny i klasztor dominikanek (1609, rozbudowane w poł. XVIII w.), kojarzone często z sąsiednią miejscowością Święta Anna.

BELK [C;G5] [D;B2] – wieś w gminie Czerwionka-Leszczyny; drewniany kościół św. Marii Magdaleny (1753) obok zabytkowe nagrobki m.in. rodziny Baildonów i mauzoleum Gemanderów na kopcu dawnego grodziska; współczesny kościół św. Jana Sarkandra (2007).

BESTWINA [C;J8] [D;E5-6] – wieś w powiecie bielskim, siedziba gminy; późno klasycystyczny pałac Habsburgów (1826) – Urząd Gminy; kościół Wniebowzięcia NMP (1577 r., przekształcony i powiększony XVIII w.).

BĘDZIN [B;A11] [C;K2] – miasto nad Czarą Przemszą, 58,7 tys. mieszkańców, siedziba powiatu; gród i osada wczesnośredniowieczna, prawa miejskie 1358 r., od XIX w. centrum administracyjne Zagłębia Dąbrowskiego; duży ośrodek przemysłowy; zamek (ok. 1340 r., odbudowany w 1956 r.) – Muzeum Zagłębia; kościół św. Trójcy (XIV w., przebudowany XIX w.); kościół cmentarny św. Tomasza Kanterberyjskiego (XVIII); dawne starostwo (1911); zabytkowe cmentarze: katolicki i żydowski na Górze Zamkowej; w dzielnicy **Gzichów** zespół pałacowo-parkowy Mieroszewskich (1702) – siedziba Muzeum Zagłębia; w dzielnicy **Grodziec** kościół fil. św. Doroty (1653), zespół pałacowo-parkowy Ciechanowskich z 1840 r. (obecnie Ośrodek Pomocy Społecznej) i pozostałości cementowni „Saturn”.

BIELOWICKO [D;C7] – wieś w gminie Jasienica; drewniany kościół św. Wawrzyńca (1701); w pobliżu rezerwat przyrody „Morzyk”.

BIELSKO-BIAŁA [D;E6-7] – miasto na prawach powiatu, zarazem miasto powiatowe (w latach 1975-1999 – wojewódzkie) nad Białą, u podnóża Beskidu Śląskiego i Małego, 176 tys. mieszkańców; powstało w 1951 r. z połączenia dwóch miast: Bielska i Białej; Bielsko datuje się od XIV w., Białą – od poł. XVI w.; obydwa miasta były niegdyś ważnymi ośrodkami przemysłu włókienniczego, Bielsko nazywano „Śląskim Manchesterem”; współcześnie Bielsko-Biała jest ważnym ośrodkiem przemysłowym, kulturalnym i akademickim południowej części

województwa, siedzibą Diecezji Bielsko-Żywieckiej Kościoła Rzymskokatolickiego; wiele zabytków: grodzisko i gotycki kościół św. Stanisława w Starym Bielsku (XIV w.), Zamek Książąt Sułkowskich – dawna siedziba książąt cieszyńskich z XIV w., kościoły katolickie: drewniany kościółek św. Barbary (1690) w Mikuszowicach Śl., katedra św. Mikołaja z XV w. (gruntownie przebudowana w 1910), Opatrzności Bożej (1769); kościoły ewangelicko-augsburskie: katedra Zbawiciela (1790 – 1852) w Bielsku diecezji cieszyńskiej kościoła ewangelicko-augsburskiego, z jedynym w Polsce pomnikiem reformatora Marcina Lutra (1900) warsztatu Franza Vogela z Wiednia oraz kościół Marcina Lutra w Białej; zespół budowli z końca XIX i pocz. XX w.: Dworzec Główny (1890), neorenesansowy ratusz w Białej (1897), Teatr (1888), Hotel Cesarski, dziś „President” (1893), Hotel „Pod Orłem” (1909), Komunalna Kasa Oszczędności (1889), Poczta Główna (1898) i liczne kamienice mieszczkańskie; działa Muzeum z oddziałem Muzeum Techniki i Włókiennictwa oraz Domem Tkacza z XVIII w., Teatr Polski, Teatr Lalek „Bania-

Bielsko-Biała - ratusz, fot. E. Kaniewski

luka”, Galeria Bielska BWA, Książnica Beskidzka oraz Studio Filmów Rysunkowych; odbywają się tu imprezy Tygodnia Kultury Beskidzkiej, Międzynarodowe Festiwale Sztuki Lalkarskiej i Festiwal Kompozytorów Polskich, Międzynarodowy Festiwal Muzyki Sakralnej „Sacrum in Musica” oraz Lotos Jazz Festiwal – Bialska Zadyмка Jazzowa;

miasto jest punktem wyjścia licznych szlaków turystycznych w rejon Hrobaczej Łąki i Magurki w Beskidzie Małym oraz Szyndzielni i Klimczoka w Beskidzie Śląskim; jest ośrodkiem narciarskim, a z Olaszówki prowadzi na szczyt Szyndzielni kolej gondolowa.

BIEŃKOWICE [C;B6] – wieś nad Psiną w gminie Krzyżanowice; barokowy kościół Wszystkich Świętych (1730); w Niedzialek Wielkanocny ma tu miejsce procesja konna.

BIERUŃ [C;J5] [D;E3] – miasto przemysłowe, 19,5 tys. mieszkańców, siedziba powiatu; osada targowa w XIII w., prawa miejskie 1387 r., od XVIII w. komora celna między Prusami a Austrią i powstanie osady Bieruń Nowy; współcześnie górnictwo węgla kamiennego (KWK Piast), zakłady tworzyw sztucznych, zakłady Danone; zachowany zabytkowy układ urbanistyczny z rynkiem i zabudową z poł. XIX w.; drewniany kościół cmentarny św. Walentego (1626); kościół św. Bartłomieja Apostoła (XVIII w., przebudowany po pożarze w 1848 r.); kościół Najświętszego Serca Pana Jezusa w Bieruniu Nowym (1919).

BISKUPICE [B;F9] – wieś w gminie Pilica, granicząca z miastem; kościół Imienia Jezus i klasztor Reformatów (1746); cmentarz wojenny z I wojny światowej.

BLACHOWNIA [A;G5] – miasto w pow. częstochowskim nad Stradomką, 9,9 tys. mieszkańców; od 1607 r. ośrodek górnictwa rud i hutnictwa żelaza (obecnie odlewnia żeliwa Bostal); w okresie okupacji hitlerowskiej siedziba powiatu; prawa miejskie w 1967 r. W mieście kościół MB Królowej Polski i św. Michała Archanioła (1927), dawny budynek stacyjny (1903) – Urząd Stanu Cywilnego; na Stradomce 50 ha. zalew retencyjny służący wędkarstwu.

BOBOLICE [B;D7] – wieś w gminie Niegowa; w okolicy liczne malownicze wapienne ostańce; częściowo zrekonstruowany zamek (XIV w.).

BOBROWNIKI [C;J1] – wieś w powiecie będzińskim, siedziba gminy; drewniany kościół fil. św. Wawrzyńca (1669); w pobliżu schrony bojowe Obszaru Warownego „Śląsk”.

BOJSZÓW [C;E2] – wieś w gminie Rudziniec; drewniany kościół pomocniczy Wszystkich Świętych (koniec XV w.).

BORONÓW [A;F7] – wieś gminna w po-

wiecie lublinieckim; drewniany kościół MB Różańcowej (1611); drewniana kaplica św. Barbary (1740); dawna tuszczarnia, organistówka i zajazd (pocz. XIX w.); 500-letni dąb pomnik przyrody; w pobliżu wsi rezerwat „Rajchowa Góra”.

BÓR ZAPILSKI [A;E5] – wieś w gminie Wręczyca Wielka; drewniany kościół św. Jacka (1921).

BRENNA [D;D8] – wieś turystyczna nad Brennicą, siedziba gminy w powiecie cieszyńskim; kościół św. Jana Chrzciciela (1796); kilka drewnianych chałup góralskich; liczne ośrodki narciarskie.

BRUSIEK [A;E8] – śródléśna wieś w gminie Koszęcin; w XVI-XIX w. ośrodek hutnictwa żelaza; drewniany kościół fil. św. Jana Chrzciciela (1670).

BRYNEK [A;D9] – śródléśna wieś w gminie Tworóg; zespół pałacowo-parkowy Hugona Henckel von Donnersmarcka – Technikum Leśne; pałac (1908), zabytkowy park krajobrazowy pow. 40 ha (1829), szkolny ogród botaniczny, folwark (1905).

BUCKOWICE [D;E8] – wieś gminna w powiecie bielskim; kościół Przemienienia Pańskiego (pocz. XX w.), kapliczka (1816); w sąsiednich Rybarzowicach kościół MB Pocieszenia (XIX w.), młyn i tartak (XIX w.).

BUKÓW [C;C6] – wieś nad Odrą w gminie Lubomia; drewniana kaplica MB Różańcowej (1770); kościół MB Nieustającej Pomocy (1933); ośrodek wypoczynkowy i Mini ZOO.

BYCINA [A;B10] [C;E1] – wieś w gminie Rudziniec; barokowy pałac hr. Paczyńskich z 1700.

BYSTRA [D;E7] – wieś wypoczynkowa w dolinie Białki w gminie Wilkowice; kaplica Wniebowzięcia NMP (1892), Muzeum Juliana Fałata.

Bytom - kościół NMP i rynek, fot. B. Czerwiński

BYSTRZANOWICE [B;E6] – wieś w gminie Janów; zabytkowy dwór z XVIII w.

BYTOM [C;1-2] – miasto na prawach powiatu, powierzchni 96, 32 km², 170,7 tys.

mieszkańców; na wzgórzu Małgorzatka wzniesiono gród już w X w., wzmianka o osadzie Bytom pochodzi z 1123 r.; prawa miejskie otrzymał w 1254 r.; w średniowieczu ważny ośrodek górnictwa kruszcowego i handlu, od XIX w. – górnictwa węgla kamiennego i przemysłu ciężkiego; obecnie likwidowany przemysł ciężki zastępowany jest drobnymi przedsiębiorstwami produkcyjno-usługowymi; współcześnie ośrodek akademicki i kulturalny; działa Opera Śląska i Śląski Teatr Tańca, Muzeum Górnos Śląskie, Bytomskie Centrum Kultury z Galerią KRONIKA, Kwartet Akademos, Państwowa Szkoła Muzyczna i Baletowa, liczne galerie i salony wystawowe (np. Kronika, Stalowe Anioły); odbywają się tu cykliczne imprezy: Święto Bytomia, Międzynarodowa Konferencja Tańca Współczesnego, Festiwal teatralny Teatromania oraz Międzynarodowy Festiwal Muzyki Dawnej im. Grzegorza Gerwazego Gorczyckiego, Festiwal Muzyki Nowej, Festiwal Sztuki Wysokiej; kościoły: Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny (XV w., przebudowany 1852-76), św. Wojciecha (1783), św. Ducha (1721), św. Trójcy (1886) i św. Jacka (1905); liczne budowle z końca XIX i pocz. XX w.: szpital miejski (1848), szpital Spółki Brackiej (1851), Sąd Powiatowy i więzienie (1862), secesyjny budynek IV LO (1901), neogotycki budynek Szkoły Muzycznej (1870), gmach Opery Ślą-

E. i G. Zillmannów; stary wóz tramwajowy linii 38, kursujący ul. Piekarską (1,5 km).

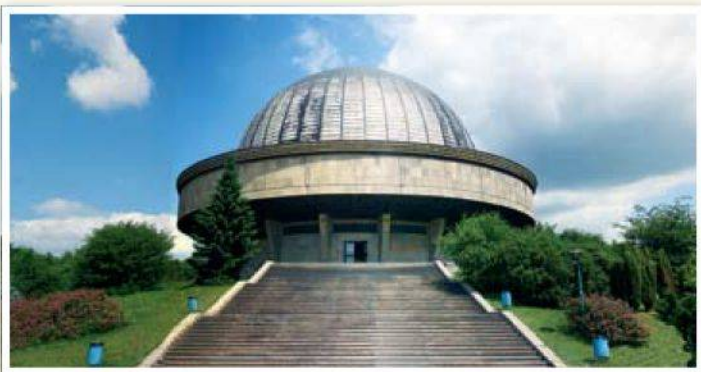
CHAŁUPKI [C;C7] – wieś nad Odrą w gminie Krzyżanowice; zamek (1682), obecnie hotel, otoczony dawnymi bastionami i parkiem krajobrazowym.

CHEŁM ŚLĄSKI [D;F3] – wieś gminna w powiecie bieruńsko-lędzińskim; barokowy kościół Trójcy Przenajświętszej (1660, rozbudowany w XIX i XX w.); w sąsiedztwie wsi wodociągowy Zbiornik Dzieckowski (712 ha).

CHOROŃ [B;B6] – wieś w gminie Poraj; kościół (1657 r., przebudowany w XX w.), dawny folwark z dworem (pocz. XIX w.) i parkiem.

CHORZENICE [B;C3] – wieś w gminie Kłomnice; dwór otoczony parkiem (1926) obecnie Dom Dziecka; kaplica p.w. św. Stanisława BM (1927), młyn mechaniczny z 1909 r.

CHORZÓW [C;12] – miasto na prawach powiatu, jedno z miast aglomeracji Górnos Śląskiego Okręgu Przemysłowego, 113,3 tys. mieszkańców; powstało w 1934 r. z połączenia Chorzowa, Królewskiej Huty i Hajduk; od końca XVIII w. ważny ośrodek górnictwa i przemysłu ciężkiego; współcześnie ośrodek akademicki i kulturalny (Teatr Rozrywki, Muzeum Miejskie, Górnos Śląski

Chorzów - Wojewódzki Park Kultury i Wypoczynku, Planetarium, fot. E. Kaniewski

skiej (1901), dawne Starostwo Powiatowe (1897) – obecnie jeden z budynków Muzeum Górnos Śląskiego – i kilkadziesiąt zabytkowych kamienic; na terenie miasta rezerwat leśny „Segiet” oraz użytek ekologiczny „Zabie Doły”; przez miasto przebiega 7 szlaków turystycznych i ścieżek dydaktycznych; w dzielnicy Sucha Góra całoroczny ośrodek narciarski Dolomity Sportowa Dolina. Atrakcją są zabytki poidustrialne: kolejka wąskotorowa Bytom – Miasteczko Śląskie (23 km); Bolko Loft – pierwszy w Polsce loft w dawnej lampiarni; wieża wyciągowa szybu „Krystyna” kopalni „Szombierki”; dawna elektrownia „Szombierki” (1920), proj.

Park Etnograficzny w nim liczne imprezy folklorystyczne m.in. Śląsko Wilijo, Wielkanoc na Śląsku, Wojewódzki Przegląd Zespołów Folklorystycznych „Wici”, ponadto Festiwal Muzyczny im. Ryśka Riedla, Festiwal Blustracje; największą atrakcją miasta jest Wojewódzki Park Kultury i Wypoczynku, liczący 620 ha, w którym znajdują się: Śląski Ogród Zoologiczny, Stadion Śląski, Wesołe Miasteczko, Planetarium i Obserwatorium Astronomiczne, Górnos Śląski Park Etnograficzny; najważniejsze zabytki: drewniany kościół: św. Wawrzyńca (1559), przeniesiony z Knuruwa; neogotyckie kościoły: ewangelicko-augsburski im. Elżbiety (1844); św. Barbary

(1852), obok którego znajduje się grób Juliusza Ligionia (1823-1889) kowala-poety i działacza narodowego; św. Jadwigi (1874); ewangelicko-augsburski im. M. Lutra (1896); kościół św. Antoniego (1934) proj. A. Bellensteda, będący modernistyczną transpozycją form gotyckich; neogotycki budynek poczty (1892) – architektoniczny symbol Chorzowa, modernistyczny budynek dawnej Komunalnej Kasy Oszczędności (1936) proj. S. Tabeński; w Chorzowie Starym zachowały się neogotyckie zabudowania szybu „Elżbieta” (1913), zespół domów robotniczych oraz kościół św. Marii Magdaleny (1888).

Chudów - zamek, fot. E. Kaniewski

CHUDÓW [C;H3] – wieś w gminie Gierałtowiec, Izba Regionalna „Izba Łód Starki”; częściowo odbudowane ruiny zamku (XV w.); spichlerz dworski (poł. XIX w.) i zrekonstruowana gospoda zamkowa „Pod św. Jerzym”; w sierpniu na zamku Jarmark Średniowieczny.

CIASNA [A;C5] – wieś gminna w powiecie lublińskim; pałac Kitzingów (1908) – obecny Dom Dziecka, otoczony parkiem.

CIĄGOWICE [B;C10] – wieś w gminie Łazy, neoromański kościół św. Bartłomieja z 1875 r., studnia z kapliczką św. Jana Nepomucena z 1. poł. XIX w.; murowany dworek z zabudowaniami dworskimi i parkiem z XIX w.

CIELEŃNIKI [B;E3] – wieś w gminie Dąbrowa Zielona; najstarsza lipa w Polsce (530 lat), zespół dworski (1725), neogotycki kościół Przemienienia Pańskiego (1891).

CIESZOWA [A;E7] – wieś w gminie Koszęcin; drewniany kościół św. Marcina (1751); drewniany spichlerz (XVIII w.); stary cmentarz żydowski.

CIESZYN [D;A7-8] – miasto powiatowe nad Olzą, 35,3 tys. mieszkańców; gród wczesnośredniowieczny i osada XI w., prawa miejskie przed 1223 r., w latach 1290-1653 stolica księstwa cieszyńskiego. Po 1653 r. pod władzą Habsburgów. Ze względu na kontakty ze stolicą monarchii, wizyty rodziny panującej, architekturę i związki ze stołeczną kulturą nazywany w XIX w. Małym Wiedniem. Także w XIX w. ważny ośrodek polskiego

życia narodowego. Po 1920 r. podzielony na część polską i czechosłowacką (Czeski Cieszyn). Zachowany średniowieczny układ urbanistyczny miasta; wzgórze zamkowe: romańska rotunda (XI w.), Wieża Piastowska i fragmenty murów zamkowych (XIV w.), klasycystyczny pałac Habsburgów (1840), park zamkowy; rynek z ratuszem (1800 r., kilkakrotnie przebudowywany) i zabudową (XVIII/XX w.); kościół św. Marii Magdaleny (XIV w., przebudowany w 1789 r.); ewangelicki Kościół Jezusowy, Kościół Łaski (1709 r., wieża z 1772 r.); pojezuicki kościół św. Krzyża (1707); kościół Wniebowzięcia NMP, bonifra-

trów (1718); pałac Larischów (1794) – Muzeum Śląska Cieszyńskiego; kościół św. Jerzego (XV w., przebudowany XIX w.); kościół św. Trójcy (XVI w., przebudowany XIX w.); secesyjny gmach Teatru (1910); Studnia Trzech Braci (1868), liczne budowle publiczne i kamienice z końca XIX i pocz. XX w.; na terenie miasta rezerwy: „Kopce”, „Las Miejski nad Olzą” i „Las Miejski nad Puńcówką”. Miasto jest prężnym ośrodkiem kultury. Mają tu miejsce liczne imprezy: Międzynarodowy Festiwal Teatralny „Bez Granic”, Festiwal Filmowy „Wakacyjne Kadry”, Międzynarodowy Festiwal Muzyki Wokalnej „Viva Il Canto”, Międzynarodowa Dekada Muzyki Organowej, Chóralnej i Kameralnej, Cieszyński Festiwal Jazzowy i Święto Trzech Braci.

CIĘCINA [D;F9] – wieś w gminie Węgierska Górka; drewniany kościół pomocniczy św. Katarzyny Aleksandryjskiej (1542 r., powiększony 1667 r. i 1895 r., gruntownie przebudowany 1935 r.).

CISIEC [D;E10] – wieś w gminie Węgierska Górka, w dolinie Soły; współczesny kościół św. Maksymiliana Kolbe „jednego dnia i jednej nocy”, zbudowany bez zezwolenia władz w dniu 5.11. i nocy z 5/6.11.1972 r., wykończony architektonicznie w 1984 r.

CYNKÓW [A;H8] [B;A8] – wieś w gminie Koziegłowy; drewniany kościół fil. św. Wawrzyńca (1631).

CZANIEC [D;G6] – wieś w gminie Porąbka; zrujnowany dwór obronny (XVII w.);

kościół św. Bartłomieja (pocz. XX w. z wieżą z 1764 r.); dawna papiernia (poł. XIX w.).

CZARNY LAS [A;G7] [B;A7] – wieś w gminie Woźniki; pałacyk Zieglerów (XIX/XX w.), obecnie hotel.

CZATACHOWA [B;D7] – wieś w gminie Żarki; w pobliżu pustelnia św. Ducha, zamieszkała przez kilku pustelników.

CZECHOWICE-DZIEDZICE [C;I-J7-8] [D;D-E5-6] – miasto w powiecie bielskim, 34,9 tys. mieszkańców, siedziba gminy wiejskiej, utworzone w 1950 r. z połączenia Czechowic i Dziedzic, wzmiankowanych już w XV w.; od poł. XIX w. ważny węzeł kolejowy i ośrodek przemysłowy (rafinerie nafty, kopalnia węgla kamiennego, fabryka zapalek, fabryka kabli); zabytki: kościół św. Katarzyny (1729 r., wieża 1800 r.); późnobarokowy pałac (1729), otoczony parkiem krajobrazowym (pow. 1 ha); spichlerz (XVIII w.) i zabudowania dworskie; dworzec kolejowy (1855); nowoczesny kościół Jezusa Chrystusa Odkupiciela (1999) – najlepsza realizacja architektoniczna roku 1999.

CZELADŹ [C;J2] – miasto w powiecie będzińskim, 33,8 tys. mieszkańców; prawa miejskie w 1257, w XIX w. ośrodek górniczy węgla kamiennego; neoromański kościół św. Stanisława (1913); kilka domów drewnianych (XVIII w.); kolonia robotnicza KWK „Saturn” w dzielnicy Piaski.

CZERNICA [C;D5] – wieś w gminie Gaszowice; pałac (1885), otoczony parkiem krajobrazowym.

CZERNICHÓW

[D;F7-8] – wieś gminna w powiecie żywieckim, leżąca w przełomie Soły przez Park Krajobrazowy Beskidu Małego; zabytkowa kapliczka (XVIII) i drewniana dzwonnica.

CZERWIĘCICE

[C;B4] – wieś w gminie Rudnik; pałac, częściowo w ruinie (1892), otoczony parkiem (2 ha).

CZERWIONKA-

LESZCZYNY [C;F-G4]

– miasto w powiecie rybnickim, 28,3 tys. mieszkańców, siedziba gminy wiejskiej; powstało w 1992 r. z połączenia miast Czerwionka i Leszczyzny, prawa miejskie 1962 r.; Czerwionka, centrum miasta i gminy – od XIII w. wieś, od końca XVIII w. początek wydobywania węgla kamiennego i rozwój przemysłu – podobnie inne dzielnice (Leszczyzny, Dębierńsko i Czuchów); barokowy kościół św. Jerzego w Dębierńsku (1802); dwory w Czerwionce (XIX w.), Czuchowie (XIX w.) i Leszczynach (1882).

CZĘSTOCHOWA [A;H4-5] [B;A4-5] – miasto na prawach powiatu, zarazem miasto powiatowe (w latach 1975-1999 – wojewódzkie), 240,6 tys. mieszkańców, największy ośrodek przemysłowy, akademicki i kulturalny północnej części województwa śląskiego, siedziba archidiecezji Kościoła Rzymskokatolickiego; od XI w. gródek, od XIII w. wieś; prawa miejskie ok. 1377 r.; w 1826 r. połączona z sąsiednią Częstochówką; najważniejszy w Polsce i jeden z najważniejszych w Europie ośrodków pątniczych; działa Teatr im. A. Mickiewicza, Filharmonia Częstochowska, Muzeum Częstochowskie, Muzeum Archidiecezjalne, Muzeum Produkcji Zapalek, Muzeum Kolejnictwa (PKP Częstochowa-Stradom), liczne galerie i kina; najważniejszym obiektem historycznym i artystycznym jest Jasna Góra z klasztorem oo. paulinów, bazyliką, kaplicą cudownego obrazu MB Częstochowskiej i zespołem muzeów jasnogórskich (Bastion św. Rocha, Sala Rycerska, Skarbiec, Muzeum 600-lecia); klasztor i kościół, budowane i rozbudowywane od czasów Władysława Opolczyka do 1906 r. (wieża wys. 106,3 m), są Pomnikiem Historii Narodowej, duchowym skarbcem narodu polskiego; inne zabytki: barokowy kościół św. Barbary i św. Andrzeja Apostoła (1637-1642); barokowy kościół św. Zygmunta (poł. XIV w. wielokrotnie przebudowany); kościół św. Jakuba (1872) w stylu neobizantyjskim (dawna cerkiew); klasycystyczny ratusz (1828) i budynki z pocz. XIX w. przy Alejach NMP; neogotycka bazylika archikatedralna

Częstochowa - ratusz na pl. Biegańskiego, fot. B. Czerwiński

św. Rodziny (1908-1927) – wieża z 1997 r.; neogotycki kościół ewangelicki Wniebowstąpienia Pańskiego (1913); ważniejsze imprezy kulturalne: Międzynarodowy Festiwal Muzyki Sakralnej „Gaude Mater”, Międzynarodowy Konkurs Fotografii Cyfrowej CYBERFOTO, Noc Kulturalna, Dni Europejskiej Kultury Ludowej, Festiwal Wiolinistyczny im. Bronisława Hubermana, Ogólnopolski Konkurs Poetycki im. Haliny Poświatowskiej, a także festiwal „Jazz Spring”.

ĆWIKLICE [C;I7] [D;D5] – wieś w gminie Pszczyna; drewniany kościół św. Marcina (XVI/XVII w.).

DANKÓW [A;E2] – wieś w gminie Lipie; twierdza bastionowa (XVII w.) z ruinami baszty bramnej; kościół św. Stanisława BM (1650) – sanktuarium MB Dankowskiej.

DĄBROWA GÓRNICZA [B;B11] [C;K-L2] – miasto na prawach powiatu, 128,3 tys. mieszkańców – obszarowo największe miasto województwa śląskiego (187 km²); wsie Gołonóg i Strzemieszyce wymieniano w średniowieczu, sama Dąbrowa w 1775 r., prawa miejskie 1916 r.; od końca XVIII w. wydobywanie węgla kamiennego, od pocz. XIX w. główny ośrodek przemysłowy powstałego Zagłębia Dąbrowskiego; dziś duże miasto przemysłowe (Huta Arcelor Mittal, koksownia „Przyjaźń”, cementownia „Eko-Cem”, Huta Szkła Okiennego „Saint Gobain”, materiały izolacyjne i budowlane) i ośrodek akademicki; działa Pałac Kultury Zagłębia, liczne galerie i Muzeum „Sztygarka”; zabytkowe kościoły: Narodzenia Najświętszej Marii Panny i św. Antoniego w Gołonogu (1675), bazylika MB Anielskiej (1912), Najświętszego Serca Pana Jezusa w Strzemieszycach (1901), Zesłania Ducha Świętego w Ząbkowicach (1914); budynki dworcowe (po 1859) w Dąbrowie Górniczej, Ząbkowicach i Gołonogu, budynek Szkoły Górniczej (1842), tzw. „Resursa” (1895); socrealistyczny Pałac Kultury Zagłębia (1951-1958); przyrodniczą atrakcją miasta jest Pustynia Błędnowska – największy w Polsce obszar śródlądowych piasków – oraz rozlewiska Białej Przemszy z unikalną florą (kilka gatunków storczyków); na terenie miasta sztuczne zbiorniki wodne: Pogoria I, II, III i IV służące sportom wodnym i rekreacji; punkt wypadowy na Jurę Krakowsko-Częstochowską, zwłaszcza w rejon Parku Krajobrazowego Orlich Gniazd.

DĄBROWA ZIELONA [B;E4] – wieś gminna w powiecie częstochowskim; zabytkowy kościół św. Jakuba (1554-70), Droga Krzyżowa (1756).

DĄBRÓWKA [A;B9] – wieś w gminie Wielowieś; w uroczysku „Hubert” rezerwat przyrody i pałacyk myśliwski rodziny Guradze (1895), obecnie sanatorium.

DOBIESZOWICE [C;J1] – wieś w gminie Bobrowniki; dwór renesansowy z poł. XVII w. (Urząd Stanu Cywilnego); w przysiółku Wesoła schron bojowy – izba muzealna Obszaru Warownego „Śląsk”.

DOBRAKÓW [B;G9] – wieś w gminie Piliça; nieczynny drewniany kościół Podwyższenia Krzyża Świętego (XVIII w.).

DZIĘGIELÓW [D;B8] – wieś w gminie Goleśzów; zamek (XV w., przebudowany w XVIII w. i XX w. z zatarciem cech stylowych).

GAMÓW [C;B4] – wieś w gminie Rudnik; barokowy kościół św. Anny (1728 r., powiększony w 1848 r.).

GIEBŁO [B;E9] – wieś w gminie Ogrodzieniec; romański kościół św. Jakuba (XII w., rozbudowany 1912 r.); dworek (XIX w.) otoczony zabytkowym parkiem.

GIERAŁTOWICE [C;G3] – wieś gminna w powiecie gliwickim; dwór klasycystyczny (1845,

Gliwice - maszt radiostacji, fot. arch. ŚOT

przebudowany); kościół MB Szkaplerzej (1934); klasztor Sióstr Służebniczek (1898).

GIŁOWICE [D;G8] – wieś gminna w powiecie żywieckim, w Paśmie Pewelskim Beskidu Średniego; drewniany kościół św. Andrzeja (1547 r., z wieżą 1641 r., przebudowany w 1934 r.), przeniesiony z Rychwałdu.

GLIWICE [C;F-G2] – miasto powiatowe nad rzeką Kłodnicą, 196,7 tys. mieszkańców, wzmiankowane w 1276 r., ważny ośrodek przemysłowy, akademicki i naukowy, siedziba diecezji Kościoła Rzymskokatolickiego od 2001 r. istnieje Gliwicki Teatr Muzyczny, kontynuujący półwieczną tradycję Operetki Śląskiej; działa jedno z najstarszych na Górnym Śląsku Muzeum z Oddziałem Odlewnictwa Artystycznego w Gliwickich Zakładach Urządzeń Technicznych (znanych jako „fabryka pomników”); fragmenty gotyckich murów obronnych i gotycki zameczek

Cetryczów (Muzeum), gotyckie kościoły Wszystkich Świętych (XV w.) i św. Bartłomieja (XV-XVII w.), barokowy kościół Krzyża Świętego i klasztor oo. redemptorystów (1623), klasycystyczny kościół Świętej Trójcy (1838) – obrządku ormiańskiego, neogotycka katedra św. Piotra i Pawła (1905) i drewniany kościół Wniebowzięcia NMP (1493 r., przebudowany w XVII w.), przeniesiony z Zębów; układ urbanistyczny średniowiecznego miasta z rynkiem, ratuszem (XVIII w.) i kamieniczkami przy rynku (XVIII-XIX w.); liczne mieszczarskie eklektyczne kamienice z przeł. XIX/XX w.; Willa Caro (XIX w.) – siedziba Muzeum, modernistyczny budynek dawnego Domu Tekstylnego Weichmanna proj. E. Mendelsohna; Palmiarnia Miejska i dawna radiostacja gliwicka (Muzeum Radia i Sztuki Mediów), której maszt (111 m) zbudowany z drewna modrzewiowego uchodzi za najwyższą drewnianą konstrukcją na świecie. Organizowane są tu co roku Gliwickie Spotkania Teatralne oraz Międzynarodowy Festiwal Artystów Ulicy w Gliwicach – „Ulicznicy”.

GO CZ A Ł K O W I C E Z D R Ó J [C;17] [D;D5]

– wieś gminna w powiecie pszczyńskim, uzdrowisko; w XIII w. osada rolnicza,

Goczałkowice Zdr. - dawna pijalnia wód, fot. E. Wieczorek

od 1856 rozwój uzdrowiska; neobarokowy kościół św. Jerzego (1910); neogotycki kościół fil. św. Anny (1883); zabytkowa zabudowa uzdrowiskowa z XIX w. (Dyrekcja Uzdrowiska, Stara Pijalnia); na skraju wsi Jezioro Goczałkowickie – sztuczny zbiornik wodociągowy na Wiśle (3200 ha).

GOLESZÓW [D;B8] – wieś gminna w powiecie cieszyńskim; neobarokowy kościół św. Michała Archaniola (1921), kościół ewangelicki (1793).

GOŁKOWICE [C;E8] – wieś w gminie Gódów; drewniany kościół św. Anny (1878) z rzeźbą Madonny (XVI w.).

GORZYCE [C;D7] – wieś gminna w powiecie wodzisławskim; zespół pałacowo-parkowy; klasycystyczny pałac (XVIII w.), neobarokowy pałac myśliwski (XIX w.), park krajobrazowy w stylu angielskim (XIX w.); kościół Anioła Stróża (1865).

GÓRA [C;J7] [D;E4] – wieś nad Wisłą w gminie Miedźna; drewniany kościół św. Barbary (XV w., rozbudowany w 1950 r.).

GÓRKI WIELKIE [D;C7] – wieś w gminie Brenna; kościół Wszystkich Świętych (XV w., rozbudowany w 1662 r.); Muzeum Biograficzne Zofii Kossak-Szatkowskięj.

GRODZIEC [D;C7] – wieś w gminie Jasienica; zamek (1580, przebudowany w XVII w. i XIX w.), otoczony zabytkowym parkiem; ruiny kościoła św. Bartłomieja (XVI w.); neogotycki kościół św. Bartłomieja (1910) z renesansową płytą nagrobną Henryka Grodeckiego (XVII w.); w sąsiedztwie wsi rezerwat przyrody „Morzyk”.

GRZAWA [C;J7] [D;E5] – wieś nad Wisłą w gminie Miedźna; drewniany kościół Ścięcia św. Jana Chrzyciela (XVI w.) z barokowym wnętrzem.

HERBY [A;F6] – wieś gminna w powiecie lublinieckim; w budynku dworca Herby Nowe Izba Tradycji Magistrali Węglowej Śląsk – Porty (1930-1932); w pobliżu Herbów rezerwat „Cisy w Łebkach” i „Cisy nad Liswartą”.

HUTKI-KANKI [B;D10] – wieś w gminie Łazy; w pobliżu rezerwat „Góra Chełm” i wywierzysko źródła rzeki Centurii ze stanowiskami endemicznej warzuchy polskiej.

MIELIN [D;F2] – miasto w powiecie bieruńsko-łędzińskim, 8 tys. mieszkańców; osada istniejąca w XIV w., prawa miejskie 1966 r.; kapliczka MB Częstochowskiej (1706); kościół MB Szkaplerznej (1912).

IRZĄDZE [B;F7] – wieś gminna w powiecie zawierciańskim; dwór i park (XVIII w.) – Urząd Gminy; kościół św. Wacława (1326 r., przebudowany w XVII w.).

ISTEBNA [D;C-D9-10] – wieś turystyczna w Beskidzie Śląskim, siedziba gminy, ośrodek narciarski; liczne przykłady ludowego budownictwa drewnianego (m.in. chałupa Kawuloka XIX w.); kościół Dobrego Pasterza (1794 r., przebudowany 1929 r.), wystrojony Jana Wąłacha i Ludwika Konarzewskiego; Ośrodek Edukacji Ekologicznej, Izba Pamięci Jerzego Kukuczki, liczne izby twórcze; na Kubalonce drewniany kościół Krzyża Świętego (XVIII w.), przeniesiony z Przyszowic koło Gliwic; na Młaskawce drewniany kościół fil. św. Józefa (1948), przeniesiony z Jaworzynki-Trzycatka; na Stecówce drewniany kościół MB Fatimskiej (1956).

JANKOWICE RYBNICKIE [C;E6] – wieś w gminie Świerklany; drewniany kościół Bożego Ciała (1670), w pobliżu Studzienka – miejsce licznych uroczystości i pielgrzymek.

JANÓW [B;D6] – wieś gminna w powiecie częstochowskim, w latach 1696-1870 prawa miejskie; układ urbanistyczny z XVII w.; neobarokowy kościół Niepokalanego

Poczęcia NMP (1921-23); zabytkowy cmentarz żydowski (XVIII w.).

JASIEINICA [D;D7] – wieś gminna w powiecie bielskim; kościół św. Jerzego (1787, wieża 1869); kościół ewangelicki (1891 r., przebudowany w 1934 r.); w pobliżu rezerwat leśny „Dolina Łańskiego Potoku”.

JASTRZĘBIE [C;A4] – wieś w gminie Rudnik; eklektyczny pałac (koniec XIX w.) otoczony parkiem (2,5 ha).

JASTRZĘBIE ZDRÓJ [C;E-F7] – miasto

Jastrzębie Zdrój - dom zdrojowy, fot. B. Czerwiński

na prawach powiatu, 93,5 tys. mieszkańców; powstało w 1963 r. z XIII-wiecznej osady, od 1861 r. do początku lat sześćdziesiątych XX w. uzdrowisko; źródła mineralne zanikły po rozpoczęciu eksploatacji węgla kamiennego; współcześnie 3 kopalnie i wiele zakładów innych branż; w 1980 r. podpisano w Jastrzębiu Zdroju trzecie po Gdańsku i Szczecinie porozumienie społeczne; Ośrodek Działalności Dydaktycznej Uniwersytetu Śląskiego i Nauczycielskie Kolegium Języków Obcych; zabytki: drewniany kościół św. Barbary i św. Józefa Robotnika (1647), pałac w Boryni (XVIII w.), dwór obronny w Bziu Zameckim (XVII w.), kościół św. Katarzyny (1825), Dom Zdrojowy (1862) oraz zabytkowy Park Zdrojowy i liczne pensjonaty z końca XIX w.; turystyczną atrakcją jest Izba Regionalna w Jastrzębiu Zdroju.

JAWORZE [D;D7] – wieś w powiecie bielskim, od XIX w. uzdrowisko (Beskidzki Zespół Lecznico-Rehabilitacyjny); występują tu wody uznane za lecznicze; obiekty zabytkowe: klasycystyczny pałac (1793) otoczony 6-ha parkiem, kościół ewangelicki (1782), kościół Opatrzności Bożej (1802 r., przebudowany w 1880 r., 1934 r.); w pobliżu rezerwat leśny „Dolina Łańskiego Potoku”, „Jaworzyna” i „Stok Szyndzielni”.

JAWORZNO [D;G1-2] – miasto na prawach powiatu, 95,2 tys. mieszkańców; osady tworzące dzisiejsze Jaworzno wzmiankowane w średniowieczu, prawa miejskie Jaworzno uzyskało w 1901 r.; od poł. XIX w. znaczący ośrodek przemysłowy zachodniej Małopolski; współcześnie zachowało przemysłowy charakter (elektrownia, elek-

trociepłownia, huta szkła, kopalnia węgla kamiennego i kopalnia piasku); powojenna rozbudowa zniszczyła bądź przekształciła nieliczne zabytki, pozostało jedynie kilka przydrożnych kapliczek, budynek dyrekcji kopalni „Jaworzno” (pocz. XX w.), kościół Podwyższenia Krzyża Świętego w Jeleniu (1691), stara studnia w Jeleniu (XIX w.); działa Muzeum Miasta Jaworzna. W Szczakowej Baza Nurkowa „Gródek”. Imprezy cykliczne: Dni Muzyki Jeunesnes Musicales, Spotkania Teatralne, Festiwal Energii.

JAWORZYNKA [D;C10-11]

– wieś turystyczna w gminie Istebna w Beskidzie Śląskim; trójstyk granic Polski, Czech i Słowacji; Muzeum Regionalne „Na Grapie”, w przysiółku Czadeczka Muzeum Świerka Istebniańskiego, Bank Genów Świerka Istebniańskiego, hodowla wolirowa głuszcza.

JELEŚNIA [D;G9] – wieś gminna nad rzeką Koszarawą, w powiecie żywieckim; barokowy kościół św. Wojciecha (1693 r., powiększony XVIII w.); drewniana organistówka

(pocz. XIX w.) – Regionalna Izba Twórcza; drewniana karczma (XVIII w.) – restauracja „Stara Karczma”.

JUSZCZYNA [D;F9] – wieś w gminie Radziechowy-Wieprz; drewniany kościół Nawiedzenia NMP (1927).

KACZYCE [D;A6] – wieś w gminie Zebrzydowice; drewniany kościół Podwyższenia Krzyża Świętego (1620), przeniesiony z Ruptawy.

KALETY [A;F8] – miasto nad Małą Panwią, w powiecie tarnogórskim, 8,7 tys. mieszkańców, prawa miejskie w 1951 r.; w dzielnicy Zielona zaniedbany pałac Donnersmarcków (XVIII w.), tereny rekreacyjne i zalew na Małej Panwi; w dzielnicy Jędrysek neogotycki kościół św. Józefa (1900).

KAMESZNICA [D;E10] – wieś turystyczna w gminie Miłówka u stóp Baraniej Góry; zespół dworski (1833): dwór, oficyna z wieżą („Kancelaria”), lamus i zabudowania gospodarcze otoczone parkiem krajobrazowym (pomnik przyrody); kościół MB Szkaplerznej (1851); murowana kaplica św. Teresy (1830).

KAMIENIEC [A;D10] [C;G1] – wieś nad Dramą w gminie Zbrosławice; grodzisko wczesnośredniowieczne; kościół św. Jana Chrzciciela (1413 r., rozbudowany 1870 r.); zespół pałacowo-parkowy – sanatorium: pałac (XVIII w. na fundamentach gotyckich), park krajobrazowy pow. 6 ha, tzw. Mysia Wieża (1887 r., na zrębach gotyckich).

KAMYK [A;G4] – wieś w gminie Kłobuck; klasycystyczny pałac (1840) otoczony zabytkowym parkiem.

KARCHOWICE [A;D11] [C;G1] – wieś w gminie Zbrosławice; kościół św. Katarzyny Aleksandryjskiej (1500 r., wieża poł. XIX w.); Zabytkowa Stacja Wodociągowa „Zawada” (1896 r., przebudowana w 1930 r.), wewnątrz zabytkowe pompy i turbiny (1923).

KATOWICE [C;-J3] – miasto wojewódzkie nad rzeką Rawą, 309,6 tys. mieszkańców, metropolia aglomeracji górnośląskiej, zwanej Górnośląskim Okręgiem Przemysłowym (GOP), siedziba archidiecezji Kościoła Rzym-

kościółek drewniany (1510), przeniesiony z Syrnii, Hala Widowiskowo-Sportowa „Spodek” (1971), nowoczesny gmach Biblioteki Śląskiej (1998); stare kolonie robotnicze – zwłaszcza Giszowiec i Nikiszowiec; działa pięć teatrów (najstarszy – Teatr Śląski im. S. Wyspiańskiego) oraz dwie placówki muzyczne: Filharmonia Śląska i Narodowa Orkiestra Symfoniczna Polskiego Radia i Telewizji; ma tu swą siedzibę Muzeum Śląskie z bogatą galerią malarstwa pol-

Katowice - gmach Urzędu Wojewódzkiego, fot. arch. ŚOT

skokatolickiego, diecezji Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego, Gminy Wyznaniowej Żydowskiej; ważny ośrodek przemysłowy, naukowy i kulturalny; wieś wymieniona w XVI w., prawa miejskie od 1865 r.; w najnowszej historii Polski zapisały się 16 grudnia 1981 r. martyrologią dziewięciu górników kopalni „Wujek”, zabitych przez oddziały ZOMO (ten fakt upamiętnia pomnik obok kopalni); najstarsze zachowane budowle pochodzą z poł. wieku XIX: kościół ewangelicki Zmartwychwstania Pańskiego (1856), kościół katolicki Niepokalanego Poczęcia NMP (1870), pałacyk Goldsteinów (1872), łaźnia miejska (1895), szpital Spółki Brackiej (1895), Szkoła Rzemiosł Budowlanych (1898), hotel „Grand” (1899), gimnazjum (1900) i teatr (1907); w okresie międzywojennym powstały tu monumentalne budowle publiczne: Sejm Śląski i Śląski Urząd Wojewódzki (1929), Syndykat Polskich Hut Stali (1927), dworzec lotniczy (1927), pierwsze w Polsce sztuczne lodowisko Torkat (1930), pierwszy w Polsce „drapacz chmur” (1932), Śląskie Techniczne Zakłady Naukowe (1932), Biblioteka Śląska (1934); interesujące realizacje sakralne: kościół garnizonowy (1934) i katedra Chrystusa Króla, której budowę rozpoczęto w 1926 r. (konsekracja w 1955 r.), oraz budynki mieszkalne projektowane przez znakomitych polskich architektów: J. Michejdę, S. Taberńskiego, S. Bryłę, Z. Łobodę, M. Kozłowskiego. Do architektonicznych symboli miasta należą: zabytkowy

skiego XIX i XX w. i unikatowym Centrum Scenografii Polskiej, Muzeum Historii Katowic, Muzeum Archidiecezjalne z kolekcją średniowiecznej sztuki sakralnej Górnego Śląska oraz Muzeum – Izba Pamięci Kopalni „Wujek”; w dzielnicy **Bogucice** neogotycki kościół św. Szczepana (1894) – sanktuarium MB Bogucickiej; w dzielnicy **Panewniki** neoromański kościół św. Ludwika Króla i Wniebowzięcia NMP (1907); w **Szopienicach** neogotycki kościół św. Jadwigi (1887) i gmach VI LO (1904) – w okresie III powstania śląskiego siedziba dowództwa powstania i jego dyktatora Wojciecha Korfanteego.

Katowice - os. Nikiszowiec, fot. arch. UMWS

Do ważniejszych cyklicznych imprez kulturalnych należą: Międzynarodowy Konkurs Dyrygentów im. G. Fitelberga, Międzynarodowy Festiwal Orkiestr Wojskowych,

Międzynarodowy Studencki Festiwal Folklorystyczny, Górnośląski Festiwal Kameralistyki „Ars Cameralis Silesia Superioris”, Rawa Blues Festiwal, Metalmania, OFF Festiwal, Tauron Festiwal Nowa Muzyka, Maj Music Festiwal, Mayday Poland, Międzynarodowy Festiwal Teatrów „A Part”, Katowicki Karnawał Komedi, Ogólnopolski Festiwal Sztuki Reżyserskiej „Interpretacje”, Międzynarodowa Wystawa Grafiki „Intergrafia” oraz Festiwal Slajdów Podróżniczych. W Katowicach organizuje się również wiele imprez sportowych m.in.: Bieg Uliczny im. Wojciecha Korfantego, Silesia Maraton oraz Półmaraton Katowice. Ponadto w Hali Widowiskowo-Sportowej „Spodek” odbywają się liczne imprezy sportowe o zasięgu międzynarodowym.

KŁOBUCK [A;F3-4] – miasto nad Białą Okszą, 13,1 tys. mieszkańców, siedziba gminy wiejskiej i powiatu; gród w XII w., prawa miejskie 1339 r.; gotycko-barokowy kościół św. Marcina (XIII w., wielokrotnie przebudowywany); dawny klasztor kanoników regu-

Katowice - kościół ewangelicki, fot. B. Czerwiński

larnych (XV w., przebudowany XIX i XX w.) – plebania; neogotycki pałac w Zagórz (1800); w pobliżu rezerwy „Dębowa Góra” i „Zamczysko”.

KŁOMNICE [B;C3] – wieś gminna w powiecie częstochowskim; kościół św. Marcina (1789, przebudowany w 1918 r.), dzwonnica i ogrodzenie (XVIII w.).

KNUROW [C;F-G3] – miasto w powiecie gliwickim, 39,3 tys. mieszkańców; osada wzmiankowana w XIII w., prawa miejskie 1951 r.; ważny ośrodek przemysłu węglowego (2 kopalnie węgla kamiennego) i chemicznego; zabytkowe kolonie robotnicze i urzędnicze (1906-1921); modernistyczny kościół św. św. Cyryla i Metodego (1937).

KOBIERNICE [D;F6] – wieś w gminie Porąbka; klasycystyczny dwór (poł. XIX w.);

kościół św. Urbana (1858); ruiny zamku „Wolek”.

KOBIÓR [C;I6] [D;D3] – wieś gminna w powiecie pszczyńskim; zameczek myśliwski książąt pszczyńskich Promnice (1867) – obecnie hotel; Muzeum Regionalne „Smolarnia” w budynku z XIX w.

KOCHANOWICE [A;E6] – wieś gminna w powiecie lublinieckim; pałac (XIX w.) – obecnie szkoła; kościół św. Wawrzyńca (1823).

KOCHCICE [A;D6] – wieś w gminie Kochanowice; pałac Ballestremów (1909) otoczony zabytkowym parkiem – obecnie Wojewódzki Ośrodek Rehabilitacji; folwark (1903).

KONIAKÓW [D;D10] – wieś turystyczna w gminie Istebna, znany w Beskidzie Śląskim ośrodek ludowego koronkarstwa, ośrodek narciarski; izba regionalna u Gwarów, galeria sztuki nieprofesjonalnej Tadeusza Ruckiego.

KONIECPOL [B;F5] – miasto w powiecie częstochowskim, założone w XV w., 6,3 tys. mieszkańców, siedziba gminy wiejskiej; pałac Koniecpolskich (1603), barokowy kościół św. Trójcy (1644), kościół św. Michała Archanioła (1767), kaplica Potockich (1829).

KONOPISKA [A;G6] – wieś gminna w powiecie częstochowskim; neogotycki kościół św. Walentego (1904.); cmentarz katolicki z kaplicą z XIX w.; pełnowymiarowe pole golfowe w Konopiskach; szlak rowerowy.

KOŃCZYCE MAŁE [D;A6] – wieś w gminie Zebrzydowice; renesansowy zamek (XV w., przebudowany w 1560 r.) – izba muzealna i restauracja; kościół Narodzenia NMP (1713 r., przebudowany w XX w.), wewnątrz łaskami słynący obraz MB Kończyckiej (XV w.).

KOŃCZYCE WIELKIE [D;A6] – wieś nad Piotrówką w gminie Hażlach; drewniany kościół św. Michała Archanioła (1777); pałac (XVII w., przebudowany koniec XIX w.) – Dom Dziecka; we wsi najstarszy w województwie 700-letni dąb szypułkowy (obw. 840 cm).

KORBIELÓW [D;G10] – wieś turystyczna w gminie Jeleśnia u stóp Piłska, ważny ośrodek narciarski; liczne drewniane chałupy góralskie; kościół NMP Królowej Aniołów (1936) z łaskami słynącym obrazem MB Korbielowskiej (1691), pochodzącym z Bohorodczan.

KORNOWAC [C;C5] – wieś gminna w powiecie raciborskim; zespół dworsko-parkowy z XIX w. (dwór opuszczony).

KOSZARAWA [D;H9] – wieś gminna w górnym biegu rzeki Koszarawy, w powiecie żywieckim; kilkanaście drewnianych chałup góralskich; kościół św. Karola Boromeusza (1844).

Koszęcin - Izba Tradycji Zespołu „Śląsk”, fot. M. Pawlica

KOSZĘCIN [A;E7] – wieś gminna w powiecie lublinieckim; klasycystyczny pałac księżąt Hohenlohe-Ingelfingen (1830) otoczony zabytkowym parkiem – siedziba Zespołu Pieśni i Tańca „Śląsk” im. Stanisława Hadyny (co roku odbywa się tu „Święto Śląska”), zabudowania folwarczne (pocz. XIX w.), nadleśnictwo (1810) drewniany kościół Świętej Trójcy (1724), kościół Serca Jezusowego (1908); Ośrodek Kultury i Edukacji Regionalnej; w pobliżu Koszęcina rezerwat „Jeleniak Mikuliny”.

KOTULIN [A;A-B9] – wieś w gminie Toszek; neogotycki pałac (1873), otoczony parkiem krajobrazowym (6 ha), obecnie szkoła.

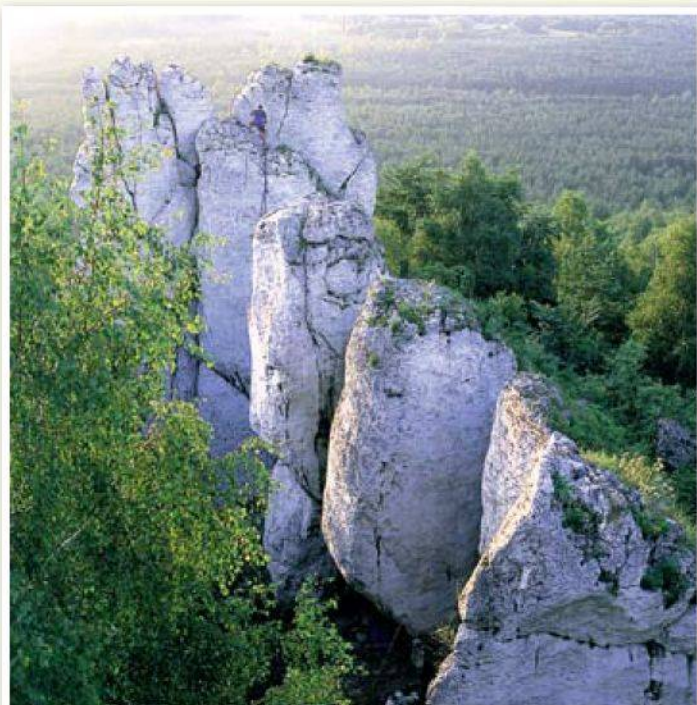
KOTY [A;D8] – wieś w gminie Tworóg; barokowy kościół śś. ap. Piotra i Pawła (1714).

KOZIEGLÓWY [A;H8] [B;A7] – miasto w powiecie myszkowskim, 2,4 tys. mieszkańców, siedziba gminy wiejskiej; osada od 1136 r., od 1519 r. prawa miejskie; zachowany

układ urbanistyczny z prostokątnym ryneczkiem; kościół Bożego Ciała (1470 r., przebudowany XVII w.), kościół szpitalny św. Barbary (1670), pozostałości zamku (XIV w.); galeria malarstwa Tadeusza Puszczevicza.

KOZIEGLÓWKI [A;H8] [B;A7] – wieś w gminie Koziegłowy; kościół (1907) – sanktuarium św. Antoniego Padewskiego.

KOZŁÓW [C;F2] – wieś w gminie Sońnicowice; grodzisko stożkowe (XIV w.); późnogotycki kościół św. Mikołaja (1500 r., przebudowany w 1671 r.).

Widok na Górę Kołoczek, fot. arch. ŚOT

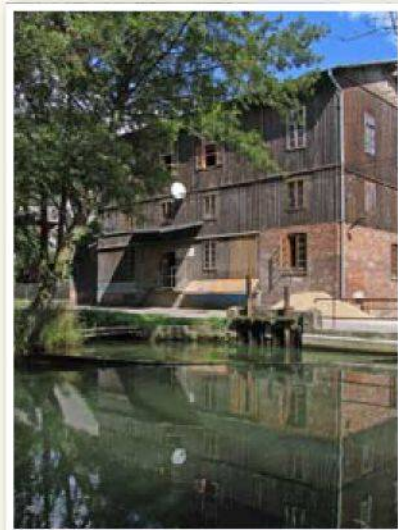
KOTOWICE [B;D7-8] – wieś w gminie Żarki; duży zbiorczy cmentarz wojenny poległych w listopadzie 1914 r., założony w 1919 r.

KOZY [D;F6] – wieś gminna w powiecie bielskim; kościół śś. ap. Szymona i Judy Tadeusza (pocz. XX w.), późnoklasycystyczny dwór (poł. XVIII w.), barokowa

czworoboczna owczarnia (XVIII w.); Izba Historyczna Kóz.

KROCZYCE [B;E8] – wieś gminna w powiecie zawierciańskim; kościół św. Jacka i św. Marii Magdaleny (1895) z kalkytowym ołtarzem w kształcie Groty Lourdzkiej; w pobliżu tereny wspinaczkowe w Kroczyckich i Podlesickich Skałach oraz zbiorniki wodne Siamoszyce i Przyłubsko.

KROWIARKI [C;A4] – wieś w gminie Pietrowice Wielkie; pałac Donnersmarcków

Młyn wodny w Lelowie, fot. arch. ZGJ

(1826 r., przebudowany w 1898 r.) otoczony parkiem krajobrazowym (pow. 7 ha), w parku mauzoleum właścicieli (1870); kościół Narodzenia NMP (1910).

KRUPSKI MŁYN [A;C8] – śródleśna wieś o charakterze przemysłowym nad Małą Panwią, siedziba gminy w powiecie tarnogórskim; od XIX w. duże zakłady materiałów wybuchowych; dawne kasyno zakładowe (pocz. XX w.); zabytkowy most wiszący o rozpiętości 25 m (1930); liczne dęby – pomniki przyrody.

KRUSZYNA [B;B2] – wieś gminna w powiecie częstochowskim; zespół pałacowo-parkowy Denhoffów: pałac (1630), budynki bramne, oficyny, pustelnia Denhoffa, park krajobrazowy; kościół św. Macieja Apostoła (1663), pozostałości folwarku (XIX/XX w.).

KRZANOWICE [C;B6] – miasto w powiecie raciborskim, 2,2 tys. mieszkańców, siedziba gminy wiejskiej; prawa miejskie 1265-1877 i od 2001 r.; zachowany nieregularny układ urbanistyczny z rynkiem, Kolumną Maryjną (XVIII w.); barokowy kościół fil. św. Mikołaja (1742); neobarokowy kościół św. Wacława (1915); w Poniedziałek Wielkonoctny ma tu miejsce procesja konna.

KRZEPICE [A;D-E2-3] – miasto nad Liśwartą, w powiecie kłobuckim, 4,5 tys. mieszkańców, siedziba gminy wiejskiej; prawa miejskie 1357 r.; zachowany układ urbanistyczny z rynkiem i małomiasteczkową zabudową; kościół św. Jakuba Apostoła (XIV w.) z cudownym obrazem MB Różańcowej (1736); ruiny synagogi (XVIII w.); cmentarz żydowski (XVIII w.).

KRZYŻANOWICE [C;C6] – wieś gminna nad Odrą, w powiecie raciborskim; od XVIII-XX w. własność książąt Lichnowskich – gościł tu m.in. Ludwig van Beethoven (1806) i Franciszek Liszt (1843-48); zespół pałacowo-parkowy Lichnowskich: pałac (XVIII w., przebudowany w 1858 r.), obecnie Dom Pomocy Społecznej, park krajobrazowy (3 ha), neogotycki budynek bramny (1853); kościół św. Anny (1793) z gotycką wieżą (XVI w.).

KRZYŻOWICE [C;F7] [D;A-B4] – wieś w gminie Pawłowice; kościół św. Michała Archanioła (1793); barokowa plebania (1779).

KSIĘŻY LAS [A;D10] [C;G1] – wieś w gminie Zbrosławice; drewniany kościół fil. św. Michała Archanioła (1494).

KUŹNIA NIEBOROWSKA [C;F3] – wieś w gminie Pilchowice; dwór (1880) otoczony parkiem – dom opieki społecznej.

KUŹNIA RACIBORSKA [C;C3] – miasto nad rzeką Rudą, 5,4 tys. mieszkańców, w powiecie raciborskim, siedziba gminy wiejskiej; osada hutnicza założona w 1641 r., prawa miejskie 1967 r.; kościół św. Marii Magdaleny (1903); figura św. Jana Nepomucena (1747).

LALIKI [D;D10] – wieś turystyczna w gminie Miłówka; w przysiółku Pochodzita drewniany kościół NMP Nieustającej Pomocy (1947), wyposażony przez miejscowych twórców ludowych; w przysiółku Tarliczne drewniana kaplica NMP (XIX w.); w pobliżu rezerwat leśny „Butorze”.

LELÓW [B;E-F6] – wieś gminna w powiecie częstochowskim, niegdyś (w latach 1341-1869) miasto; zachowany dawny układ urbanistyczny; kościół św. Marcina (XIV w., przebudowany w 1638 r. i XX w.) – sanktuarium MB Pocięzycielki Lelowskiej; grób cadyka Dawida Bidermana – cel pielgrzymek chasydów z całego świata.

ŁĘDZINY [C;J-K5] [D;E-F2] – miasto przemysłowe (KWK Ziemowit) w powiecie biełuńsko-łędzińskim, 16,3 tys. mieszkańców; osada wymieniona w XV w., prawa miejskie 1966 r.; barokowy kościół św. Klemensa (1772); plebania i dom parafialny kościoła św. Anny (1788); w Hołdunowie nowoczesny kościół Chrystusa Króla (1989) o śmiałej architekturze.

LIGOTA TOSZECKA [C;E1] – wieś w gminie Toszek; barokowy kościół fil. św. Anny (1720).

LIPIE [A;E2] – wieś gminna w powiecie kłobuckim; dwór drewniano-murowany z XVIII w., otoczony zabytkowym parkiem (XIX w.).

LIPOWA [D;E9] – wieś gminna w powiecie żywieckim, u podnóża Skrzycznego (1257 n.p.m.); kościół św. Bartłomieja Apostoła (1896), z tryptykiem gotyckim (XVI w.) z poprzedniej świątyni.

LISOWICE [A;C6] – wieś w gminie Pawonków, miejsce wykopalisk paleontologicznych w latach 2006-2007, na bazie których powstało niewielkie Muzeum Paleontologiczne.

LUBECKO [A;D6] – wieś w gminie Kochanowice; kościół Wniebowzięcia NMP (1679 r., rozbudowany w 1787 r.) – sanktuarium MB Lubeckiej; obok grób Franciszki Ciemiengi z Kanusa, zmarłej w opinii świętości.

LUBLINIEC [A;D7] – miasto powiatowe, 24 tys. mieszkańców; prawa miejskie przed 1313 r.; zachowany średniowieczny układ urbanistyczny z rynkiem i dawnym ratuszem (1821); kościół św. Mikołaja (1590 r., wielokrotnie przebudowywany) z kaplicami Cellarich (1648) i Kochcickich (1629); dom ks. Konstantego Damrota (XIX w.); zamek książąt opolskich (XIV w., przebudowany w XVI i XVII w.); drewniany kościół fil. św. Anny (1653), Muzeum Pro Memoria Edith Stein.

LUBOMIA [C;C6] – wieś gminna w powiecie wodzisławskim; neogotycki kościół św. Marii Magdaleny (1886); drewniana kaplica św. Jana Nepomucena (1700); na wschód od wsi wczesnośredniowieczne grodzisko Gołęszyców (VII-IX w.); na południe od wsi grupa stawów objętych ochroną jako zespół przyrodniczo-krajobrazowy „Wielikąt” (636,96 ha).

LUBSZA [A;G8] – wieś w gminie Woźniki, związana z osobą wybitnego Ślązaka Józefa Lompy (1797-1863), który był tu nauczycielem (1819-1851); kościół św. Jakuba Starszego (XV w., wielokrotnie przebudowywany).

LYSKI [C;D5] – wieś gminna

w powiecie rybnickim; neogotycki kościół św. Małgorzaty (1906); neogotycki dom opieki dla dorośliwych (1846); gotycki krzyż pokutny (XV w.).

ŁANY WIELKIE [B;G9] – wieś w gminie Żarnowiec; kościół św. Wojciecha (XII w., przebudowany XIX w.).

ŁAZISKA [C;D-E7] – wieś w gminie Godów; drewniany kościół Wszystkich Świętych (1579), wewnątrz oryginalna XVI-wieczna polichromia.

ŁAZISKA GÓRNE [C;H4] [D;C2] – miasto w powiecie mikołowskim, 21,9 tys. mieszkańców; od XIII w. wieś, prawa miejskie 1951 r.; od końca XVIII w. rozwój górnictwa węgla kamiennego i przemysłu; neogotycki kościół MB Królowej Różańca Świętego (1893); krzyż z 1738 r.; modernistyczny ratusz (1927); w dzielnicy Łaziska Dolne i Łaziska Średnie schrony bojowe Obszaru Warownego „Śląsk”; przy Elektrowni „Łaziska” Muzeum Energetyki.

ŁAZY [B;C10] – miasto w powiecie zawierciańskim, 7,1 tys. mieszcz., prawa miejskie 1967 r., siedziba gminy wiejskiej na skraju Jury Krakowsko-Częstochowskiej, od końca XIX w. osada przemysłowa. W mieście kilka zabytkowych domów drewnianych z końca XIX w.; zabytkowa hala lokomotywowni, ceglana wieża ciśnieniowa, nastawnia ŁB13 z końca XIX w., przebudowane w 1920 r.; na cmentarzu przy ul. Konstytucji kwatery wojenne z I wojny światowej.

ŁĄKA [C;I7] [D;D5] – wieś w gminie Pszczyzna; drewniany kościół św. Mikołaja (1660) z wolno stojącą dzwonnica; na cmentarzu obok kościoła grób Jana Kupca, poety i polskiego działacza narodowego; na północ od wsi sztuczny zbiornik „Łąka” na rzece Pszczyńce (353 ha), na południe – Zbiornik Goczałkowicki; 6 grudnia lub w najbliższą tę dacie niedzielę chodzą po wsi przebierańcy „Mikołaje”.

ŁODYGOWICE [D;F8] – wieś gminna nad Żylicą, w powiecie żywieckim, założona w XIII w. przez cystersów z Rud, w XVII w. centrum tzw. „państwa łody-

Ekspozycja muzeum Edyty Stein, fot. M. Pawlica

gowickiego”; we wsi drewniany kościół śś. Szymona i Judy Tadeusza (1635 r., powiększony w 1687 r. i XVIII w.); neogotycki dwór murowany (1629, przebudowany w XIX w.) otoczony parkiem krajobrazowym; w pobliżu zaporowe Jezioro Żywieckie (pow. 10 km²).

LUBIE [A;D10] [C;G1] – wieś w gminie Zbrosławice; pałac rodziny Baildonów (1869) otoczony niewielkim parkiem; kościół Narodzenia NMP (XVI w., rozbudowany w 1739 r.), obok kościoła nagrobki rodziny Baildonów.

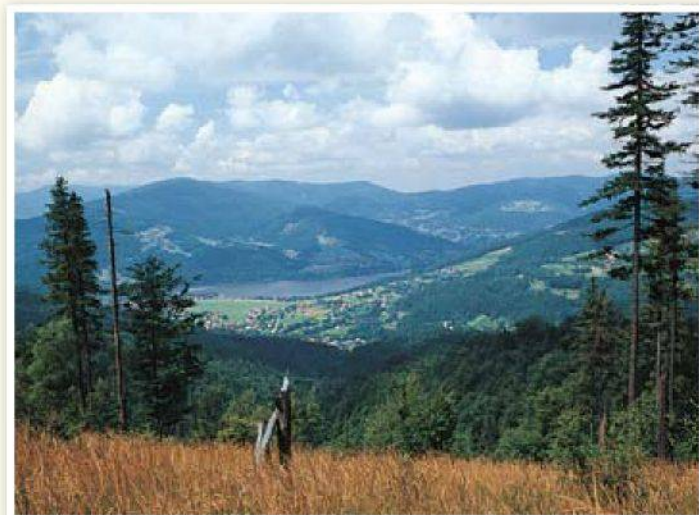
LUBOWICE [C;C4] – wieś w gminie Rudnik, miejsce urodzenia poety Josepha von Eichendorffa (1788-1857); ruiny rodzinnego pałacu poety (1786 r., przebudowanego w 1858 r.), otoczonego parkiem (3,5 ha); neogotycki kościół Narodzenia NMP (1907); Izba Muzealna Josepha von Eichendorffa.

LUTOWIEC [B;D7] – wieś w gminie Niegowia; liczne ostańce wapienne; nikle ruiny strażnicy obronnej (XIV w.).

MIEDŹNO [A;G3] – wieś gminna w powiecie kłobuckim; kościół św. Katarzyny Aleksandryjskiej (1877); na cmentarzu zbiorowa mogiła żołnierzy Wołyńskiej Brygady Kawalerii poległych w bitwie pod Mokrą (1 IX 1939).

MIĘDZYBRODZIE BIALSKIE [D;F7] – wieś letniskowa w gminie Czernichów na zachodnim brzegu Jeziora Międzybrodzkiego; neoromański kościół św. Marii Magdaleny (1862); Izba Regionalna; co roku odbywa się tu Święto Morza.

MIĘDZYBRODZIE ŻYWIECKIE [D;F7] – wieś w gminie Czernichów; na górze Żar: kolej linowo-szynowa, park linowy, wyciąg orczykowy, trasa narciarska, elektrownia szczytowo-pompowa i szybowisko; w po-

Okolice Międzybrodzia Żywieckiego, fot. B. Czerwiński

MAKÓW [C;A5] – wieś w gminie Piotrowice Wielkie; kościół św. Jana Chrzciciela (1788).

MIASTECZKO ŚLĄSKIE [A;F9] – miasto w powiecie tarnogórskim, 7,3 tys. mieszkańców, prawa miejskie 1561 r.; od średniowiecza ośrodek górnictwa kruszcowego i żelaza, od 1968 r. duża Huta Cynku; wrzecionowaty rynek z ratuszem (1890); drewniany kościół pomocniczy św. Jerzego i Wniebowzięcia NMP z wolno stojącą dzwonnica (1666); końcowy przystanek turystycznej kolejki wąskotorowej z Bytomią; w pobliżu sztuczny zalew Nakło-Chechło.

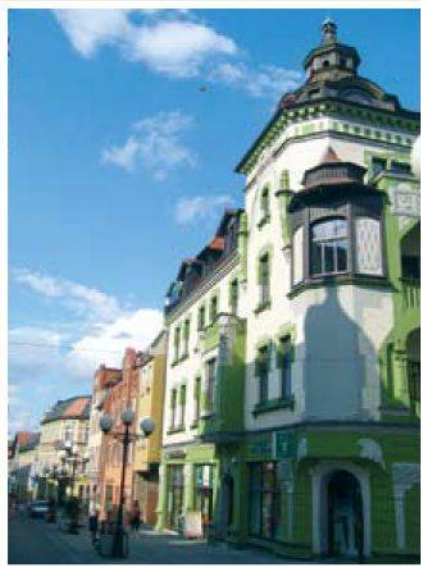
MIEDARY [A;D-E10] [C;G1] – wieś w gminie Zbrosławice; pałac (1889) otoczony parkiem w przysiółku Kopanina; grupa niemieckich schronów bojowych (1939).

MIEDŹNA [C;J7] [D;E4] – wieś gminna w powiecie pszczyńskim; drewniany kościół św. Klemensa Papieża (1721) z barokowym wnętrzem.

bliżu rezerwat leśny „Szeroka”; w sąsiedniej Tresnej zapora na Sole wys. 39 m i długości 300 m, tworząca Jezioro Żywieckie (pow. 10 km²). Co roku odbywają się tu Międzynarodowe Mistrzostwa Polski w Wyścigach Szybowniczych QSGP Poland, Międzynarodowy Bieg Górski, Piknik Modelarski.

MIKOŁÓW [C;H-I4] – miasto powiatowe, 38,8 tys. mieszkańców; kasztelania i osada handlowa z pocz. XIII w., prawa miejskie 1547 r.; ośrodek przemysłowy na obrzeżach GOP (kopalnia doświadczalna „Barbara”, Mikołowska Fabryka Maszyn, Fabryka Paletnik Mechanicznych i inne); zachowany układ urbanistyczny z rynkiem i ratuszem (1872); neoromańska bazylika mniejsza św. Wojciecha (1861); późnogotycki kościół MB Śnieżnej (XVI w., wieża XVIII w.); neogotycki kościół ewangelicki (1861); willa „Biały Domek” (1880); w sołectwie **Borowa Wieś** drewniany kościół św. Mikołaja (1720); w sołectwie **Paniowy** drewniany kościół śś. Piotra i Pawła (1757); w sołectwie **Bujaków**

kościół św. Mikołaja (1506 r., rozbudowany 1924 r.), wewnątrz gotycka figurka MB Bukajowskiej – Sanktuarium MB Opiekunki Środowiska Naturalnego; obok kościoła ogród botaniczny i krzyż pokutny (XIV w.); w sołectwie **Mokre** kościół św. Wawrzyńca (1336 r., przebudowany 1863 r.); na gruntach Mokrego tworzony Górnos Śląski Ogród Botaniczny; w sołectwie Śmiłowice 4 schrony bojowe Obszaru Warownego „Śląsk”. Co roku organizowane są Mikołowskie Dni Muzyki i Impresje Mikołowskie.

Mikołów - zabytkowe kamienice Starego Miasta, fot. M. Pawlica

MILÓWKA [D;E10] – wieś gminna w dolinie Soły, w powiecie żywieckim, punkt wyjścia na trasy Beskidu Żywieckiego; kościół Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny (1839); drewniana chata (1739) – muzeum „Stara Chałupa”; kaplica cmentarna (1857); zaniedbany kirkut.

MIRÓW [B;D7] – wieś w gminie Niegowa; malownicze grupy skalnych ostańców (tereny wspinaczkowe); ruiny zamku (XIV w.).

MIZERÓW [C;H6] [D;C4] – wieś w gminie Suszec; późnoklasycystyczna Zarządcówka (pocz. XIX w.).

MODZURÓW [C;B4] – wieś w gminie Rudnik; neogotycki pałac (1874) otoczony parkiem (7,8 ha), w nim ruiny mauzoleum właścicieli (1840).

MOKRA [A;F3] – wieś w gminie Miedźno, miejsce bitwy Wołyńskiej Brygady Kawalerii 1 IX 1939 r.: pomnik i Izba Pamięci w szkole; drewniany kościół filialny św. ap Szymona i Judy Tadeusza (1708).

MORSKO [B;D8] – wieś w gminie Włodowice; ruiny zamku „Bąkowiec” (XIV w.); ośrodek wypoczynkowy z wyciągiem narciarskim.

MSTÓW [B;B5] – wieś gminna nad Wartą, w powiecie częstochowskim, niegdyś miasto (1279-1870); zachowany układ urbanistyczny z małomiasteczkową zabudową; kaplica św. Wojciecha (1620), unikalny zespół stodoł drewniano-murowanych (pocz. XX w.); w pobliżu malowniczy przełom Warty; w sąsiednim Wancerzowie zespół klasztorny kanoników regularnych.

MYSŁOWICE [C;K3-4] – miasto na prawach powiatu, u zbiegu Czarnej i Białej Przemszy, w historycznym „Trójkącie Trzech Cesarzy”, 75 tys. mieszk.; jako miasto wymienione już w 1360 r.; od połowy XIX rozwój przemysłu; w 1846 r. zbiegły się tu granice Prus, Austrii i Rosji i stały się miastem granicznym; w XIX i XX w. były główną stacją emigracyjną dla mieszkańców Galicji, Węgier i Austrii wyjeżdżających do Ameryki; miasto zachowało swój przemysłowy charakter (2 kopalnie węgla, przemysł budowlany); ciekawe zabytki: kaplica Jarlików (1745), barokowy kościół Narodzenia NMP (XVIII w.), barokowo-klasycystyczny kościół Krzyża św. (1810), neogotycki kościół Najświętszego Serca Pana Jezusa (1891), neorenesansowy ratusz (1867), sąd (1904), poczta (1888) i przewiązka nad ul. Powstańców – dawna siedziba biura emigracyjnego (1907); atrakcją jest Centralne Muzeum

Ruchoma szopka Jana Wewióra w Olsztynie, fot. M. Pawlica

Pożarnictwa. Do ważniejszych imprez kulturalnych należy Festiwal Multimedialny MEDIAWAVE – INDUSTRIAL SILESIA.

MYSZKÓW [B;C8] – miasto powiatowe, 32,8 tys. mieszkańców, ośrodek przemysłowy nad Wartą; prawa miejskie 1950 r.

neogotycki kościół św. Stanisława bp. (1908-1914); zabytkowy pałac właściciela przedsiębiorcy A. Schmelzera (1883); w dzielnicy Będuszy zespół dworski z pocz. XX w.; w dzielnicy Mijaczów – kaplica Narodzenia NMP (1780); w dzielnicy Mrzyglód – kościół Wniebowzięcia NMP (1662) – sanktuarium MB Mrzyglódzkiej oraz pomnik upamiętniający bitwę powstańców styczniowych oddziału Teodora Cieszkowskiego (28 II/1 III 1863).

NAKŁO [B;F7] – wieś w gminie Lelów; kościół św. Mikołaja (XVII w.), pałac (1780) otoczony zabytkowym parkiem.

NAKŁO ŚLĄSKIE [A;F10] [D;11] – wieś w gminie Świerklaniec, dawniej ośrodek górnictwa kruszcowego; neogotycki pałac Donnersmarcków (1856) otoczony parkiem angielskim; neoromański kościół Najświętszego Serca Pana Jezusa (1892), mauzoleum rodziny Henckel von Donnersmarck (1896).

NĘDZA [C;C4] – wieś gminna w powiecie raciborskim; neobarokowy kościół MB Różańcowej (1908); w pobliżu rezerwat leśno-stawowy „Łęczczok”.

NEGOWA [B;D7] – wieś gminna w powiecie myszkowskim; kościół św. Mikołaja (1440 r., przebudowany w XVIII w.).

NEGOWONICE [B;D10] – wieś w gminie Łazy; kościół św. Franciszka z Asyżu (1802); w pobliżu malownicze skały Pasma Smoleńsko-Niegowonickiego (m.in. Stodółska Góra 435 m).

NIENZANICE [B;C3] – wieś w gminie Kłomnice; eklektyczny pałac (1917) otoczony parkiem, obecnie hotel.

OGRODZIENIEC [B;D10] – miasto w powiecie zawierciańskim nad źródłem Czarnej Przemszy, 4,4 tys. mieszkańców, siedziba gminy wiejskiej; prawa miejskie przed 1409 r.; późnobarokowy kościół Przemienienia Pańskiego (1787); Muzeum Przyrodnicze; w lesie w pobliżu Ogrodzieńca ruiny prochowni z XIX w.

OLSZTYN [B;B5] – wieś gminna w powiecie częstochowskim, niegdyś miasto (1488-1870); zachowany układ urbanistyczny z rynkiem; ruiny zamku Kazimierza Wielkiego (XIV w.), jednego z „Orlich Gniazd”; kościół św. Jana Chrzciciela (1726); Ruchoma Szopka Jana Wewióra; w pobliżu Olsztyna rezerwat „Zielona Góra” i „Sokole Góry”.

OLSZYNA [A;F6] – wieś w gminie Herby; kościół Wniebowzięcia NMP (1888); głaz narzutowy „Diabelski Kamień”.

ORNONTOWICE [C;G4] – wieś gminna w powiecie miłkowskim; osada na pocz. XIV w., od XVIII w. rozwój przemysłu – aktualnie Kopalnia Węgla Kamiennego „Budryk”; neorenesansowy pałac (pocz. XX w.) otoczony zabytkowym parkiem krajobrazowym (3,5 ha); neogotycki kościół św.

Michała Archaniola (1892); przy ul. Nowej – aleja dębowa (75 sztuk).

ORZESZE [C;G;H4] – miasto w powiecie miłkowskim, 19 tys. mieszkańców; osada powstała w XV w., prawa miejskie 1961 r.; gotycko-renesansowy kościół św. Wawrzyńca (1590); neoromański kościół Nawiedzenia NMP (1930); w sołectwie **Gardawice** dwór (XIX w.), otoczony pozostałościami parku; w sołectwie **Woszczyce** neogotycki kościół śś. ap. Piotra i Pawła (1880) i zrekonstruowany dwór Szczepańskich (1722) – obecnie hotel; w sołectwie **Zawiść** pałac (XVIII w., przebudowany w 1911 r.) otoczony parkiem (2 ha) – obecnie Ośrodek Szkolno-Wychowawczy dla Dzieci.

OŻAROWICE [B;G10] – wieś gminna w powiecie tarnogórskim; kościół pomocniczy św. Barbary (1781).

PALOWICE [C;G5] [D;B2] – wieś w gminie Czerwionka-Leszczyny; drewniany kościół Trójcy Przenajświętszej (1595 r., wieża z 1606 r.), przeniesiony z Leszczyn; klasycystyczny dwór (1880); w lesie w sąsiedztwie wsi zabytek techniki – wieża wsadu wielkiego pieca huty „Waleska” (1830).

PARZYMIECHY [A;E2] – wieś w gminie Lipie, na skraju Załęczańskiego Parku Krajobrazowego; kościół śś. ap. Piotra i Pawła (XIV w., wielokrotnie przebudowywany); zespół dworsko-parkowy (pocz. XIX w.); w pobliżu rezerwaty „Bukowa Góra” i „Szachownica”.

PAWEŁKI [A;D6] – śródleśna wieś w gminie Kochanowice; drewniany kościół fil. MB Fatimskiej (1928); w pobliżu wsi w lesie „Brzoza” pomnik przyrody – stanowisko różanecznika katawbijskiego o pow. 0,2 ha.

PAWŁOWICE [C;G7] [D;B4-5] – wieś gminna w powiecie pszczyńskim; wzmiankowana w XIII w., miejsce ciężkich walk w III 1945 r.; od lat 80. XX w. wydobywanie węgla kamiennego (KWK „Pniówek”); kościół św. Jana Chrzciciela (1596 r., przebudowany 1696 r.).

PAWONKÓW [A;C6] – wieś gminna w powiecie lublińskim; późnoklasycystyczny kościół św. Katarzyny (1806), klasycystyczna plebania (1836).

PIEKARY ŚLĄSKIE [A;F11] [C;11] – miasto na prawach powiatu, 58,8 tys. mieszkańców, największy po Częstochowie ośrodek pątniczy w województwie; w średniowieczu ośrodek górnictwa kruszcowego, w XIX w. duży ośrodek drukarstwa (nazywany „śląskim Lipskiem”) oraz górnictwa galmanu i węgla kamiennego; prawa miejskie i przymiotnik „Śląskie” w 1947 r.; z kultem maryjnym związane są: bazylika mniejsza NMP i św. Bartłomieja (1842-49) z cudownym obrazem MB Piekarskiej – sanktuarium Matki Boskiej Sprawiedliwości i Miłości Społecznej, licząca

40 obiektów kalwaria (1886-1895) z neogotyckim kościołem Przemienienia Pańskiego (1896); Zakład Sztuki Kościelnej Schaefferów (1898); budynek szpitala Spółki Brackiej (1915) – obecnie Wojewódzki Szpital Chirurgii Urazowej; na skraju miasta stoi Kopiec Wyzwolenia (wys. 30 m), usypany w latach 1932-1937 jako hold powstańcom śląskim; na obrzeżach miasta zachowało się kilkadziesiąt schronów bojowych Obszaru Warownego „Śląsk” (1934-1938); w dzielnicy Kozłowa Góra zapora na Brynicy i zbiornik wodociągowy Kozłowa Góra (Zbiornik Świerklaniecki) pow. 587 ha.

PIELGRZYMOWICE [C;F8] [D;A5]

– wieś w gminie Pawłowice, miejsce urodzenia wybitnego działacza narodowego na Śląsku – Karola Miarki; drewniany kościół św. Katarzyny (1675 r., wieża z 1746 r.).

PIETROWICE WIELKIE [C;A5] – wieś gminna w powiecie raciborskim, lokowana w XIII w.; zachowany układ owalnicowy z kościołem św. Wita, Modesta i Krescencji (XVI w., przebudowany 1822 r. i 1935 r.); drewniany kościół pątniczny św. Krzyża (1667), obok w neogotyckiej kaplicy (1899) źródelko; liczne murowane zagrody frankońskie; w Poniedziałek Wielkanocny między kościołem parafialnym a pątniczym odbywa się procesja konna.

PILCHOWICE [C;F3] – wieś gminna w powiecie gliwickim; kościół św. Jana Chrzciciela (1780); dwór (XVIII w., przebudowany 1978) – Urząd Gminy; klasztor bonifratrów (1814 r., rozbudowany 1859 r.); grób poety ks. Konstantego Damrota.

PILICA [B;F9] – miasto w powiecie zawierciańskim, 2 tys. mieszkańców, nad źród-

Wizerunek Matki Bożej Piekarskiej, fot. E. Kaniewski

pałac Padniewskich (1610), otoczony fortyfikacjami bastionowymi (1657) i zabytkowym parkiem; kościół szpitalny św. Jerzego (1630 r., przebudowany XIX w.); drewniana dzwonnica (XVIII w.); cmentarz żydowski.

PŁAWNIOVICE [A;B11] [C;E1] – wieś w gminie Rudziniec; zespół pałacowo-parkowy hr. Ballestremów: neorenesansowy pałac (1888) – Ośrodek Rekreacyjno-Formacyjny Diecezji Gliwickiej – i park krajozabrazowy (2,3 ha); Dom Kawalerski (1888); zabytkowy zespół folwarczny, m.in. spichlerz dworski (1888); w sąsiedztwie wsi jezioro Pławniowickie (250 ha) z licznymi ośrodkami wypoczynkowymi.

PODLESIE [B;E8] – wieś w gminie Kroczyce, rezerwat „Góra Zborów”; w pobliżu tereny wspinaczkowe w licznych grupach skalnych i jaskiniach; siedziba Grupy Jurajskiej GOPR.

Pławniowice - pałac Ballestremów, fot.arch. ŚOT

łowym odcinkiem Pilicy, siedziba gminy wiejskiej; prawa miejskie od 1393 r.; zachowany układ urbanistyczny z małowiaścicką zabudową; kościół św. Jana Chrzciciela (1612 r., przebudowany XVIII w.);

PODLESIE [B;E5] – wieś w gminie Leńców; drewniany kościół św. Idziego (pocz. XVIII w.) z wolno stojącą drewnianą dzwonnica (XIX w.).

PODZAMCZE [B;E10] – wieś w gminie Ogródzieniec; ruiny zamku „Ogródzieniec” (XIV w.), jednego z największych w Polsce; malownicze ostańce na Górze Zamkowej; rekonstrukcja grodziska na Górze Birów; na górze Suchy Poleć pozostałości niemieckich schronów bojowych z 1944 r.; kaplica współczesna z obrazem (1842) – sanktuarium MB Skalkowej; rokrocznie w lipcu na zamku Turniej Rycerski i festyn historyczny „Szwedzi na zamku”.

POGRZEBIEŃ [C;C5] – wieś w gminie Kornowac; pałac Baildonów (pocz. XIX w., przebudowany 1885 r.), obecnie dom zakonny Sióstr Salezjanek, Izba Pamięci sługi bożej Laury Meozzi; kościół św. Bartłomieja (1852 r., przebudowany 1954 r.).

PONISZOWICE [A;B10] [C;E1] – wieś w gminie Rudziniec; drewniany zespół kościelny św. Jana Chrzyciela: kościół (XV w., przebudowany 1775 r. i 1834 r.), dzwonnica wolno stojąca (1520).

Pszczyna - rynek z lotu ptaka, fot. Paweł Sadza (arch. UM Pszczyna)

POPÓW [A;F2] – wieś gminna nad Liśwartą, w powiecie kłobuckim; drewniany kościół pomocniczy św. Józefa Robotnika (1858 r., powiększony XX w.).

PORAJ [A;H7] [B;B6] – wieś gminna w powiecie myszkowskim; w sąsiedztwie zbiornik wodny na Warcie (550 ha), zbudowany w 1978 r., nad nim liczne ośrodki rekreacyjne.

PORĄBKĄ [D;F7] – wieś gminna nad Sołą w powiecie bielskim; zapora wodna na Sole (1936); Izba Regionalna; w pobliżu Porąbki rezerwy leśne „Zasolnica” i „Szeroka”.

PORĘBA [B;C9] – miasto w powiecie zawierciańskim, 8,7 tys. mieszkańców; od średniowiecza ośrodek kuźnictwa i hutnictwa żelaza; prawa miejskie 1973 r.; zachowana wieża wsadu wielkiego pieca (1798); neogotycki kościół Ducha św. (1901); przy cmentarzu 700-letni dąb szypułkowy – pomnik przyrody; w budynku MOK Izba Tradycji.

PORĘBA [C;H7] [D;C4] – wieś w gminie Pszczyna; klasycystyczny pałac „Bażanciarnia” (1800).

PRZYŁĘKÓW [D;G9] – wieś w gminie Swinna u podnóża Kiczory i Jastrzębicy; sanktuarium MB Wspomożenia Wiernych w kościele z 1903 r. z drewnianą figurą MB z Dzieciątkiem (1902); we wsi ośrodek sportów zimowych i 3 trasy zjazdowe.

PRZYRÓW [B;E5] – wieś gminna w powiecie częstochowskim; w latach 1369-1870 prawa miejskie; zachowany średniowieczny układ urbanistyczny; kościół fil. św. Mikołaja (XVII w.); liczne domy drewniane (XIX w.).

PRZYSTAJŃ [A;D4] – wieś gminna w powiecie kłobuckim; późnobarokowy kościół Trójcy Przenajświętszej (1752); ratusz tzw. „Sukiennice” (pocz. XX w.).

PRZYSZOWICE [C;G3] – wieś w gminie Gierałtowiec; neobarokowy pałac Raczków (1895) otoczony parkiem; drewniany spichlerz plebański (1829).

PSZCZYNA [C;I7] [D;D4-5] – miasto powiatowe nad rzeką Pszczynką, 25,5 tys. mieszkańców, siedziba gminy wiejskiej; osada w XIII w., od poł. XVI w. siedziba Wolnego Państwa Stanowego, miasto rezydencjonalne książąt pszczyńskich Promnitzów, An-

haltów i Hochbergów; zachowany owalnicowy układ urbanistyczny z rynkiem, kamienicami XVIII i XIX w. i neorenesansowym ratuszem (1931); zamek (XV w., przebudowany w XVIII w. i 1876 r.) otoczony parkiem krajobrazowym; Brama Wybrańców (1687), klasycystyczny dwór „Ludwikówka” (1801); kościół Wszystkich Świętych (1754, wielokrotnie przebudowany); neobarokowy kościół ewangelicki (1907), Muzeum Prasy Śląskiej w domu z XVIII w.; skansen „Zagroda Wsi Pszczyńskiej”; zabytkowe budynki publiczne z końca XIX w. (starostwo, sąd, gimnazjum); zabytkowe cmentarze – katolicki i żydowski; Pokazowa Zagroda Żubrów (park Zwierzyniec). W czerwcu odbywa się tu Wielki Piknik Pszczyński; w październiku, listopadzie na zamku Wieczory u Telmanna.

PSZÓW [C;D6] – miasto w powiecie wodzisławskim, 13,7 tys. mieszkańców; osada wzmiankowana w 973 r., parafia od XIII w., prawa miejskie w 1954 r.; barokowa bazylika mniejsza Nawiedzenia

NMP (1746) – sanktuarium MB Uśmiechniętej; Kalwaria Pszowska (1929); dawne zabudowania dworskie (pocz. XIX w.).

PUŃCÓW [D;A8] – wieś w gminie Golezów; kościół św. Jerzego (1518, rozbudowany 1905), jeden z nielicznych w Polsce ze sklepieniem palmowym.

Racibórz - rynek, fot. arch. SP w Racibórz

PYRZOWICE [A;G10] [B;A9] – wieś w gminie Ożarówce; Międzynarodowy Port Lotniczy Katowice-Pyrzowice.

PYSKOWICE [A;C10,11] [C;F1] – miasto w powiecie gliwickim nad Dramą, 19 tys. mieszkańców; osada na szlaku handlowym z Wrocławia do Krakowa w XIII w., prawa miejskie 1260 r.; zachowany owalnicowy układ urbanistyczny z rynkiem i ratuszem (1822); kościół św. Mikołaja (poł. XV w., przebudowany 1824 r.); kościół cmentarny św. Stanisława (1868); neogotycki kościół ewangelicki (1897); liczne kamienie z pocz. XIX w.; w dzielnicy Zaolszany cmentarz żydowski z XIX w.; w dzielnicy Dzierżno sztuczny zbiornik o charakterze rekreacyjnym Dzierżno Małe (105 ha) i śluza na Kanał Gliwickim (1933).

RACHOWICE [A;B12] [C;E2] – wieś w gminie Sośnicowice; kościół św. Trójcy z murańskim prezbiterium (XV w.), drewnianą nawą (1668) i wieżą (1790); drewniany spichlerz dworski (XIX w.).

RACIBÓRZ [C;B-C5] – miasto powiatowe nad Odrą, 56,7 tys. mieszkańców, ośrodek przemysłowy (Rafako, Zakłady Elektrod Węglowych, cukrownia i inne); gród Gołęźców wymienia się w 845 r., osada przedlokacyjna XII w., prawa miejskie 1246 r., ośrodek handlu i rzemiosła, od XIX w. rozwój przemysłu (głównie rolno-spożywczego); zachowany owalnicowy układ urbanistyczny z rynkiem i resztkami murów obronnych; zamek piastowski: kaplica św. Tomasza Kanterberyjskiego (XIII w.), budynek bramny (1630), skrzydło zachodnie – browar (1858); kościół Wniebowzięcia NMP (1300 r., przebudowany w 1891 r.); kościół św. Jakuba (1300 r., przebudowany w XVIII w. i 1874 r.); dawny kościół św. Ducha (1335) – Muzeum; Wieża Więzienna (XVI w.) i mury obronne (XIV w.); Kolumna Maryjna

(1727); klasycystyczny Sąd Rejonowy proj. K.F.Schinckla (1827); zajazd biskupi (XVIII w.); Dom Polski „Strzecha” (1911); barokowy kościół Matki Bożej (1736) z łaskami słynącym obrazem MB z Dzieciątkiem; liczne kościoły neogotyckie i budowle publiczne z XIX/XX w.; w dzielnicy Obora – Arboretum Bramy Morawskiej i mini zoo.

RADLIN [C;E6] –

miasto w powiecie wodzisławskim, 17,7 tys. mieszkańców; osada wzmiankowana w 1305 r., prawa miejskie 1954 r., w latach 1975-1996 w granicach Wodzisławia Śl.; neobarokowy kościół św. Marii Magdaleny (1929).

RADZIECHOWY

[D;F9] – wieś nad Sołą

w gminie Radziechowy-Wieprz, założona w XV w.; kościół św. Marcina (XIV w., przebudowany w 1722 r.).

RADZIONKÓW [A;F10-11] [C;I1] – miasto w powiecie tarnogórskim, 17,2 tys. mieszkańców, na Garbie Tarnogórskim (Księża Góra 357 m); średniowieczna osada górnictwa kruszcowego, od XIX w. węgla kamiennego; prawa miejskie 1951 r.; neogotycki kościół św. Wojciecha (1874); ratusz (1902); dawna remiza strażacka (1903); pierwsze w Polsce Muzeum Chleba; mini-skansen górniczy.

RAJCA [D;E11] – wieś turystyczna nad górną Sołą, w powiecie żywieckim, siedziba gminy; osada pasterska w XVI w., od poł. XIX w. huta żelaza; kościół św. Wawrzyńca DM i św. Kazimierza Królewicza (1890), z łaskami słynącym obrazem Madonny Rajczańskiej (Kazimierzowskiej) (XVII w.); pałac (1850 r., przebudowany w 1896 r.) otoczony starym parkiem – Ośrodek Opiekuńczo-Leczniczy; kilkanaście drewnianych chałup góralskich.

ROKITNO SZLACHECKIE [B;D10] – wieś w gminie Łazy, wymieniana w 1415 r., we wsi m.in. pozostałości zespołu dworskiego z 2. poł. XIX w.: biblioteka, wieża i część zabudowań gospodarczych otoczonych zabytkowym parkiem krajobrazowym.

RUDA ŚLĄSKA [C;H2-3] – miasto na prawach powiatu, 143,9 tys. mieszkańców, utworzone w 1959 r. z połączenia miast Rudy i Nowego Bytomia; osady tworzące obecną Rudę Śląską powstały już w średniowieczu, a w połowie XVIII w. rozpoczęto tu eksploatację węgla kamiennego; współcześnie miasto górnicze i przemysłowe; zabytki z przełomu XIX i XX w., m.in. kościoły: Matki Bożej z Lourdes w Kochłowicach (1806) – sanktuarium MB Kochłowic

Rybnik - rynek i ratusz, fot. B. Czerwiński

kiej, św. Pawła w Nowym Bytomiu (1912), św. Józefa w Rudzie (1904); obiekty poprzemysłowe: szymb „Andrzej” (1870), zabudowa miejska, np. willa „Florianka” (1905); osiedla górnicze Ficus w Wirku i kolonia przy ul. Kościelnej-Staszica; na obrzeżach miasta zachowało się kilkadziesiąt schronów bojowych Obszaru Warownego „Śląsk” (1934-1938); działa Muzeum Miejskie im. M. Chroboka.

RUDNIK [C;B4] – wieś gminna w powiecie raciborskim; neogotycki kościół św. Katarzyny Aleksandryjskiej (1893); pałac (pocz. XIX w., przebudowany w 1896 r.) otoczony parkiem (4,8 ha) i zabudowaniami gospodarczymi (XIX w.).

RUDOŁTOWICE [C;I7] [D;D5] – wieś w gminie Pszczyna; barokowy pałac (1752).

RUDY [C;E4] – wieś w gminie Kuźnia Raciborska nad rzeką Rudą, założona obok opactwa cystersów w XIII w.; zespół pocysterski: późnoromańskowczesnogotycki kościół Wniebowzięcia NMP (poł. XIII w., przebudowany w XV i XVIII w.) – diecezjalne sanktuarium MB Rudzkiej; klasztor (1678) i pałac opacki (1730 r., przebudowany pocz. XIX w.) – w trakcie odbudowy; przyklasztorny park krajobrazowy z XVIII/XIX w. (15 ha); dawny szpitalik Juliusza Rogera (1861), obecnie administracja Parku Krajobrazowego „Cysterskie Kompozycje Krajobrazowe Rud Wielkich”; kościół cmentarny św. Marii Magdaleny (1880); skansen kolei wąskotorowej z 1903 r. (latem przejazdu turystyczne).

RUDZICA [D;C6] – wieś w gminie Jasienica; barokowy kościół św. Jana Chrzyciela (1800); Galeria Strachów Polnych Floriana Kohuta i ferma strusi.

RUDZINIEC [A;A11] [C;D1] – wieś gminna w powiecie gliwickim; drewniany kościół św. Michała Archanioła (1657 r., wieża 1853 r.) z barokową polichromią; pałac z 1860 r. (szkoła) otoczony parkiem

krajobrazowym (13,2 ha); śluza na Kanale Gliwickim (1933).

RYBNIK [C;E-F5] – miasto na prawach powiatu, siedziba powiatu rybnickiego, 141 tys. mieszkańców; lokowane w 1308 r.; od XVI w. funkcjonowały tu kuźnie żelaza; od XIX w. miasto powiatowe, duży ośrodek przemysłowy, później centrum aglomeracji Rybnickiego Okręgu Węglowego; współcześnie miasto przemysłowe,

akademickie; zachowany średniowieczny układ urbanistyczny z rynkiem i ratuszem; pałac właścicieli ziemi rybnickiej z XVII/XVIII w. (obecnie sąd); kościół akademicki Wniebowzięcia NMP – zachowane gotyckie prezbiterium dawnego kościoła farnego (poł. XV w.); kościół MB Bolesnej (1801), Kościół Ewangelicko – Augsburski (XVIII w.); dwa drewniane kościółki – św. Wawrzyńca (1717) w dzielnicy Ligocka Kuźnia, przeniesiony w 1975 r. z Boguszowic oraz św. Katarzyny i MB Różańkowej (1534) w dzielnicy Wielopole, przeniesiony w 1976 r. z Gierałtowic; neogotycka bazylika mniejsza św. Antoniego (1906) – jedna z najwyższych świątyń Górnego Śląska (wieże 75 m);

Rybnik - kościół p.w. św. Antoniego, fot. B. Czerwiński

neogotycki zespół szpitalny im. dr. Juliusza Rogera (poł. XIX w.); zabytkowa kopalnia węgla kamiennego „Ignacy-Hoym” (1792) w Niewiadomiu; działo Muzeum oraz Śląskie Centrum Muzyczne; na obrzeżach miasta Zbiornik Rybnicki na rzece Rudzie

(587 ha), wykorzystywany także do celów rekreacyjnych; w dzielnicy Stodoły zniszczony barokowy dwór cysterski (XVIII w.). W czerwcu rokrocznie Międzynarodowy Festiwal Orkiestr Dętych, a w październiku Rybnicka Jesień Kabaretowa „RYJEK”.

RYCERKA DOLNA I GÓRNA [D;D-E11,12]

– dwie wsie letniskowe (praktycznie połączone w całość) w gminie Rajcza w dolinie pot. Rycerka, punkt wyjścia w grupę Wielkiej Raczy Beskidu Żywieckiego, liczne szlaki turystyczne i schroniska, ścieżka dydaktyczna Żywieckiego Parku Krajobrazowego, wyciągi i trasy narciarskie.

RYCHWAŁD [D;G8] – wieś w gminie Gilowice; kościół św. Mikołaja (1756) – sanktuarium MB Rychwałdzkiej; dwór klasycystyczny (XIX w.) – hotel, otoczony parkiem krajobrazowym (6,5 ha); korty tenisowe i letni basen kąpielowy.

RYCZÓW [B;E10] – wieś w gminie Ogrodzieniec, otoczona skałami Ryczowskiego Regionu Skałkowego; ruiny strażnicy obronnej (XIV w.).

RYDUŁTOWY [C;D5] – miasto w powiecie wodzisławskim, 21,8 tys. mieszkańców; osada wzmiankowana w 1228 r., prawa

RZUCHÓW [C;D5] – wieś w gminie Pogrzebień; opuszczony pałac eklektyczny (1886), otoczony parkiem krajobrazowym (3 ha).

SADÓW [A;D7] – wieś w gminie Koszęcin; gotycki kościół św. Józefa (XIV w., przekształcony XVIII w.), obok murowano-drewniana dzwonnica (XVII w.).

SIEDLEC JANOWSKI [B;C6] – wieś w gminie Janów; w pobliżu tzw. „Pustynia Siedlecka” (dawna kopalnia piasku formierskiego), w lipcu organizowany jest tu Pustynny Piknik Country.

SIEMIANOWICE ŚLĄSKIE [C;J2] – miasto na prawach powiatu, 71,1 tys. mieszkańców, duży ośrodek przemysłowy w centrum aglomeracji GOP; w XIII w. wspomniana osada rolniczo-rybacka, pod koniec XVIII w. rozwój górnictwa węglowego, hutnictwa cynku i żelaza; tu urodził się w 1873 r. Wojciech Korfanty, poseł polski do Reichstagu, poseł do Sejmu RP, Polski Komisarz Plebiscytowy i dyktator III powstania śląskiego; zachowała się typowa dla okresu industrialnego zabudowa: pałac Mieroszewskich i Donnersmarcków (1778 r., rozbudowany 1832 r.), otoczony zabytkowym parkiem,

Pustynia Siedlecka, fot. arch. UG Janów

miejskie 1951r., w latach 1975-1992 w granicach Wodzisławia Śląskiego; neogotycki kościół św. Jerzego (1896) i dwuramienny krzyż pokutny; zabytkowa zabudowa KWK „Rydułtowy” (1906); kolonia robotnicza Karola (pocz. XX w.); obok kopalni wznosi się jedna z najwyższych w Europie hałd stożkowych (134 m).

RZECZYCE [A;C11] [C;F1] – wieś w gminie Rudziny; w sąsiedztwie Jezioro Rzeczyckie (Dzierżno Duże) o pow. 615 ha.

RZEKI WIELKIE [B;C4] – wieś w gminie Kłomnice; dwór drewniano-murowany (1790), park podworski.

eklektyczny pałacyk w dzielnicy **Michałkowice** (XIX/XX w.), otoczony dawnym parkiem dworskim; kościoły: Świętego Krzyża (1884) i ewangelicki (1895); ratusz gminy Siemianowice (1904) i kamienny spichlerz dworski (XVIII w.) – siedziba Muzeum; jeden z 13 na terenie Polski cmentarzy żołnierzy niemieckich; pole golfowe.

SIERAKOWICE [A;B12] [C;E2] – wieś w gminie Sośnicowice; drewniany kościół św. Katarzyny (1675); drewniana kapliczka św. Jana Nepomucena (XIX w.).

SIERAKÓW [A;C5] – wieś w gminie Ciana; neogotycki kościół św. Piotra i Pawła (1861); neogotycki pałac (XIX w.) otoczony parkiem; w pobliżu rezerwat przyrody „Cisy koło Sierakowa”.

SIEROTY [A;C9] – wieś w gminie Wielowieś; kościół Wszystkich Świętych z murem prezbiterium (1490), drewnianą nawą (1707) i drewnianą wieżą (1770).

SIEWIERZ [B;B9] – miasto w powiecie będzińskim, 5,4 tys. mieszkańców, siedziba gminy wiejskiej; gród i osada wzmiankowane w XII w., prawa miejskie w 1276 r., w latach 1443-1787 stolica Księstwa Siewierskiego biskupów krakowskich; zachowany układ urbanistyczny z rynkiem i małomiasteczkową zabudową (m.in. kamienica XVIII w.); romański kościół św. Jana Chrzciciela (ok. 1140); ruiny zamku (XIV w.); kościół św. Macieja ap. (XV w., rozbudowany 1784 r.); kościół szpitalny św. Barbary i św. Walentego (1618); budynek Starej Gminy (pocz. XIX w.); w pobliżu miasta Zalew Przezycki na Czarnej Przemszy (470 ha).

SIMORADZ [D;B7] – wieś w gminie Dębowiec; kościół św. Jakuba (XV w., rozbudowany w 1892 r.).

SKOCZÓW [D;B-C7] – miasto nad Wisłą w powiecie cieszyńskim, 14,6 tys. mieszk., siedziba gminy wiejskiej; założone w XIII w. na szlaku solnym, prawa miejskie przed 1327 r.; rynek z ratuszem (1797) i fontanną Trytona (1796); dom urodzenia św. Jana Sarkandra (muzeum); kościół św. ap. Piotra i Pawła (1531r., przebudowany w 1767 r. i 1862 r.); poszpitalny kościół

Morcinka; na wzgórzu Kaplicówka krzyż papieski z Katowic (1983); w Wielki Piątek obchodzony jest zwyczaj „Palenia Judasza”; w pobliżu miasta rezerwat leśny „Skarpa Wiślicka”.

SKRZYDLÓW [B;C4] – wieś w gminie Klomnice; murowany dwór (poł. XIX w.) otoczony parkiem.

SŁAWIKÓW [C;C4] – wieś w gminie Rudnik; ruiny pałacu (1874) otoczonego zaniedbanym parkiem (12,4 ha); neoromański kościół św. Jerzego (1846).

SŁAWKÓW [B;C12] – miasto w powiecie będzińskim, nad Białą Przemszą, 6,9 tys. mieszkańców; w średniowieczu ośrodek górnictwa rud srebra i ołowiu, prawa miejskie 1279 r.; zachowany układ urbanistyczny z rynkiem, drewnianymi domami podcieniowymi z XVIII/XIX w. i starą studnią; pozostałości zamku (XIII w.); kościół Podwyższenia Krzyża Świętego i św. Mikołaja (1250 r., przebudowany XVIII w.); drewniana karczma (1701); kościółek św. Marka (pocz. XIX w.); kościółek św. Jakuba (1827); zabytkowe cmentarze: katolicki i żydowski.

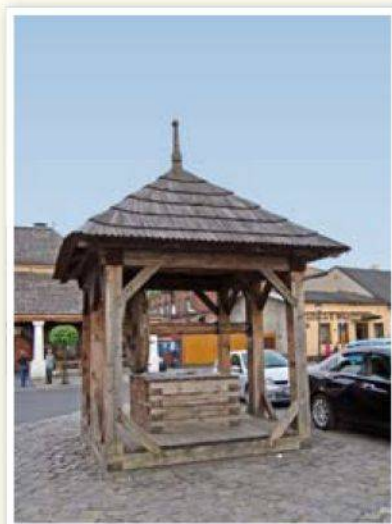
SMOLEŃ [B;F10] – wieś w gminie Pilica, na terenie Parku Krajobrazowego Orlich Gniazd; ruiny zamku (XIV w.) w rezerwacie „Smoleń”; w pobliżu Ośrodek Edukacyjno-Muzealny Zespołu Parków Krajobrazowych Województwa Śląskiego; w okolicy atrakcyjne tereny wspinaczki skałkowej – Skały Zegarowe, Biśnik, Grodzisko i liczne jaskinie.

SMOLNICA [A;C12] [C;F3] – wieś w gminie Sońnicowice; drewniany kościół cmentarny św. Bartłomieja (1603).

SOBLÓWKA [D;F12] – wieś turystyczna w gminie Ujsoły, punkt wypadowy w rejon Rycerzowej i tzw. „worka raczańskiego”; drewniany kościół Niepokalanego Poczęcia NMP (1952).

SOPOTNIA WIELKA [D;G10] – wieś turystyczna w gminie Jeleśnia u stóp Romanki, w dolinie potoku Sopotnia Wielka, na którym znajduje się największy w Beskidach wodospad (10 m wys.); liczne drewniane chałupy góralskie; w pobliżu rezerwat „Romanka” i „Pod Rysianką”.

SOSNOWIEC [B;A12] [C;K2-3] – miasto na prawach powiatu, 221,3 tys. mieszkańców; jest głównym miastem historycznego Zagłębia Dąbrowskiego, utworzonym w 1902 r., stolicą diecezji Kościoła Rzymskokatolickiego; rozwój w poł. XIX w. po przeprowadzeniu linii kolejowej (1859) i ustanowieniu komory celnej z Prusami; od początku XX w. jest znaczącym ośrodkiem przemysłowym, obecnie także administracyjnym i akademickim;

Stara studnia w Sławkowie, fot.R. Kupczak

Znalezienia Krzyża Świętego (XV w., przebudowany w XIX w.); neogotycki kościół ewangelicki (1865); Muzeum Gustawa

największy w województwie zespół XIX-wiecznych pałaców miejskich: Schoena na Sielcu (1903) – obecnie sąd, duży pałac Schoena na Śródulce (1885) – obecnie Muzeum – i mały pałac (1900), pałac Dietla (XIX/XX w.), dwór Mieroszewskich w Zagórze (1777) i zamek w dzielnicy Sielec (1620 r., przebudowany 1832 r.); dworzec kolejowy w Sosnowcu (1859) i **Maczkach** (1848); cerkiew prawosławna Wiery, Nadziei i Luby (1889); kościół Najświętszego Serca Pana Jezusa, tzw. „kolejowy” (1862); katedra Wniebowzięcia NMP (1899); kościół ewangelicki (1886); dom rodzinny Jana Kiepury; działa Muzeum i Teatr Zagłębia.

SOŚNICOWICE [A;B12] [C;E3]

– miasto w powiecie gliwickim, 1,7 tys. mieszkańców, siedziba gminy wiejskiej; wieś w 1305 r., od 1526 r. miasto; zachowany układ urbanistyczny z rynkiem; późnobarokowy pałac (1755) – Dom Pomocy Społecznej; kościół św. Jakuba Starszego (1447 r., przebudowany w 1795 r.) z barokowym wystrojem, obok krzyż pokutny (XV w.).

SÓL [D;E11] – wieś turystyczna w gminie Rajcza, występują tu źródła solanki (do 1808 r. warzono sól); drewniana dzwonnica loretańska (1837) i kilkanaście drewnianych chałup góralskich; w pobliżu rezerwat leśny „Butorce”.

STANICE [C;E3] – wieś w gminie Pilchowice; kościół św. Marcina (1804).

STARA WIEŚ [C;J8] [D;E5] – wieś w gminie Wilamowice; drewniany kościół Podwyższenia Krzyża Świętego (1522 r., przebudowany w XVII w.); dawna drewniana szkoła parafialna (1787).

STAROMIEŚCIE [B;E6] – wieś w gminie Lelów; kościół Wniebowzięcia NMP (XV w., rozbudowany 1877 r. i 1967 r.), brama-dzwonnica (1827).

STRUMIEŃ [C;G7-8] [D;B5] – miasto nad Wisłą w powiecie cieszyńskim, 3,4 tys. mieszcz., siedziba gminy wiejskiej; osada w 1293 r., prawa miejskie 1482 r.; zabytkowy układ urbanistyczny z rynkiem i ratuszem (1628), kamieniczki przyrynkowe (XIX w.); kościół św. Barbary (1692); w pobliżu ostoja ptasia europejskiego programu ochrony Natura 2000 „Dolina Górnej Wisły”.

STRZYBNIK [C;B4] – wieś w gminie Rudnik; pałac w ruinie (XIX w., przebudowany w 1919 r.) w otoczeniu parku (6,9 ha); zespół folwarczny: niszcząca drewniany spichlerz (1815), kuźnia dworska (1905).

STUDZIONKA [C;G7] [D;B5] – wieś

Sosnowiec - pomnik Jana Kiepury, fot. E. Kaniewski

w gminie Pszczyna; późnobarokowy kościół Wniebowzięcia NMP (1834), obok dwa kamienne krzyże pokutne (XV w.); na skraju wsi gajówka i bażaniarnia Czarne Doły (1905).

SULISZOWICE [B;C6] – wieś w gminie Żarki; pozostałości strażnicy obronnej (XIV w.).

SUSZEC [C;H6] [D;C3] – wieś gminna w powiecie pszczyńskim, założona w XIII w.; w XVIII w. księżęca owczarnia, browar i cegielnia; od 1984 r. górnictwo węgla kamiennego (KWK „Krupiński”); neoromański kościół św. Stanisława BM (1898); prywatne zbiory etnograficzne rodziny Szenderów; w pobliżu rezerwat „Babczyna Dolina”.

SZAŁSZA [C;G2] – wieś w gminie Zbrosławice; drewniany kościół fil. Matki Boskiej (XVII w., zrekonstruowany po pożarze w 1967 r.); neogotycki pałac (1877), otoczony pozostałościami parku.

SZCZEKOCINY [B;G7] – miasto nad Pilicą w powiecie zawierciańskim, 3,8 tys. mieszkańców, siedziba gminy wiejskiej; niegdyś siedziba Odrowążów, prawa miejskie przed 1438 r.; miejsce dużej bitwy w czasie insurekcji kościuszkowskiej 1794 r. (z tego czasu Kopiec Kościuszki we wsi Hebdzie i Kopiec Kosynierów we wsi Wywła); zespół pałacowo-parkowy Dębińskich (1770); kościół św. Bartłomieja Apostoła (1620 r., przebudowany 1780 r.).

SZCZYRK [D;E8] – miasto w powiecie bielskim, nad Żylicą u podnóża Skrzyczanego, 5,8 tys. mieszcz.; w XVII w. osada

pasterska, od lat 20. XX w. miejscowość letniskowa, prawa miejskie 1973 r.; największy w Polsce ośrodek narciarski (bliżej 50 wyciągów narciarskich i 60 km tras – w tym 2 FIS); drewniany kościół św. Jakuba Starszego (1800 r., przebudowany 1935 r.). W miesiącu zimowych zawody w narciarstwie alpejskim, skokach narciarskich i kombinacji norweskiej oraz zawody snowboardowe m.in. Billabong Freestyle Festival, LOTOS CUP w skokach narciarskich, ponadto impreza rekreacyjno-rozrywkowa z telewizją TVN i portalem Allegro „ALLE ZIMA” oraz Festiwal Górski Wondól Challenge.

ŚLEMIEŃ [D;H8] – wieś gminna w powiecie żywieckim; kościół Narodzenia św. Jana Chrzciciela (1853); drewniany budynek szkoły (poł. XIX w.); ruiny wielkiego pieca (XIX w.); w pobliżu rezerwat leśny „Madohora”.

ŚWIBIE [A;C9] – wieś w gminie Wielowieś; kościół św. Mikołaja Biskupa (pocz. XVI w.); barokowa kaplica św. Benigny (1669); neogotycki dwór (1800 r., rozbudowany w 1830 r. i 1900 r.), otoczony parkiem (1,95 ha).

ŚWIERKLANIEC [A;F10] [C;I1] – wieś gminna w powiecie tarnogórskim; od 1624 r. siedziba rodu Henckel

von Donnersmarck (do 1945 r. zamek i pałac); 180-hektarowy park pałacowy (XVIII/XIX w.) z Domem Kawalerskim (1906) – obecnie hotelem, kaplicą i mauzoleum Henckel von Donnersmarck (1896) oraz rzeźbami Fremieta (1872); zabudowania gospodarcze (XIX w.); sztuczny zbiornik wodociągowy na Brynicy (587 ha); w pobliżu, na terenie wsi Orzech pozorowane ruiny w stylu romantycznym (XIX w.).

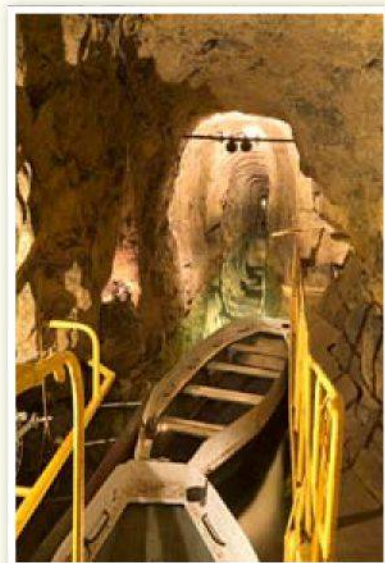

Turyści w Szczyrku, w tle Skrzyczne, fot. M. Pawlica

ŚWIERKLANY DOLNE [C;F6] – wieś w gminie Świerklany; neobarokowy kościół św. Anny (1930); galeria sztuki rodziny Holeszów (m.in. malarza naiwnego Ludwika Holesza).

ŚWIĘTOCHŁOWICE [C;I2] – miasto na prawach powiatu, w górnym biegu Rawy, 54,4 tys. mieszkańców, o największej w Polsce i Europie gęstości zaludnienia – 4400 osób/km²; miasto przemysłowe, powstało w 1951 r. z połączenia Świętochłowic, Chropaczowa i Lipin; charakterystyczna dla przemysłowych miast Górnego Śląska zabudowa mieszkalna (kamienice, „familoki”); zabytki: kościół św. Piotra i Pawła (1891), kościół ewangelicki (1901), Urząd Miejski (pocz. XX w.), dawny ratusz w Lipinach (1910); działa Muzeum Miejskie.

TARNOWSKIE GÓRY [A;E10] [C;H-11] – miasto powiatowe, 60,8 tys. mieszkańców; prawa miejskie 1526 r. jako wolne miasto górnicze; od XV do XX w. ośrodek wydobycia rud srebra, ołowiu i cynku; ważny węzeł kolejowy; zachowany średniowieczny układ urbanistyczny z rynkiem i podcieniowymi kamieniczkami (XVI/XVII w.); ratusz (1898); kościół św. Piotra i Pawła (1540 r., przebudowany 1851 r.); dworek-zajazd (XVIII w.); dawny pałac na Karłuszowcu (XVIII w.); kościół św. Anny (1612 r., rozbudowany

Tarnowskie Góry - Sztolnia Czarnego Pstrąga, fot. arch. UMWŚ

w 1847 r.); zespół kamieniański (1908); Zabytkowa Kopalnia Srebra i Skansen Maszyn Parowych; Park Wodny; w dzielnicy Tarnowice Stare kościół pomocniczy św. Marcina (1380 r., przebudowany 1787 r.) i dawny zamek Wrochemów (poł. XVI w., przebudowany); w dzielnicy Rep-

10 m), zbudowaną w 1967 r.; liczne przystanie wodne, ośrodki rekreacyjne, baza gastronomiczna.

TRUSKOLASY [A;E4] – wieś w gminie Wręczyca Wielka; drewniany, barokowy kościół św. Mikołaja (1737) z łaskami słynącym obrazem Matki Boskiej Truskolaskiej.

Tarnowskie Góry - rynek, fot. B. Czerwiński

ty park pałacowy o pow. 200 ha, w nim Sztolnia Czarnego Pstrąga (turystyczny fragment podziemi), neogotycki kościół św. Mikołaja (1872), omurowane „Źródło Młodości” jednego z dopływów Dramy; w dzielnicy Rybna barokowy pałac (1796) otoczony parkiem. Od ponad pół wieku, każdego roku organizowane są Gwarki Tarnogórskie.

TĄPKOWICE [A;G10] [C;J1] – wieś w gminie Ożarówce; liczne schrony bojowe Obszaru Warownego „Śląsk” (1938-1939); podobne także w pobliskiej Niedzarze i Ossach.

TOSZEK [A;B10] [C;E1] – miasto w powiecie gliwickim, 3,5 tys. mieszkańców, siedziba gminy wiejskiej; gród (X w.) i osada (XII w.) na szlaku handlowym Wrocław – Kraków, prawa miejskie 1235 r.; zachowany owalny układ urbanistyczny z rynkiem, ratuszem (1836) i domami (ok. 1833 r.); zamek gotycki (XV w., rozbudowany 1666 r.), częściowo w ruinie; kościół św. Katarzyny Aleksandryjskiej (1450 r., przebudowany w 1715 r.); kościół cmentarny św. Barbary (1750); „Dolny Dwór” (1811 r., rozbudowany w 1880 r.); dom Bractwa Kurkowego (1848).

TRESNA [D;F8] – wieś letniskowa w gminie Czernichów nad Jeziorem Żywieckim (pow. wody 1000 ha, długości 8 km, szerokości – do 2,2 km i głębokości maks. 20 m), utworzonym przez zaporę wodną na Sole (ziemno-narzutową wys. 39 m, długości korony 300 m i szerokości

10 m) w otoczeniu parku krajobrazowego (4 ha).

TWORÓG [A;D9] – wieś gminna nad Stołą, w powiecie tarnogórskim; od średniowiecza do XIX w. ośrodek górnictwa rud i hutnictwa żelaza; pałac (XVIII w.) – Urząd Gminy, otoczony pozostałością parku; kościół św. Antoniego Padewskiego (1817); dawny przytułek (1827).

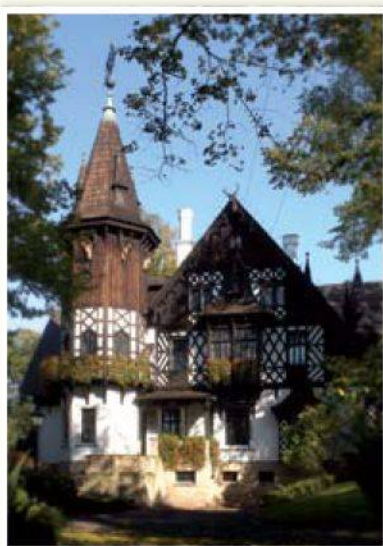
TYCHY [C;I5] [D;D-E2-3] – miasto na prawach powiatu, 129,5 tys. mieszkańców; wieś wzmiankowana w XV w., w okresie międzywojennym status osiedla miejskiego, prawa miejskie 1951 r.; początkowo

TURZA ŚLĄSKA

[C;D-E7] – wieś w gminie Gorzyce; sanktuarium Matki Boskiej Fatimskiej (1948).

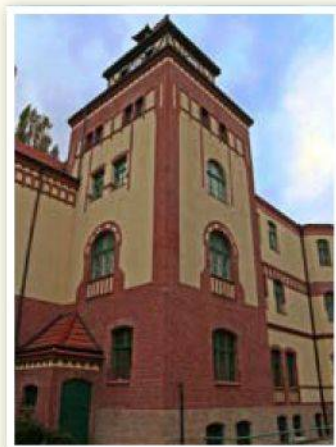
TWOKÓW [C;C6]

– wieś w gminie Krzyżanowice; barokowy kościół śś. Piotra i Pawła (1694), bogate wyposażenie barokowe (m.in. sarkofagi rodziny Reiszwiczów z XVII w.); kościół pątniczny św. Urbana (1779); ruiny renesansowego zamku (1585 r., rozbudowa-

Promnice - pałacyk myśliwski, fot.arch. Hotel Noma Residence

„sypialnia” Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego, od lat 70-tych XX w. liczący się ośrodek przemysłowy i akademicki; współczesny charakter zabudowy; dawny pałac myśliwski książąt pszczyńskich

Browar w Tychach, fot. R. Kupczak

(XVII w.); kościół św. Marii Magdaleny (XVIII w., rozbudowany w 1929 r.); działa Muzeum Piwowarstwa, udostępniono dla zwiedzających Tyskie Browarium; współczesne realizacje architektoniczne (kościół: św. Ducha w Żwakowie z polichromią J. Nowosielskiego; bł. Karoliny Kózkowny; św. Krzysztofa; hotel „Piramida”; budynek „Brama Słońca”). Co dwa lata w październiku międzynarodowy festiwal „Śląska Jesień Gitarowa”.

UDÓRZ [B;G9] – wieś w gminie Żarnowiec; ruiny zamku (XIV w.); pomnik poległych żołnierzy batalionu AK „Parasol”.

UJSOŁY [D;E-F11]

– wieś turystyczna w powiecie żywieckim, siedziba gminy, osada pasterska założona w XVII w., w XIX w. duży ośrodek przetwórstwa drewna; kamienny kościół św. Józefa (1939); kilka drewnianych chałup góralskich; w sierpniu odbywa się tu impreza folklorystyczna „Wawrzyńcowe Hudy”; w okolicy rezerwaty leśne: „Dziobaki”; „Muńcol” i „Oszus”.

USTROŃ [D;C8] – miasto nad górną Wisłą w powiecie cieszyńskim, 15,5 tys. mieszkańców, uzdrowisko i ośrodek narciarski w Beskidzie Śląskim; osada wymieniona

w 1305 r., w latach 1772-1897 huta żelaza, od 1882 r. status uzdrowiska, prawa miejskie 1956 r.; kościół św. Klemensa (1787); kościół ewangelicki Jakuba Apostoła Starszego (1835); muzeum etnograficzne „Stara Zagroda”; Muzeum Hutnictwa i Kuźnictwa; w Ustroniu-Nierodzimiu drewniany kościół św. Anny (1769, wieża 1938); w Ustroniu-Lipowcu kościół Podwyższenia Krzyża Świętego (1810).

WANCERZÓW [B;C4] – wieś w gminie Mstów; zespół klasztorny kanoników regularnych laterańskich; kościół Wniebowzięcia NMP (1746) sanktuarium Matki Boskiej Mstowskiej Miłosierdzia (obraz XVII w.), klasztor (XVII w., przebudowany 1791), mury obronne z 8 basztami (XVII w.).

WĄSOSZ GÓRNY [A;G1] – wieś nad Wartą w gminie Popów; pomnik bitwy w powstaniu styczniowym; kościół św. Andrzeja Apostoła (1826 r., rozbudowany 1937 r.).

WĘGIERSKA GÓRKA [D;E10] – wieś gminna nad Sołą, w powiecie żywieckim, położona między Beskidem Śląskim a Żywieckim; osada pasterska wymieniona w XV w., od 1838 r. do końca XX w. działalność huty żelaza i odlewni; we wrześniu 1939 r. miejsce zaciętych walk z Niemcami; zachowany ostróg forteczny (1939), na który składają się 4 forty; w forcie „Wędrowiec” izba pamięci.

WIELOWIEŚ [A;C9] – wieś gminna w powiecie gliwickim; barokowy pałac hr. Verdugo (1748 r., przebudowany w 1923 r.) otoczony parkiem krajobrazowym (3,25 ha); cmentarz żydowski (XVIII w.) z 250 macewami; kościół Wniebowzięcia NMP (1934-1935) z zachowanymi murami gotyckimi i barokowym

Rynek w Ustroniu, fot. arch. UM Ustroń

wyposażeniem; dawna synagoga z poł. XIX w. (obecnie magazyn).

WIERZBIE [A;E7] – wieś w gminie Koszęcin; pałac (XVII w., przebudowany na pocz. XX w.).

Wisła - centrum miasta, fot. M. Pawlica

WILAMOWICE [C;K8] [D;F5] – miasto w powiecie bielskim, 2,8 tys. mieszkańców, siedziba gminy wiejskiej; osada lokowana ok. 1250 r. przez osadników z Flandrii, do 1945 r. zachowujących odrębny język i zwyczaje; prawa miejskie 1818 r.; zachowane relikty małomiasteczkowej zabudowy drewnianej; neogotycki kościół Trójcy Przenajświętszej (1923), z drewnianym tryptykiem Kazimierza Danką.

WILCZA [C;F4] – wieś w gminie Pilchowie; drewniany kościół św. Mikołaja (1755); neogotycki pałac (poł. XIX w.) otoczony zabytkowym parkiem.

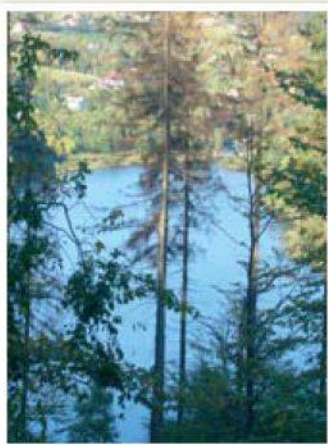
WILKOWICE [D;E7] – wieś gminna w powiecie bielskim, u podnóża Magurki i Rogacza; neogotycki kościół św. Michała Archanioła (1900).

WISŁA [D;C-D9] – miasto nad górną Wisłą w powiecie cieszyńskim, 11,3 tys. mieszkańców, znane wczasowisko i duży ośrodek narciarski w Beskidzie Śląskim; osada pasterska powstała w XVII w., od końca XIX w. letnisko, prawa miejskie 1962 r.; karczma (1794) – Muzeum Beskidzkie; zespół starego budownictwa drewnianego: drewniana szkoła (1891), chałupa góralska z Jonidła (pocz. XX w.);

kościół ewangelicki (1838); stara szkoła (1824); drewniany zameczek myśliwski Habsburgów (1897) przeniesiony z Baraniej Góry; kościół (1855 r., przebudowany i rozbudowany 1970 r.); zabytkowe wille z XIX/XX w.; Zameczek Prezydenta na Zadnim Groniu (1930), Galeria – Sportowe Trofea Adama Małyszka; w dzielnicy Malinka zmodernizowana Skocznia im. Adama Małyszka K-120. Liczne imprezy kulturalne i sportowe m.in. Tydzień Kultury Beskidzkiej, Beskidzki Piknik Country,

konkurs młodych skoczków LOTOS CUP, festiwal zimowych sportów grawitacyjnych „Backsnow”.

WISŁA MAŁA [C;H7] [D;C5] – wieś w gminie Pszczyna; drewniany kościół

Wisła Czarne - zalew, fot. M. Pawlica

św. Jakuba St. Apostoła (1775-1782, powiększony w 1923 r.).

WIŚNICZE [A;C9] – wieś w gminie Wielowieś; kościół św. Trójcy (1585 r., rozbudowany w 1864 r.).

WŁODOWICE [B;D8] – wieś w powiecie zawierciańskim, od XIV w. do 1870 r. prawa miejskie; kościół św. Bartłomieja (1702 r., rozbudowany w 1911 r.); ruiny pałacu (XVII w.); w pobliżu Rzędkowice z grupą Skał Rzędkowickich i licznymi szkołkami wspinaczkowymi.

Wisła - Muzeum Beskidzkie, fot. arch. SOT

WODZISŁAW ŚLĄSKI [C;D-E6] – miasto powiatowe, 49,4 tys. mieszkańców; osada w XI w., prawa miejskie 1257 r.; zachowany średniowieczny układ urbanistyczny z rynkiem i kamienicami (XVIII/XIX w.); kościół pofranciszkański (XV w.) – obecnie ewangelicki; dawny klasztor franciszkański (XVII w.) – obecnie Sąd Rejonowy; klasycystyczny pałac otoczony parkiem (1747) – obecnie Muzeum; budynki Urzędu Miejskiego (1879) i poczty (1880); Baszta Romantyczna (1857); neogotycki kościół Wniebowzięcia NMP (1911); w dzielnicy Kokoszyce pałac (1783) otoczony zabytkowym parkiem – obecnie Archidiecezjalny Dom Rekolekcyjny; w dzielnicy Jedłownik – dwór (ok. 1860 r.).

WOJKOWICE

[A;G11] [C;J1] – miasto w powiecie będzińskim, 9,3 tys. mieszkańców; zabytkowy zespół Kopalni Węgla Kamiennego „Jowisz” wraz z osiedlem robotniczym.

WOJKOWICE KOŚCIELNE

[A;H10] – wieś w gminie Sievierz; kościół św. Doroty i św. Marcina (1229 r., kilkakrotnie rozbudowywany), wewnątrz m.in. gotycki obraz Matki Bożej z Dzieciątkiem (1450).

WOJNOWICE [C;B5] – wieś w gminie Krzanowice; barokowy kościół Podwyższenia Krzyża Świętego (1794); eklektyczny pałac (koniec XIX w.), otoczony parkiem krajobrazowym (4,3 ha).

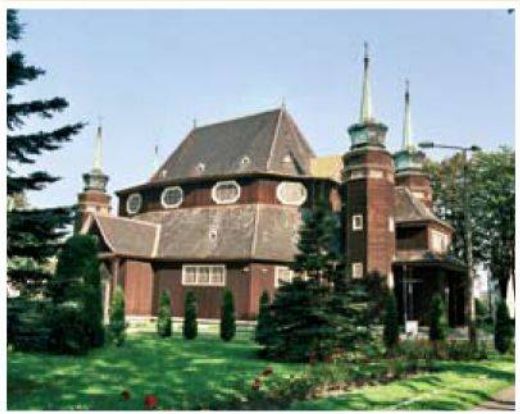
WOLA LIBERTOWSKA [B;G9] – wieś w gminie Żarnowiec; galeria i pracownia ludowego rzeźbiarza Antoniego Toborowicza; na terenie zagrody A. Toborowicza ekspozycja kapliczek drewnianych, przeniesionych z Wierzbicy, Chliny Górnej, Otoli, Kleszczowej.

WOŹNIKI [A;G8] [B;A8] – miasto w powiecie lublinieckim, 4,4 tys. mieszkańców, siedziba gminy wiejskiej; prawa miejskie ok. 1270 r.; zachowany układ urbanistyczny z rynkiem (na nim pomnik Józefa Lompy) i ratuszem (1862); kościół św. Katarzyny (1346 r., rozbudowany w XVII i XVIII w.); drewniany kościół cmentarny św. Walentego (1696), obok grób Józefa Lompy.

WYGIĘLZÓW [B;F7] – wieś w gminie Irządze; klasycystyczny dwór (poł. XIX w.) otoczony parkiem.

WRY [C;I5] [D;D2] – wieś gminna w powiecie mikołowskim; w 1939 r. miejsce zaciętych walk obronnych Wojska Polskiego; neobarokowy kościół Najświętszego Serca Pana Jezusa (1927); dwór (XVIII/XIX w., zniekształcony przebudowami); w okolicy kilka schronów bojowych Obszaru Warownego „Śląsk”.

WYSOKA [B;C10] – wieś w gminie Łazy, w 2. poł. XIX w. budowa cementowni; ruiny klasycystycznego pałacu z ok. 1791 r., dawna oficyna pałacowa, park krajobrazowy o zatartej kompozycji; dawna szkoła z 1817 r.

Zabrze - kościół drewniany, fot. E. Wiczorek

ZABRZE [C;G-H2] – miasto na prawach powiatu, 188,4 tys. mieszkańców; wieś o nazwie Zabrze (Sadbre) wymieniona w 1295 r., w średniowieczu istniały też Biskupice, Grzybowice, Mikulczyce i Rokitnica; w XIX w. rozwój górnictwa i przemysłu ciężkiego, od 1922 r. prawa miejskie (wówczas Hindenburg); współcześnie liczne placówki naukowe i akademickie, ważny ośrodek kulturalny aglomeracji GOP; działa Teatr Nowy, Filharmonia Zabrzeńska, Muzeum Górnicztwa Węglowego, Muzeum Miejskie, Skansen Górniczy „Królowa Luiza” i Zabytkowa Kopalnia Węgla Kamiennego „Guido” kościoły: św. Anny (1902), św. Andrzeja (1866), ewangelicki (1874), św. Jana Chrzciciela (1856), św. Kamila (1927), św. Józefa (1932); obiekty z przełomu XIX i XX w.: budynek dawnego starostwa (1874) – Muzeum Górnicztwa Węglowego, sąd (1907), poczta (1909), dawny ratusz Zabrze (1896), dawny ratusz Mikulczyce (1902), kasyno hutnicze Donnersmarcków (1900) – Teatr Nowy, mieszkalny zespół patronacki „Borsigwerk” (1863-1871); największy w woj. śląskim Miejski Ogród Botaniczny.

ZACHARZOWICE [A;C10] – wieś w gminie Wielowieś; drewniany kościół św. Wawrzyńca (1580)

ZAMARSKI [D;A7] – wieś w gminie Hażlach; drewniany kościół św. Rocha (1731 r., dzwonnica z 1558 r.).

ZAWADA PILICKA [B;F7] – wieś w gminie Irządze; zespół parkowo-dworski (XVIII w.).

ZAWIERCIE [B;D9] – miasto powiatowe nad źródłowym odcinkiem Warty i Czarnej Przemszy, 52,3 tys. mieszkańców; prawa miejskie 1915 r.; osady tworzące miasto wzmiankowane w XII w. (Kromolów) i XV w. (Zawiercie); od poł. XIX w. ważny ośrodek przemysłowy środkowej części Jury Krakowsko-Częstochowskiej (dziś m.in. huta żelaza, huta szkła, odlewnia żeliwa, zakłady włókiennicze); zabytki: układ urbanistyczny osiedla robotniczego TAZ (1880); pałacyk Szymańskiego (1897); neogotycki kościół św. Piotra i Pawła Apostołów (1900); w dzielnicy Skarżyce kościół św. Trójcy (1583 r., odnawiany 1788 r. i 1904 r.) – sanktuarium NMP Skarżyckiej; w dzielnicy Kromolów kościół św. Mikołaja (XVI w., rozbudowany 1867 r.); neoromańska kaplica św. Jana Nepomucena nad źródłem Warty; duży cmentarz żydowski (XVIII w.) i cmentarz poległych podczas I wojny światowej; w dzielnicy Bzów dwór (poł. XIX w.); w skałach Skarżyc i Żerkowic tereny do wspinaczki skałkowej.

ZBOROWSKIE [A;D5]

– wieś w gminie Ciasna znana w XVIII i XIX w. z produkcji fajek ceramicznych; dawna fajczarnia (pocz. XIX w.).

ZBROSŁAWICE [A;D10] [C;G1]

– wieś gminna nad Dramą, w powiecie tarnogórskim; kościół Wniebowzięcia NMP (1777) – sanktuarium MB Zbroślawickiej, we wnętrzu łaskami słynąca figurka (XV w.); zaniedbany pałac (1756); tzw. Brama Gwarków (1821) – wypływ Sztolni Czarnego Pstrąga; niemieckie schrony bojowe (1939); ośrodek jeździecki.

ZEBRZYDOWICE [C;F8] [D;A6] – wieś gminna w powiecie cieszyńskim, założona w XIII w.; kościół NMP (1776 r., rozbudowany 1855 r.); barokowy pałac (1776) – obecnie Gminny Ośrodek Kultury.

ZŁATNA [D;F11] – wieś w gminie Ujsoty; drewniana leśniczówka habsburskiego zarządu lasów (1876) i pozostałości huty szkła.

ZŁOTY POTOK [B;D6] – wieś w gminie Janów; zespół pałacowo-parkowy Krasieńskich-Raczyńskich: dworek Zygmunta Krasieńskiego (1829) – Muzeum, pałac Raczyńskich (1856), park angielski i liczne stawy; młyn drewniany Kotłaczew z XIX w.; kościół św. Jana Chrzciciela (1470 r., przebudowany w 1780 r.); rezerwy „Parkowe”, „Ostrężnik”, „Kaliszak” i „Bukowa Kępa”. W okresie letnim imprezy kulturalne: Jurajskie Lato Filmmowe oraz Święto Pstrąga.

ZRĘBICE [B;C6] – wieś w gminie Olsztyn; drewniany kościół św. Idziego (1596 r., remontowany w 1789 r.) z wolno stojącą dzwonnica (XVI w.).

ZWARDOŃ [D;D11] – wieś turystyczna w gminie Rajcza u podnóża Wielkiej Raczy; ważny ośrodek narciarski; kilka zabytkowych pensjonatów z okresu międzywojennego.

Żory - kościół p.w. św. Filipa i Jakuba, fot. B. Czerwiński

ZWONOWICE [C;E4] – wieś w gminie Lyski; neogotycka leśniczówka księżąt raciborskich (1887) na Winnej Górze.

ŻABNICA [D;E-F10] – wieś w gminie Węglerska Górka; drewniany kościół MB Częstochowskiej (1914).

ŻARKI [B;C7] – miasto w powiecie myszkowskim, 4,5 tys. mieszkańców, siedziba gminy wiejskiej; wzmiankowane w 1373 r.; zachowany dawny układ urbanistyczny z rynkiem; kościół św. Szymona i Judy Tadeusza (1522 r., przebudowany XVIII i XIX w.); kościół szpitalny św. Barbary (XVIII); synagoga (poł. XIX w.) – Dom Kultury; kirkut (XVIII w.);

Żarki-Leśniów - fragment polichromii, fot. E. Kaniewski

ruiny kościoła św. Stanisława (1763); zespół stodoł drewniano-murowanych (XIX/XX w.); w dzielnicy Leśniów sanktuarium MB Leśniowskiej; kościół Nawiedzenia NMP (1559 r., rozbudowany XVIII w.) i klasztor oo. paulinów (XVIII w., przebudowany 1936); w dzielnicy Przewodzisławice ruiny wieży mieszkalno-obronnej (XIV w.).

ŻARNOWIEC [B;H9] – wieś gminna nad Pilicą, w powiecie zawierciańskim; wymieniona w 1098 r., w latach 1340-1870 prawa miejskie; zachował się rynek z małomiasteczkową zabudową (XIX w.); kościół Narodzenia NMP i św. Jakuba Starszego (poł. XIV w.).

ŻERNICA [C;F3] – wieś w gminie Pilchowice; drewniany kościół św. Michała Archanioła (1661) na majdanie grodziska z XII w.

ŻORY [C;G6] [D;B3-4] – miasto na prawach powiatu, 62 tys. mieszkańców; prawa miejskie od 1272 r.; w średniowieczu ośrodek handlu i rzemiosła, w XIX w. ośrodek przemysłowy; wspólnie ważny ośrodek handlowo-usługowy i zaplecze mieszkaniowe dla pracowników Rybnickiego Okręgu Węglowego; zachowany średniowieczny układ przestrzenny, z fragmentami murów obronnych i odbudowanymi domami z XVIII i XIX w.; gotycki kościół śś. Apostołów Filipa i Jakuba (pocz. XVI w.), w jego pobliżu na starym cmentarzu średniowieczny krzyż pokutny; działa Muzeum Miejskie; w lesie między Żorami a Palowicami tzw. „Gichta”, wieża wsadu wielkiego pieca – pozostałość po dawnej hucie „Waleska” (1832).

ŻYWIEC [D;F8-9] – miasto powiatowe u zbiegu Koszarawy i Soły, na skra-

ju Jeziora Żywieckiego, 32,1 tys. mieszkańców; osada targowa w XII w., prawa miejskie ok. 1270 r., w XV w. przeniesione na obecną miejscę; od poł. XIX w. rozwój przemysłu (fabryka papieru, huta żelaza, browar arcyksiążęcy), ważny węzeł kolejowy; katedra Narodzenia NMP (poł. XV w., przebudowana w stylu renesansowym w XVI w.); kamienna dzwonnica

(1724); zespół zamkowo-parkowy: zamek Komorowskich (pocz. XVI w. z renesansowym dziedzińcem z 1569 r. i neogotyckim korpusem z 1870 r.), klasycystyczny „nowy zamek” (1895); park angielski z XVIII/XIX w. (25 ha), domek chiński na wyspie (XVIII w.); kościół św. Krzyża (XIV w., przebudowany w 1878 r. i 1910 r.); za-

Żywiec - katedra NMP, fot. P. Skrzypiec

bytkowy browar (XIX w.); działa Muzeum Browaru; w dzielnicy Moszczanica klasycystyczny dwór (XVIII w., przebudowany w 1910 r.); w granicach miasta rezerwat leśny „Grapa”. W sierpniu Tydzień Kultury Beskidzkiej, w grudniu Zimowe Spotkania z Tradycją natomiast w styczniu Przegląd Zespołów Kolędniczych i Obrzędowych „Żywieckie Gody”.

TURYSTYKA SAKRALNA

Turystyka sakralna, w literaturze fachowej określana jest też jako turystyka religijna lub pielgrzymkowa, zawiera w sobie dwie treści: **turystykę religijną**, inspirowaną krajoznawstwem religijnym, chęcią poznania znanych obiektów i ośrodków

Święta Anna - sanktuarium, fot. B. Czerwiński

SANKTUARIA

Każdego roku miliony wiernych odwiedzają liczne sanktuaria województwa śląskiego, zwłaszcza najważniejsze z nich – Sanktuarium Jasnogórskie w Częstochowie. Nie mniejszym zainteresowaniem cieszą się sanktuaria lokalne. Większość poświęcona jest Matce Bożej, ale trafiają się też inne: św. Anny, św. Floryana, św. Józefa, św. Teresy od Dzieciątka Jezus.

Aleksandrówka / Święta Anna [B;E4] – sanktuarium św. Anny w zespole klasztornym s. dominikanek z 1609 r., rozbudowanym w XVIII w.; w kościele późnogotycka figura św. Anny Samotrzeć z pocz. XVI w. Odpust 26 VII.

Będzin – Syberka [B;A11] [C;K2] – sanktuarium Polskiej Golgoty Wschodu we współczesnym kościele Nawiedzenia NMP, ustanowione w 1997 r. Odpust 31 V (Nawiedzenia NMP).

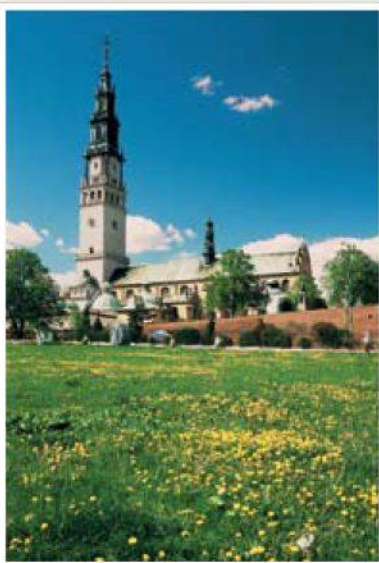
Bielsko-Biała [D;E6] – sanktuarium Matki Boskiej Bolesnej w kościele późnobarokowym Nawiedzenia NMP w Halcnowie z lat 1777-1784 w stylu późnobarokowym. W kościele na ołtarzu jest Pieta z 1945 r. odtworzona w miejsce

sakralnych różnych wyznań, ich architektury, wyposażenia itp. oraz **turystykę pielgrzymkową**, która podejmowana jest z wyłączenie z pobudek religijnych czy nakazów wiary.

W aspekcie turystyki sakralnej województwo śląskie jest terenem niezwykle atrakcyjnym. Tu znajduje się najważniejsze polskie sanktuarium – Jasna Góra, tu działa kilkanaście lokalnych ośrodków pątniczych, znajdują się liczne ślady pobytu papieża Jana Pawła II itp.

Województwo śląskie powstało na styku kilku historycznych i etnicznych regionów, jest także terenem styku i nakładania się wielu religii i funkcjonowania licznych wspólnot religijnych. Dość wspomnieć, że współcześnie w Wiśle funkcjonuje 15 różnorodnych Kościołów. Teren województwa śląskiego należy obecnie do 8 diecezji Kościoła Rzymskokatolickiego (częstochowskiej, kieleckiej, sosnowieckiej, katowickiej, opolskiej, gliwickiej, krakowskiej i bielsko-żywieckiej); 2 diecezji Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego (katowickiej i cieszyńskiej) oraz diecezji łódzko-poznańskiej Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego.

spalonej rzeźby z XVII w. Od 2. poł. XVIII w. sanktuarium MB Bolesnej jest miejscem licznych pielgrzymek. Odpusty: główny – 2 VII oraz w najbliższą niedzielę, MB Bolesnej – 15 IX oraz najbliższą niedzielę, a także 25 III, 31 V, 15 VIII, 7 X i 8 XII.

Częstochowa - sanktuarium Jasna Góra, fot. arch. ŚOT

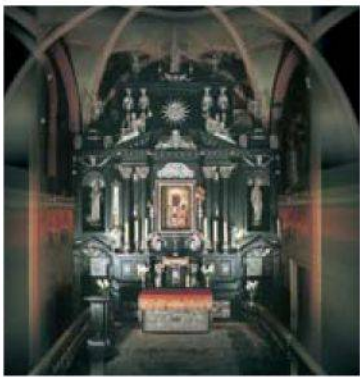
Bujaków [C;H4] – sanktuarium Matki Bożej Opiekunki Środowiska Naturalnego w kościele św. Mikołaja z 1500 r., przebudowanym w XVII i XIX w.; wewnątrz łaskami słynąca figura MB z Dzieciątkiem z 1480 r. Odpust w 2. niedzielę IX.

Chorzów [C;I3] – sanktuarium św. Floryna Męczennika – Patrona Chorzowa, w kościele z lat 1948-1961; w 1994 r. umieszczono w nim relikwie świętego. Odpust 4 V lub najbliższą tej dacie niedzielę.

Chwałowice [C;E5] – sanktuarium św. Teresy od Dzieciątka Jezus w kościele z 1928 r., ustanowione w 2005 r. Odpust 1 X lub najbliższą tej dacie niedzielę.

Cieszyn [D;A7] – sanktuarium Matki Bożej Cieszyńskiej w kościele św. Marii Magdaleny z XIII w., przebudowanym w stylu barokowym, w którym czczony jest obraz MB z Dzieciątkiem z końca XVII w., koronowany koronami papieskimi. Odpusty: niedziela po 22 lipca - odpust ku czci św. Marii Magdaleny, pierwsza niedziela września - odpust ku czci św. Melchiora Grodzieckiego, pierwsza niedziela października - odpust ku czci Matki Bożej Cieszyńskiej.

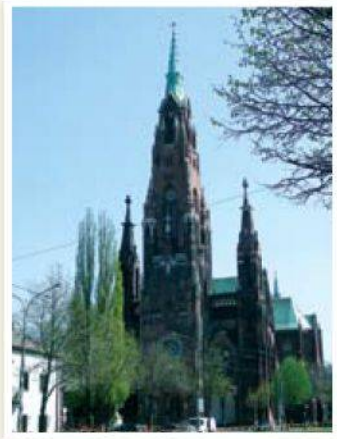
Czeladź – Piaski [A;G12] [C; J2] – sanktuarium św. Jana Marii Vianney'a, patrona duchowieństwa – w neoromańskim kościele MB Bolesnej z lat 1922-1924, ustanowione w 1986 r. W kościele m.in. obraz św. Jana Marii Vianney'a autorstwa Marka Gajewskiego oraz relikwie Świętego, sprowadzone z Ars. Odpust 4 VIII; w czwartki cotygodniowe nabożeństwa ku czci Świętego.

Wizerunek Matki Bożej Częstochowskiej, fot. arch. ŚOT

Częstochowa – Jasna Góra [A;H5] [B;A4] – sanktuarium Najświętszej Marii Panny Częstochowskiej, „bijące serce narodu”, święte miejsce katolików, którzy z całego świata zmierzają tu z pielgrzymkami; zespół jasnogórski to nawarstwienie różnych stylów i epok od 1382 r. do pocz. XX w.; cudowny Obraz Matki Bożej Częstochowskiej, zwanej Czarną Madonną, według

legendy namalował święty Łukasz na desce stołu Najświętszej Rodziny; z najnowszych badań wynika, że jest to ikona bizantyjska z VI-VIII w.; do Częstochowy wiedzie około 50 szlaków pielgrzymkowych, przecina

Dąbrowa Górnicza - kościół Matki Bożej Anielskiej, fot. R. Piwkowski

jącej całą Polskę; rokrocznie odwiedza Jasną Górę ok. 4,5 mln pielgrzymów; sanktuarium wielokrotnie odwiedzał Ojciec Święty Jan Paweł II (1979, 1983, 1987, 1991, 1997, 1999). Główne odpusty: 3 V, 16 VII, 15 VIII, 26 VIII, 8 IX, 12 IX.

Częstochowa [A;H5] [B;A4] – sanktuarium Miłosierdzia Bożego w kościele Księży Pallotynów z 1976 r., erygowane w 1992 r.; w ołtarzu umieszczony jest obraz Jezusa Miłosiernego (autor A. Hyla), a w kaplicy figura Chrystusa Miłosiernego – dar Kościoła meksykańskiego; w 1996 r. umieszczono w sanktuarium relikwie Drzewa Świętego. Odpust w II Niedzielę Wielkanocną.

Częstochowa [A;H5] [B;A4] – sanktuarium Świętej Rodziny w Bazylice Archikatedralnej św. Rodziny, odpust w niedzielę po uroczystościach Bożego Narodzenia.

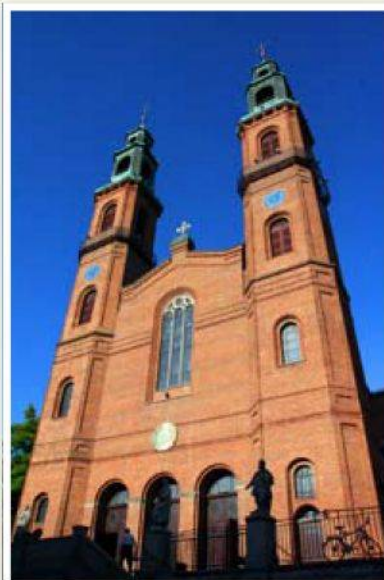
Częstochowa – Grabówka [A;G4] [B;A4] – sanktuarium Krwi Chrystusa z relikwiami Krwi Chrystusa, otrzymanymi z Mantui, erygowane przez ks. Arcybiskupa S. Nowaka w 1999 r.

Częstochowa – Raków [A;H5] [B;A5] – sanktuarium św. Józefa w kościele z 1928 r., podniesionym do godności sanktuarium w 2002 r.; wewnątrz łaskami słynący obraz św. Józefa. Odpusty: 19 III, 1 V.

Danków [A; E2] – sanktuarium Matki Bożej Dankowskiej w kościele św. Stanisława BM z 1650 r.; w ołtarzu głównym łaskami słynący obraz MB z Dzieciątkiem

z poł. XVI w., koronowanym w 2002 r. Odpusty 8 V (św. Stanisława Biskupa) i 7 X (MB Różańcowej).

Dąbrowa Górnicza [B;B11] [C;K2] – sanktuarium Matki Bożej Anielskiej – Matki Zagłębia w kościele z 1912 r.; w ołtarzu głównym łaskami słynąca figura MB Anielskiej z 1901 r. z drewna cyprysowego. Odpust 2 VIII.

Piekary Śląskie - bazylika, fot. R. Kupczak

Dąbrowa Górnicza – Gołonóg [B;B11] [C;L2] – sanktuarium św. Antoniego z Padwy, w kościele Narodzenia NMP i św. Antoniego z 1675 r., ustanowione w 1997 r. Odpust 13 VI.

Dąbrowa Górnicza – Strzemieszyce [B;B11] [C;L2] – sanktuarium Najświętszego Serca Pana Jezusa w kościele z 1910 r.; przedmiotem kultu jest figura Pana Jezusa. Odpust w piątek po oktawie Bożego Ciała.

Gliwice [C;G2] – sanktuarium MB Łysieckiej w kościele Świętej Trójcy z lat 1836-1838, obrządku ormiańskiego; łaskami słynący obraz MB z dzieciątkiem z łyśca na Podolu, czczony od XVII w. Odpust 15 VIII.

Jankowice Rybnickie [C;E6] – sanktuarium Najświętszego Sakramentu w drewnianym kościele Bożego Ciała z 1670 r. Główny odpust w niedzielę po Bożym Ciele.

Jaworzno – Osiedle Stałe [C;L3] [D;G1] – sanktuarium Matki Bożej Nieustającej Pomocy we współczesnym kościele parafialnym z lat 1981-1997, uznanym w 1997 r. za sanktuarium; wewnątrz cudowny obraz MB z Dzieciątkiem. Odpust 27 VI.

Katowice – Bogucice [C;J3] – sanktuarium Matki Bożej Boguckiej z obrazem MB z Dzieciątkiem, koronowanym w 2000 r. koronami papieskimi. Główne odpusty: 1. niedziela VI, 16 VII (Matki Boskiej Szkaplerznej).

Kłobuck [A;F3] – sanktuarium Matki Bożej Kłobuckiej w kościele św. Marcina z XII w., rozbudowanym w XV w.; wewnątrz łaskami słynący obraz MB z Dzieciątkiem z poł. XV w. Odpust 11 XI.

Lelów [B;F6] – sanktuarium Matki Boskiej Pocieszycielki Lelowskiej w kościele św. Marcina z XIV w., kilkakrotnie przebudowywanym; kultem otaczany jest obraz MB Lelowskiej z 1948 r. Odpust 16 VII.

Lubecko [A;D6] – sanktuarium Diecezji Gliwickiej w kościele z przeł. XVI/XVII w.; wewnątrz obraz Matki Boskiej Lubeckiej na srebrnej blasze, z MB Częstochowską na awersie, na rewersie Zbawiciel w cierniowej koronie (Ecce Homo). Główne odpusty: 15 VIII, 2 VIII i 2 VII – ślubowana pielgrzymka z Lublińca.

Mstów [B;C4] – sanktuarium Matki Bożej Mstowskiej Miłosierdzia w kościele klasztorным kanoników regularnych Wniebowzięcia NMP z 1742 r.; łaskami słynący obraz MB z Dzieciątkiem jest kopią MB Częstochowskiej z XVII w. Odpusty 14 II, 15 VIII i 2. niedziela X.

Mstów [B;B4] – sanktuarium św. Ojca Pio na Świętej Przeprosnej Górze, ustanowione w 2002 r.; we współczesnym kościele św. Archaniołów Michała, Gabriela i Rafała znajdują się relikwie św. Ojca Pio.

Myszków – Mrzygłód [B;C8] – sanktuarium Najświętszej Maryi Panny Mrzygłodz-

Rudy - zespół poustyński, fot. B. Czerwiński

kiej Królowej Różańca Świętego w kościele Wniebowzięcia NMP z 1653 r.; wewnątrz łaskami słynący obraz MB z Dzieciątkiem z 1804 r. Odpusty: 15 VIII i 2 niedziela X.

Mzyki (gmina Koziegłowy) [A;G8] – sanktuarium św. Jana Marii Vianney'a w kościele filialnym z lat 1989-2000 parafii w Gniazdowie, ustanowione w 2009 r. W ołtarzu relikwie św. Jana Marii Vianney'a z Ars. Odpust 4 VIII.

Piekary Śląskie [A;F11] – sanktuarium Najświętszej Maryi Panny, Matki Sprawiedliwości i Miłości Społecznej w bazylice mniejszej NMP i św. Bartłomieja z lat 1842-1849; w ołtarzu głównym cudowny obraz MB z Dzieciątkiem – kopia podobnego, przeniesionego do katedry w Opolu, czczono od XVII w.; obok licząca 40 obiektów kalwaria z lat 1886-1895 z neogotyckim kościołem Przemienienia Pańskiego (1896). Główne uroczystości to pielgrzymki stanowe Mężczyzn i Młodzieńców w ostatnią niedzielę V oraz Kobiet i Dziewcząt w niedzielę po 15 VIII. Wielokrotnie męskim pielgrzymkom towarzyszył kardynał metropolita krakowski Karol Wojtyła. Odpusty: 1. i 3. niedziela VII, 26 VII, 1. niedziela VIII, 15 VIII, niedziela po 24 VIII, 12 IX (MB Piekarskiej), niedziela po 14 IX.

Pierściec [D;C6] – sanktuarium św. Mikołaja w kościele parafialnym, w którym od 400 lat czczona jest figura Świętego. Odpusty: Znalezienie Relikwii św. Mikołaja w niedzielę przed 24 czerwca i św. Mikołaja 6 grudnia.

Pilica [B;F9] – sanktuarium Matki Bożej Śnieżnej Opiekunki Rodzin w kościele oo. Franciszkanów Najświętszego Imienia Jezus z 1746 r., z łaskami słynącym obrazem Matki Bożej z XVII w., koronowany w 2003 r. Od tego czasu ustanowione sanktuarium. Odpusty: 3 stycznia, 13 czerwca, 2 sierpnia i 4 października.

Podzamcze [B;E9] – sanktuarium Matki Bożej Skałkowej w kaplicy z 2000 r., w której znajduje się łaskami słynąca kopia obrazu MB Częstochowskiej z 1842 r.; kult MB Skałkowej trwa od pocz. XIX w., ale sanktuarium ustanowiono w 2002 r. Odpust w 2. dzień Zielonych Świątek (MB Matki Kościoła).

Przyłęków [D; G9] – sanktuarium MB Wspomożenia Wiernych ustanowione w 2008 r. w kościele z 1903 r., w ołtarzu głównym łaskami słynąca drewniana figura MB z Dzieciątkiem (1902). Odpust w niedzielę po 24 V i po 22 VII

Pszów [C;D6] – sanktuarium Matki Bożej Uśmiechniętej ustanowione w 2002 r. w bazylice Narodzenia NMP z lat 1743-1747; w ołtarzu głównym obraz MB z Dzieciątkiem – przemalowana kopia obrazu MB Częstochowskiej z 1722 r. – koronowany czterokrotnie (1732, 1979, 1989, 2002). Odpusty: mały 29 VI (śś. Piotra i Pawła) i wielki 15 VIII.

Ruda Śląska – Kochłowiec [C;I3] – sanktuarium Matki Bożej z Lourdes ustanowione w 2008 r. w późnobarokowym kościele Matki Bożej z Lourdes (1805). W 1904 r.

Zarki-Leśniów - klasztor oo. paulinów, fot. R. Piwkowski

umieszczono nad ołtarzem grocie lurdzką z figurą Matki Bożej. Odpust 11 II. Każdego 11 dnia miesiąca oraz we wszystkie dni upamiętniające Objawienia Matki Bożej w Lourdes tj. 11, 14, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 25, 27, 28 II; 1, 2, 3, 4, 25 III; 7 IV; 16 VII po wieczornej Mszy świętej odprawiany jest różaniec lurdzki połączony z niesieniem figury Matki Bożej.

Rudy [C;E4] – diecezjalne sanktuarium Diecezji Gliwickiej Matki Boskiej Rudzkiej w pocysterskim kościele z XIII w.; w Kaplicy Mariackiej obraz MB z Dzieciątkiem, będący kopią MB „Salus Populi Romani” z Bazyliki Santa Maria Maggiore w Rzymie, koronowany w 2000 r. Główny odpust MB Rudzkiej w ostatnią niedzielę V i 15 VIII.

Rychwałd [D;G8] – diecezjalne sanktuarium Matki Bożej Rychwałdzkiej Pani Ziemi Żywieckiej w kościele św. Mikołaja z lat 1741-1756; w barkowym ołtarzu głównym cudowny obraz MB z Dzieciątkiem z XV w. Odpusty w niedzielę Trójcy Świętej (VI), niedziela po 16 VII, 2 VIII, 15 VIII, 6 XII, 8 XII.

Turza Śląska [C;D7] – sanktuarium Matki Bożej Fatimskiej w kościele z 1948 r. Odpusty w niedzielę po 13. dniu każdego miesiąca od V do X.

Wojkowice Kościelne [B;B10] [C;K1] – sanktuarium Matki Bożej Dobrej Drogi w kościele św. Marcina z przeł. XIII/ XIV w., kilkakrotnie rozbudowywanym; w barokowym ołtarzu głównym łaskami słynący obraz

MB z Dzieciątkiem, z ok. 1460 r. Odpust Matki Bożej Dobrej Drogi 31 V, w czasie którego następuje święcenie samochodów.

Zawiercie – Skarżyce [B;D8] – sanktuarium Najświętszej Maryi Panny Skarżycyckiej w kościele Trójcy Przenajświętszej z poł. XVI w., ustanowione w 1999 r.; w kościele łaskami słynący obraz MB Skarżycyckiej z XVII w. Odpust w niedzielę Trójcy Świętej (VI).

Zbroślawice [A;D11] [C;G1] – sanktuarium Matki Boskiej Zbroślawickiej w kościele Wniebowzięcia NMP z XV w.,

przebudowanym w XVIII w.; w ołtarzu głównym figurka MB z Dzieciątkiem z XVI w., zwana Zbroślawicką. Odpusty: drugi dzień Zielonych Świątek (MB Zbroślawickiej) i 15 VIII.

Żarki – Leśniów [B;C7] – sanktuarium NMP Leśniowskiej, Patronki Rodzin w kościele oo. paulinów Nawiedzenia NMP z XVII w.; w ołtarzu głównym figurka MB z Dzieciątkiem z końca XIV w. Odpust 2 VII lub najbliższą tej dacie niedzielę.

KRZYŻE POKUTNE

Krzyże pokutne są pamiątkami średniowiecznego prawa, powstałymi jako potwierdzenie ugody prywatnej lub prywatno-kościelnej między mordercą, a rodziną ofiary. W umowie morderca zobowiązywał się pokryć koszty pogrzebu ofiary, koszty procesu sądowego oraz koszty utrzymania i wychowania potomstwa ofiary. Na koniec na miejscu zbrodni musiał własnoręcznie umieścić wykuty krzyż lub kapliczkę. Część krzyży - zwłaszcza tych starszych - posiadała ryt narzędzia zbrodni: nóż, sztylet, miecz, kuszę, widły, a nawet owcze nożyce.

Na Śląsk zwyczaj stawiania krzyży i sporządzania umów pokutnych trafił z Europy Zachodniej w XIV w. i przetrwał do wieku XIX. Właśnie tu zachowało się najwięcej krzyży i kapliczek pokutnych, z tego 25 krzyży w 19 miejscowościach województwa śląskiego: **Mikołowie-Bujakowie** [C;H4], **Bytomiu-Łagiewnikach** [C;I2], **Grzegorzowicach** [C;C4], **Krzyżowicach** [C;F6] [D;A4], **Lekartowice** [C;B5], **Lyskach** [C;D5], **Łanach Małych** [C;E1], **Łaziskach** [C;D7], **Olzie** [C;D7], **Pruchnej** [C;G8][D;B6], **Radoszowach** [C;E6], **Rogowie** (2) [C;D6], **Rydułowach** [C;D5],

Żory - krzyż pokutny, fot. B. Czerwiński

Sośnicowicach [C;E3], **Studzionce** (2) [C;G7][D;B5], **Syrzynie** [C;D6], **Wodzisławiu Śląskim** (4) [C;E6], **Żorach** (2) [C;G6] i **Żywcu** [D;F8]. Najstarszym krzyżem w województwie jest XIII-wieczny krzyż w Bytomiu - Łagiewnikach, najmłodszym - krzyż z 1828 r. w Wodzisławiu Śląskim - Jedłowniku.

JAN PAWEŁ II W WOJEWÓDZTWIE ŚLĄSKIM

Już w latach czterdziestych Karol Wojtyła odwiedzał w czasie wakacji swoją

Ogrodzieniec - pomnik Jana Pawła II, fot. B. Kołodziej

ciotkę, nauczycielkę w **Stodołach** koło Rybnika, uczestniczył też w pielgrzymkach na Jasną Górę. Później, jako biskup i metropolita krakowski, wielokrotnie uczestniczył w męskich pielgrzymkach do **Piekar Śląskich** i uroczystościach na **Jasnej Górze w Częstochowie**. Jako Papież, Jan Paweł II odwiedził województwo śląskie kilkakrotnie: najczęściej **Częstochowę** (1979, 1983, 1987, 1991, 1997, 1999), **Katowice** (1983), **Skoczów**, **Bielsko-Białą** i **Żywiec** (1995), **Sosnowiec** i **Gliwice** (1999). Jana Pawła II upamiętnia w województwie kilkanaście pomników.

CERKWIE PRAWOSŁAWNE

CZĘSTOCHOWA - Ikony Matki Boskiej Częstochowskiej, ul. Kopernika 23 (współczesna)

JUDAICA WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO

Żydzi przybyli w rejony obecnego województwa śląskiego już w XIV w., ale dopiero od XVII w. powstawały coraz liczniejsze kolonie żydowskie. Największe nasilenie ich osadnictwa nastąpiło w XIX w. wraz z gwałtownym rozwojem przemysłu i miast. W wyniku hitlerowskiej eksterminacji w latach II wojny światowej pozostała ich na terenie województwa zaledwie garstka. Jedynym śladem ich obecności są nieczynne synagogi i niszczone cmentarze, nazywane kirkutami lub beit kwarot (dom grobów).

Kultura żydowska w obecnych granicach województwa śląskiego to zlepek trzech różnych regionów kulturowych: niemieckiego Górnego Śląska, Kongresówki i Galicji. W każdym z nich kultura żydowska inaczej się rozwijała, co widoczne jest we wszelkich dziedzinach życia: w sztuce, nauce i w życiu codziennym.

Czynne domy modlitwy funkcjonują w Bielsku-Białej, Bytomiu, Gliwicach i Katowicach

BĘDZIN [B;A11] [C;K2]

Dom modlitwy Mizrachi (ul. Potockiego) z 1927 r., **dom modlitwy Cukermana** (ul. Kołłątaja 24)

Obelisk (ul. Zamkowa) w miejscu zniszczonej przez hitlerowców synagogi.

Kirkut z XVIII w. na Wzgórzu Zamkowym (ul. Podzamcze), pow. 0,5 ha, z zachowanymi 300 macewami.

BIELSKO-BIAŁA [D;E7] Kirkut z 1849 r. (ul. Cieszyńska), pow. 2,4 ha, jeden z najpiękniejszych i najbardziej zadbanych na Podbeskidziu, z domem przedpogrzebowym z 1885 r. (proj. Karola Korn) i zachowanymi ok. 400 nagrobkami.

BIERUŃ [C;J5] [D;E3] Kirkut w Bieruniu Starym (ul. Wita) z 1778 r., pow. 0,2 ha, zachowanych ok. 40 nagrobków.

BYTOM [C;I1] Obelisk (pl. Grunwaldzki) w miejscu zniszczonej w 1938 r. synagogi.

Nowy **kirkut** z 1870 r. (ul. Piekarska), pow. 1,3 ha, zachowanych ok. 1000 nagrobków; w murze cmentarnym „ściana płaczu” – lapidarium nagrobków ze starego **kirkutu** (ul. Piastów Bytomskich).

CIESZOWA [A;E7] Kirkut z XVIII w. na

SOSNOWIEC - Świętych Męczenników Wiery, Nadziei i Luby, ul. Kilińskiego 39 (zabytkowa z 1889 r.)

pld. wsch. od wioski, pow. 0,5 ha, zaniedbany; zachowało się ok. 100 macew.

CIESZYN [D;A7] Stary kirkut z poł. XVII w. (ul. Hażłaska), pow. 0,8 ha, z ok. 500 macewami z okresu XVII-XX w.

Nowy **kirkut** z 1906 r. (ul. Hażłaska), pow. 1,1 ha, z okazałą bramą, trwałą ruiną domu przedpogrzebowego z 1906 r. (proj. Jakub Gartner), grobowcem rodziny Glesingerów i innymi nagrobkami.

CZECHOWICE-DZIEDZICE [D;D5] Kirkut z ok. 1925 r. (ul. Szkolna), pow. 0,4 ha, zachowanych ok. 50 nagrobków.

CZELADŹ [B;A11] [C;J2] Kirkut zał. ok. 1915 r. (ul. Będzińska), pow. 1,5 ha, ok. 2800 macew.

Dom modlitwy Cukermana, fot.arch.Fundacji Brama Cukermana

CZĘSTOCHOWA [A;H5] [B;A5] Kirkut (8,5 ha) na terenie Huty „Częstochowa” (na przedłużeniu ul. Złotej) zał. w 1799 r., z odnowioną bramą, ogrodzeniem i pomnikami pomordowanych w czasie hitlerowskiej okupacji.

DĄBROWA GÓRNICZA [B;A11] [C;K2] Kirkut (ul. Wolska 5), zał. w 1929 r., pow. 0,4 ha, zachowanych ok. 150 nagrobków.

GLIWICE [C;G2] Stary kirkut z 1815 r. (ul. Na Piasku), pow. 0,6 ha, z ok. 700 macewami.

Nowy **kirkut** z 1902 r. (ul. Poniatowskiego) pow. 1,7 ha, z neogotyckim **domem przedpogrzebowym** z 1902 r. (proj. Mayer), z ok. 400 macewami oraz pomnikami ofiar I i II wojny światowej.

JANÓW [B;D6] Kirkut z XVIII w. (ul. Kościuszki), na północ od rynku, pow. 1,2 ha, z zachowanymi ok. 20 nagrobkami – najstarszy z 1791 r.

JAWORZNO [C;L4][D;G1] Synagoga (ul. Stojałowskiego 4), obecnie obiekt handlowy.

Kirkut (ul. Piłsudskiego), zał. na pocz. XX w., pow. 0,25 ha, ok. 100 nagrobków.

KATOWICE [C;J3] Czynny **dom modlitwy** w zaadaptowanym mieszkaniu (ul. Młyńska 13).

Obelisk (ul. Mickiewicza) w miejscu zniszczonej przez hitlerowców synagogi.

Kirkut z 1869 r. (ul. Kozielska), pow. 1,1 ha, prawie 1500 nagrobków.

KŁOBUCK [A;F3] **Kirkut** (ul. Szkolna, 300 m na wschód od ulicy).

KRZEPICE [A;D3] Ruiny **synagogi** z XVIII w. nad rzeką Liswartą, w dzielnicy Nowokrzepice.

Kirkut z XVIII w. w pobliżu ruin synagogi, pow. 1,4 ha, z zachowanymi ok. 300 nagrobkami

LELÓW [B;E6] **Grób (ohel) cadyka** Dawida Bidermana (1746-1814) w pawilonie przy ul. Ogrodowej – cel pielgrzymek

Krzepice - kirkut, fot. B. Czerwiński

chasydów z całego świata; w 1. niedzielę września **Święto Ciulimu-Czulentu** – degustacja kuchni żydowskiej.

MIASTECZKO ŚLĄSKIE [A;F9] **Kirkut** z XIX w. (ul. Kilińskiego), z ok. 10 zachowanymi macewami.

MIKOŁÓW [C;I4] **Kirkut** z 1726 r. z zachowanymi 500 macewami, z tego 133 z XVIII w.

MILÓWKA [D;E10] **Kirkut** z końca XIX w. na wzgórzu nad Sołą, pow. 0,2 ha, z zachowanymi ok. 30 macewami.

MYSŁOWICE [C;K3] **Kirkut** zał. w 1864 r. (ul. Stawowa), pow. 0,4 ha, zachowanych ok. 100 macew.

PILICA [B;F9] **Synagoga** z XIX w. (ul. Łazienna), przebudowana na budynek biurowy.

Kirkut (ul. Mickiewicza) pow. 0,3 ha, założony w XVIII/XIX w.; zachowało się na nim ok. 40 macew.

PSZCZYNA [C;I7] [D;D4] **Synagoga** z XVII w. (ul. Warowna), po II wojnie światowej przebudowana na kino.

Kirkut z 1816 r. (ul. Katowicka), pow. 0,6 ha, z domem przedpogrzebowym i ok. 200 macewami.

PYSKOWICE [A;C11] [C;F1] **Kirkut** z 1830 r. (ul. Gliwicka), pow. 0,6 ha, z domem przedpogrzebowym z 1860 r. i 220 macewami.

SKOCZÓW – WILAMOWICE [D;B7] **Kirkut** z końca XIX w., dla mieszkańców Skoczowa, Ustronia, Wisły, Pruchnej, Brennej, Górek; zachował się dom opiekunów cmentarza, nieliczne macewy oraz pomnik poświęcony Żydom ze Śląska Cieszyńskiego, zamordowanym w czasie II wojny światowej.

ŚLAWKÓW [B;C11] **Synagoga** (ul. Biskupia 10) z 1876 r., obecnie magazyn i Klub Rolnika.

Kirkut dla gmin Ślawków i Strzemieszyce (ul. Francesco Nullo – już na terenie Krzykawki) z 1907 r., z zachowanymi 293 nagrobkami – w tym licznymi tumbowymi (z podwójną płytą i betonowym sarkofagiem).

SOSNOWIEC [B;A12] [C;K3]

Kirkut z XIX w. (ul. Gospodarcza), pow. 1 ha, z zachowanymi 300 nagrobkami oraz pomnikiem Żydom z Zagłębia, zgładzonych w czasie II wojny światowej.

Kirkut z XIX w. w dzielnicy Niwka (ul. Pastewna), pow. 0,3 ha, zachowanych kilkadziesiąt nagrobków.

SZCZOKOCINY [B;G7] **Synagoga** (ul. Konopnickiej 3), po 1945 r. gruntownie przebudowana na magazyn.

TARNOWSKIE GÓRY [A;E10] [C;H1] **Kirkut** z 1822 r. (ul. Gliwicka 66), pow. 0,5 ha z ok. 400 macewami.

TOSZEK [A;B10] [C;E1] **Kirkut** z poł. XIX w. (ul. Wielowiejska), z kilkunastoma macewami.

USTROŃ-GOJE [D;C8] Na cmentarzu katolickim kilka nagrobków ze zniszczonego w czasie budowy drogi szybkiego ruchu **kirkuta**.

WIELOWIEŚ [A;C9] **Synagoga** z 2. poł. XIX w. (ul. Główna 53), zamieniona na magazyn.

Lelów - grób cadyka Bidermana, fot. B. Czerwiński

Zawiercie-Kromolów - kirkut, fot. B. Czerwiński

Kirkut z 1694 r. z ok. 250 macewami, z czego 36 z końca XVIII w.

ZABRZE [C;H2] Kirkut zał. w 1872 r. (ul. Cmentarna), pow. 1,5 ha, z zachowanymi ok. 650 macewami.

Płyta pamiątkowa w miejscu zniszczonej synagogi przy ul. Brysza.

ZAWIERCIE [B;D9] Synagoga (ul. Marszałkowska 41) z 1880 r., przebudowana po 1945 r., obecnie sklep.

Kirkut (ul. Daszyńskiego 54) założony w 1879 r., pow. 0,6 ha,

ogrodzenie murowane, zachowanych około 200 nagrobków, obok dom przedpogrzebowy.

ZAWIERCIE – KROMOŁÓW [B;D9] Kirkut z pocz. XVIII w. (ul. Piaskowa) z XVIII w., pow. 0,4 ha, z domem przedpogrzebowym i ok. 1000 nagrobków.

ŻARKI [B;C7] Synagoga (ul. Moniuszki 2) z 1. poł. XIX w., odbudowana ze zniszczeń wojennych w 1957 r., obecnie dom kultury.

Kirkut z XVIII w. (ul. Polna), pow. 1,5 ha, zachowało się ok. 900 macew (najstarsza z 1840 r.).

ŻORY-KLESZCZOWKA [C;G6] [D;B3] Kirkut z 1814 r. (ul. Cmentarna), pow. 0,6 ha, z zachowanymi ok. 100 nagrobkami.

ŻYWIEC-ZABŁOCIE [D;F9] Kirkut z XIX w. (ul. Stolarska), pow. 0,5 ha, z ok. 200 nagrobkami z XIX i XX w.

Żarki - dawna synagoga, fot. R. Piwkowski

TEMATYCZNE SZLAKI RELIGIJNE

CZĘSTOCHOWA - Międzynarodowa Trasa Pielgrzymkowa „Szlak Maryjny Częstochowa – Mariazel”: Częstochowa – Mstów – Turów – Zrębice – Złoty Potok – Żarki – Leśniów – Bobolice Podlesice – Skarżyce – Podzamcze Pilica – Smoleń i dalej w woj. małopolskim.

KOZY - Szlak Papieski: Kozy – Chrobacza Łąka – przełęcz „U Panienci” – Groniczki – Gaiki – przełęcz Przegibek – Magurka Wilkowska – Przełęcz Łysa – Straconka.

OLSZTYN - Dróżki św. Idziego (8 km): Olsztyn (ruchoma szopka) – Góra Biakło – rezerwat Sokole Góry – Zrębice (kapliczka św. Idziego) – Zrębice (drewniany kościół św. Idziego).

RAJCZA - Szlak Papieski w „Worku Raczańskim”: a) Rajcza – Rycerka Dolna – Bedoszka Wielka – Przegibek – Wielka Racza – Zwardoń; b) Rycerka Dolna – Rycerka Górna – Oźna – Zwardoń.

SKOCZÓW - Szlak Świętego Jana Sarkandra: dom urodzenia Świętego – ratusz

– ul. Sarkandra – kościół Znalezienia Świętego Krzyża (miejsce chrztu) – Wzgórze Kaplicówka z kaplicą św. Jana Sarkandra – kościół parafialny śś. Apostołów Piotra i Pawła – figura Świętego przy kościele – ul. Mickiewicza, „Caritas”, dom Sióstr Służebniczek Dębickich i figura Świętego.

VIA REGIA - Droga św. Jakuba odcinek małopolsko-zagłębiowski: (Bukowno) – Sławków – Maczki – Dąbrowa Górnicza – Będzin – Grodziec – Czelandź – Piekary Śląskie.

WĘGIERSKA GÓRKA - Szlak Papieski (40 km): Węgierska Górka, skwer Jana Pawła II – kościół Przemienienie Pańskiego – Cięcina, kościół św. Katarzyny – Cięcina Górna – Magura – Romanka – Hala Lipowska – Hala Boracza – Prusów – Palenica – Ciśiec – Węgierska Górka.

ŻARKI - Szlak Kultury Żydowskiej: ul. Koziegłowska – ul. Częstochowska – stary kirkut ul. Górki – kirkut ul. Polna – Synagoga (Dom Kultury) ul. Moniuszki – ul. Berka Joselewicza – Stary Rynek (getto)

TURYSTYKA AKTYWNA

Województwo śląskie jest regionem, w którym każdy może znaleźć odpowiedni dla siebie sposób spędzenia czasu wolnego. Oferuje ono aktywny

wypoczynek zimą i w pozostałych porach roku. Poniżej zestawiliśmy najpopularniejsze miejsca, trasy i szlaki turystyczne.

WYCIĄGI I TRASY ZJAZDOWE

W Beskidach na turystów czeka ponad 200 km tras narciarskich w okolicy Bielska-Białej (Klimczok, Szyndzielnia, Magurka), Jaworza (Błatnia), Szczyrku (Cerhla), Istebnej (Kubalonka, Jaworzynka, Koniaków), Milówki (Kamesznica) i Rajczy (Zwardoń, Sól, Rycerka, Ujsoły). Dla miłośników narciarstwa zjazdowego działa ponad

ISTEBNA [D;C10]: Złoty Groń (705 m), www.zlotygron.pl; Zagroń (840 m), www.istebna.org; Parkowa Dolina (550 m) www.parkowadolina.pl

KONIAKÓW [D;C10]: Ochodzita 4 wyciągi: Ochodzita (850 m), tel. 33 855 75 65, Szańce (500 m), www.uzawadow.pl; Szus (450 m), www.szus.com.pl

KORBIEŁÓW [D;G10]: Korbiełów Buczynka (1186 m), Hala Miziowa (913 m), Hala Miziowa Piłsko (670 m), Korbiełów Kamienna - Solisko (690 m), www.gat.pl, Baba (900 m) www.kolejbaba.pl

PRZEŁĘKÓW (gmina Świnna) [D;G9]: Jastrzębnica (800 m) www.piastr.nat.pl

SZCZYRK [D;D-E8]: Czarna - Hala Skrzyżeńska (1350 m), Hala Skrzyżeńska - Małe Skrzyżne (1300 m), Czarna - Hala Skrzyżeńska (1288 m), Suche - Hala Skrzyżeńska

(1174 m), Hala Pośrednia - wierzch Pośredni (842 m), Solisko - Hala Pośrednia (770 m) www.gat.pl, Hondraski (1288 m), Doliny (1152 m) www.szczyrk.cos.pl, Beskid (780 m) www.orne-gniazdo.pl

USTROŃ [D;C8]: Palenica - Jaszowiec (1000 m), www.strong-ski.pl; Ustroń Poniewiec (900 m), www.poniewiec.pl, Czantoria Faturka (670 m), www.czantoria.net

WISŁA [D;C9]: Wisła Jawornik: Soszów (815 m, 805 m) www.soszow.pl, Kiczera: (760 m) www.hotelstok.pl; Wisła Malinka: Cienków (1000 m, 1000 m) www.nat.pl, Klepki: (600 m) www.wyciag-klepki.pl; Wisła

Beskidy - raj dla narciarzy, fot. arch. ŚOT

150 wyciągów narciarskich z odpowiednio przygotowanymi stokami. Największymi ośrodkami narciarskimi są: Szczyrk, Korbiełów, Wiśla, Ustroń, Brenna, Istebna i Zwardoń. W Bytomiu działa całoroczne centrum narciarskie „Dolomity Sportowa Dolina”, a kilka wyciągów funkcjonuje także na Jurze Krakowsko-Częstochowskiej: w Cisowej k. Pilicy, Grabowej k. Łaz, Morsku, Smoleniu.

Najdłuższe wyciągi narciarskie

BIELSKO-BIAŁA [D;E7]: Klimczok (430 m), Dębowiec (450 m) www.kolej-szyndzielnia.pl

BRENNA [D;D8]: Stary Groń (630 m) www.starygron.pl, Świniorka: Świniorka II (470 m) Świniorka IV (500 m) www.dolinalesnicy.pl, Węgierski: Borynia (680 m), Gronik (480 m) Hyrca 1 (750 m), Hyrca 2 (650 m) www.wyciagi.brenna.pl

BYTOM [C;H1]: Dolomity Sportowa Dolina (Sucha Góra) trasy narciarskie czynne cały rok; ul. Błachówka 94, tel. 32 388 66 00, www.dsd.pl

CISOWA (gmina Pillica) [B;F10]: (700 m), tel. 505 444 505, www.cisowa.pl

Kolej gondolowa na Szyndzielnię, fot. arch. UM Bielsko-Biała

Kolej terenowa na górę Żar, fot. M. Pawlica

INNE

Kolejki linowe w górach

CZANTORIA (995 m n.p.m.) [D;C8]: kolej linowa czteroosobowa, długość ok.1640 m; dolna stacja Ustronń Polana, ul. 3 Maja 130, tel. 33 854 35 50, www.czantoria.net

CZUPEL (882 m n.p.m.) [D; D9]: kolej linowa czteroosobowa, długość 903 m, dolna stacja Wisła Nowa Osada, ul. Na Stoku, tel. 33 855 92 85, 607 983 768, www.nowaosada.pl

PALENICA (672 m n.p.m.) [D;C8] dwuosobowy wyciąg krzesełkowy z Ustronia Jaszowca na Palenicę, długość 1000 m; tel. 602582774, www.palenica-ustron.pl

SKRZYCZNE (1257 m n.p.m.) [D;E8]: 2-odcinkowa kolejka krzesełkowa dwuosobowa, długość 2773 m; dolna stacja Szczyrk, ul. Mysliwska 45, tel. 33 817 86 20, www.szczyrk.cos.pl

SOLISKO (874 m n.p.m.) [D;G10]: dwuosobowa kolejka krzesełkowa z Korbielowa-Kamiennej na Solisko, długość 900 m, tel. 601 506 406, www.kolejbaba.pl

SOSZÓW WIELKI (886 m n.p.m.) [D; C9]: czteroosobowa kolej krzesełkowa, długość 815 m, dolna stacja Wisła Jawornik, ul. Cieslarów 30, tel. 33 855 28 32, www.soszow.pl

STOZEK (978 m n.p.m.) [D;C9]: dwuosobowa kolejka krzesełkowa z Wisły Łabajowa na Stożek, długości 800 m (ul. Zjazdowa 11); tel. 33 855 32 52, www.stozek.narty.pl

SZCZAWINY (1087 m n.p.m.) [D;G10]: czteroosobowa kolejka krzesełkowa z Pola-

Nowa Osada: Wróblonki (960 m), www.nowaosada.pl, Pasieki (500 m) www.pasieki.wisla.pl Wisła Łabajów: Stożek (800 m) www.stozek.wisla.pl, Wisła Partecznyk (500 m) www.wyciagipartecznykrepublika.pl

ZWARDOŃ [D;D11]: Duży Rachowiec (1091 m) www.rachowiec.alte.pl, Mały Rachowiec (966 m) www.malyrachowiec.republika.pl, Skalanka (700 m), www.wyciagi-skalanka.beskidy.pl, tel. 608 805 198, Bór (483 m) tel. 33 864 62 93

ny Strugi w Korbielowie-Kamiennej na Halę Szczawiny, długość 1536 m, www.gat.pl

SZYNDZIELNIA (1026 m n.p.m.) [D;D7]: kolejka gondolowa sześciuosobowa, długość 1810 m; dolna stacja Bielsko-Biała Olszówka, ul. Armii Krajowej 366, tel. 33 814 44 81, www.kolej-szyndzielnia.pl

ŻAR (750 m n.p.m.) [D;F7]: kolej linowo-terenowa (110 osób), długość 1300 m; dolna stacja Międzybrodzie Żywieckie, ul. Górska 21 tel. 33 866 11 36, www.pkl.pl

ZŁOTY GROŃ (710 m n.p.m.) [D;C10]: czteroosobowa kolej krzesełkowa, długość 840 m, dolna stacja Istebna Zaolzie 634, tel. 33 855 61 70, www.istebna.org

Tory saneczkowe

BIELSKO-BIAŁA [D;E7]:

Pod Dębowcem, sztuczny tor saneczkowy całoroczny, długość 410 m, oświetlony, sanki dwuosobowe, prędkość 40 km/godz., wyciąg – 115 m, ul. Skalna 58, tel. 33 827 55 67, www.torsaneczkowy.bielsko.pl

USTROŃ [D;C8]:

Stok Czantorii, Ustronń Polana, letni tor saneczkowy, długości 710 m, różnica poziomów 50 m, sanki dwuosobowe, prędkość 30 km/godz., ul. 3 Maja 130, tel./fax 33 854 22 50, tel. 33 854 35 50, www.czantoria.net

Extreme Park na Równicy, tor saneczkowy typu roller coaster, całoroczny, długość 600 m, sanki dwuosobowe, prędkość 40 km/godz., ul. Równica 20, tel. 33 856 48 48, www.rownica.pl

WAŻNIEJSZE ZNAKOWANE SZLAKI PIESZE

W województwie śląskim zostało wyznaczonych i oznakowanych ponad 4 tys. km szlaków turystycznych dla turystyki pieszej, z czego ponad 1,5 tys. w górach Beskidu Śląskiego, Małego i Żywieckiego. Do ważniejszych, długodystansowych szlaków należą:

W górach

- Główny Szlak Beskidzki im. K. Sosnowskiego (czerwony): Ustronń – Równica – Czantoria – Stożek – Barania Góra – Węgierska Górka – Hala Miziowa – Przełęcz Jałowiecka (dalej do Wołosatego)

- Mały Szlak Beskidzki (czerwony): Straconka – Porąbka – Żar – Łamana Skala (dalej na Luboń Wielki)

Na Wyżynie Krakowsko-Częstochowsko-Wieluńskiej

- Szlak Orlich Gniazd (czerwony): Kraków – Smoleń – Ogrodzieniec – Mirów – Złoty Potok – Olsztyn – Częstochowa
- Szlak Warowni Jurajskich (niebieski): Rudawa – Smoleń – Ogrodzieniec – Morsko – Podlesice – Żarki – Mstów
- Szlak Zamonitu (żółty): Niegowonice – Podzamcze – Gieblo – Kroczyce – Niegowo – Rez. Parkowe – Poraj – Jastrząb
- Szlak Jury Wieluńskiej (czerwony): Częstochowa – Mstów – Kruszyna – Ważne Młyny – Kule – Działoszyn – Wieluń

Na pozostałym obszarze województwa

- Szlak Dwudziestopięciolecia PTTK (zielony): Chorzów WPKiW – Siemianowice

Na trasie „Jura Maraton 2007”, fot. G. Wamberski

TURYSTYKA ROWEROWA

Z myślą o coraz popularniejszej turystyce rowerowej trwa znakowanie sieci turystycznych szlaków rowerowych przebiegających przez tereny województwa śląskiego.

- Europejski Szlak Rowerowy R4 (Middleburg – Bonn – Praha – Brno – Kraków – Lwów – Odessa) na odcinku: granica państwa w Chałupkach – Jastrzębie Zdrój – Strumień – Pszczyna – Miedzna (znaki czerwone ok. 65 km)
- Szlak Rowerowy Greenways (Kraków – Morawy – Wiedeń): Skoczów – Cieszyn – Trineč – Jablonkov; odcinek górski: Skoczów – Ustroń – Istebna – Jablonkov
- Jurajski Szlak Rowerowy „Orlich Gniazd”: Kraków – Balice – Kleszczów – Rudno – Krzeszowice – Olkusz – Jarosławiec – Bydlin – Smoleń – Podzamcze – Morsko – Mirów – Ostężnik – Olsztyn – Częstochowa (znaki czerwone, 190 km)

Śl. – Grodziec – Pogoria – Gołonóg – Maczki – Jaworzno – Słupna – Giszowiec – Piotrowice – Załęże – Chorzów WPKiW

- Szlak Ewakuacji Więźniów Oświęcimskich (niebieski): Oświęcim – Brzezinka – Brzeszcze – Miedzna – Pszczyna – Pawłowice – Jastrzębie Zdrój – Wodzisław Śląski
- Szlak Historii Górnictwa Górnos Śląskiego (żółty): Rybnik – Leszczyny – Bełk – Orzesze – Mikołów – Murcki – Katowice – Siemianowice – Bobrowniki – Rogoźnik – Łubianki
- Szlak Husarii Polskiej (czerwony): Będzin – Bytom – Tarnowskie Góry – Gliwice – Rudy – rez. Łęczok – Racibórz – Pietrowice Wielkie – Krzanowice.
- Szlak Okrężny Wokół Gliwic (żółty): Rudy – Łąca – Bycina – Toszek – Zacharzowice – Pyskowice – Żerniki – Zabrze – Borowa Wieś – Chudów – Wilcza – Stodoły – Rudy

• Szlak Polskich Szkół Mniejszościowych (żółty): Chałupki – Krzyżanowice – Tworków – Racibórz – rez. Łęczok – Przewóz – Bierawa

• Szlak Powstańców Śląskich (niebieski): Bytom – Repty Stare – Zbroslawice – Toszek – Jemielnica – Strzelce Opolskie – Góra św. Anny – Kotłarnia – Gliwice

• Szlak Stulecia Turystyki (zielony): Rybnik – Kamień – Wilcza – Sierakowice – Pławniowice – Płużnica – Wielowieś – Tworóg – Miasteczko Śląskie – jez. Chechło-Nakło – Tarnowskie Góry

• Szlak Tysiąclecia (zielony): Bytom – Świerklaniec – Przeczyce – Siewierz – Łazy – Podzamcze – Kromolów – Skarżyce

• Jurajski Szlak Zygmunta Krasieńskiego: Częstochowa-Raków – Mstów – Julianka – Złoty Potok – Żarki – Myszków (znaki zielone, 70 km)

• Pętla Euroregionu Cieszyńskiego: Chałupki –

Turystyka rowerowa na Jurze, fot. P. Apel

Jastrzębie Zdrój – Zebrzydowice Dolne – Cieszyn – Dziegiełłów – Skoczów – Ustroń – Wisła – Istebna – Jasnowice (znaki czerwone, 130 km)

• Krupski Młyn – Borowiany – Wojska – Brynek – Miasteczko Śląskie (znaki czarne, 34 km)

• Kalety – Koszęcin – Kokotek – Borowiany (znaki czarne, 32 km)

• Gliwice-Łabędy – Pławniowice – Ligota Toszecka – Toszek (znaki czarne, 33 km)

• Szlak Husarii Polskiej: Odcinek Żerniki – Szobiszowice – Gliwice oraz odcinek Gliwice Teatr Muzyczny – Sikomik – Kolonia Żernicka – Pilchowice – Rudy – Rybnik (znaki czerwone)

• Katowice, Pomnik Powstańców Śląskich – Osiedle Roździeńskiego – Dolina Trzech Stawów – Muchowiec – Ochojec – Kostuchna – Podlesie – Tychy (znaki czerwone)

• Żory – Suszec – Pszczyna – skraj Miedznej – Brzeszcze – Jawiszowice (znaki zielone, 47 km)

• Rybnik-Paruszowice – skraj Szczekowic – Gichta – Żory (znaki zielone, 15 km)

• Rybnik, os. Nowiny – Stodoły – Rudy (znaki czarne, 17 km)

• Ochojec – Kamień – Paruszowice – Rybnik-Ruda (znaki niebieskie, 20 km)

• Rybnik-Ruda – Orzepowice – Stodoły – Ochojec (znaki niebieskie, 15 km)

• Jastrzębie Zdrój – Strumień (znaki niebieskie, 23 km)

• Landek – Skoczów – Cieszyn (znaki żółte, 37 km)

• Ustroń – Górki Wielkie – Jaworze (znaki niebieskie, 22 km)

• Rybnik-Paruszowice – Świerklany Dolne – Jastrzębie Zdrój – Zebrzydowice – Dziegiełłów – Ustroń (znaki zielone, 80 km)

• Strumień – Jaworze (znaki czerwone, 24 km)

• Istebna-Rogowiec – Jasnowice – Jaworzynka – Koniaków – Istebna-Zaolzie (znaki zielone, 28 km)

• Kaczyce-Podświniów – Dębowiec (znaki niebieskie, 14 km)

• Jastrzębie Zdrój – Markłowice Górne – Zebrzydowice (znaki żółte, 28 km)

• Węgierska Górka – Ciesiec-Gołuszki – Kamesznica-Krzywa – Kamesznica, park – Złatna – stok Magurki – Firlejka – Przybędza – Bąki – Węgierska Górka-Zielona (35 km)

• Węgierska Górka – Cięcina – Cięcina Górna – Ficońka – stok Romanki – stok Lipowskiej – Słowianka – Hala Boracza – Milówki – Wojtatówka – Żabnica Leśniczówka – Węgierska Górka (45 km)

REKREACJA KONNA

Coraz popularniejszą formą rekreacji czynnej jest hippika, tradycyjnie związana ze stadninami koni. W województwie śląskim istnieje kilka ośrodków jazdy konnej o długoletnich tradycjach (Pruchna-Ochaby, Trachy, Zbrosławice) i wiele nowych. Przez najatrakcyjniejsze tereny Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej przeprowadzony został Jurajski Szlak Konny, podobny funkcjonuje także w Beskidach.

Szlaki konne

(w miejscowościach podkreślonych znajdują się stacje jeździeckie z noclegami)

• Jurajski Szlak Konny: Nielepiec pod Krakowem – Zawada – Zederman – Rabsztyn – Klucze – Małobądz – Podzamcze – Karlin – Bobolice – Mirów – Złoty Potok – Zrębice – Olsztyn koło Częstochowy; ok. 250 km.

• Transbeskidzki Szlak Konny: Brenna – Węgierska Górka – Korbielów – Zawoja – Zubrzyca Górna – dalej do Wołosatego w Bieszczadach; łącznie 600 km

• Szlak Jurajskiej Karawany Konnej: pętla 15 km (patrz FTG „Oaza”)

• Pętla „Wikinga”: 22 km (patrz Złoty Potok)

Ośrodki jazdy konnej

BĘDZIN [B; A11][C;K2]: **Klub Jeździecki „Amigo”**, ul. Róży Luksemburg 48, tel. 692 621 735, www.klub.amigo-konie.pl

BIELSKO-BIAŁA [D;E7]: **Stadnina Koni „Kasztanka”**, Bielsko-Biała, ul. Azaliowa 12, stadnina@wp.pl, www.stadnina.net; **Ośrodek Jeździecki Stajnia-Mikuszowice**, tel. 33 811 44 73, www.stajnia-mikuszowice.pl

Turystyka konna na Jurze, fot. P. Krzemień

BIERUŃ [C;J5] [D;E3]: **Ludowy Klub Jeździecki „Solec”**, Ośrodek Rekreacji Konnej, ul. Barbórki 23, tel. 32 216 21 10, dragonia@poczta.fm

BISKUPICE [B;C6] – gmina Olsztyn: **„Stajnia Biały Borek”**, ul. Zrębska 121, tel. 600 096 708, www.stajnia.civ.pl

BLACHOWNIA [A;G5]: Stajnia „Rusticana”, Blachownia, ul. Mickiewicza 9, tel. 606 219 139, www.rusticana.com.pl

BOGUCHWAŁOWICE [A;H10] [B;B9] – gmina Mierzęcice: „Biały Dom”, ul. Wakacyjna 1, tel. 32 380 62 00, www.brauner.tai.pl

BOJSZÓW [C;E2] – gmina Rudziniec: „Rancho Romeo”, ul. Górna 29, tel. 32 227 96 91, 601 532 817, agro@rancho-romeo.pl, www.rancho-romeo.pl

BRENNA [D;D8]: Ośrodek Jazdy Konnej „Hucul”, Jatny 120, tel. 33 853 65 21, 602 747 033, www.hucul.brenna.pl

BUJAKÓW [C;H4] – miasto Mikołów; Ośrodek Hodowli i Rekreacji Konnej, ul. Sośnia Góra 13, tel. 888 504593

CHORZÓW [C;I2]: Klub Sportowo-Rekreacyjny „Trial”, (WPKiW Hotel Skaut), tel. 32 241 32 91, www.hotel-chorzow.pl

CIESZYN [D;A7]: Sekcja Jeździecka CKH Cieszyn, ul. Owocowa 4, tel. 605 433 456, www.koniecieszyn.webpark.pl

CIĘCINA [D;F10] – gmina Węgierska Górka, Gospodarstwo Agroturystyczne - Edward Pawlus, Cięcina 203, tel. 33 864 16 56, 695 500 175

CZĘSTOCHOWA [A;G-H4-5] [B;A4] TKKF „Pegaz”, ul. Mstowska 46, tel. 34 361 71 65, www.pegaz.czest.pl; Klub Jeździecki „Lambada”, ul. Ludowa 53, tel. 604 542 018, www.lambada.nazwa.pl

DĄBROWA GÓRNICZA [B;B11] [C;K2]: „Husar”, ul. Kuźniczka Nowa 9, tel. 32 260 72 68; www.husar.xt.pl

GLIWICE [C;F-G2]: Ośrodek Jeździecki „Lukasyna”, ul. Starogliwicka 103, tel. 32 230 47 80, www.lukasyna.blog.onet.pl, w okolicy szpitalik dla konii: www.szpitalikoni.eu
Gliwice-Łabędy, tel. 506 027 000; Klub Jeździecki FART, ul. Jaracza 13, tel. 506 027 000, www.kjfart.pl, „Stajnia nad jeziorem”, Gliwice-Czechowice, tel. 32 238 88 70, 505 184 302, osrodek@tur.gliwice.pl, www.tur.gliwice.pl; Ośrodek jeździecki „Orinoko”, Gliwice-Żemiki, ul. Elsnera 43, tel. 882 470 855, www.jazdy-konne.pl, Klub Jeździecki „Equipa” Gliwice-Sośnica, ul. Goduli 18, tel. 607 309 053, stajnia@equipa.pl, www.equipa.pl

GOCZAŁKOWICE ZDRÓJ [C;I7] [D;D5]: „Leśniczówka”, Bór 1/10, tel. 32 210 79 62 32 210 73 70, 696 430 126, lesniczowka_siebielca@wp.pl, www.lesniczowkawborze.eu

GÓRKI WIELKIE [D;C7] Ludowy Klub Jeździecki, Górk Wielkie 22, tel. 33 853 93 42, Gospodarstwo agroturystyczne „Gazdówka”: jazda konna; ul. Bielska 14, tel. 33 853 92 84, www.agroturystykamatula.pl

JANOWICE [C;J8] [D;E6] – gmina Bestwina: Ośrodek Jazdy Konnej, ul. Graniczna, tel. 601 470 151

JAWORZNO [D;H1]: Hippyckny Ośrodek Rekreacyjno-Rehabilitacyjny „Trójka”, ul. Filomatów 37, tel. 32 615 02 85, 600

88 55 10, www.fundacja-energetyka.pl, www.konie.jaworzno.pl, Jazdy konne, przejazd bryczką „Srokacz”, ul. Rudników 8, tel. 32 616 19 81, 513 458 830, www.srokacz.blog.onet.pl

KATOWICE [C;I-J3]: Ośrodek Jeździecki, ul. Panewnicka 260, tel. 32 204 01 26; Katowicki Klub Jeździecki, ul. Francuska 180 a, tel. 32 251 34 84, Stadnina Koni Galop, ul. Francuska 182, tel. 32 251 34 84.

KORBIEŁÓW [D;G10] – gmina Jeleśnia: Stadnina Koni Huculskich „Fero” przy Hotelu Fero Lux, ul. Szczyrbok 62, tel. 33 863 60 24, 33 863 60 23, 608 857 435, www.ferosystem.com.pl/stadnina.php; „Polonina”, ul. Szczyrbok 56, tel./fax 33 863 40 33, 601 38 18 35, osrodek@polonina.com.pl, www.polonina.com.pl

LUBLINIEC [A;D7]: Ośrodek Wypoczynkowy „Posmyk”, Lubliniec-Kokotek, tel. 34 356 31 94, www.posmyk.pl

MARKŁOWICE [C;E6]: Gospodarstwo Agroturystyczne „Stajnia na Górze”, ul. Porzeczkowa 18, tel. 792 365 377, www.stajnia.eu, www.konie.slask.pl

MIKOŁÓW [C;J4] FUH „Pandor” Ośrodek Jeździecki, ul. Dolina Jamny 3, 601 91 42 63, dorotalower@gmail.com,

MIKOŁÓW-BUJAKÓW [C;H4]: Ośrodek Hodowli i Rekreacji Konnej, ul. Sośnia Góra 13, tel. 888 504 593

MIRÓW [B;D7] – gmina Niegowa: OGTY „Orle Gniazdo”, Mirów 60, tel. 606 223 257

MYSŁOWICE [C;K3]: „Purus”, al. Spacerowa 23, tel. 32 317 62 39, www.purus.pl

OCHABY [D;B6] – gmina Skoczów: Stadnina Koni „Ochaby”, ul. Hodowlana 16, tel./fax 33 853 10 13, 33 853 37 76, www.stadnina-ochaby.com.pl

OLSZTYN [B;B5] – Sportowy Klub Jeździecki „Goldregen”, ul. Kościelna 12, tel. 601 416 000

ORZESZE-ZAZDROŚĆ [C;G5]: Ośrodek Jeździecki „Profit”, ul. Zorska 68, tel. 668 528 027, 600 851 483, www.stajniaprofit.pl

PARKOSZOWICE [B;D8] – gmina Włodowice: Ośrodek Jeździecki „Kasztanka”, ul. Krakowska 81, tel. 516 156 894, www.stajniakasztanka.pl

PEWEL ŚLEMIEŃSKA [D;G8] – gmina Świnna: „Rancho Adama”, ul. Podgórska 83, tel. 33 863 87 84, www.ranchoadama.pl

PIASEK [B;C6] – gmina Janów: FTG „Oaza”, tel. 34 363 13 65 (patrz Jurajska Karawana Konna, www.lecholand.pl)

PIEKARY ŚLĄSKIE [A;F11]: „Pod Lasem” ul. Gajowa 4, tel. 32 381 53 10, www.podlasem.com.pl

PODLESICE [B;E8] - gmina Kroczyce: Zjazd Jurajski, Podlesice 1, tel. 34 315 50 33, www.rancho-jura.pl

PORAJ [A;H7] [B;B6]: Stajnia Leśny Konik, ul. Ogrodowa, tel. 601 218 003, www.lesnykonik.pl; Stajnia „Rita”, ul. Sadowa 10, tel. 517 744 289, www.jazdakonna-poraj.yoyo.pl

PSZCZYNA [C;J7] [D;D4] „Brandy”, ul. Asnyka 3, tel. 32 212 89 55, www.brandykonie.pl; „Mustang”, Cwiklice, ul. Spokojna 66, tel. 32 210 49 23, 502 081 822

RUDA ŚLĄSKA [C;H2] Stajnia Omega, ul. Władysława Jagiełły 8, tel. 32 240 37 03, www.stajniaomega.pl;

Stajnia Grenada ul. Radostowska 41a, tel. 508 329 668, stajniagrenada@interia.pl, www.stajniagrenada.pl

RUDZICA [D;C6]: gmina Jasienica: Klub Jazdy Konnej „Dzianet”, Iłownica 35, kjkdzianet@o2.pl, www.dzianet.ovh.org

RYBNIK [C;E-F4-5] Rancho Gena, ul. Łanowa 18, tel. 032 739 58 10; Stadnina koni, ul. Cisowa, tel. 032 422 22 61; Rybnik Stodoły: Ośrodek Jeździecki INDEKS, ul. Stalowa 1, tel. 697 092 694, www.indeks.rybnik.pl;

SĄCZÓW [A;G10][C;I1]: gmina Bobrowniki: „Stajnia Orlando”, ul. Kościuszki 5, tel. 504 834 830, 501 807 737, stajniaorlando@vp.pl, www.stajniaorlando.pl

SIEDLEC JANOWSKI [B;C6]: Rancho „Piekło”, ul. Częstochowska 38a, tel. 34 327 86 89, 661 234 698, bbear@neostrada.pl, www.rancho-pieklo.pl

SŁAWKÓW [B;C12]: Stajnia „Tabun”, ul. Burki 21, tel. 501 151 726, tabun@stajniatabun.pl, www.stajniatabun.pl

SOSNOWIEC [B;A12] [C;K2-3] „Ostrowy”, ul. Leśna, tel. 32 266 63 17, 501 625 460, www.kjostrowy.pl

SOŚNICOWICE [A;B12] [C;E3]: „Rancho u Marka”, ul. Górna 49, tel. 693 282 166, www.ranchoumarka.pl

SZAŁSZA [C;G2] – gmina Zbrosławice: Klub Jeździecki „Nowy Dwór” tel. 508 166 800, www.nowy-dwor.prv.pl

SZCZYRK [D;E8]: Ośrodek jazdy konnej „Eliksir”, ul. Kwiatowa 19, tel. 33 817 82 27, 605 137 394; Stajnia na kamieńcu, ul. Salmopolska tel. 606 982 604, 696 18 22 85, stajnia.na.kamienecu@gsi.pl, www.stajnia.na.kamienecu.gsi.pl

TARNOWSKIE GÓRY [A;E10] [C;H1]: Ośrodek Jeździecki „Gonitwa” ul. Niedział-

kowskiego 50, tel./fax. 32 285 15 94, www.gonitwa.web44.net

TRUSKOLASY [A;E4] – gmina Wręczyca Wielka: Jeździecki Klub Sportowy „Cwał” ul. Opolska 18, tel. 34 319 90 91, 605 653 003, www.truskolasy.agrowakacje.pl

UDÓRZ [B;G9] – gmina Żarnowiec: Stadnina Koni, tel./fax 32 644 90 82, www.stadninaudorz.pl

WISŁA [D;C9]: Jawornik-Rowienki, Gór-ska Turystyka Jeździecka „Mustang”, ul. Cieślarów 15, tel. 33 855 30 26, 606 499 878, wisla@rowienki.pl, www.rowienki.pl

ZABRZE [C;G-H2]: Ośrodek Jeździecki Maciejów MOSiR ul. Srebrna 10, tel. 32 276 17 43 w. 34, 665 215 011, 665 215 011 www.mosir.zabrze.pl; „John West Ranch”, ul. Gnieźnieńska 27, tel. 609 377 919, 609 535 081, 504 605 201; john-west@o2.pl

ZAWADA PILICKA [B;F7] – gmina Irządze: Stadnina Koni, Zawada Pilicka 130, tel. 34 35 57 418, 600 966 897, hotel@hotel-amazonka.pl, www.zajazd-amazonka.pl

ZBROSŁAWICE [A;D10] [C;G1]: Ośrodek Jeździecki Zbrosławice, 32 233 70 00, 32 233 71 03, osrodekjezdziecki@wp.pl www.zbroslawice.info.pl; Klub Jeździecki Zbrosławice, ul. Wolności 28, [kjzbroslawice.wp.pl](http://www.kjzbroslawice.wp.pl), www.kjzbroslawice.strona.pl; Gospodarstwo Folwark Józefka, ul. Józefka 1, tel. 32 305 10 50, justynajozefka@wp.pl; agroturystyka „Stajnia na górze”, Plac Miarki 1, tel. 607 067 101, www.stajnianagorce.pl

ZŁOTY POTOK [B;D6] – gmina Janów: „Stajnia Wiking”, ul. Kościuszki 8, tel. 34 327 81 19, stajniawiking@highlevel.pl, www.highlevel.pl

ZRĘBICE PIERWSZE [B;C6]: agroturystyka „Rancho Zrębice”, ul. Leśna 39, tel. 602 442 304, info@adex.czest.pl, www.adex.czest.pl

ŻABNICA [D;F10] – gmina Węgierska Górka, Agropensjonat „Alaska”, ul. ks Karola Śmiecha 269, tel. 33 864 26 43; Ośrodek Wypoczynkowy Wojtątówka, Żabnica 677, tel. 33 864 28 37, info@wojtatowka.pl, www.wojtatowka.pl

Pole golfowe w Siemianowicach, fot. E. Kaniewski

GOLF

KONOPISKA [A;G6] Rosa Private Golf Klub (18 dołków klasy mistrzowskiej, 72 par), ul. Rolnicza 1, tel. 34 329 93 63, www.rpgc.pl,

PSZCZYNA [C;I7] [D;D4] Golf Club Pszczyzna, (9 dołków, 36 par),

ul. Sznelowiec 30, tel. 32 326 58 58, www.golfpszczyzna.pl

SIEMIANOWICE ŚLĄSKIE [C;J2] Śląski Klub Golfowy (18 dołków, 72 par), ul. Sowia 10, tel. 602 374 573, www.slaskiklubgolfowy.pl

Jeziro Żywieckie, fot. arch. ŚOT

OŚRODKI SPORTÓW WODNYCH

BLACHOWNIA [A;F5]: Ośrodek Sportów Wodnych przy OSiR, ul. Wczasowa, tel. 34 327 04 15, www.osir.blachownia.com.pl

CZECHOWICE-DZIEDZICE [C;-J7] [D;D-E5] Stowarzyszenie Wspierających Rekreację i Sporty Wodne „Gwarek”, ul. Nad Wisłą 5, tel. 32 215 11 52, www.gwarek.czechowice.pl

GLIWICE [A;C-D11] [C;G1]: **TUR GLIWICE** Centrum Sportu i Wypoczynku, ul. Ziemięcicka 62, tel. 32 238 88 70, tur@tur.gliwice.pl, www.tur.gliwice.pl

Śląski Yacht Club przy Politechnice Śląskiej w Gliwicach, ul. Jagiellońska 21, syc@syc.zagle.pl, www.syc.zagle.pl

JAWORZNO [B;C12] [C;L3]: Ośrodek Wypoczynkowo-Rekreacyjny „Sosina”, ul. Bukowska, tel. 32 316 99 11, www.sokol.jaw.pl

JEZIORO DZIERŻNO [A;C11] [C;F1]: Ośrodek „Dzierżno”, Pyskowice, ul. Na Grobli 2, tel. 32 233 36 06; www.dzierzno.pl

JEZIORO MIĘDZYBRODZKIE [D;F7]: Ośrodek Wczasowy „Magra”, Międzybrodzie Bialskie, ul. Żywiecka 132, tel. 33 866 18 11, www.magra.lua.pl

Ośrodek Turystyczny „Miami Tropic”, Międzybrodzie Bialskie, ul. Ks. J. Banasia 22, tel. 33 866 18 61, www.miami-tropic.com.pl

Dom wczasowy „Nad Wodospadem”, Międzybrodzie Bialskie, ul. Medyków 19, tel. 79 686 20 60, 33 866 20 60, www.nadwodospadem.com.pl

Ośrodek Wypoczynkowo-Rekreacyjny Przyszań, Międzybrodzie Bialskie, ul. Żywiecka 52, tel. 33 866 19 50, www.owrprzystan.pl

Ośrodek Wypoczynkowo-Rekreacyjny „Silesia”, Międzybrodzie Bialskie, ul. Brodek 4, tel. 33 866 15 41, repcja@silesiaowr.pl, www.silesiaowr.pl

JEZIORO PŁAWNIOWICKIE [A;B10-11] [C;E1]: Stowarzyszenie Żeglarskie „Szkwał”, Pławniowice, tel. 501 777 208, www.szkwal.org

Kemping „Żagiel”, Niewiesz, ul. Słoneczna 5, tel. 32 230 35 23, 501 251 556, arttur@neostrada.pl

Śląska Szkoła Windsurfingu MaxSurf - Pławniowice, Niewiesz, ul. Plażowa, tel. 512 431 460, 502 429 536, biuro@maxsurf.pl, www.maxsurf.pl

JEZIORO POGORIA – DĄBROWA GÓRNICZA [B;B11] [C;K-L2]: Jacht Klub Pogoria III, Pogoria 3, ul. Zakładowa, tel. 32 261 25 11, www.pogoria3.com.pl

Klub Sportów Wodnych „Fregata”, Pogoria I, ul. Żeglarska 14, tel. 505 53 22 63, 601 47 43 59, www.pogoria.org.pl

Klub Sportów Wodnych „HUTNIK” Pogoria, Pogoria I, Dąbrowa Górnicza, ul. Żeglarska 10, tel. 32 264 07 96, 601 423 796, www.pogoria.kswhutnik.pl

Turystyczny Klub Żeglarski PTTK „Tramp”, Pogoria I, ul. Żeglarska 16, tel. 32 254 06 24, www.tkztramp.webd.pl

Klub Wodny LOK „Zefir”, Pogoria 1, ul. Żeglarska 28, tel. 32 662 158 161

Szkoła windsurfingu, Pogoria III, ul. Zakładowa 11,

Zbiornik Poraj, fot. J. Dędek

(od strony Kolonii Piekło), tel. 501 169 908, (od czerwca do września), www.eksurf.webpark.pl

JEZIORO ŻYWIECKIE [D;F8]: **Ośrodek Wypoczynkowy BFMW „Befama” S.A.**, Zarzecze, ul. Żeglarska 7, tel. 33 863 35 33

Ośrodek Żeglarski „Fregata”, Zarzecze, ul. Żeglarska 1, tel. 33 863 35 63, fregata@nat.pl, www.fregata.nat.pl

Klub Żeglarski „Halny”, Zarzecze, ul. Beskidzka 80, tel. 600 30 28 26, www.halny.org.pl

Klub Windsurfingowy „Mega”, Żywiec, ul. św. Wita 51, tel. 510 77 51 00, 33 861 87 07, www.megasurf.pl

Ośrodek Sportów Wodnych „Neptun”, Tresna-Zarzecze, ul. Beskidzka 88, tel. 33 863 35 48, neptun@wczasy-neptun.pl, www.wczasy-neptun.pl

Ośrodek Wypoczynkowy „Odys”, Tresna Mała, ul. Nad Jeziorem 99, tel. 33 866 10 76, www.hotelodys.pl

Ośrodek Wypoczynkowy „Niagara”, Międzybrodzie Żywieckie, ul. Isepnicka 29, tel. 33 866 10 38, wypoczynek@owniagara.pl, www.owniagara.pl

SIAMOSZYCE [B;E9] – gmina Kroczyce: **Ośrodek Wypoczynkowy „Ciechan-Zdrój”**, tel. 34 315 56 56, www.siamoszyce.pl

SZYMOCICE [C;D4] – gmina Nędza: **Ośrodek Wypoczynkowy Aqua-Brax Szymocice**, ul. Gliwicka 37, tel. 32 410 20 85, www.braxton.info.pl

TYCHY [C;I5] [D;D3]: **Ośrodek Wypoczynkowy „Paprocany”**, ul. Parkowa 17, tel. 32 219 61 94, www.mosir.tychy.pl

ZBIORNIK NAKŁO-CHECHŁO [A;F9-10]: **„Alga”**, Nowe Chechło, tel. 604 065 327; **„Żagiel”**, Nowe Chechło, tel. 32 380 54 14; **Domki letniskowe „Zacisze”**, Nowe Chechło, tel. 32 644 15 41

ZBIORNIK PORAJ [A;H7] [B;B6-7]: **Harcerski Ośrodek Wodny w Poraju**, ul. Wojska Polskiego 69, tel. 34 314 54 72, info@howporaj.org.pl, www.howporaj.org.pl, **„Rybaczówka”**, Masłońskie, tel. 34 314 67 43;

ZBIORNIK RYBNICKI [C;E4-5]: **Górnicy Klub Żeglarski Koga-Kotwica**, Chwa-

Zbiornik Pogoria, fot. arch. ZGJ

Ośrodek Szkoleniowo-Wypoczynkowy „Perkoz”, Zarzecze, ul. Żeglarska 5, tel. 33 86 33 506, www.perkoz.katowice.pl

Pensjonat „Rybak”, Żywiec-Oczków 272, tel. 33 865 21 86, pensjonatrybak@vp.pl, www.rybak.friko.pl

Ośrodek Rekreacyjno Wypoczynkowy „U Rumcajsa”, Żywiec-Moszczanica, ul. Królowej Jadwigi, tel. 33 865 24 28, www.urumcajsa.pl

„Yacht Club Polski Bielsko”, Tresna, ul. Krakowska 141, tel. 33 861 30 82, biuro@ykp.pl, www.ykp.pl

KATOWICE [C;I-J3]: **Śląski Okręgowy Związek Żeglarski**, ul. Wojewódzka 16, tel. 32 251 41 49, info@slaski-ozz.org.pl, www.slaski-ozz.org.pl

LUBLINIEC [A;D7-8]: **Ośrodek Szkoleniowo-Rekreacyjny „Silesiana”**, Kokotek, tel. 34 351 14 25, biuro@silesiana.com.pl, www.silesiana.com.pl;

Ośrodek Wypoczynkowy „Posmyk”, Kokotek, tel. 602 73 80 19, info@posmyk.pl, www.posmyk.pl

łęćce, ul. Rudzka 244, tel. 32 739 62 96, www.koga-kotwica.rcez.pl;

Ośrodek Sportów Wodnych i Rekreacji „Pod Żaglami”, Rybnik Stodoły, ul. Rudzka 394, tel./fax 32 739 61 95, biuro@pod-zaglami.pl, www.pod-zaglami.pl

Sekcja Żeglarska TS-Kuźnia, ul. Rudzka 394, szkolenie@zagle.rybnik.pl, www.zagle.rybnik.pl, **Ośrodek Żeglarski „Kotwica”**, ul. Rudzka 244, tel. 32 739 62 96, koga@ertel.com.pl, www.koga-kotwica.rcez.pl

Spółka Żeglarska REF, ul. Rudzka 244 A, tel. 503 803 687, 507 259 416, fax 32 716 85 81, jerzy.spisak@ref.rybnik.pl, www.ref.rybnik.pl

Szkoła Windsurfingu, Rybnik-Chwałęcice, ul. Rudzka 394, tel./fax 32 739 61 70, www.pol33.pl, **Windsurfing**, ul. Żorska 14, tel. 600 34 83 86, kontakt@surfmania.pl, www.surfmania.pl

ZIELONA [A;F8] – gmina Kalety: **Ośrodek Wypoczynkowy Zielona**, tel. 34 357 82 98 www.osrodekzielona.pl

SPORTY EKSTREMALNE

BIELSKO-BIAŁA [D;F7]: **Aeroklub Bielsko-Biański**, ul. Cieszyńska 321 – lotnisko Aleksandrowice, tel./fax 33 815 18 79, www.aeroklub.bielsko.pl

Offroad, quady, paintball: Adventure-Poland, Międzyrzecze Górne k/Bielska-Białej, tel. 887 16 16 16, biuro@adventure-poland.com, www.adventure-poland.com

Kolarstwo górskie: downhill, fourcross, dirt jumping, freeride oraz mountainboard – Klub Sportowy "BB KLUB", ul. Gen. Maczka 9, tel./fax 33 497 21 68, 601 090 302, bbklub@bbklub.podbeskidzie.pl, www.bbklub.podbeskidzie.pl

Beskidzkie Stowarzyszenie Snowboardu, ul. Nadbrzeźna 12, tel. 33 863 10 19, **Snowpark:** www.snowpark.pl, klub: tel. 696 476 304, jhonzc@gmail.com

Łucznictwo, strzelectwo, zorbing, paintball: ATA CENTAURUS, ul. I Armii Wojska Polskiego 19, tel. 606 42 11 58, biuro@centaurus.bielsko.pl, www.centauria.bielsko.pl

Centrum Nurkowe „ORKA”, ul. Widok 12, tel. 33 822 82 60, biuro@orkasa.pl, www.orka-bielsko.com.pl

„GOU-TEC” sporty ekstremalne, szkolenia, ul. Kosynierów 24, tel. 600 212 353, goutec@pro.onet.pl, www.gou-tec.com

Speleoklub, ul. 1 Maja 45, klub@speleo.bielsko.pl, www.speleo.bielsko.pl

Szkoła Paralotniowa „Albatros”, ul. Cegielniana 41, tel. 501 765 693 (24/dobę 7 dni w tygodniu), biuro@paralotnie-albatros.pl, www.paralotnie-albatros.pl

Klub Wysokogórski w Bielsku-Białej, ul. Barlickiego 3, tel. 78 78 76 918, kontakt@kw.bielsko.org, www.kw.bielsko.org

BYTOM [C;I2]: **Górnośląskie Centrum Nurkowe „Sea-Fish”**, ul. Witczaka 9, tel. 32 282 53 04, tel./fax 32 282 66 70, podwodnyswiat@sea-fish.bytom.pl, www.sea-fish.bytom.pl

Dolomity Sportowa Dolina (zimowy tor dla quadów, snowpark: white cross superpark) Bytom - Sucha Góra, ul. Błażówka 94, tel. 32 388 66 00, 32 388 66 33, biuro@dtd.pl, www.dtd.pl

CHORZÓW [C;I2]: **Paintball „Kansus”**, ul. Siemianowicka 78, tel. 32 241 14 88, 510 20 89 93, kansus@kansus.pl, www.kansus.pl

Survival, paintball, quady, wspinaczka: SUS – Górnośląskie Centrum Turystyki i Rekreacji, ul. Sobieskiego 7, tel. 32 345 46 94, 32 241 49 46, 510 208 994, sus@sus.com.pl, www.sus.com.pl

Ekstremalne zawody na Jurze, fot. G. Wamberski

Trekkingklub: rowery, wspinaczka, splywy, speleologia, narty, paintball, clubbing, incentive travel, ul. Limanowskiego 1, tel. 32 247 31 81, biuro@trekkingclub.pl, www.trekkingclub.pl

CIESZYŃ [D;A7-8]: **Automobilklub Cieszyński**, ul. Bobrecka 30 a, tel./fax 33 852 02 39, automobilklub.cieszynski@neostrada.pl, www.ak-cieszynski.ox.pl

Cieszyńskie Centrum Snowboardu, ul. Prosta 19, tel. 516 087 673, biuro@ccsnow.pl, www.ccsnow.pl

Stowarzyszenie Promocji i Rozwoju Sportów Ekstremalnych, ul. Pochyła 5, tel. 604 114 195, trottyl@trottyl.pl, www.trottyl.pl

CZĘSTOCHOWA [A;H4-5] [B;A4-5]: **Aeroklub Częstochowski**, ul. Polskiej Organizacji Wojskowej 4, tel./fax 34 360 57 72, **Lotnisko Rudniki**, tel. 34 327 97 55, acz@aeroklub-czestochowa.org.pl, www.aeroklub-czestochowa.org.pl

Agencja Trekking Sport, ul. Focha 35/37/1, tel. 34 365 24 04, 601 097 255, fax 34 327 55 56, info@trekking.com.pl, www.trekking.com.pl

Szkoła Alpinizmu „Ekstrem” Jarosława Cabana, ul. PCK 8/2 tel. 602 73 30 03, www.jarek.caban.webpark.pl

Jurapark Klub Sportowy, ul. Krótka 27a, tel. 34 366 50 91, biuro@juraextreme.pl, www.jurapark24.pl

„Trekking Sport”, Krzysztof Tretter, ul. Focha 35/1, tel. 34 365 24 04, 601 097 255, www.trekking.com.pl

DĄBROWA GÓRNICZA [B;B11] [C;K-L2]: **Szkoła Pilotażu Paralotni „Fly School”**, ul. Staszica 86, tel. 32 260 00 16, 604 19 84 87, szkola@flyschool.com.pl, www.flyschool.com.pl

GLIWICE [C;G2-3]: **Aeroklub Gliwicki**, ul. Toruńska – Lotnisko Trynek, tel. 32 230 15 92, biuro@aeroklub.gliwice.pl, www.aeroklub.gliwice.pl

Klub Wysokogórski Gliwice, ul. Zwycięstwa 1, tel. 32 231 88 15, kw@kwgl.org, www.kwgl.org

Fabryka Mocy, ściana wspinaczkowa, ul. Jana Śliwki 86, tel. 609 465237, fabryka mocy@abcwspinania.info, www.abcwspinania.info

Żyj-aktywnie.pl, profesjonalne szkolenia wspinaczkowe przeprowadzane pod okiem wykwalifikowanych instruktorów wspinaczki: ul. Puszkina 25, bok@zyj-aktywnie.pl, www.zyj-aktywnie.pl

Waterball, stackline, paintball, quady, samochody terenowe, pojazdy militarne, skutery śnieżne: **INTEGRACJE 24.PL**, ul. Toszecka 67, tel./fax 32 270 50 54, biuro@integracje24.pl, www.integracje24.com.pl

GOLESZÓW [D;B8]: **Klub Lotniowy Ziemi Cieszyńskiej**, ul. Żniwna 2, tel. 508 196 503, adventure@op.pl, www.turystyka-adventure.za.pl

JAWORZNO [C;L3] [D;G1]: **Centrum Nurkowe „Orka”**, ul. Pletwonurków 1, tel. 32 615 29 82, www.orka-bielsko.com.pl, www.orka-bielsko.com.pl

KATOWICE [C;J3]: **Aeroklub Śląski**, **Lotnisko Muchowiec**, tel. 32 256 10 53, wyszkolenie@aeroklub.katowice.pl, www.aeroklub.katowice.pl

Harcerski Klub Tatarnicki, ul. Barbary 25a, tel. 32 257 14 17, www.hkt.katowice.pl

Klub Sportowo - Rekreacyjny VIS Sport: narty, tenis, windsurfing, żeglarstwo, łucznictwo, ul. Mikołowska 72a, tel. 601 997 169, vis@visklub.pl, www.visklub.pl

Klub Wysokogórski, ul. 3 Maja 11, tel. 32 206 23 40, klub@kw.katowice.pl, www.kw.katowice.pl

Klub Skialpinistyczny KANDAHAR, Plac Wolności 8, tel. 32 25 17 364, fax 32 25

30 531, kandahar@miconet.pl, www.kandahar.miconet.pl

Sky Adventure Sp z o.o., Plac Grunwaldzki 4a/3, tel. 603 10 20 30, www.balon.pl

Szkoła Pilotażu Paralotni „Altus”, ul. Osikowa 48, tel. 32 781 01 78, 601 430 216, altus@paralotnie.katowice.pl, www.paralotnie.katowice.pl

Windsurfing, kite, narty, snowboard: **Szkoła Zdrowia dr Lech Powolny**, ul. Chrobrego 43/138, tel. 32 254 72 39, 602 178 208, lech@szkolazdrowia.com.pl, www.szkolazdrowia.com.pl

Śląskie Centrum Sportów Wodnych i Systemów Nurkowych, ul. Powstańców 19, tel. 32 757 20 97, www.nursystem.pl

ŁAZISKA GÓRNE [C;H4][D;C2]: **Baza Operacyjna Sky Adventure Sp z o.o.**, ul. Kopalniana 57, tel. 601 36 81 12, www.balon.pl

ŁODYGOWICE [D;F8]: **Snowboard Academy**: Beskidzka Szkoła Snowboardu, ul. Piłsudskiego 59, tel. 603 97 34 00, sjaжба@sjaжба.com, www.sjaжба.com

MIĘDZYBRODZIE BIALSKIE [D;F7]: **Off-road, paintball, strzelectwo, ścianka wspinaczkowa, zorbing**, ul. Brodek 4, tel. 33 866 15 41, 33 866 18 55, recepcja@silesiaowr.pl, www.silesiaowr.pl

MIEDZYBRODZIE ŻYWIECKIE [D;F7]: **ALTI Szkoła Paralotniowa**, ul. Isepnicka 29, tel. 33 860 29 71, szkolenia@alti-paralotnie.pl, www.alti-paralotnie.pl

Górska Szkoła Szybownicowa AP „ŻAR”, ul. Górska 19, tel. 33 866 10 46, wyszkoleniezar@poczta.onet.pl, www.glidezar.com

ORZESZE [C;G-H4]: **Szkoła wspinaczkowa „W SKALE”** Jacka Czecha, ul. Stuska 15, tel. 602 74 97 30, wskale.jczech@wp.pl, www.wskale.ovh.org

PODLESICE [B;E8] - gmina Kroczyce **Centrum Survivalu, Narciarstwa i Alpinizmu „VANCROLL”** Ireny Van der Coghén, Podlesice 5, tel. 601 441 091, biuro@vancroll.pl, www.vandercoghen.pl, www.vancroll.pl

Szkoła Alpinizmu Jarka Cabana „EXTREM”, Podlesice 61, tel. 602 733 003, jarek.caban@wp.pl, www.jarekcaban.pl

Szkoła Alpinizmu „W Pionie”, Podlesice 35, tel. 601 242 923, kontakt@wpionie.pl, www.wpionie.pl

PRZYBĘDZA [D;E9] - gmina Radziechowy-Wieprz **Skoki bungee, zorbing, loty balonem**: Ośrodek Konferencyjno Szkoleniowy „CIS”, Przybędza k/Żywca, 3 Maja 100, tel. 609 147 604, info@hotelcis.pl, www.adventure-tour.pl

Paralotnie na Jurze, fot. T. Gębuś

Aeroklub Rybnicki, ul. Żorska – Lotnisko Gotartowice, ul. Żorska 332, tel. 32 421 81 89, biuro@aeroklub.rybnik.pl, www.aeroklub.rybnik.pl

RYBNIK [C;E-F5]: Quady: Extreme Sport: ul. Wyboista 29 a, tel. 604 798 240 www.quady.rybnik.pl

RZĘDKOWICE [B;D8] – gmina Włodowice, ABC Wspinania, ul. Jurajska 47, tel. 609 465237, kursy@abcwspinania.info, www.abcwspinania.info

Jurajskie Centrum Wspinaczki i Rekreacji D. Z. Wachów, Rzędkowice, ul. Jurajska 72, tel. 34 315 60 70, 607 668 531, 609 668 531, alpinizm@alpinizm.com.pl, www.alpinizm.com.pl

Szkoła wspinaczkowa „W SKALE” Jacka Czecha, Rzędkowice, ul. Wiejska 19, tel. 602 74 97 30, wskale.jczech@wp.pl, www.wskale.ovh.org

SZCZYRK [D;E8]: Biuro Konferencyjno-Turystyczne „Kamelleon”, ul. Cicha 16, tel. 33 811 62, 51, biuro@kamelleon.pl, www.kamelleon.pl

Snowmobile (skutery śnieżne), skutery wodne, quady, off-road, eksploracja jaskiń, wspinaczka, łucznicstwo, paintball, segway: All terrain, Centrum Testowe „Skrzyczne”, ul. Lipowa 874, tel. 601 877 877, info@allterrain.pl, www.allterrain.pl

Szkoła Bezpiecznego Latania, ul. Myśliwska 51, tel./fax 33 817 80 90, sbl@paralotnie.szczyrk.pl, www.paralotnie.szczyrk.pl

Centrum Paralotniowe „Beskid Paragliding” - szkoła paralotniowa, ul. Skośna 11, tel. 605 41 38 31, info@beskid-paralotnie.pl, www.beskid-paralotnie.pl

USTROŃ [D;C8]: Paintball: „Konfer”, ul. Piękna 5, tel. 33 854 18 17, konfer@konfer.com.pl, www.konfer.com.pl

WISŁA [D;C-D9]: OFF ROAD Wisła, Bukowa

Dolina, ul. Bukowa 16 b, tel. 607 983 743, www.offroad-wisla.pl

Off-road, quady, paintball, loty balonem, rafting, wspinaczka skalna: BC Cross, ul. Fiedorowska 5, tel. 33 855 36 20, biuro@bccross.pl, www.bccross.pl;

Wspinaczka skałkowa, off-road, gry terenowe, paintball, zawody łucznicze: Centrum Aktywnego Wypoczynku Abstractive, ul. Spacerowa 6, tel. 33 855 53 25, biuro@abstractive.pl, www.abstractive.pl

Techniki linowe, strzelnica, zorbing, off-road, quady, pojazdy terenowe, orientering: Chata Rodło, tel. 660 997 393, integracja@chatarodlo.pl, www.chatarodlo.pl

Zorbing, rafting, nurkowanie, wspinaczka skałkowa, bungee jumping, loty balonem, szybowcem, helikopterem, off-road, paintball: Xtraining „Świat Przygody” ul. Sztwiertni 1, tel. 33 855 33 93, biuro@swiatprzygody.pl, www.swiatprzygody.pl

Quady: ul. Cieślarów 18, tel. 33 855 30 59, www.nadpotokiem.org

ZAWIERCIE [B;D9]: Klub Sportów Ekstremalnych „Jura” w Zawierciu, ul. Parkowa 4/63, tel. 695 54 99 29, klub@kse-jura.pl, www.kse-jura.pl; **„Horizont”**, ul. Dojazd 5c, tel./fax 32 670 63 27, horizon@horizont.pl, www.horizont.pl

ŻARKI [B;C7]: Paintball, quady, wspinaczka: Jura Adventure Team, Żarki-Jaworzniak, ul. Polna 6, tel. 606 44 91 18, biuro@juraadventureteam.com, www.juraadventureteam.com

Bytom - Dolomity Sportowa Dolina, fot. E. Kaniewski

PARKI ROZRYWKI

BIELSKO-BIAŁA [D;E7]: Figlo-Park, ul. Cieszyńska 90, tel. 33 815 74 66, biuro@figlo-park.pl, www.figlo-park.pl

Studio Filmów Rysunkowych, ul. Cieszyńska 24, tel. 33 812 50 56, fax 33 815 18 05, filmrys@petex.com.pl, www.sfr.com.pl

Park Linowy GRANDA, ul. Poczтовая 39 (Błonia), tel. 608 025 059, 664 634 964 biuro@park-linowy.pl, www.granda.bielsko.pl

Centrum Wspinaczkowe „Totem”, ul. Powstańców Śląskich 6, tel. 33 485 85 01, info@totem.org.pl, www.totem.org.pl

BIERUŃ [C;J5] [D;E3]: Ferma Stusi Afrykańskich „ZOSIA”, Bieruń – Jajosty, ul. Wspólna 12, tel. 32 216 14 82, 604 839 584, bierun@fermastrusi.pl, www.fermastrusi.pl/bierun

BISKUPICE k/Olsztyna [B;C6]: „Jura Park”, Biskupice, największy w tej części Europy tor off-road, 34 ha powierzchni, łączna długość tras 30 km; quady, samochody terenowe, strzelanie z łuku, zjeżdżanie na linie, paintball na ufortyfikowanym poligonie, strzelnica, szermierka, paralotnie; biuro: ul. Krótka 27a, Częstochowa, tel. 34 366 50 91 fax 34 367 10 80, biuro@juraextreme.pl, www.jurapark24.pl

BRENNA [D;D8]: **Park Linowy „Orla Perc”**, Centrum Aktywnego Wypoczynku, ul. Wyzwolenia 5, tel. 889 10 31 88, tel/fax 33 853 60 00, linopark@linopark.pl, www.linopark.pl

BYTOM [C;H1]: **Nibylandia**, ul. Nickla 117 A, tel. 668 404 442, kontakt@nibylandia.bytom.pl, www.nibylandia.bytom.pl

Dolomity Sportowa Dolina, obejmuje m.in.: 4 wyciągi, 3 trasy narciarskie, w tym jedna całoroczna, tor dla quadów i pojazdów 4x4, tor saneczkowy, park snowboardowy, ul. Blachówka 94, tel. 32 388 66 00, fax 32 388 66 33, biuro@dsd.pl, www.dsd.pl

CHORZÓW [C;I-J2]: **Wojewódzki Park Kultury i Wypoczynku**, pow. 620 ha, w obrębie którego znajduje się m.in. Wesołe Miasteczko, Zoo, Planetarium, Stadion Śląski, Górnośląski Park Etnograficzny, Park Linowy „Palenisko”, Skate Park, Paintball Park, Kąpielisko „Fala”, Kolejka Szynowa, Galeria Rzeźby Śląskiej, Rosarium, Przystań wodna, Hala Wystaw „Kapelusz”, al. Różana 2, tel. 32 793 70 08, park@wpkiw.com.pl, www.wpkiw.com.pl

Śląskie Wesołe Miasteczko, Plac Atrakcji, tel. 32 793 70 08, fax 32 793 70 08, lunapark@wpkiw.com.pl, www.wesołe-miasteczko.pl

Śląski Ogród Zoologiczny, Promenada Gen. Jerzego Ziętka 7, tel. 32 793 70 08, sekretariat@slaskiezoop.pl, www.zoo.silesia.pl

Górnośląski Park Etnograficzny, ul. Parkowa 25, tel. 32 241 07 18, fax 32 241 55 01, skansen@poczta.onet.pl, www.skansen.chorzow.pl

Planetarium Śląskie WPKiW, Al. Planetarium 4, tel. 32 250 65 84, fax 32 241 32 96 www.planetarium.chorzow.net.pl

Stadion Śląski, ul. Katowicka 10, tel. 32 603 26 80, www.stadionslaski.pl

Park Linowy „Palenisko”, WPKiW, tel. 32 793 70 08 wew. 5372, 666 03 13 84, www.palenisko.com.pl

Paintball Park, WPKiW, tel. 666 031 384
Figloland, ul. Katowicka 111 (POSTI I piętro), tel. 32 241 29 16, www.figloland.pl
Rura-park, Al. Atrakcji 1, (wejście od ul. Złotej w Katowicach), największa w Polsce i druga w Europie instalacja typu Soft Play, obiekt dla dzieci, tel. 783 73 09 44, www.rurapark.pl

CHUDÓW [C;H3]: **Historyczny Labirynt**, ul. Podzamcze 6, tel. 32 330 13 00, biuro@zamekchudow.pl, www.zamekchudow.pl

CZĘSTOCHOWA [A;H5] [B; A4]: **Planetarium Instytutu Fizyki Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie**, tel. 34 361 49 18, www.planetarium.ajd.czest.pl

Małpi Gaj, ul. ul. Mireckiego 26, tel. 34 32 36 111, malpigaj@gmail.com, www.malpigaj.czest.pl

Smok Zygzak, Promenada Czesła-

wa Niemena (budynek Panoramy), tel. 34 362 44 77, kontakt@zygzak.czest.pl, www.zygzak.czest.pl

DĄBROWA GÓRNICZA [B;B11] [C;K2]: **Aquapark „Nemo Wodny Świat”**, Aleja Róż 1 (Park Hallera), tel. 32 639 05 79, fax 32 639 05 80, www.nemo-wodnyswiat.pl

Centrum Rozrywki dla Dzieci „Filip i Maja”, Al. Piłsudskiego 36/615, tel. 32 260 43 60, www.filipmaja.vizz.pl

GLIWICE [C;F-G2]: **Centrum Rozrywki dla dzieci „Alegra”**, ul. Chorzowska 56, tel. 32 270 25 16, alegra@alegra.com.pl, www.alegra.com.pl

Gliwicki Park Przygody, paintball; ul. Jasna 21, tel. 667-665-966, e-mail: biuro@integracje24.pl, www.integracje24.com.pl, www.tur.gliwice.pl

GORZYCE [C;D7]: **„NAUTICA”** ul. Bogumińska 31, tel. 32 45 14 634, www.nautica-gorzyce.pl

KATOWICE [C;I-J3]: **Figlarnia**, ul. 1 Maja 11, tel. 32 25 896 89, figlarnia@figlarnia.pl, www.figlarnia.pl

Sala zabaw dla dzieci „Ciuciubabka” ul. Jabłoniowa 52, tel. 32 725 26 58, rezerwacje@ciuciubabka.com.pl, www.ciuciubabka.com.pl

Fun City (bowling, bilard, salon gier, sala zabaw dla dzieci, organizacja imprez), ul. Chorzowska 107 (Silesia City Center, Plac Rozrywki/I piętro 4), tel. 32 60 50 961, fax 32 60 50 959, biuro@fun-city.pl, www.fun-city.pl

KIEŁKOWICE (gmina Ogródzieniec) [B;E9]: **Ferma Strusi Afrykańskich**, ul. Łąki 90, tel. 32 677 57 52, 604 366 886, info@fermastrusi.pl, www.fermastrusi.pl

KORBIEŁÓW [D;G10]: **Snow Park**, Ośrodek Narciarski „PILSKO”, Korbiełów, ul. J. Sitki 8, Ski info: tel./fax 33 863 40 68, www.pilsko.gat.pl, www.pilsko.info

OGRODZIENIEC [B; E10] **Park Linowy „Adrenalina”**, Podzamcze, tel. 513 10 52 01, adrenalina@adrenalinapark.pl, www.adrenalinapark.pl

MARKŁOWICE [C;E6]: **Tropikalna WySPA**, ul. Wyzwolenia, tel. 32 455 02 92, sekretariat@marklowice.pl, www.marklowice.pl

MIĘDZYPOTOK ŻYWIECKIE [D; F7]: **Park Linowy „Trollandia”**, przy dolnej stacji kolejki PKL Górę Żar, tel. 661 222 155 www.trollandia.pl

MIKOŁÓW [C;H-I4]: **Hala Paintball**, ul. Wyzwolenia, tel. 609 113 717, imprezy@susek.pl, www.paintballhala.pl

PIASEK-JANÓW-ZŁOTY POTOK [B;C-D6] **Galeria Planet**, dziewięć makiet przedstawiających planety układu słonecznego, rozmieszczone pomiędzy Piaskiem, Janowem i Złotym Potokiem;

OAZA Firma Turystyczno – Gastronomiczna, biuro: Częstochowa, ul. Sportowa 62, tel./fax 34 363 13 65, www.lecholand.pl

PSZCZYNA [C;I7] [D;D4-5]: **Pokazowa Zagroda Żubrów**, ul. Żorska 5, tel. 32 447 05 03, zagroda@pszczyzna.info.pl, www.zubry.pszczyzna.pl

PSZÓW [C;D6]: **Sport ekstremalny - quady**, ul. Niepodległości 21D, jazda qu-

www.salonzabaw.figlemigle.ustron.pl

Park Linowy na Równicy, największy w Polsce tor przeszkód długości ponad 400 m na wysokości od 4 do 12 m (m.in. zjazdy na linach, mosty, kładki, olbrzymia sieć pajęczka), tel. 33 854 27 28, 501 221 833, funtour@funtour.pl, www.parklinowy.pl

Poligon Paintball na Równicy, tel. 33 854 27 28, 501 221 833, www.parklinowy.pl/paintball.htm

Aquapark w Tarnowskich Górach, fot. arch. Aquaparku

adami po kilku hektarowym obszarze, tel. 502 16 24 42, www.quady-wynajem.pl

RACIBÓRZ [C;B-C5] **Park Linowy Racibórz - Obora** (przy Arboretum Bramy Morawskiej), ul. Markowska 17, tel. 663 286 275, www.parklinowy-raciborz.pl

RYBNIK [C;E-F5]: **Dino Park**, OSWiR Pod Żaglami, Rybnik-Stodoły, ul. Rudzka 394, tel./fax. 32 739 6195, biuro@pod-zaglami.pl, www.parkjurajski.net

SOSNOWIEC [B;A12][C;K2-3]: **Egzotarium**, ul. Piłsudskiego 116, tel. 32 299 64 45, www.egzotarium.ovh.org

SZCZYRK [D; E8]: **Billabong Snowpark Juliana Szczyrk**, przy wyciągu 5 - 8 Ośrodka Narciarskiego Czarna-Solisko, tel. 33 863 19 10, 696 476 304, biuro@snowpark.pl, www.snowpark.pl, www.gat.pl

Kompleks Sportowy SKALITE, Ośrodek Przygotowań Olimpijskich Centralnego Ośrodka Sportu, ul. Plażowa 8, tel. 33 81 78 441, sport.szczyrk@cos.pl, www.szczyrk.cos.pl

TARNOWSKIE GÓRY [A;E10] [C;H1] **Park Wodny „Aquapark”**, ul. Obwodnica 8, tel. 32 393 39 31, fax 32 285 80 30, zok@parkwodny.com.pl, www.parkwodny.com.pl

USTROŃ [D;C8]: **„Bajkolandia”** ul. Brody 16, tel. 33 858 77 82, 519 707 851, www.bajkolandiaustron.pl

Salon Zabaw Figle Migle, 3 Maja 44 (Centrum Handlowe Spar), tel. 33 858 74 80, info@salonzabaw.figlemigle.ustron.pl,

Extreme Park na Równicy (całoroczny tor saneczkowy typu roller coaster, batuty, ściana wspinaczkowa, paintball, quady), ul. Równica 20, tel. 33 856 48 48, fax 33 856 48 00, ustron-rownica.pl;

Kompleks Extreme Park (interaktywne planetarium, kino 4D, interaktywne strzelnica - pi-

rat show, dom strachów - horror show, karuzela UFO, autoscooter), ul. Równica 20, tel. 667 75 76 76, biuro@extreme-park.eu, www.extreme-park.eu

Park Linowy na Czantorii, Ustroń Polana, szczyt Czantorii, tel. 501 221 833, 722 293 194, 508 360 991, funtour@funtour.pl, www.parklinowy.pl

Leśny Park niespodzianek, ul. Zdrojowa 16, kompleks rekreacyjno-rozrywkowy, obejmujący m.in. stację ptaków drapieżnych, „mini-safari” zwierząt leśnych, plac zabaw, bajkową aleję z ruchomą ekspozycją, tel. 33 851 35 63, lesnypark@ustronet.pl, www.lesnypark.pl

WISŁA [D;C9]: **Park linowy „Przygodapark”**, centrum Wisły obok skoczni narciarskiej, posiada 3 trasy napowietrzne o różnym stopniu trudności, przeszkody itp.; tel. 509 54 70 94, 621 20 429, info@przygodapark.com, www.przygodapark.com

WODZIŚLAW ŚLĄSKI [C;D-E6]: **Zozolandia**, ul. Targowa 5, tel. 32 454 70 80, biuro@zozolandia.pl, www.zozolandia.pl

ZABRZE [C;G-H2]: **„Frajda”** dla dzieci i rodziców, ul. Staromiejska 72, tel. 32 278 50 51, frajda@frajda.eu, www.frajda.eu

Fiku Miku sala zabaw dla dzieci, ul. Struzika 8c, tel. 32 277 45 80, info@fiku-miku.pl, www.fiku-miku.pl

ŻŁOTY POTOK [B;D6]: **Jurajski Park Linowy**, 200 m przed hotelem Kmicic, tel. 664 45 06 92, www.janow.pl

ZAMKI I PAŁACE

Przez wieki teren obecnego województwa śląskiego podzielony był granicami międzyplemiennymi, międzydzielnicowymi i międzypaństwowymi. Przypominają o tym liczne stanowiska obronne, grodziska i zamki warowne. Od XVIII w. w krajobrazie regionu pojawiły się też liczne rezydencje.

Bielsko-Biala - zamek, fot. arch. ŚOT

Zwłaszcza wiek XIX, nazywany wiekiem pary i elektryczności, był okresem powstania wielkich fortun kapitalistycznych, których oprawę stanowiły imponujące pałace.

Będzin [C;K2] – zamek Kazimierza Wielkiego, gotycki z łamanego kamienia, budowany od poł. XIII w. do ok. 1364 r., przebudowany w 1616 r. i po 1655 r.; po rozbiorach zamek zaczął niszczyć; w 1834 r. Franciszek Maria Lanci podjął próbę neogotyckiej rekonstrukcji, ale zamek odbudowano dopiero w latach 50-tych XX w.; obecnie mieści część zbiorów (militaria) Muzeum Zagłębia.

Będzin – Grodziec [C;J2] – pałac Ciechanowskich z lat 1842-1844 (proj. Franciszek Maria Lanci), w stylu romantycznego historyzmu, otoczony niewielkim parkiem krajobrazowym, ukształtowanym w 1880 r. (W. Kronenberg); obecnie w pałacu – ośrodek pomocy społecznej.

Będzin – Gzichów [C;K2] – późnobarokowo-klasycystyczny pałac Mieroszewskich z 1702 r., otoczony niewielkim parkiem krajobrazowym; przebudowany na przeł. XVIII/XIX w., kilkakrotnie zmieniał właścicieli (Siemieńscy, von Kramsta, od 1890 r. – Sosnowieckie Towarzystwo Kopalń i Hut); po gruntownej restauracji w latach 70. XX w. jest siedzibą Muzeum Zagłębia.

Bielsko-Biała [D;E7] – zamek książąt cieszyńskich, pierwotnie gotycki z 2. poł. XIV w., wielokrotnie przebudowywany i rozbudowywany (m.in. przez Sunneghów w XVII i pocz. XVIII w.); przekształcony przez Sułkowskich w 1753 r. i przebudowany na ekлекtyczną rezydencję w latach 1855-1864 (arch. J. Pötzelmeyer); obecnie siedziba bielskiego Muzeum.

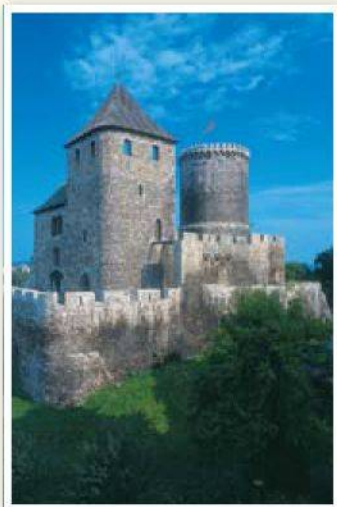
Bobolice [B;D7] – ruiny gotyckiego zamku królewskiego z 1. poł. XIV w., jednego z „orlich gniazd”, zbudowanego z łamanego kamienia; w czasach Jagiellów przeszedł w ręce Krezów, potem Myszkowskich; zniszczony przez Szwedów w 1657 r.; obecnie częściowo zrekonstruowany przez prywatnego właściciela.

Brynek [A;D9]

– neobarokowy pałac Henckel von Donnersmarcków, zbudowany w latach 1905-1908 (proj. Karl Grosser) w miejscu poprzedniego pałacu myśliwskiego z poł. XIX w.; po 1945 r. siedziba Technikum Leśnego; w otoczeniu pałacu park krajobrazowy o pow. 45 ha z niewielkim ogrodem botanicznym oraz zabudowaniami gospodarczymi (stajnia, wozownia, wieża ciśnienia z zegarem) z 1905 r.

Bycina [A;B10]

– niszczący późnobarokowy pałac, zbudowany w 1700 r. przez Alberta Leopolda hr. Paczyńskiego na miejscu poprzedniego, z połowy XVII wieku, przebudowany po pożarze w 1767 r.; od strony dziedzińca

Będzin - zamek, fot. arch. ŚOT

– zamurowane krążganki, a od frontu – zamurowany kamienny portal z kartuszem herbowym herbu „Topór”; w latach 1838-1933 dobra bycińskie należały do książąt Hohenlohe-Oehringen ze Sławieć, potem w pałacu urządzono mieszkania dla pracowników rolnych; w sąsiedztwie pałacu

pozostałości parku krajobrazowego.

Chałupki [C;C7] – pałac Rotszyldów z 1682 r., zbudowany na miejscu niewielkiego zamku z XVI w., przebudowany w XVIII/XIX w.; barokowy z wcześniejszymi reliktaami, piętrowy z cylindryczną basztą w narożu i mansardowym dachem; w otoczeniu zarys fosy i ślady fortyfikacji bastionowych oraz park pałacowy z początku XIX w.

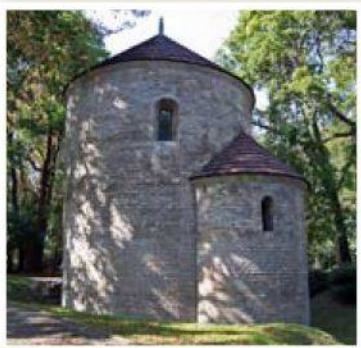
Chudów [C;H3] – częściowo zrekonstruowany renesansowy zamek Jana Gieraltowskiego z ok. 1532 r., w poł. XIX w. przebudowany przez Aleksandra von Bally, z zatarciem form renesansowych; po pożarze w 1875 r. w ruinie; od 1995 r. Fundacja „Zamek Chudów” odbudowała m.in. zamkową wieżę oraz mury zewnętrzne do wysokości około 4 m; docelowo planuje się pełną rekonstrukcję zamku wraz z historycznym wystrojem wewnątrz; w sąsiedztwie stoi spichlerz z XVIII w., a także rekonstruowany XIX-wieczny budynek browaru; każdego roku w sierpniu odbywa się tu Jarmark Średniowieczny.

Ciasna [A;C5] – neobarokowy pałac Kitzingów z lat 1904-1908, zbudowany w miejscu wcześniejszego dworu von Koschitzkich i Frankenbergów; piętrowy z mansardowym dachem i ryzalitem środkowym, obecnie Dom Dziecka. Pałac otaczają pozostałości pałacowego parku krajobrazowego pow. 8,5 ha.

Cieszyn [D;A7] – pozostałości zamku książąt cieszyńskich na Górze Zamkowej, na miejscu wczesnośredniowiecznego grodu z IX w.: kościół grodowy św. Mikołaja w kształcie rotundy romańskiej z XI w., gotycka Wieża Piastowska z XIV w., z tarczami herbowymi z wizerunkiem orła piastowskiego, przyziemia wieży ostatecznej obrony – tzw. „Starej wieży” z XIII w. i zarys przyziemia kuchni zamkowej; w 1840 r. Górę Zamkową za-

Cieszyn [D;A7] – późnobarokowo-klasycystyczny pałac miejski, jeden z niewielu tego typu na Śląsku Cieszyńskim, zbudowany w 1789 r. przez hr. Jana von Larisch-Mönnich przy obecnej ul. Regeera; w 1831 r. kupił go i rozbudował hr. Filip Ludwik Saint-Genois d'Anneaucourt, a w 1840 r. – cieszyński adwokat dr Antoni Demel; jego rodzina sprzedała pałac miastu w 1918 r.; od 1931 r. jest siedzibą Muzeum Śląska Cieszyńskiego.

Czarny Las koło Woźnik [A;G7] – neobarokowy pałac Kazimierza Niego-

Cieszyn - romańska rotunda, fot. R. Kupczak

lewskiego z ok. 1914 r., w którym m.in. 29.04.1921 r. polski komisarz plebiscytowy na Górnym Śląsku Wojciech Korfanty podjął decyzję o rozpoczęciu III powstania śląskiego. Obecnie w pałacu mieści się hotel.

Czechowice-Dziedzice [C;I8] [D;D5] – późnobarokowy pałac Kotulińskich z poł. XVIII w., przebudowany przez Renardów, otoczony pozostałością francuskiego ogrodu kwiatowego; po II wojnie światowej siedziba Ośrodka Szkolenia Rolniczego, obecnie opuszczony.

Czernica [C;D5] – neogotycki pałac Rothów z lat 1880-1885, przebudowany w 1937 r. (m.in. pozbawiony zwieńczeń alkerzowych wieżyczek); po II wojnie światowej w pałacu m.in. Urząd Stanu Cywilnego i Szkoła Rolnicza; po remoncie w 1993 r. Ośrodek Kultury „Zameczek”, kawiarnia, poczta, biuro sołtysa; pałac otacza park krajobrazowy o pow. 2 ha.

Czerwionka-Leszczyny [C;F-G4] – klasycystyczny muro-

wany dwór Konrada von Bartelta z 1882 r., zbudowany w miejscu drewnianego w dzielnicy Leszczyny (ul. ks. Pojdy), siedziba Miejskiej Biblioteki Publicznej i Stowarzyszenia Artystyczno-Muzycznego; pozostałość parku dworskiego.

Brynek - pałac Donnersmarck'ów, fot. B. Czerwiński

mieniono na park, a na miejscu zamku dolnego wzniesiono klasycystyczny Pałac Myśliwski rodziny cesarskiej (proj. Józef Kornhäusel) – obecnie siedziba Śląskiego Zamku Sztuki i Przedsiębiorczości i szkoły muzycznej.

Częstochowa [A;H5] – dawny eklektyczny pałac Jeana Mottego w kompleksie osady fabrycznej na Stradomiu (ul. Stawowa 1) z 1909 r., proj. Edwarda Lilpopa, na rzucie prostokąta z dwoma ryzalitami i wieżyczkami we frontowych narożnikach;

Częstochowa [A;H5] – dawny pałac Hantków w kompleksie osady fabrycznej na Rakowie (ul. Łukasińskiego 68), obecnie Dom Kultury Huty Częstochowa. Zbudowany w stylu francuskiego neobaroku w latach 1900-1903, przebudowany w latach 1973-1978.

Danków [A;E2] – pozostałości założenia zamkowego Stanisława Warszyckiego: obwarowania bastionowe z 1632 r. i ruiny budynku bramnego zamku oraz kościół z XVI w., przebudowany w latach 1630-1650; od końca XVIII w. zamek w ruinie, rozebranej w poł. XIX w.

Gliwice [C;G2] – gotycki zameczek z lat 1558-1561 w linii murów obronnych, zbudowany przez Fryderyka Zettritz (Cetrycza), nazywany też Zameczkiem Piastowskim; wielokrotnie przebudowywany, m.in. w XVIII i XIX w.; po 1945 r. zrekonstruowany do dzisiejszej postaci; od 1956 r. Muzeum – obecnie działają: archeologiczny i historyczny.

Gorzyce [C;D7] – neobarokowy pałac, tzw. „górný”, hr. Wilhelma von Arco z lat 1882-1888, częściowo przebudowany w 1906 r. przez Fritza von Friedländer-Fuld (arch. William Müller); od 1929 r. własność miasta

o piętro ok. 1975 r. (planowano tu utworzenie „Domu Zasłużonego Górnika”); obecnie opustoszały, formalnie na terenie Domu Opieki Społecznej.

Grodziec Śląski [D;C7] – dawny gotycki zamek Grodeckich (Grodzieckich) z 1580 r., od poł. XVII w. w rękach Markłowski, Sobków i Larischów; w 1884 r. kupił go biały przemysłowiec von Strzygowski, który zamek znacznie przebudował, a następnie w 1927 r. – dr Ernest Habicht; po II wojnie światowej mieścił się w zamku Zootechniczny Zakład Doświadczalny; obecnie w rękach prywatnych.

Jastrzębie [C;B4] – eklektyczny pałac Schramków z 1872 r. na rzucie litery L, z cylindryczną wieżą w narożniku; zbudowany na wzniesieniu, w otoczeniu niewielkiego parku krajobrazowego.

Jastrzębie Zdrój – Borynia [D;A4] – późnobarokowo-klasycystyczny pałac Foglarów z 2. poł. XVIII w.; zniszczony w 1945 r., po odbudowie mieścił szkołę podstawową; obecnie opuszczony.

Jaworze [D;D7] – klasycystyczny pałac hr. Arnolda Saint-Genois d'Anneaucourt z 1793 r., otoczony rozległym parkiem angielskim z cennym starodrzewem; do 1945 r. własność hrabiów Larisch-Mönnich z Karwiny; po II wojnie światowej dom dziecka i Państwowy Młodzieżowy Zakład Wychowawczy.

Kamieniec [A;D10] [C;G1] – późnobarokowy pałac Löwencronów z pocz. XVIII w., na fundamentach dawnego zamku Kokoszków (z przełomu XV i XVI w.), rozbudowany przez Strachwitzów w latach 1872-1873 i 1910 r. (m. in. kaplica pałacowa); obecnie Ośrodek Rehabilitacyjno-Lecznicy dla Dzieci; do pałacu przylega 6 ha park krajobrazowy z końca XVIII w. z ciekawą dendroflorą; obok pałacu tzw. „Mysia Wieża” – sztuczna ruina z 1887 r., na reliktach zamku Kokoszków, oraz dawny budynek zarządu dóbr z 1909 r.

Kłobuck [A;F3]

– neogotycki pałac von Haugwitza z lat 1795-1800, przebudowany w 1891 r., otoczony częściowo zachowanym parkiem.

Kochanowice [A;E6] – klasycystyczny pałac von Aulocków z początku XIX w., przebudowany w 1932 r. na szkołę.

Kochice [A;D6] – neobarokowy pałac Karola Ludwika von Ballestrema z lat 1908-1909, otoczony rozległym 16-hektarowym parkiem: od południa, od strony podjazdu – w stylu francuskim, od północy – w stylu angielskim, z bogatym drzewostanem

Gliwice - zamek, fot. E. Kaniewski

Katowice, które utworzyło w nim sierociniec, później dom starców i dom dla chłopców upośledzonych umysłowo (do 1984 r.); obecnie Wojewódzki Ośrodek Lecznictwa Odwykowego i Zakład Opiekuńczo-Lecznicy; pałac otacza park o pow. 100 ha, pierwotnie krajobrazowy z kompleksem stawów, aleją dębową i ciekawą, egzotyczną dendroflorą; w pobliżu pałac myśliwski, tzw. „dolny”, z 1912 r. (arch. Paul Schultze-Naumburg), na planie półkolistości otwartej podkowy z budynkiem bramnym pośrodku, nadbudowa-

i niewielkim stawem; od 1963 r. pełni funkcję sanatorium, obecnie Wojewódzki Ośrodek Rehabilitacji; w sąsiedztwie pałacu kilka dawnych budynków gospodarskich z lat 1902-1903.

Koniecpol – Chrzastów [B;F5) – pałac Koniecpolskich z 1603 r., w miejscu zamku z XVI w., przebudowany w XVII i XIX w. Obecnie siedziba Ośrodka Kultury, Sportu i Rekreacji oraz biblioteki. W sąsiedztwie 2 oficyny, baszta i dawna kaplica pałacowa (obecnie kościół św. Michała Archanioła) z 2. poł. XVII w. Pałac otacza park o pow. 6,5 ha z pocz. XVII., przekształcony w angielski w XIX w.

Kończyce Małe [D;A6] – zamek z końca XV lub początku XVI w., przebudowany w 1560 r. przez Jana Sedlnickiego, marszałka Księstwa Cieszyńskiego, na rezydencję renesansową; później w rękach m.in. rodziny Czelo, Pełków i Folwarcznych; renesansowa budowla była przebudowywana w XVIII w., w 1880 r. i w latach 1956-1958; do naszych czasów zachowały się dwa prostopadłe do siebie skrzydła z przelotową sienią, filarowymi podcieniami i drewnianymi krążgankami, podtrzymującymi okap dachu; w zamku mieści się Izba Regionalna, pomieszczenia Gminnego Ośrodka Kultury oraz stylowa restauracja.

Kończyce Wielkie [D;A6] – pałac hrabiów Thun-Hohenstein, otoczony rozległym parkiem krajobrazowym, zbudowany w XVII w. przez barona Jerzego Fryderyka Wilczka; od 1825 r. w rękach hrabiów Lari-

ostatnimi właścicielami byli: hr. Gabriela von Thun-Hohenstein, dama dworu austriackiej cesarzowej, znana filantropka, oraz jej mąż hr. Ferdynand von Thun-Hohenstein, adiutant cesarza Franciszka Józefa I; obecnie w rękach prywatnych.

Koszęcin [A;E7] – klasycystyczny pałac

Kochcice - pałac Ballestremów, fot. B. Czerwiński

z kaplicą i oficyną z 1830 r., wzniesiony z wykorzystaniem murów zamku z XVI-XVII w., wielokrotnie przebudowywany; pierwotnie posiadłość książąt opolskich, od 1819 r. w rękach książąt Hohenlohe-Ingelfingen; od 1953 r. siedziba Zespołu Pieśni i Tańca „Śląsk” im. Stanisława Hadyny; w pałacu m.in. Izba Tradycji zespołu, w dawnej wozowni sala prób baletu, w kaplicy pałacowej – sala koncertowa; pałac otacza 12 ha parku krajobrazowego z pocz. XIX w. z pomnikowym drzewostanem; w pobliżu pałacu klasycystyczny budynek zarządu dóbr z 1810 r. – obecnie nadleśnictwo – oraz zabudowania gospodarcze z XIX w.

Krowiarki [C;A4] – pałac Ernesta Joachim Strachwitza z 1826 r., zbudowany na miejscu poprzedniego z XVII w., później własność rodziny von Gaschin i Henckel von Donnersmarcków; przebudowany między 1852-1877, z równoczesnym założeniem nowego parku; po pożarze w 1892 r. rozbudowany o skrzydło secesyjne; nad częścią frontową wznosi się wieża z bogatym neobarokowym hełmem; wewnątrz w dużym stopniu zdewastowane; pałac otacza rozległy park krajobrazowy z licznymi okazami starodrzewia oraz drzew egzotycznych; w parku – mauzoleum Donnesmarcków.

Kruszyna [B;C2] – późnorenansowy pałac Kacpra Denhoffa z 1630 r. (proj. Tomasz Poncino), częściowo przebudowany

Koszęcin -pałac, fot. E. Wieczorek

sch-Mönnich, później rodziny von Thun-Hohenstein; Thunowie przebudowali pałac w XIX w. w stylu barokowo-klasycystycznym;

w 1867 r. przez Lubomirskich, którzy władali Kruszyną do 1945 r.; po II wojnie światowej mieścił się w nim dom dziecka, ośrodek kolonijny; opuszczony pałac otacza rozległy park krajobrazowy (7,51 ha) z bogatym drzewostanem, w którym znajduje się m.in. kaplica Sobieskiego z końca XVII w. i pustelnia Denhoffa z poł. XVII w.; do zespołu pałacowego należą też: oficyna wschodnia i zachodnia, oficyna na „kazamatach” i kordegardy; w latach 90. ponownie w rękach rodziny Lubomirskich, obecnie własność prywatna.

Krzyżanowice [C;C6] – neogotycki pałac książąt Lichnowskich z 1856 r., zbudowany na miejscu poprzedniego z XVIII w.; gościł tu m.in. w latach 1846 i 1848 wielki pianista i kompozytor Franciszek Liszt; od 1930 r. dom opieki społecznej. Pałac otacza XVIII-wieczny park krajobrazowy (m.in. platany klonolistne, tulipanowiec), wokół neogotycki mur z budynkiem bramnym z 1835 r.

Lipie [A;E2] – dwór drewniano-murowany z XVIII w. z portykiem kolumnowym, zniszczony w 1945 r. i zrekonstruowany w latach 1977-1978, otoczony parkiem o pow. 9 ha z XIX w. i zabudowaniami gospodarczymi.

wieżą z tyłu, otoczony 3-hektarowym parkiem założonym w 1900 r., składającym się z części geometrycznej i krajobrazowej z ruinami „Świątyni Sybilli”; fontanny z kolumnadą; obecnie Dom Pomocy Społecznej.

Lubowice [C;C4] – ruiny pałacu von Klocha i Eichendorffów z lat 1780-1786, przebudowanego przez księcia raciborskiego Hohenlohe-Waldenburg-Schillingfürst w 1858 r. w stylu angielskiego neogotyku; miejsce urodzenia wybitnego niemieckiego poety romantycznego Józefa von Eichendorffa (1788-1857); w pałacu w 1938 r. urządzono izbę muzealną poety; ze zniszczonego w 1945 r. pałacu pozostało tylko kilka ścian, które otacza zdewastowany park krajobrazowy.

Miedary – Kopanina [A;E10] – neobarokowy pałac barona Fryderyka von Fürstenberga z 1894 r., rozbudowany w 1907 r. i 1912 r., otoczony parkiem krajobrazowym z 1882 r. o pow. 6,6 ha.; w pałacu mieści się Dom Opieki Społecznej.

Mirów [B;D7] – charakterystyczne ruiny zamku jurajskiego, jednego z „orlich gniazd”, wcześniej strażnicy królewskiej z czasów Kazimierza Wielkiego, powiązanej z zam-

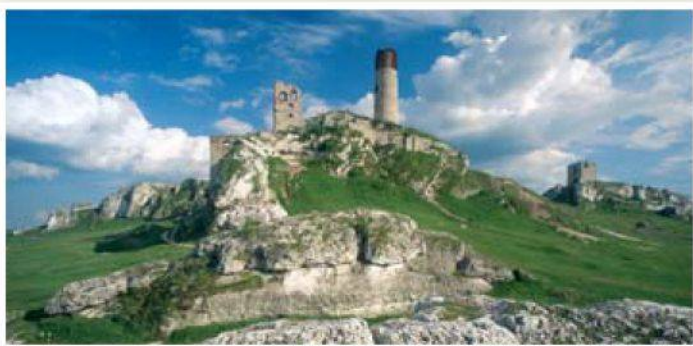
Mirów - ruiny zamku, fot. T. Gębuś

Lubliniec [A;D7] – zamek książąt opolskich z XIV w., przebudowany w XVI w. przez Kochcickich na rezydencję renesansową, a w XVII w. przez Cellarich i de Garnier na pałac barokowy; w 1655 r. w czasie najeżdzu Szwedów na krótko przechowywano tu obraz MB Częstochowskiej. Po neorenesansowej przebudowie w XIX w. siedziba Sądu Powiatowego (1849-1879); a od 1893 r. – Szpitala dla Umysłowo Chorych. W otoczeniu pozostałości starodrzewu. Opuszczony w latach 70. XX w., obecnie w rękach prywatnych; trwa jego renowacja z przeznaczeniem na hotel.

Lubie [C;F1] [A;C10] – klasycystyczny pałac Baildonów z 1869 r., przebudowany w 1911 r.; na rzucie litery „L” z trzykondygnacyjną

kiem w Bobolicach; Krystyn z Kozieglów przekształcił strażnicę po 1391 r. w formę pełnego kamiennego zamku; kolejni właściciele, Myszkowscy, przebudowali go na przełomie XV i XVI w. przez dobudowanie m.in. od strony wschodniej pięciokondygnacyjnej, prostokątnej, kamiennej wieży mieszkalnej i budynku bramnego; zamek zniszczyli Szwedzi w 1655 r., po czym został częściowo odbudowany przez Męcińskich; opuszczony od ok. 1787 r. popadł w ruinę, częściowo zabezpieczoną w latach sześćdziesiątych XX w. Obecnie w rękach prywatnych; trwają prace zabezpieczające.

Modzurów [C;D4] – pałac von Königa z lat 1870-1874, w stylu neogotyku angielskiego, z dwiema oktogonalnymi wieżami

Olsztyn - ruiny zamku, fot. T. Gębuś

z krenelażami, otoczony 7,86 ha parkiem krajobrazowym; w parku m.in. ruiny mauzoleum z poł. XIX w., ruiny neogotyckiej kapliczki i mały cmentarzyk z płytą Victora von Koeniga (1910); w sąsiedztwie budynki podworskie z lat 1896-1904.

Morsko [B;D8] – ruiny średniowiecznego zamku „Bąkowiec”, zbudowanego przez Włodków na wyniosłej skale na pocz. XVI w., w miejscu drewnianego gródka Toporczyków, Strzałów i Krystyna z Kozieglów; po Włódkach zamek należał m.in. do Zborowskich, a po nich do Brzeskich, Giebułtowskich i Heppenów; zniszczony przez Szwedów w 1655 r. (podobnie jak wiele innych na Jurze), pozostał opuszczony; w latach 1929-1933 architekt inż. Witold Czeczot u podnóża skały zamkowej zbudował kamienny dom; po II wojnie światowej teren zamku odkupiono od wdowy po inżynierze i urządzono na nim ośrodek wypoczynkowy; w 1961 r. zabezpieczono i podwyższono koronę murów zamkowych.

Nakło Śląskie [A;F10] – neogotycki pałac Henckel von Donnersmarcków z 1856 r., w miejscu XVI-wiecznego zamku Nakieleskich, przebudowany w 1891 r. do obecnego wyglądu; pałac otacza 3-hektarowy park krajobrazowy z poł. XIX w.; w pałacu mieści się internat Zespołu Szkół Agroeconomicznych i Ogólnokształcących; obok kościoła parafialnego mauzoleum nakieleskiej linii Henckel von Donnersmarcków, a w pobliżu – zabudowania dawnego folwarku.

Nieznanice [B;C3] – eklektyczny pałac z 1917 r., zbudowany dla ówczesnego właściciela wsi Wintschego. Po wojnie mieściła się w nim szkoła, przedszkole, Stacja Hodowli Roślin i mieszkania prywatne. Kupiony przez małżeństwo polsko-francuskie, wyremontowany, pełni nową rolę obiektu hotelowego.

Olsztyn [B;B5] – ruiny zamku królewskiego z XIV w., jednego z najpotężniejszych na Jurze Krakowsko-Częstochowskiej, składającego się z trzech części: zamku górnego z kamiennie-ceglaną wieżą o wys. 35 m, o okrągłej podstawie i ośmiobocznej części górnej, fragmentami budynku mieszkalnego, połączonego z naturalną pieczarą; zamku średniego, z którego zostały nieliczne

ślady, oraz zamku dolnego, gdzie były pomieszczenia dla służby, stajnie i budynki pomocnicze; na zachodnim krańcu wzgórza stoi samotna, kwadratowa baszta obserwacyjna; zamek został zniszczony w czasie potopu szwedzkiego w 1656 r.; w 1722 r. ruiny częściowo rozebrano, wykorzystując materiał do odbudowy spalonego kościoła w Olsztynie.

Ornontowice [C;G4] – neorenesansowy pałac fabrykanckiej rodziny Hagenscheidtów, właścicieli Ornontowic w latach 1883-1945, zbudowany pod koniec XIX w., otoczony parkiem krajobrazowym pow. 2,5 ha z ciekawym drzewostanem (m.in. limby, tulipanowiec, chojna kanadyjska). Po II wojnie światowej siedziba Zespołu Szkół Rolniczych, od 1997 r. w rękach prywatnych.

Orzesze - Woszczyce [C;G5] – barokowy pałacyk Woszczyckich z XVIII w., parterowy z mansardowym dachem i kolumnowym ganeczkiem; w okresie powojennym zdeławastowany; po rekonstrukcji pełni funkcje hotelowo-gastronomiczne jako „Dwór Szczepańskich”.

Orzesze - Zawieść [C;H5] – barokowy pałac z 1. poł. XVIII w., własność m.in. Witowskiego, Hagenscheidtów i Tiele-Wincklerów; przebudowany w 1911 r. przez Hagenscheidtów i w 1955 r., zachował wiele detali architektonicznych (kartusze herbowe nad portykiem, westybul z reprezentacyjną klatką schodową, dawna biblioteka z kominkiem, piec kaflowy z XIX w.; sklepienia kolebkowe w piwnicach). Obecnie Ośrodek Leczniczko-Wychowawczy dla Dzieci. W sąsiedztwie pałacu dawne zabudowania dworskie i park krajobrazowy ze starodrzewem, pow. 6 ha, ukształtowany w poł. XIX w.

Patoka [A;C5] – neobarokowy pałac z przełomu XIX i XX w., dwupiętrowy z mansardowym dachem, zbudowany przez księcia Alfreda Radolina z Jarocina – członka sejmiku powiatu lublińskiego, później własność hr. Zygmunta Chłapowskiego, Artura Preusslera i do 1945 r. Hermanna Reemtsmy – fabrykanta papierosów. Po II wojnie światowej m.in. dom starców, szkoła ogrodnicza, ośrodek leczenia narkomanów; obecnie w rękach prywatnych. Pałac otacza park 3,9 ha o zwartym mieszanym drzewostanie

(m.in. 3 magnolie drzewiaste, 2 tulipanowce amerykańskie).

Pilica [B;F9] – pałac Wojciecha Padniewskiego z 1610 r., otoczony w 1651 r. przez kolejnego właściciela Stanisława Warszyckiego bastionowymi fortyfikacjami; przebudowany w 1730 r. przez Marię z Wesslów Sobieską; obecny, neorenesansowy kształt otrzymał w 1876 r. w czasach Leona Epsteina; po II wojnie światowej mieścił się tu Dom Dziecka; od pocz. lat 90. XX w. opuszczony.

Plawniowice [A;B11] – eklektyczny pałac z lat 1882-1885 (proj. Carl Heidenreich), na miejscu barokowego pałacu z lat 1732-1737 Zygmunta Mikołaja von Gortz; do 1945 r. rodowa siedziba hrabiów von Bellestrem, później klasztor i pomieszczenia parafii; obecnie ośrodek edukacyjno-formacyjny diecezji gliwickiej; w dawnej kaplicy pałacowej – kościół parafialny Niepokalanego Poczęcia NMP; pałac otacza

Ogrodzieniec-Podzamcze - ruiny zamku, fot. M. Szelest

3-hektarowy park krajobrazowy z bogatą dendroflorą, pomnikiem Giovanniego Baptisty Angelo Ballestrero di Castellengo – protoplasty rodu – i figurą MB z Dzieciątkiem z 1870 r.; w sąsiedztwie – wozownia z czasu budowy pałacu, folwark ze spichlerzem z 1888 r. oraz Dom Kawalerski z 1885 r.; obecnie ośrodek Caritas.

Pałac Bellestremów w Plawniowicach, fot. R. Kupczak

Podzamcze [B;E10] – imponujące ruiny zamku (kubatura 32 tys. m³), pierwotnie królewskiego zamku Kazimierza Wielkiego, podarowanego przez Władysława Jagiełłę w 1386 r. rycerzowi Włodkowi herbu Sulima; w XVI w. własność bankiera krakowskiego i żupnika Seweryna Bonera, który na miejscu warowni wznosił w latach 1530-1545 rezydencję renesansową, dorównującą Wawelowi, bez cech warownych; zachowane do dziś wieże pełniły na ogół funkcję klatek schodowych pomiędzy poszczególnymi skrzydłami; po Bonerach właścicielami zamku byli Firlejowie i Stanisław Warszycki; zamek dwukrotnie zniszczony przez Szwedów – w 1655 r. i 1702 r.; od XVIII w. w postępującej ruinie, zabezpieczonej w latach 70-tych XX w.; od czasu parcelacji dóbr ogrodzienieckich zamek jest własnością prywatną, użytkowaną przez spółkę „Zamek”. W sezonie wiosenno-letnim miejsce licznych festynów historycznych.

Pogrzebień [C;C5]

– pałac Artura Baildona z 1882 r., w stylu francuskiego neorenesansu, zbudowany w miejscu wcześniejszego dworu hr. Jana Nepomucena Larischa (teścia poety Józefa von Eichendorffa); w 1930 r. został sprzedany Towarzystwu Salezjańskiemu na niższe seminarium duchowne, a po 1945 r. użytkują go siostry salezjanki; w pałacu Izba Pamięci błogosławionej Laury Meozzi, przełożonej sióstr, zmarłej w 1951 r. w opinii świętości.

Poręba [C;H7] [D;C4] – klasycystyczny pałacyk „Bażanciarńia”, zbudowany w 1800 r. dla księcia pszczyńskiego Fryderyka Erdmanna Anhalt-Cöthen (arch. Wilhelm Pusch), z charakterystycznym czterokołunowym portykiem; służył on głównie rozrywce, zwłaszcza balom (stąd inna nazwa – Lustschloss); po II wojnie światowej mieszkali w nim pracownicy pegeeru, a w latach siedemdziesiątych XX w. został obiektem socjalnym KWK „Pniówek”; obecnie w rękach prywatnych.

Promnice [C;I5] [D;D3]

– zameczek myśliwski książąt pszczyńskich, zbudowany dla Jana Henryka XI von Hochberga, w latach 1867-1868 (arch. Olivier Pavelt), w miejscu spalanej budowli drewnianej z 1861 r.; neogotycki z elementami szachulcowymi, z bogatym wyposażeniem myśliwskim wewnątrz; obecnie hotel „Noma Residence”.

Przyszwowice [C;G3] – eklektyczny pałac rodziny von Raczek z lat 1890-1895, na miejscu wcześniejszego z XVIII w.; przebudowany w 1904 r.; po zniszczeniach II wojny światowej odbudowany w 1954 r.; mieści ośrodek zdrowia i część biur Urzędu Gminy Gierałtowice; pałac otacza park krajobrazowy o pow. 8,4 ha z poł. XIX w.

Pszczyna [C;I7] [D;D4] – barokowy pałac książąt pszczyńskich zbudowany przez rody Promnitzów i Anhalt-Cöthen w latach 1734-1768 (arch. Chrystian Jahne), po pożarze poprzedniego pałacu w miejscu gotyckiego zamku z XV w.; przebudowany w stylu neorenesansu francuskiego przez Jana Henryka XI Hochberga von Pless w latach 1870-1874 (arch. Hipolit Destailleur); w okresie I wojny światowej był m.in. Cesarską Kwaterą Główną i siedzibą sztabu armii pruskiej; od 1946 r. Muzeum Zamkowe; pałac otacza rozległy park krajobrazowy o pow. 48 ha, przechodzący w kompleks naturalnych Lasów Pszczyńskich; w parku m.in. cmentarz: Anhalt-Cöthen i Hochbergów von Pless, dwór Ludwikówka z 1800 r., stajnie i ujeżdżalnia, pawilon herbaciany na wyspie, brama chińska, piwnica lodowa, kapliczki i mosty łukowe, pozostałości folwarku.

Pszczyna-Rudołtowice [C;I7] [D;D5] – późnobarokowo-klasycystyczny pałac Zborowskich z 1752 r., otoczony 5-ha parkiem krajobrazowym; po II wojnie światowej mieścił m.in. prewentorium, Dom Wczasów Dziecięcych; po kapitalnym remoncie w latach 90. XX w. – Ośrodek dla Dzieci Nieświadomych i Niedowidzących.

Racibórz [C;C5] – gotycko-renesansowy zamek książąt raciborskich z XIII w., zbudowany na Ostrogu w miejscu drewniano-ziemnego grodu z IX w., przebudowany w XIV w., latach 1630-1636 oraz w XIX w.; obecnie pozostała gotycka kaplica zamkowa św. Tomasza Kanterberyjskiego

Pałac Opacki w Rudach, fot. M. Pawlica

z ok. 1290 r., budynek bramny ok. 1630 r., ruina skrzydła wschodniego i skrzydło północne, przekształcone po pożarze zamku w 1857 r. w budynki browaru.

Rajcza [D;E11] – pałac Anastazego Siemońskiego z lat 1843-1850, otoczony starym parkiem, przebudowany przez Władę-

Pszczyna - zamek, fot. R. Kupczak

śława Lubomirskiego w latach 1895-1896; od maja 1914 r. własność arcyksięcia Karola Stefana Habsburga z Żywca; w czasie I wojny światowej w pałacu mieścił się szpital wojskowy, a po wojnie arcyksiężę przekazał go na cele sanatoryjne; obecnie w pałacu mieści się Ośrodek Opiekuńczo-Lecznicy.

Rudnik [C;B4] – opuszczony późnoklasycystyczny pałac z końca XIX w., otoczony 4,8 ha parkiem krajobrazowym.

Rudy [C;E4] – pałac opacki, część zespołu klasztornego, zbudowany w 1730 r., przebudowany po kasacie klasztoru cysterskiego (1810) na rezydencję rodu Hohenlohe-Waldenburg-Schillingfürst książąt von Ratibor und Corvey; spalony w 1945 r.; od 1998 r. własność diecezji gliwickiej. W 2008 r. zakończono pierwszy etap rekonstrukcji kompleksu przeznaczanego na Ośrodek Edukacyjno-Formacyjny Diecezji Gliwickiej.

Rybna [A;E10] – późnobarokowo-klasycystyczny pałac Warkoczów z 1796 r., przebudowany w 2. poł. XIX w. przez Koschützki, którzy przebudowali pałac, dodając m.in. ganek z balkonem i wprowadzając do wnętrza wiele detali w modnym wówczas stylu historyzmu; ostatni właściciel Egon von Koschützki sprzedał pałac Przedsiębiorstwu Osadniczemu „Ślązak”; w okresie międzywojennym pałac był siedzibą tarnogórskiego Związku Strzeleckiego, a po 1945 r. pełnił m.in. funkcje mieszkaniowe; obecnie pensjonat i restauracja; pałac otacza niewielki, zbliżony planem

do prostokąta park krajobrazowy z XVIII w. z 12 pomnikami przyrody.

Rybnik [C;E5] – dawny zamek książąt opolsko-raciborskich z XIII w., przebudowany w XVII w. i latach 1776-1778 w stylu barokowo-klasycystycznym; od 1849 r. jest siedzibą sądu - obecnie Sądu Rejonowego.

Siemianowice Śląskie

[A; G12, C;J2] – barokowy pałac Mieroszewskich z XVII w., rozbudowany po 1718 r. na przełomie XVIII i XIX w. przez Henckel von Donnersmarcków o skrzydło klasycystyczne; od 1871 r. użytkowany przez koncern Zjednoczone huty Królewska i Laura, po II wojnie światowej przejęty przez kopalnię „Siemianowice”; kolejne adaptacje i remonty zatępiły pierwotny charakter budowli, od lat 60. XX w. sukcesywnie niszczone; obecnie w rękach prywatnych.

Siemianowice Śląskie – Michałkowice [A;G12,C;J2] – neogotycki pałacyk zwany „zameczkiem”, z przełomu XIX i XX w., zbudowany przez księcia Hugo Hohenlohe Oehringen z Ujazdu w miejscu dawnego dworu Rheinbabenów, siedziba administratora dóbr michałowickich; po II wojnie światowej Dom Kultury KWK „Michał”; aktualnie Dom Technika „Zameczek”. Pałac otacza dawny park dworski, obecnie Park Górnik

Siewierz [B;B9] – ruiny zamku książąt cieszyńskich i biskupów krakowskich, składające się z murów obwodowych z barbakanem i wieżą; zamek z XIV w., rozbudowany po utworzeniu biskupiego Księstwa Siewierskiego w XV i XVI w., otrzymał wygląd renesansowy z cebu-

Smoleń [B;F10] – ruiny kamiennego zamku na wapiennym wzgórzu, zbudowanego w XIV w. przez Ottona Starżę Toporczyka w miejscu poprzedniego – drewnianego;

Siewierz - ruiny zamku, fot. arch. ZGJ

po Pileckich był własnością Bonerów i Padnieńskich; Wojciech Padnieński przebudował go pod koniec XVI w., ale już w 1610 r. przeniósł się do nowej rezydencji w Pilicy; zamek został spalony i zrujnowany przez Szwedów w 1655 r.; do naszych czasów z zamku zachował się cylindryczny stółp i prostokątne ruiny zamku górnego oraz ostrołukowa brama i dziedziniec zachodni z wykutą w skale 150-metrową studnią; wzgórze zamkowe chronione jest jako rezerwat „Smoleń”.

Sosnowiec [B;A12] [C;K3] – pałac Henryka Dietla, usytuowany obok torów kolejowych w dzisiejszym Parku Żeromskiego; powstał w 1878 r., w sąsiedztwie kompleksu przemysłowego, należącego do właściciela; budowany w kilku fazach, ostateczny neobarokowy kształt uzyskał na przełomie XIX/XX w.; w jego wnętrzu znajdują się m.in. unikalny w Polsce pokój kąpielowy o pow. 27 m² z bogatą ceramiczną dekoracją, przedstawiającą

zabawę mitologicznych bóstw morskich; po II wojnie światowej użytkowany przez szkołę muzyczną i klub NOT; obecnie w rękach prywatnych.

Sosnowiec-Śródulka

[B;A12] [C;K3] – okazały neobarokowy, flankowany trzema wieżami pałac Schoenów na Śródulce z 1885 r., wielokrotnie przebudowany, m.in. w okresie

Smoleń - ruiny zamku, fot. B. Czerwiński

lastą kopułą na wieży; w zamku biskupi mieli swój dwór, kanclerza, sędziów i wójtów; zdobyty i spalony przez Szwedów w 1655 r. mimo odbudowy nigdy nie wrócił do dawnej świetności; na początku XIX w. urządzono w nim manufakturę, potem magazyny wojskowe; od połowy XIX w. nie remontowane mury zamku zaczęły się rozpadać.

międzywojennym i po II wojnie światowej; obecnie siedziba Muzeum w Sosnowcu; pałac otacza krajobrazowy Park Śródulka, na skraju którego usytuowany został „mały” pałac Schoenów z 1900 r. (arch. Józef Pomian-Pomianowski), pełniący niegdyś funkcje pomocnicze – mieszkalną i gościnną; obecnie mieści się tu szkoła hotelarska; obydwa pałace i park są częścią dużego założenia

patronackiego, m.in. przedziałni czesankowej i osiedla dla robotników fabryki.

Sosnowiec-Sielec

[B;A12] [C;K3] – renesansowy zamek Sebastiana Minora z Przybysławic z 1620 r.; w 1814 r. kupił go książę pszczyński Ludwik Anhalt-Cöthen, a w 1856 r. hr. – Andrzej Renard ze Strzelce Wielkich (Opolskich); w 1824 r. pożar zniszczył doszczętnie pierwotny zamek, który odbudowano w 1832 r. (arch. Józef Heintzl) w obecnym kształcie, nadając mu charakter reprezentacyjny, pałacowy; założono też wokół park; od końca XIX w. do 1945 r. zamek był siedzibą górniczo-przemysłowej spółki „Gwarectwo hr. Renarda”, a po II wojnie światowej administracji kopalni „Sosnowiec” i zjednoczenia „Vitropol”; po gruntownym remoncie pod koniec XX w. w zamku mieści się Sosnowieckie Centrum Sztuki – Zamek Sielecki.

Sosnowiec-Sielec [B;A12] [C;K3] – trzeci z pałaców wzniesiony przez rodzinę Schoenów w 1903 r., mieszczący od 1923 r. Sąd Okręgowy; kostium eklektyczny, z dominującą neogotycką, blankowaną wieżą z machikułami.

Sosnowiec-Zagórze

[B;A12] [C;K2] – pałac Mioszszewskich z 1777 r., zbudowany w miejscu dworu drewnianego z XVII w., przebudowany pod koniec XIX w.; po Mioszszewskich i ich spadkobiercach Siemieńskich pałac należał do Gustawa von Kramsty, a od 1869 r. do Sosnowieckiego Towarzystwa Kopalń i Hut; po wojnie mieściły się w nim Pracownia Konserwacji Zabytków, a od 1997 r. prywatne Pracownia Konserwacji Dzieł Sztuki; pałac otacza zaniedbany park.

Strzybnik

[C;B4] – klasycystyczny pałac Jadwigi Drechsler ur. von Kloch z 1792 r., przebudowany w 1919 r. i odnowiony w 1961 r.; obecnie w ruinie; pałac otacza park krajobrazowy o pow. 6,9 ha; w sąsiedztwie znajduje się folwark z przelotem XIX/XX w. z unikalną kuźnią z 1905 r. i zabytkowym spichlerzem dworskim z 1815 r.

Szczekociny [B;G7] – barokowo-klasycystyczny pałac (proj. Ferdinand Nax), zbudowany przez Urszulę z Morstinów Dębińską ok. 1770 r. w miejscu poprzedniej siedziby Korycińskich; wraz z symetrycznymi oficynami i galeriami tworzy rzut podkowy;

Sosnowiec - pałac Schoena, fot. R. Piwkowski

opuszczony po pożarze w 1980 r. pałac otacza rozległy (5,9 ha) dwustrefowy park: od południa geometryczny, od wschodu – krajobrazowy, z bogatą szatą roślinną.

Świerklaniec [A;F10] – rozległy zespół pałacowo-parkowy Henckel von Donnersmarcków; niegdyś należał do niego gotycki zamek kasztelański z XV w., przebudowany ok. 1851 r. oraz neorenesansowy pałac, tzw. „Wersal Północy” z lat 1870-1873 (proj. Hector Lefuel) – obydwa spalone w 1945 r. i rozebrane na pocz. lat 60. XX w.; w rozległym 180-hektarowym parku z dawnego zespołu zachowały się: pałacyk, tzw. Domek Kawalerski z lat 1903-1906 (proj. Ernst von Ihne) – obecnie hotel – oraz neogotycki kościół ewangelicki i mauzoleum Donnersmarcków (proj. Otto Raschdorff); w parku znajduje się taras dawnego pałacu z rzeźbami walczących zwierząt Emmanuela Fremie-

Świerklaniec - Pałac Kawalera, fot. R. Kupczak

ta, fontanna z 1872 r., muszla koncertowa z pocz. XX w., a na wyspie otoczonej fosą ruiny przyziemia dawnego zamku; do zespołu dworskiego należą też: dawna gospoda książęca, stajnie („Agroma”), zabudowania folwarczne, dawne ogrodnictwo i leśniczówka – wszystkie z końca XIX i początku XX w.

Toszek [A;B10] – ruiny gotyckiego zamku z XV w., rozbudowanego po pożarze w 1570 r., a następnie w stylu barokowym przez Colonnów w latach 1650-1666; po pożarze

w 1811 r. w ruinie, odbudowany częściowo w latach 1956-1963; zespół tworzą: budynek bramny z kamiennym portalem i kartuszem z herbem Colony, czterokondygnacyjna wieża północna z XV w. i dawne stajnie z 1666 r., przekształcone w 1761 r. na oranżerię (obecnie sala widowiskowa), a także przyziemia innych budowli i pozostałości murów obwodowych; na stokach wzgórza ulokowany jest park romantyczny z XVIII w.; na przedzamczu dom burgrabiego z XVII w., połączony z zamkiem murem z bastiejami z XVI w.; w zamku mieści się Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury.

Tworków [C;C6] – ruiny renesansowego

Toszek - zamek, fot. arch. SOT

zamku Kaspra Wysokoty z Wodnik z lat 1567-1585, gruntownie przebudowanego przez hr. von Saurma-Jeltsch w latach 1872-1874 (arch. Carl Heindenreich) w stylu neorenesansowym, z wykorzystaniem partii poprzedniej budowli; pałac spłonął w niewyjaśnionych okolicznościach w 1931 r. i od tego czasu popadł w ruinę; stojący na skarpie nad rzeką Psiną zamek otacza zdewastowany, niewielki krajobrazowy park zamkowy z zachowanymi obszernymi piwnicami kamiennymi z XVI/XVII wieku.

Tworóg [A;D9] – pałac późnobarokowo-klasycystyczny z 2. poł. XVIII w., w miejscu dawnego zamku wzmiankowanego w 1679 r.; przebudowany dla hr. Colony w 1805 r. (arch. Fryderyk Wilhelm Wegner), powtórnie przebudowany w latach 1922-1923 dla księcia Adolfa Hohenlohe-Ingelfingen z Koszęcina; pałac ma charakterystyczny,

środkowy ryzalit fasady frontowej z głęboką półkoliście sklepioną wnęką na całą wysokość budynku i balkonem na żeliwnych kolumnach; w czasie III powstania śląskiego mieściła się tu siedziba powstańczego dowództwa grupy „Północ”; obecnie Urząd Gminy; obok pałacu pozostałości parku pałacowego z barokową kapliczką św. Jana Nepomucena z 1796 r.

Tychy [C;I5] [D;D2] – barokowy zameczek myśliwski Baltazara Erdmanna Promnitzza z ok. 1685 r., przebudowany w 1775 r. w stylu klasycystycznym i w 1833 r.; po 1847 r. siedziba książecego urzędu leśnego i zarządcy folwarku tyskiego, a od 1890 r. – własność

Browaru Książęcego (m.in. mieszkania urzędników, sale taneczne, piwiarnia), obecnie w remoncie; otaczający zameczek park zamkowy przekształcono w Park Miejski.

Udórz [B;G10] – ruiny bliżej nierozpoznanego zamku nad Udorką z XIV w., być może nie dokończonego; w sąsiedztwie umocnienia ziemne z okresu kultury łużyckiej.

Wędzina [A;C4] – pałac rodziny von Studnitz auf Schönwald, obecnie w rękach prywatnych; piętrowy z łamanym polskim dachem, otoczony parkiem krajobrazowym pow. 7,4 ha z okazałym, sędziwym drzewostanem (m.in. kilka dębów o obw. powyżej 4 m); w parku zdewastowane mauzoleum Studnitzów w kształcie rotundy, nakrytej kopułą.

Wielowieś [A;C9] – pałac z 1748 r., zbudowany przez hr. Verdugo, przebudowany przez hr. Hansa Huberta von Durant de Senegas na przełomie lat 1911/1912 przez dobudowanie oficyn; piętrowy, na planie litery „L”, w elewacji frontowej ryzalit wsparty na kolumnach, z boku portal wjazdowy z kartuszem herbowym (prawdopodobnie hr. Verdugo); obecnie ośrodek zdrowia; pałac otacza park krajobrazowy pow. 3,25 ha z 1891 r. (pierwotnie 10 ha) z ciekawą dendroflorą.

Wierbka [B;F9] – ruiny eklektycznego pałacu Moesów z 1880 r., spalonego w 1987 r., otoczonego parkiem krajobrazowym (pow. 3 ha) z licznymi pomnikami przyrody (m.in. 170-letni modrzew europejski).

Wierzbie [A;E7] – pałac zbudowany w XVII w. przez rodzinę Wierbskich, pierwotnie barokowy, przebudowany w XIX w. i w 1927 r.; w 2000 r. gruntownie wyremontowany.

Wisła-Zadni Groń [D;D9] – funkcjonalistyczna rezydencja Prezydenta

Wisła Zadni Groń - rezydencja Prezydenta RP, fot. B. Czerwiński

RP z lat 1929-1931, zbudowana w miejscu spalonego w 1928 r. drewnianego zamczku myśliwskiego Habsburgów (arch. Adolf Szyszko-Bohusz); wyposażenie zaprojektował znany malarz formista Andrzej Pronaszko; po II wojnie światowej ośrodek wypoczynkowy Rady Ministrów, od 1981 r. dom wczasowy, a od 2002 r. po kompleksowym remoncie w latach 2003-2005 jest ponownie rezydencją Prezydenta RP; obok zamczku drewniana kaplica zamkowa z 1909 r. (arch. Albin Prokop) z wyposażeniem z XVI w. ze starego kościoła w Bystrzycy na Zaolziu.

Wodzisław Śląski [C;E6] – pałac hr. Józefa von Dietrichsteina „pana” Wolnego Mniejszego Państwa Stanowego z 1746 r., w miejscu dawnego zamku książęcego, zburzonego przez Szwedów w 1648 r.; spalony w 1822 r., odbudowany, stanowił siedzibę Magistratu; obecnie Urząd

Pałac Habsburgów w Żywcu, fot. R. Kupczak

Stanu Cywilnego oraz siedziba Muzeum Miejskiego.

Wodzisław Śląski-Jedłownik [C;D6] – eklektyczny pałac Fridericha Wilhelma Hitscha z poł. XIX w.; po parcelacji majątku w 1930 r. przejęty przez Kościół na zakład dla dziewcząt; obecnie Dom Opieki prowadzony przez siostry ze Zgromadzenia Opatrzności Bożej.

Wodzisław Śląski-Kokoszyce [C;D6] – późnobarokowo-klasycystyczny pałac hr. Baltazara von Czebulka z 1783 r., przebudowany w połowie XIX w. przez Gustawa von Ruffera na rezydencję eklektyczną; od 1928 r. własność Katowickiej Kurii; obecnie Archidiecezjalny Dom Rekolekcyjny im. bpa Stanisława Adamskiego; pałac otacza park z 1783 r., przekształcony w poł. XIX w. w założenie krajobrazowe, pow. 30 ha; ok. 1930 r. na drzewach parku umieszczono Drogę Krzyżową; w 1968 r. Kokoszyce odwiedził Karol Wojtyła.

Wojnowice [C;B5] – neobarokowo-klasycystyczny pałac z ok. 1830 r., przebudowany pod koniec XIX w. w obecnym kształcie; do 1945 r. własność rodziny von Banck; po II wojnie światowej – szpital; obecnie restauracja i hotel. Pałac otacza park krajobrazowy.

Zawiercie [B;D9] – willa miejska Stanisława Szymańskiego dyrektora TAZ

(Towarzystwa Akcyjnego Zawiercie), zwana pałacikiem, zbudowana w latach 1985-1910, wg proj. Hugo Kudery, w stylu „szwajcarskim”; parterowa z użytkowym poddaszem i wieżyczką; obecnie mieści Izbę Muzealną, Bibliotekę Miejską, kawiarnię oraz klub „Novum”.

Zbrostawice [A;D10] [C;G1] – barokowy pałac Stockmansów z 1756 r., w miejscu XVI-wiecznego zamku, zbudowany na planie wydłużonego prostokąta, z prostopadłą oficyną i mansardowym dachem; kilkakrotne przebudowy zatarły cechy stylowe; obecnie prywatny dom mieszkalny; w otoczeniu pozostałości parku pałacowego.

Zebrzydowice [D;A6] – późnobarokowy pałac rodziny von Mattencloit, zbudowany w 1764 r. na miejscu renesansowego dworu obronnego; w latach 1888-1945 własność hrabiów Larisch-Mönnich z Karwiny; w 1945 r. pałac całkowicie spłonął; odbudowany w latach 1958-63 pełni funkcję Gminnego Ośrodka Kultury.

Złoty Potok [B;D6] – założenie krajobrazowe Raczyńskich (38,5 ha), obejmujące: klasycystyczny dworek (1829) – muzeum biograficzne Zygmunta Krasieńskiego; neoklasycystyczny pałac Krasieńskich – Raczyńskich (1856 r., przebudowany w 1912 r. wg proj. Z.Hendla i J.Heuricha) – ośrodek dydaktyczny Zespołu Parków Krajobrazowych Województwa Śląskiego, zabudowania gospodarcze, park w stylu angielskim (24,8 ha) z przeł. XIX i XX w., autorstwa Franciszka Szaniora, stawy rybne (m.in. lrydion), pola i ogrody.

Zwonowice [C;E4] – neogotycki pałacyk myśliwski książąt von Ratibor und Corvey z Rud, zbudowany ok. 1887 r. na miejscu dawnego folwarku i winnicy cysterskiej na Winnej Górze (264m n.p.m.); ma rzut litery T, piętrowy z charakterystyczną wieżą z krenelażem; w otoczeniu park angielski.

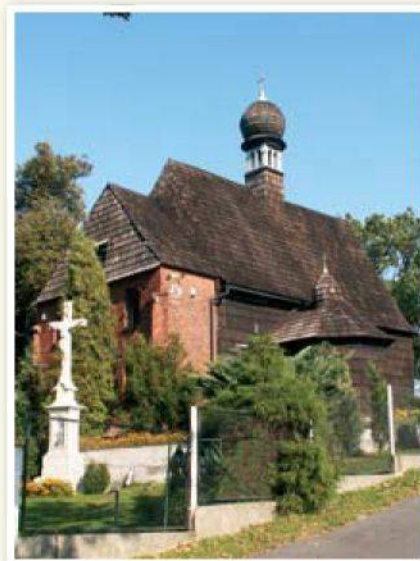
Żywiec [D;F8] – zamek Komorowskich z pocz. XVI w. z neogotyckim korpusem z lat 1850-1870 i renesansowym krużgankowym dziedzińcem z 1569 r.; w zamku m.in. sale wystawowe muzeum żywieckiego i kawiarnia „Rycerska”; w sąsiedztwie Habsburgowie żywieccy zbudowali w latach 1885-1895 klasycystyczny pałac, tzw. „nowy zamek”, przebudowany w latach 1906-1910 (arch. Tadeusz Stryjeński i Franciszek Mączyński), w którym mieści się m.in. Zespół Szkół Drzewnych i Leśnych, a od 1992 r. – także prywatne apartamenty księżnej Krystyny Habsburg; zamek i pałac otacza 26-hektarowy park angielski z XVIII/XIX w., z XVIII-wiecznym „domkiem chińskim” na wyspie.

SZLAK ARCHITEKTURY DREWNIANEJ

Szlak Architektury Drewnianej województwa śląskiego prezentuje najciekawsze obiekty w ich naturalnym otoczeniu oraz placówki muzealne, eksponujące architekturę i sztukę ludową. Jego Trasa Główna łączy się z podobnymi szlakami w województwach opolskim i małopolskim, natomiast pięć odrębnych pętli pozwala na szczególnie objazd województwa.

TRASA GŁÓWNA: Gwoździany – Lubliniec – Koszęcin – Tworóg – Wielowieś – Paczyna – Poniszowice – Rudziniec – Sierakowice – Sośnicowice – Smolnica – Gliwice – Zabrze – Ruda Śląska – Chorzów – Katowice – Tychy – Bieruń Stary – Bojszów – Pszczyna – Góra – Jawiszowice – Wilamo-

Księży Las - kościół drewniany, fot. B. Czerwiński

wice – Stara Wieś – Bestwina – Bielsko-Biała – Żywiec – Jeleśnia – Pewel Wielka – Lachowice (326 km).

PĘTLA CZĘSTOCHOWSKA: Częstochowa – Olsztyn – Zrębice – Janów – Żarki – Koziegłowy – Cynków – Woźniki – Sośnica – Koszęcin – Boronów – Bór Zapilski – Truskolasy – Kłobuck – Mokra – Miedźno – Częstochowa (180 km).

PĘTLA GLIWICKA: Gliwice – Ostropa – Smolnica – Sośnicowice – Sierakowice – Rudziniec – Poniszowice – Paczyna – Zacharzewice – Sieroty – Zacharzewice – Łubie – Księży Las – Szałsza – Gliwice – Zabrze – Ruda Śląska – Halemba – Paniowy – Borowa Wieś – Bojków – Żernica – Smolnica – Ostropa – Gliwice (159 km).

PĘTLA RYBNICKA: Rybnik – Wielopole –

Ochojec – Wilcza – Czerwionka-Leszczyny – Belk – Palowice – Żory – Szeroka – Jastrzębie Zdrój – Gołkowice – Łaziska – Gorzyce – Wodziszewo Śląski – Radlin – Jankowice Rybnickie – Chwałowice – Ligocka Kuźnia – Rybnik (126 km).

PĘTLA PSZCZYŃSKA: Pszczyna – Ćwiklice – Grzawa – Miedźna – Góra – Jawiszowice – Wilamowice – Stara Wieś – Bestwina – Komorowice – Jasienica – Bielowicko – Skoczów – Ogrodzona – Zarnowski – Kończyce Wielkie – Kaczyce – Zebrzydowice – Pielgrzymowice – Strumień – Wisła Mała – Łąka – Pszczyna (133 km).

PĘTLA BESKIDZKA: Bielsko-Biała – Komorowice – Bielowicko – Skoczów – Ustroń – Nierodzim – Wisła – Istebna – Koniaków – Laliki-Pochodzita – Miłowska – Cięcina – Żywiec – Łodygowice – Mikuszowice Krakowskie – Bielsko-Biała (113 km).

OBIEKTY NA SZLAKU ARCHITEKTURY DREWNIANEJ

Belk [C;G5] – kościół św. Marii Magdaleny z 1753 r.

Bielowicko [D;C7] – kościół św. Wawrzyńca z 1701 r.

Bielsko-Biała [D;E7] – ul. Sobieskiego 51 – Dom Tkacza z końca XVIII w.;

Bielsko-Biała Mikuszowice Krakowskie [D;E7] ul. Cyprysowa – kościół św. Barbary z 1690 r.

Bieruń Stary [C;J5] [D;E3] – ul. Krakowska – kościół św. Walentego z przeł. XVI/XVII w.

Bobrowniki [A;F11] [C;I1] – kościół św. Wawrzyńca z 1669 r. (1699 r.)

Bojszów [A;B11] [C;E2] – kościół cmentarny Wszystkich Świętych z pocz. XVI w.

Boronów [A;F7] – kościół MB Różańcowej z 1611 r.

Bór Zapilski [A;E5] – kościół św. Jacka z lat 1919-1921.

Brusiek [A;E8] – kościół św. Jana Chrzciciela z ok. 1670 r.

Buków [C;C5] – kaplica Różańcowa z 1770 r.

Bytom-Bobrek [C;I2] – kościół ewangelicki z 1932 r.

Chorzów [C;I2] – skansen Górnośląski Park Etnograficzny; ul. Lwowska – kościół św. Wawrzyńca z 1559 r., przeniesiony z Knurowa.

Cieszowa [A;E7] – kościół św. Marcina z 1751 r.

Cięcina [D;F9] – kościół św. Katarzyny z 1542, powiększony w 1667 r. i 1895 r.

Cynków [A;H8] [B;A8] – kościół św. Wawrzyńca z 1631 r.

Gliwice [D;G8] – kościół św. Andrzeja

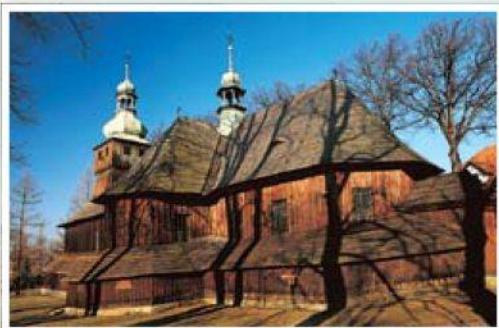
z 1547 r. z wieżą z 1641 r., przeniesiony z Rychwałdu w 1757 r.

Gliwice [C;G2] – ul. Kozielska – kościół Wniebowzięcia MB z 1493 r., przebudowany w XVII w, przeniesiony z Zębownic

Gliwice Ostropa [A;C12] [C;F2] ul. Piekarska – kościół św. Jerzego z 1640 r., z murywanym gotyckim prezbiterium z XV w.

Gólkowice [C;E8] – kościół św. Anny z 1874 r.

Góra [C;J7][D;E4] – kościół św. Barbary z 2. poł. XVI w.

Lodygowice - kościół drewniany, fot. B. Czerwiński

Grzawa [C;J7][D;E5] – kościół Ścięcia Świętego Jana Chrzcziciela z XVI w.

Gwoździany [A;C6] – kościół Narodzenia NMP z 1576 r., przeniesiony z Kościelisk.

Istebna [D;C10] – drewniana chałupa góralska Kawuloków (nr 824) z końca XIX w.

Istebna-Andziółówka – kaplica Konańskich z 1922 r.

Istebna-Kubalonka – kościół św. Krzyża z 1779 r., przeniesiony z Przyszowic.

Istebna-Młaskawka – kościół filialny św. Józefa, przeniesiony z Jaworzynki-Trzycatka.

Istebna-Stecówka – kościół MB Fatimskiej z 1956 r.

Jankowice Rybnickie [C;E6] – kościół Bożego Ciała z 1675 r.

Jastrzębie Zdrój [C;F7] [D;A4] – ul. ks. biskupa Bednorza – kościół śś. Barbary i Józefa z 1. poł. XVII w., przeniesiony z Jedłownika.

Jeleśnia [D;G9] – karczma z XVIII w.

Kaczyce [D;A6] – kościół Podwyższenia Krzyża Świętego z 1620 r., przeniesiony z Ruptawy.

Katowice [C;J3] – Park Kościuszki – kościół św. Michała Archanioła z 1520 r., przeniesiony z Syryni.

Kończyce Wielkie [D;A6] – kościół św. Michała Archanioła z 1777 r., z wieżą z 1751 r. z poprzedniego kościoła.

Koszęcin [A;E7] – kościół św. Trójcy z 1724 r.

Księży Las [A;D10] [C;G1] – kościół św. Michała Archanioła z 1494 r.

Laliki-Pochodzita [D;D10] – kościół fil. NMP Nieustającej Pomocy z 1947 r.

Lubliniec [A;D7] – kaplica św. Anny z 1653 r.

Lubomia [C;C6] – kaplica św. Jana Nepomucena z ok. 1700 r.

Łaziska [C;D7] – kościół Wszystkich Świętych z XVI w.

Łodygowice [D;F8] – kościół śś. Szymona i Judy Tadeusza z 1635 r., powiększony w XVIII w.

Miasteczko Śląskie [A;F9] – kościół św. Jerzego i Wniebowzięcia NMP z 1666 r.

Miedzna [C;J7] [D;E4] – kościół św. Klemensa Papieża z XVII w.

Mikołów-Borowa Wieś [C;H3] – ul. Gliwicka – kościół św. Mikołaja z ok. 1640 r., przeniesiony z Przyszowic.

Mikołów-Paniowy [C;H3] – kościół śś. Piotra i Pawła z 1757 r.

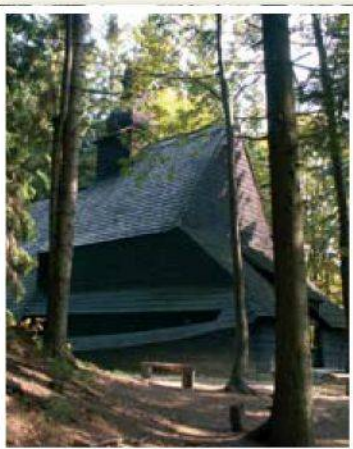
Miłówka [D;E10] – Izba Regionalna „Stara Chałupa” konstrukcji zrębowej z 1739 r.

Mokra [A;F3] – kościół śś. Szymona i Judy Tadeusza z 1708 r.

Olstyn [B;B5] – ul. Kuhna 1, ruchoma szopka Jana Wewióra w drewnianej chałupie z końca XIX w.

Paczyna [A;C10] [C;F1] – dzwonnica drewniana z 1679 r.

Palowice [C;G5] [D;B3] – kościół Trójcy Przenajświętszej z 1595 r., przeniesiony z Leszczyn.

Istebna Kubalonka - kościół drewn., fot. B. Czerwiński

Pawelki [A;D6] – kościół Matki Boskiej Fatimskiej z 1928 r.

Pielgrzymowice [C;F8] [D;A5] – kościół św. Katarzyny z 1680 r.

Pietrowice Wielkie [C;A5] – kościół odpostowy św. Krzyża z 1667 r.

Podlesie [B;E5] – kościół św. Idziego z pocz. XVIII w.

Poniszowice [A;B10] [C;E1] – kościół św. Jana Chrzciciela z 1499 r., rozbudowany w 1775 r. i 1834 r., z wolnostojącą dzwonicą z 1520 r.

Popów [A;F2] – kościół pomocniczy św. Józefa Robotnika z 1858 r.

Przyszwice [C;G3] – spichlerz plebański z ok. 1800 r.

Pszczyna [C;I7] [D;D4] – skansen Zagroda Wsi Pszczyńskiej w Parku Kolejowym.

Pszczyna-Ćwiklice [C;I7] [D;D4] – kościół św. Marcina z przeł. XVI/XVII w.

Pszczyna-Łąka [C;I7] [D;D5] – kościół św. Mikołaja z 1660 r. z wolnostojącą dzwonicą.

Rachowice [A;B12] [C;E2] – kościół Trójcy Świętej z 1668 r. z murowanym gotyckim prezbiterium z XV w.

Rudziniec [A;A11] [C;D1] – kościół św. Michała Archanioła z 1657 r.

Rybnik-Ligocka Kuźnia [C;F5] ul. Wolna – kościół św. Wawrzyńca z 1717 r., przeniesiony z Boguszowic.

Rybnik-Wielopole [C;F5] ul. Górna – kościół św. Katarzyny i MB Różańcowej z 1534 r., przeniesiony z Gierałtowic.

Sadów [A;D7] – wolno stojąca dzwonnica drewniana z XVII w.

Sierakowice [A;B12] [C;E2] – kościół św. Katarzyny Aleksandryjskiej z 1675 r.; kapliczka św. Jana Nepomucena.

Sieroty [A;C9] – kościół Wszystkich Świętych z 1707 r., z murowanym gotyckim prezbiterium z ok. 1470 r.

Sławków [B;C12] – karczma z 1781 r.

Smolnica [A;C12] [C;F3] – kościół św. Bartłomieja z ok. 1603 r.

Stara Wieś [C;J8] [D;E5] – kościół Podwyższenia Krzyża Świętego z 1522 r.; kilka drewnianych domów z XIX w. z ozdobnymi szczytami; stara szkoła z 1787 r. – obecnie Izba Regionalna.

Szałsza [C;G2] – kościół Matki Boskiej z XVI/XVII w., zrekonstruowany po pożarze w 1967 r.

Szczyrk [D;E8] – kościół św. Jakuba Apostoła z lat 1797-1800, przebudowany w 1935 r.

Truskolasy [A;E4] – kościół św. Mikołaja z 1737 r.; kilkanaście drewnianych budynków mieszkalnych i gospodarskich.

Ustroń-Nierodzim [D;C7] – kościół św. Anny z 1769 r.

Wilamowice [C;K8] [D;F5] – drewniane domy – pozostałość małomiasteczkowej zabudowy, m.in. dworek przy Rynku 15 z 1832 r.

Wilcza [C;F4] – kościół św. Mikołaja z 1755 r.

Wisła [D;C9] – ul. Lipowa – dawny zameczek myśliwski arcyksięcia Fryderyka Habsburga z 1898 r., przeniesiony z polany Przysłop pod Baranią Górą (w latach 1924-1973 schronisko PTT i PTTK);

Wisła-Łabajów, ul. Kopydło – kościół Znalezienie Krzyża Świętego z drewnianą wieżą z 1575 r., przeniesioną z Polonii;

Wisła-Zadni Groń, ul. Zameczek – kaplica z 1909 r. z zespołu nieistniejącego zamczku myśliwskiego Habsburgów.

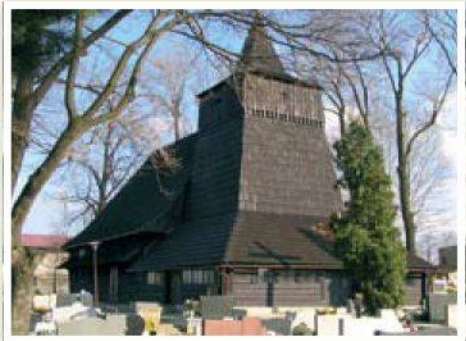
Wisła Mała [C;H7] [D;C5] – kościół św. Jakuba Mł. i MB Dobrej Rady z lat 1775-1782.

Woźniki [A;G8] – kościół cmentarny św. Walentego z 1696 r.

Zabrze [C;H2] – kościół św. Jadwigi z 1929 r. (ul. Wolności).

Zabrze-Mikulczyce [C;H2] – kościół ewangelicki z 1937 r.

Zacharzowice [A;C10][C;F1] – kościół św. Wawrzyńca z ok. 1580 r.

Zamarski - kościół drewniany, fot. A. Krzemiński

Zamarski [D;A7] – kościół św. Rocha z 1731 r.

Złatna [D;F11] – leśniczówka habsburskiego zarządu lasów z 1876 r.

Złoty Potok [B;D6] – dawny młyn wodny Kołaczew na Wiercicy, z przeł. XIX/XX w.

Zrębice [B;C6] – kościół św. Idziego z 1789 r.

Żabnica [D;F10] – kościół Matki Boskiej Częstochowskiej z 1914 r.

Żernica [C;F3] – kościół św. Michała z ok. 1661 r.

Mapa Szlaku Architektury Drewnianej w Województwie Śląskim

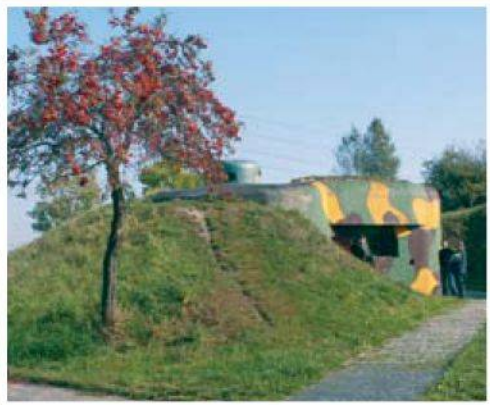
- Trasa główna
- Pętla częstochowska
- Pętla gliwicka
- Pętla rybnicka
- Pętla pszczyńska
- Pętla beskidzka

OBSZAR WAROWNY „ŚLĄSK”

Obszar Warowny „Śląsk” – powstał w latach 1934-1938 jako zabezpieczenie polskiej części obszaru przemysłowego przed potencjalną agresją od strony III Rzeszy. Fortyfikacje stałe OWS mają ok. 21 kilometrów długości i ciągną się od Tąpkowic i Niezdary na północy po Mikołów i Pszczynę na południu. W jego skład wchodzi siedem głównych punktów oporu: „Wzgórze 310” w zakolu Brynicy na polach wsi Bobrowniki, „Wzgórze 305” nad szosą Czeladź – Bytom, „Łągiewniki”, „Godula”, „Nowy Bytom”, „Szyb Artura”, „Wzgórze 304” w Radoszowych – uzupełnionych 17 samodzielnych schronami bojowymi pierwszej linii, 6 schronami drugiej linii (Kochłowice – Zgoda – Lipiny – Łągiewniki) oraz punktem dowodzenia na wschodnich krańcach Chorzowa. Krajobraz forteczny – oprócz samych budowli obronnych – uzupełniały zasieki, zapory przeciwzołgowe, rowy komunikacyjne, puste na kilka kilometrów przedpola (istniał prawny zakaz zabudowy

tych obszarów).

Schrony nie zostały wykorzystane w działaniach wojennych, jedynie w potyczkach z dywersyjnymi oddziałami niemieckimi. Pozostałe do dziś w stanie niemal nienaruszonym są najlepiej zachowanym kompleksem polskich fortyfikacji okresu międzywojennego. W kilku z nich urządzono izby muzealne OWS: schron bojowy nr 52 „Wesoła” – Dobieszowice, ul. Wesoła; schron bojowy nr 5 – Chorzów, ul. Katowicka 168; schron bojowy „Sowiniec” – Wryy – Gostyń, ul. Tęczowa. Więcej informacji: www.profort.org.pl

Bunkier OW „Śląsk”, fot. B. Czerwiński

MUZEA I EKSPOZYCJE

BESTWINA [C;J8] [D;E6]

Muzeum Regionalne im. ks. Zygmunta Bubaka, ul. Kościelna 57, tel. 32 214 15 87, muzeum.bestwina@wp.pl, www.muzeum.bestwina.pl

BĘDZIN [B;A11] [C;K2]

Muzeum Zagłębia: Pałac Mioszowskich – ul. Świerczewskiego 15, tel. 32 267 44 61, Zamek – ul. Zamkowa 1, tel. 32 267 47 31,

muzeum@muzeum.bedzin.pl, www.muzeum.bedzin.pl

Brama Cukermana, Al. Kołłątaja 24/28, tel. 511 016 322, bramacukermana@gmail.com, www.bramacukermana.com

BIELSKO-BIAŁA [D;E7]

Muzeum w Bielsku-Białej:

Zamek Sułkowskich, ul. Wzgórze 16, tel./fax 33 822 06 56, 33 811 10 35, info@muzeum.bielsko.pl, www.muzeum.bielsko.pl;

Muzeum Techniki

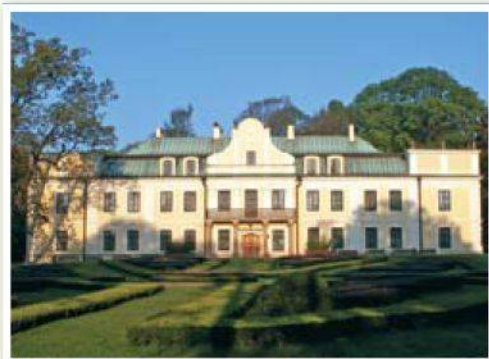
i Włókiennictwa, pl. Żwirki i Wigury 8, tel. 33 812 23 67, mtiw@muzeum.bielsko.pl;

Dom Tkacza, ul. Sobieskiego 51, tel. 33 811 71 76, etno@muzeum.bielsko.pl

Prywatne Muzeum Literatury im. Władysława Reymonta

ul. Pankiewicza 1 (rezerwacja pisemna)

Dom Przyrodnika im. E. Forysa, ul. Bogusławskiego 18, tel.

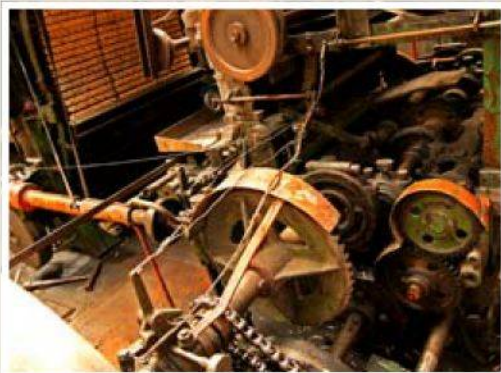

Będzin - pałac Mioszowskich, fot. B. Czerwiński

33 814 33 19

Galeria Czesława Olmy, ul. Janowicka 219 (zwiedzanie w czwartki), www.naszlakachtradycji.art.pl

Galeria Bielska BWA, ul. 3 Maja 11, tel. 33 812 58 61, fax 33 812 41 19,

Częstochowa - Muzeum Produkcji Zapalek, fot. R. Kupczak

info@galeriabielska.pl, www.galeriabielska.pl

BYSTRA ŚLĄSKA (gmina Wilkowice) [D;E7]

Muzeum Juliana Fałata, ul. Fałata 34, tel. 33 817 13 61, historia@muzeum.bielsko.pl, www.muzeum.bielsko.pl

BYTOM [C;I2]

Muzeum Górnośląskie, pl. Jana III Sobieskiego 2, tel. 32 281 82 94, sekretariat@muzeum.bytom.pl, www.muzeum.bytom.pl; Filia Muzeum, ul. W. Korfańtego 34, tel. 32 281 97 33

Galeria Sztuki Współczesnej „Kronika”, Rynek 26, tel./fax 32 281 81 33, mail@kronika.org.pl, www.kronika.org.pl

Górnośląskie Koleje Wąskotorowe, ul. Reja - Parowozownia, tel. 660 509 110, 660 509 108 www.sgkw.eu

Elektrociepłownia Szombierki, ul. Kosynierów 30, tel. 32 283 45 02, 32 283 45 03, 607 530 600, epetrymusz@zechbytom.pl, www.weczombierki.pl

CHORZÓW [C;I2]

Muzeum w Chorzowie, ul. Powstańców 25, tel. 32 241 31 04, dyrekcja@muzeum.chorzow.pl, www.muzeum.chorzow.pl

Górnośląski Park Etnograficzny, WPKiW, ul. Parkowa 25, tel. 32 241 07 18, 32 241 55 01, skansen@skansen.chorzow.pl, www.skansen.chorzow.pl

CHUDÓW (gmina Gierałtowiec) [C,H3]

Izba Regionalna „Izba łód Starki”, ul. Dworcowa 1, tel. 32 238 69 75

Muzeum Zamku, ul. Podzamcze 6, tel. 32 330 13 00, biuro@zamekchudow.pl, www.zamekchudow.pl

CIESZYN [D;A7]

Muzeum Śląska Cieszyńskiego, ul. T. Regeera 6, tel. 33 851 29 33, fax 33 851 29 32, mc@muzeum-cieszyn.ox.pl, www.muzeumcieszyn.pl

Muzeum Drukarstwa, ul. Głęboka 50, tel. 33 851 16 30, muzeumdrukarstwa@o2.pl, www.muzeumdrukarstwa.eu

Śląski Zamek

Sztuki i Przedsiębiorczości, ul. Zamkowa 3a,b,c, tel./fax 33 851 08 21 w.16, info@zamekcieszyn.pl, www.zamekcieszyn.pl

Galeria Sztuki

Współczesnej „Szara” ul. Srebrna 1, tel. 502 764 146, 502 31 78 87; szara@galeriaszara.pl, www.galeriaszara.pl

Muzeum 4 Pułku Strzelców Podhalańskich,

ul. Frysztacka 2, tel. 604 833 667 www.militariacieszyn.republika.pl

Muzeum Protestantyzmu, pl. Kościelny 6 (czynne w pt. o 14.00 lub po uzgodnieniu terminu), tel. 33 857 96 69, 502 495 835, biat@cieszyn.org.pl, www.cieszyn.org.pl, www.biblioteka.cieszyn.org.pl

CISIEC (gmina Węgierska Górka) [D;E10]

Prywatne Muzeum Jana Talika „Ocalenie”, Cisiec Mały, tel. 33 864 26 16 (w okresie zimowym nieczynne)

CISOWNICA (gmina Goleszów) [D;B8]

Izba Regionalna „U Brzezinów”, Cisownica nr domu 116, tel. 33 852 88 14

CZECHOWICE-DZIEDZICE [C;I8] [D;D5]

Izba Regionalna, ul. Niepodległości 42, tel. 32 215 32 85, 32 215 31 59 mdk@mdk.czechowice-dziedzice.pl, www.mdk.czechowice-dziedzice.pl

CZELADŹ [B;A11] [C;J2]

Muzeum Saturn, ul. Dehnelów 10, tel. 32 265 42 93, 32 265 42 98, muzeum@muzeum-saturn.czelandz.pl, www.muzeum-saturn.czelandz.pl

CZĘSTOCHOWA [A;H5] [B;A4-5]

Klasztor oo. Paulinów na Jasnej Górze: Kaplica MB Częstochowskiej, Bazylika, Skarbiec, Bastion św. Rocha, Muzeum 600-lecia Jasnej Góry, Kaplica Pamięci Narodu, Sala Rycerska, Golgota Jasnogórska, Droga Krzyżowa, Wieża Jasnogórska, ul. o. A. Kordeckiego 2, tel. 34 365 38 88, rezerwacja: Jasnogórskie Centrum Informacji, tel. 34 377 74 08, fax 34 365 43 43, jci@jasnagora.pl, www.jasnagora.pl

Muzeum Częstochowskie, Aleja NMP 45a, tel. 34 360 56 31, fax 34 360 54 55, muzeum@muzeumczestochowa.pl, www.muzeumczestochowa.pl

Oddziały: **Rezerwat Archeologiczny – Cmentarzysko Kultury Łużyckiej**, ul. Łukaszyńskiego 20, tel. 34 323 19 51, archeologia@muzeumczestochowa.pl, www.rezerwat.muzeumczestochowa.pl;

Galeria Malarstwa i Rzeźby, ul. Katedralna 8, tel. 34 324 99 93; www.katedralna.muzeumczestochowa.pl;

Muzeum Pielgrzymowania, Aleja NMP 47, tel. 34 368 21 64, www.muzeumpielgrzymowania.pl;

Dom Poezji – Muzeum Haliny Poświętowskiej, ul. Jasnogórska 23, tel. 34 368 16 17, poswiatowska@muzeumczestochowa.pl, www.poswiatowska.muzeumczestochowa.pl

Muzeum Górnictwa Rud Żelaza w Parku im. S. Staszica, tel. 34 360 56 33, 660 816 959, www.kopalnia.muzeumczestochowa.pl;

Zagroda Włościańska, ul. 7 Kamienic 4, tel. 34 360 56 33

Muzeum Archidiecezjalne, ul. Świętej Barbary 41, tel. 34 368 33 61, www.adiec.czest.niedziela.pl/muzeum

Muzeum Zdzisława Beksińskiego (stała wystawa Miejskiej Galerii Sztuki), Al. NMP 64, tel. 34 324 55 81, info@galeria.czest.pl, www.galeria.czest.pl

Muzeum Historii Kolei, stacja PKP Częstochowa Stradom, ul. Pułaskiego 100/120, tel. 34 370 16 50, 502 128 687, tpkww@north.one.pl, www.tpkww.one.pl

Muzeum Produkcji Zapalki, ul. Ogrodowa 68, tel. 34 324 26 26, czpza@zapalki.pl, sekretariat@zapalki.pl, www.zapalki.pl

Muzeum Wyobraźni Tomasza Sętowskiego, ul. Oławska 2, tel. 34 366 66 28, muzeum_wyobrazni@o2.pl, www.setowski.com

Muzeum Haliny Poświętowskiej (Szkoła Podstawowa nr 8), ul. Szczytowa 28/30, tel. 34 363 14 77, sp8@poczta.onet.eu, www.muzeumposwiatowskiej.art.pl

Galeria Sztuki Odlewniczej im. Prof. W. Sakwy, budynek Wydziału Metalurgicznego Politechniki Częstochowskiej, Al. Armii Krajowej 19, tel. 34 325 07 47

DĄBROWA GÓRNICZA [B;A11] [C;K2]
Muzeum Miejskie „Sztugarka”, ul. Legionów Polskich 69, tel. 32 726 41 85, m_sztugarka@interia.pl, www.muzeum-dabrowa.pl

Kopalnia Ćwiczebna Muzeum Miejskiego „Sztugarka”, ul. Górnicza, tel. 32 726 41 85, www.muzeum-dabrowa.pl

GLIWICE [C;G2]
Muzeum w Gliwicach – Willa Caro, ul. Dolnych Wałów 8 a, tel./fax 32 231 08 54, 32 332 47 42, info@muzeum.gliwice.pl, www.muzeum.gliwice.pl

Oddziały: **Zamek Piastowski**, ul. Pod Murami 2, tel. 32 231 44 94, www.muzeum.gliwice.pl;

Oddział Odlewnictwa Artystycznego, ul. Bojkowska 37, Centrum Edukacji i Biznesu „Nowe Gliwice” na terenie byłej kopalni węgla kamiennego „Gliwice”, budynek nr 4, dawna maszynownia, info@muzeum.gliwice.pl, www.muzeum.gliwice.pl

Muzeum Historii Radia i Sztuki Mediów Radiostacja Gliwicka, ul. Tarnogórska 129, tel. 32 300 04 04, 693 131 292, www.muzeum.gliwice.pl

Muzeum Geologii i Złóż im. C. Poborskiego, ul. Akademicka 2, tel. 32 237 26 08, www.muzeum-geologiczne.polsl.pl

Muzeum Techniki Sanitarnej, ul. Edisona 16, tel. 32 401 14 40 lub 50 w. 11, 32 338 71 79, muzeum@pwik.gliwice.pl, www.pwik.gliwice.pl/muzeum

GÓRKI MAŁE (gmina Brenna) [D;C7]
Chlebowa Chata, ul. Breńska 113, tel. 33 853 96 30, rezerwacja@chlebowachata.pl, www.chlebowachata.pl

GÓRKI WIELKIE (gmina Brenna) [D;C7]
Muzeum Zofii Kossak-Szatkowskiej, ul. Stary Dwór 2, tel. 33 853 95 15, biuro@muzeumkossak.pl, www.muzeumkossak.pl

Ruiny dworu Kossaków w Górkach Wielkich, fot. R. Kupczak

Wnętrze chaty Kawuloka, fot. R. Kupczak

HERBY [A;E6]

Izba Tradycji Magistrali Węgłowej Śląsk-Porty im. Inż. Józefa Nowkuńskiego, budynek stacyjny Herby Nowe, czynna po uzgodnieniu z kustoszem Henrykiem Dąbrowskim, tel. 34 322 40 95 (w godz. 17.00-20.00)

ISTEBNA [D;C-D10]

Galeria „Pod Aniołami”, Istebna 644, tel. 33 855 60 94, 505 020 424, www.prezentyidekoracje.pl

Górska Izba Jakuba Gazurka, Istebna-Gliniane, tel. 501 055 680

Izba Pamięci Jerzego Kukuczki, Istebna-Wilcze 340, tel. 33 855 69 74, 505 26 70 38

Izba Regionalna „Chata Kawuloka”, Istebna-Wojtosze 824, tel. 33 855 62 31, 790 262 829, janko553@interia.pl

Izba Twórcza Jana Wałacha, Andziółówka 293, tel. 33 855 72 01

Ośrodek Edukacji Ekologicznej, Istebna-Dzielec, tel. 33 855 60 14, wisla@lasykatowice.com.pl, www.studio660.kx.pl

Pracownia i Galeria Rodziny Konarzewskich, Istebna-Bucznik 569, tel. 33 855 75 09, 33 855 79 09, 504 444 211

Pracownia Malarstwa Artystycznego i Satyry Eugeniusza Białasa, Istebna-Wilcze 1072, tel. 33 855 61 77, 603 951 772, studio660@hotmail.pl, www.studio660.kx.pl

Pracownia Malarstwa i Metaloplastyki Antoniego Ćwieka, Istebna-Mikaszówka 1048, tel. 602 369 684

Warsztat Koronki Beaty Legier-skiej, Istebna-Andziółówka 791; tel. 33 855 61 59, 606 557 292

JANKOWICE [C;J6] [D;E4]

Ośrodek Edukacji Ekologicznej „Pszczynskie Żubry”, ul. Żubrów 151, tel. 32 218 81 81, fax 32 218 82 55, kobior@katowice.lasy.gov.pl, www.katowice.lasy.gov.pl/web/kobior

JASTRZĘBIE ZDRÓJ [C;E-F7]

Jastrzębska Izba Regionalna im. Rodziny Witczaków, Jastrzębie-Zdrój, ul. 1 Maja 15, tel. 32 476 33 88, 602 859 269, www.jasnet.pl/izba

Galeria Historii Miasta

Miejski Ośrodek Kultury, ul. Witczaka 4, tel. 504 149 118, sekretariat@mokjastrzebie.pl, www.mokjastrzebie.pl

JAWORZE (powiat bielski) [D;D7]

Skansen Powozów i Narzędzi Rolniczych, ul. Cyprysowa 209, tel. 33 817 36 33

Galeria Pod Groniem, ul. Zajączka 51, tel. 33 817 22 00

Galeria na Zdrojowej, ul. Zdrojowa 111, tel. 33 488 31 16

Izba Edukacji Ekologicznej, ul. Ci-sowa 90, tel. 33 817 36 33, czynna po wcześniejszym uzgodnieniu

Muzeum Fauny i Flory Morskiej, przy Gimnazjum nr1 im. gen. Stanisława Maczka w Jaworzu, ul. Wapienicka 10, tel. 33 817 22 17, czynne po wcześniejszym uzgodnieniu

JAWORZNO [C;L4] [D;G1]

Muzeum Miasta Jaworzna, ul. Poczтова 5, tel. 32 616 51 04, info@muzeum.jaworzno.pl, www.muzeum.jaw.pl

JAWORZYNKA (gmina Istebna) [D;C10]

Muzeum Regionalne „Na Grapie”, Jaworzynka-Gorzółki 720, tel. 33 855 65 20, muzeum@nagrapie.beskidy.pl, www.nagrapie.beskidy.pl

Galeria „W Drewni” Krystyny Heblińskiej, Jaworzynka-Krężelka 747, tel. 33 855 72 22, 603 376 549, galeriadrewnia@hmail.com

Muzeum Świerka Istebnińskiego, Bank Genów Świerka Istebnińskiego, Hodowla Wolierowa Głuszca, Jaworzynka-Czadeczka, tel. 33 855 24 26, wisla@katowice.lasy.gov.pl, www.lasykatowice.com.pl

JELEŚNIA [D;G9]

Regionalna Izba Pracy „Stara Organistowska”, ul. Jana Kazimierza 254, tel. 33 863 66 68, www.jelesnia.pl

KARCHOWICE [A;D10] [C;G1]

Zabytkowa Stacja Wodociągowa „Zawada”, ul. Bytomska 6, tel. 32 233 78 34, 32 233 78 76, zpw.zawada@gpw.katowice.pl, www.gpw.katowice.pl

KATOWICE [C;J3]

Muzeum Śląskie, al. W. Korfantego 3, tel. 32 258 56 61 do 3, fax 32 259 98 04, dyrekcja@muzeumslaskie.pl, www.muzeumslaskie.pl;

Oddział: **Centrum Scenografii Polskiej,** pl. Sejmu Śląskiego 2, tel. 32 251 51 67, 32 251 57 14, sekretariatcsp@scenografia-polska.pl

Muzeum Archidiecezjalne, ul. Jordana 39 (wejście od ul. Wita Stwosza 16), tel. 32 608 15 00, 519 54 60 23, 519 54 62 21, muzeum@archidiecezja.katowice.pl, www.muzeum.archidiecezja.katowice.pl, www.kuria.katowice.pl

Muzeum Historii Katowic, ul. ks. J. Szafrańka 9, tel. 32 256 18 10, fax 32 256 21 34, mhk@mhk.katowice.pl, www.mhk.katowice.pl

Muzeum Organów Śląskich przy Akademii Muzycznej, ul. Wojewódzka 33, tel. 32 779 21 00, 698 621 881, www.am.katowice.pl

Galeria Szyb Wilson, ul. Oswobodzenia 1, tel. 32 730 32 20, fax 32 730 32 25, galeria@szybwilson.org, www.szybwilson.org

Izba Śląska „Gawlikówka”, Katowice-Giszowice, ul. Pod Lipami 1, 3-3a, tel. 32 206 46 42; mdkgiszowice@wp.pl, www.mdk.katowice.pl

Galeria Sztuki Współczesnej BWA, al. Wojciecha Korfantego 6, tel./fax 3232 259 90 40, 32 259 93 24,

galeria@bwa.katowice.pl, www.bwa.katowice.pl

Muzeum Nośników Danych, Ontrack Odzyskiwanie Danych, ul. Jana III Sobieskiego 11, tel. 32 355 99 99, www.ontrack.pl/muzeum

Wystawa Najmniejszych Książek Świata Zygmunta Szkołkocznego,

ul. Traktorzystów 5, tel. 32 252 52 83, 695 412 466, zygmuntszkołkocny@onet.pl

Prywatne Muzeum Samochodów, ul. gen. Jankego 132, tel. 605 418 406, raziel@demo.pl, www.old-timers.pl

Muzeum – Izba Pamięci Kopalni „Wujek”, ul. W. Pola 65, tel. 32 208 55 33, info@muzeum-wujek.pl, dziewieciu-wujka@o2.pl, www.muzeum-wujek.pl

KOBIÓR [C;I6] [D;D3]

Muzeum Regionalne Smolarnia, ul. Zmienna 36, tel. 32 218 83 78, czynne w soboty w godz. 16.00-18.00, www.kobior.com.pl

KOCHCICE (gmina Kochanowice) [A;D6]

Izba Pamięci, Zespół Szkolno-Przedszkolny, ul. Parkowa 45, tel. 34 353 36 30, www.szkolakochcice.republika.pl

KONIAKÓW (gmina Istebna) [D;D10]

Chata „Na Szańcach”, Koniaków 662, tel. 33 855 70 70, www.chatanaszancach.fm.interia.pl

Izba Regionalna Marii Gwarek, Koniaków-Szańce 550, tel. 33 855 64 23

Izba Pamięci Rodziny Kamieniarz – Kubaszczyk, Koniaków 301, tel. 33 855 65 61

Izba Twórczości Rodziny Łupieżowiec, Koniaków-Dachtyny 295, tel. 33 855 70 88

Kolyba „Na Szańcach” (bacówka, sklep góralski), Koniaków-Szańce 33, tel. 33 855 70 78, 609 024 633; kolyba@op.pl, www.goraleslascy.pl

Muzeum Artysty Jana Żyrka, Koniaków-Jasówka 79, tel. 502 336 224

KOŃCZYCE MAŁE (gmina Zebrzydowice) [D;A6]

Izba Regionalna, ul. Staropolska 5, tel. 32 469 33 34 (otwarte w środy i piątki od 14.00 -16.00), www.izbaregionalna.konczyce.pl

Łaziska Górne - Muzeum Energetyki, fot. E. Kaniewski

KOSZĘCIN [A;E7]

Ośrodek Kultury i Edukacji Regionalnej „U Myrcika”, ul. A. Kochcickiego 2,

tel. 34 357 62 94,
www.lubliniec.starostwo.gov.pl/u-myrcika
**Izba Tradycji Zespołu Pieśni
i Tańca „Śląsk”**, ul. Zamkowa 3,
tel. 34 310 64 15, fax 34 310 64 16,
info@zespolslask.pl, www.zespolslask.pl

KOZY [D;F6]

**Izba Historyczna Kóz im. Adolfa
Zubera**, ul. Bielska 17, tel. 33 817 41 09
www.tmhizk.prv.pl,
www.naszlakachtradycji.art.pl

KRZEPICE [A;D2]

**Muzeum Regionalne Braci Chmie-
larskich**, ul. Kuźniczka 40,
tel. 34 317 53 42, 34 317 54 42

LISOWICE (gmina Pawonków) [A; C6]

Muzeum Paleontologiczne, Lokal-
ne Centrum Społeczno – Kulturalne,
ul. Mickiewicza 20, 34 353 16 18,
889 773 089, www.muzeum.lisowice.com

LUBLINIEC [A;D7]

**Muzeum „Pro Memoria Edith Ste-
in”**, ul. E. Stein 2, (otwarte wt. i czw.
16.00-18.00, niedz. 14.00-17.00),
tel. 34 356 28 27, www.lubliniec.pl

ŁAZISKA GÓRNE [C;H5] [D;C2]

**Muzeum
Energetyki**,
ul. Wyzwolenia 30,
tel. 32 324 35 55,
muzeum@ellaz.pl,
www.muzeume-
nergetyki.pl

**Izba Tradycji
Górnicej, KWK
„Bolesław Śmia-
ły”**, ul. Pstrow-
skiego 12, tel.
32 224 81 45

ŁĘKAWICA

[D;G8]

**Izba Twórcza
Anny i Józefa
Hulków**, Łęka-
wica k/ Żywca 239, tel. 33 865 16 67,
www.naszlakachtradycji.art.pl

ŁUBOWICE (gmina Rudnik) [C;C4]

**Izba Pamięci Józefa Von Eichen-
dorffa**, ul. Zamkowa 3, tel. 32 414 92 07,
fax 32 410 66 02, kontakt@eichendorff.pl,
eichendorffzentrum@wp.pl,
www.eichendorff-zentrum.vdg.pl

**MIĘDZYBRODZIE BIALSKIE (gmina
Czernichów) [D; F7]**

Izba Regionalna w Centrum Kultury,
ul. Brodek 2, bliższe informacje
tel. 33 866 13 25 w. 103

**MIĘDZYBRODZIE ŻYWIECKIE (gmi-
na Czernichów) [D;F7]**

Elektrownia Szczytowo-Pompowa
na górze Żar, ul. Energetyków 9,
tel. 33 486 82 00, fax 33 866 10 41,
sekretariat@zewpz.pl, www.zewpz.pl

**MIĘDZYZRZECZE GÓRNE (gmina Ja-
sienica) [D;D6]**

Izba Regionalna, Międzyrzecze Górne
175, tel. 33 812 66 40, gok@jasienica.pl,
www.miedzyrzecze.org.pl

MIKOŁÓW [C;H-14]

Miejska Placówka Muzealna,
ul. K. Miarki 15, tel. 32 324 84 60;
muzeum@mikolow.eu

MILÓWKA [D;E10]

Izba Regionalna „Stara Chałupa”,
ul. Piastowska 1, tel. 33 863 76 34,
33 863 73 99, gok.milowka@interia.pl,
www.milowka.pl

MOKRA (gmina Miedźno) [A;F3]

Izba Pamięci, SP Mokra,
tel. 34 317 85 36

MYSŁOWICE [C;K3]

Centralne Muzeum Pożarnictwa,
ul. Stadionowa 7A, tel. 32 222 37 33, fax
32 316 61 99; sekretariat@cmp-muzeum.pl,
www.cmp-muzeum.pl

Mysłowice - Centralne Muzeum Pożarnictwa, fot. arch. ŚOT

Muzeum Miasta Mysłowice, ul. Sta-
dionowa 7A, tel./fax 32 222 37 33 w.51,
sekretariat@muzeummyslowic.pl,
www.muzeummyslowic.pl

OLSZTYN [B;B5]

Ruchoma szopka Jana Wewióra,
ul. Kühna 1, tel. 607 41 48 06,
www.olsztyn.ug.gov.pl/szopka.php

PIEKARY ŚLĄSKIE [A;F11] [C;I1]

Izba Regionalna Miejskiej Biblio-
teki Publicznej, ul. Kalwaryjska 62D,
tel. 32 767 59 75, fax 32 767 59 76;
sekretariat@biblioteka.piekary.pl,
www.biblioteka.piekary.pl

PŁAWNIOWICE (gmina Rudziniec) [A;B11]

Zespół Pałacowo-Parkowy Pławniowice, ul. Gliwicka 46, tel. 32 230 55 51, 506 33 00 99, www.palac.plawniowice.pl

PODZAMCZE (gmina Ogrodzieniec) [B;E9]

Zamek „Ogrodzieniec”, tel. 32 673 22 20, 32 673 22 85, biuro@zamek-ogrodzieniec.pl, www.zamek-ogrodzieniec.pl

Gród na Górze Birów, zwiedzanie tylko z przewodnikiem, rezerwacja dla grup tel. 695 596 298, biuro@birow.pl, www.gorabirow.pl

PORĄBKA [D;F7]

Izba Regionalna, Rynek 22 (zwiedzanie wt. i czw. 9.00-12.00), tel. 33 810 60 55, fax 33 827 28 62, www.porabka.pl

PSZCZYNA [C;I7][D;D4]
Muzeum Zamkowe,

Brama Wybrańców 1, tel. 32 210 30 37, 32 449 08 88; fax 32 449 03 33, kancelaria@zamek-pszczyzna.pl, www.zamek-pszczyzna.pl

Izba u Telemanna,

ul. Piastowska 26, tel. 32 210 22 13, 32 210 16 27, biuro@tmzp.pl, www.tmzp.pl

Muzeum Prasy Śląskiej, ul. Piastowska 26, tel. 32 210 16 27, 783 986 799, www.tmzp.pl

Skansen „Zagroda Wsi Pszczyńskiej”, Park Dworcowy, ul. Parkowa, tel. 604 50 87 18, 32 212 99 99, skansen.pszczyna@tlen.pl, www.skansen.pszczyna.pl

Pokazowa Zagroda Żubrów, ul. Żorska 5, tel. 32 793 69 22, 32 447 05 03, zagroda@pszczyzna.info.pl, www.zubry.pszczyna.pl

PSZÓW [C;D6]
Izba Pamięci Narodowej,

ul. Traugutta 12, tel. 32 729 10 72

RACIBÓRZ [C;B5]
Muzeum, ul. Rzeźnicza 15,

tel. 32 415 49 01, ul. Gimnazjalna 1, tel. 32 415 28 41, ul. Chopina 12, tel. 32 415 49 05, muzeum_raciborz@interia.pl, www.muzeum.raciborz.pl

RADZIONKÓW [A;F11][C;I1]
Muzeum Chleba, ul. Z. Nałkowskiej 5,

tel. 32 387 17 60, fax 32 387 17 61, biuro@muzeum-chleba.pl, www.muzeum-chleba.pl

RUDA ŚLĄSKA [C;H2]
Muzeum Miejskie im. Maksymiliana

Chroboka, ul. Wolności 26,

tel./fax 32 248 44 57

muzeumrudasl@interia.pl, www.muzeum-rs.bip.doc.pl

Muzeum PRLu, Fundacja Minionej

Epoki, ul. Zajączka 42, 41-711 Ruda Śląska, Kom. 608 27 69 83, Tel. 32 700 70 49, Fax. 32 700 36 10

fundacjaminejepoki@gmail.com

www.muzeumpri-u.pl

RUDY (gmina Kuźnia Raciborska) [C;E4]
Zabytkowa Stacja Kolejki Wąskotorowej, ul. Szkolna 1, tel. 500 282 732;

kontakt@kolejkarudy.pl, www.wmdrudry.com

Radzionków - Muzeum Chleba, fot. E. Kaniewski

RYBNIK [C;E5]
Muzeum w Rybniku, Rynek 18,

tel. 32 432 74 60, fax 32 422 56 43;

muzeum@muzeum.rybnik.pl,

www.muzeum.rybnik.pl

Zabytkowa Kopalnia Ignacy,

ul. Mościckiego 3, tel. 32 433 10 72, 500 15 96 31, kopalniaignacy@interia.pl, www.rybnik.pl/ignacy

Elektrownia Rybnik S.A., ul. Podmiejska, tel. 32 739 10 00, 32 739 61 35,

fax 32 422 78 94, ei@elektrownia.rybnik.pl, www.elektrownia.rybnik.pl

SIEMIANOWICE ŚLĄSKIE [C;J2]
Muzeum Miejskie, ul. Chopina 6,

tel. 32 228 50 80, 32 766 83 01,

muzeum@siemianowice.pl,

www.muzeum.siemianowice.pl

SKOCZÓW [D;B7]
Muzeum im. Gustawa Morcinka,

ul. Fabryczna 5, tel. 33 853 29 13,

www.muzeumcieszyn.pl

Muzeum Parafialne im. św. Jana

Sarkandra, Rynek 2, tel. 33 853 08 13,

muzeum.sarkandra@neostrada.pl,

www.muzeumsarkandra.akcja.pl

ŚLĄWKÓW [B;C12]

Dział Kultury Dawnej przy Miejskim Ośrodku Kultury, Rynek 9,

tel. 32 293 13 96, www.slawkow.pl

SOSNOWIEC [B;A12] [C;K2]

Muzeum w Sosnowcu, ul. Chemiczna 12,

tel. 32 363 16 70, 32 363 45 10,
fax 32 266 79 44,
muzeum@muzeum.org.pl,
www.muzeum.org.pl

Sosnowieckie Centrum Kultury – Zamek Sielecki,
ul. Zamkowa 2, tel. 32 297 90 76, 32 296 30 27,
tel./fax 32 266 38 42,
centrum@zameksielecki.pl,
www.zameksielecki.pl

STARA WIEŚ (gmina Wilamowice) [C;J8] [D;E5]
Izba Regionalna, ul. ks. Wojtyłki 1, tel. 33 845 90 48,
starawies@o2.pl,
www.starawies.ovh.org

SUSZEC [C;H6] [D;C2]
Prywatne zbiory rodziny Szenderów, Kolonia Podlesie 5, tel. 32 212 42 48

SZCZYRK [D;E8]
Izba Regionalna, ul. Beskidzka 99, tel. 33 817 86 36, 604 55 17 87, www.szczyrk.pl
Beskidzka Galeria Sztuki, ul. Mysliwska 60, tel. 33 817 87 16, 608 57 56 71,
galeria.bator@onet.pl,
www.galeria.szczyrk.pl

ŚWIĘTOCHŁOWICE [C;I2]
Muzeum Miejskie w Świętochłowicach, ul. Dworcowa 14, tel. 32 245 23 88,
muzeum4@wp.pl,
www.muzeum.swietochlowice.pl

TARNOWSKIE GÓRY [A;E10] [C;H1]
Muzeum w Tarnowskich Górach, Rynek 1, tel./fax 32 285 26 07,
muzeum@muzeumtg.art.pl,
www.muzeumtg.art.pl

Zabytkowa Kopalnia Srebra,
ul. Szczęść Boże 52, tel. 32 285 29 81,
bort@kopalniasrebra.pl,
www.kopalniasrebra.pl

Sztolnia Czarnego Pstrąga, Park Repecki, ul. Śniadeckiego, szyby „Ewa” i „Sylwester”,
tel. 32 285 49 96, smzt@kopalniasrebra.pl

Tychy - Muzeum Piwowarstwa, fot. B. Czerwiński

Muzeum Instytutu Tarnogórskiego, ul. Ligonia 7, tel. 32 285 50 30, murinek@op.pl

TYCHY [C;I5] [D;D2]
Tyskie Browarium, Tyskie Browary Książęce, ul. Mikołowska 5 (wejście od ul. Katowickiej), tel. 32 327 84 30,
fax 32 327 84 37, wycieczki.tyskie@kp.pl,
www.tyskiebrowarium.pl

Muzeum Miejskie, ul. Katowicka 9,
tel. 32 327 18 21, fax 32 327 18 22,
dyrekcja@muzeummiejskie.tychy.pl,
www.muzeummiejskie.tychy.pl

USTROŃ [D;C8]
Muzeum Ustrońskie im. Jana Jarockiego, ul. Hutnicza 3, tel. 33 854 29 96,
muzeumustronskie@op.pl,
www.muzeumustronskie.pl,
Oddział: **Zbiory Marii Skalickiej**,
Ustroń-Brzegi, ul. 3 Maja 68,
tel. 33 858 78 44, ustrom@skalickamuzeum.pl,
www.skalickamuzeum.pl

Muzeum Regionalne Stara Zagroda, ul. Ogrodowa 1 (czynne wyłącznie w okresie wakacji i ferii zimowych),
tel. 33 854 31 08, www.ustron.pl

Galeria Sztuki Współczesnej „Na Gojach”, ul. Błaszczyka 19,
tel. 33 854 11 00, www.ustron.pl

Galeria Sztuki Współczesnej „Zawodzie”, ul. Sanatoryjna 7,
tel. 33 854 35 34, w. 48,
galeria@heccko.pl

WIEPRZ (gmina Radziechowy-Wieprz) [D;F9]
Izba Twórcza rodziny Ficoń, Wieprz 288,
tel. 33 875 51 80,
508 126 261

WISŁA [D;C9]
Muzeum Beskidzkie im. A. Podzorskiego, ul. Stellera 1,
tel. 33 855 22 50,
muzeumwisla@neostrada.pl,
www.wisla.pl/Turystyka,4/
Muzeum_Beskidzkie,37

Wisła - Muzeum Beskidzkie, fot. B. Czerwiński

Chata Jana Kocyana, Osiedle Bajcary 6, tel. 33 855 51 98, www.wisla.pl
Turystyka,4/Chata_Kocyana,42

Muzeum Narciarstwa, ul. Wodna 3, tel. 33 855 27 98; www.wisla.pl/Turystyka,4/
Muzeum_Narciarstwa,40

Muzeum Spadochroniarstwa, ul. Przylesie 1a, tel. 33 855 13 53, www.wisla.pl/Turystyka,4/
Muzeum_Spadochroniarstwa,41

Galeria – Sportowe Trofea Adama Małysza, ul. 1 Maja 48a, tel. 517 56 76 60, galeria@malysz.org, www.malysz.org

Galeria „U Niedźwiedzia”, ul. Steller 2, tel. 33 855 17 99, www.wisla.pl/
Turystyka,4/Galeria_U_Niedzwiedzia,39

Rezydencja Prezydenta RP, ul. Zameczek 1 (zwiedzanie: zapisy z co najmniej z 7 dniowym wyprzedzeniem), tel. 33 854 65 00, fax 33 854 65 01, zamekwisla@zamekwisla.pl, www.zamek.wisla.pl

Izba Leśna, polana Przysłop pod Baranią Górą, ul. Czarna Wisiełka 3, czynna V-X godz. 11-16, 33 855 24 26, 32 288 36 02, 507 710 371, baraniagora.pttk@vp.pl, www.barania-gora.cotg.pttk.pl

Muzeum Historii Turystyki Górskiej PTTK „U Źródła Wisły”, polana Przysłop pod Baranią Górą, ul. Czarna Wisiełka 3, tel. 33 855 50 78, 507 710 371, baraniagora.pttk@vp.pl, www.barania-gora.cotg.pttk.pl

WODZISŁAW ŚLĄSKI [C;E6]

Muzeum w Wodzisławiu Śląskim, ul. ks. Kubsza 2, tel./fax 32 455 25 74, muzeumwodzislaw@onet.eu, www.muzeum.wodzislaw.pl

Sztolnia, Górnicze Wyrobiska Ćwiczebne, ul. Galczyńskiego 1, 32 455 35 93, 32 454 71 33, 32 454 71 34, w. 105, sztolnia@o2.pl, www.cku.wodzislaw.pl/sztolnia

ZABRZE [C;H2]

Muzeum Miejskie, ul. 3 Maja 91 (teren Centrum Kształcenia Praktycznego),

tel. 32 271 56 89, tel./fax 32 271 56 80, muzeum@muzeum-miejskie-zabrze.pl, www.muzeum-miejskie-zabrze.pl,

Galeria Muzeum Miejskiego „Cafe Silesia”, ul. 3 Maja 6, tel. 32 777 05 01

Muzeum Górnictwa Węglowego, ul. 3 Maja 19, tel./fax 32 271 88 31, 32 271 65 91, mgw@muzeumgornictwa.pl, www.muzeumgornictwa.pl,

Oddział **Skansen Górniczy „Królowa Luiza”**, ul. Wolności 410, tel. 32 370 11 27, krolowa.luiza@muzeumgornictwa.pl, www.luiza.zabrze.pl

Zabytkowa Kopalnia Węgla Kamiennego „Guido”, ul. 3 Maja 93, tel./fax 32 271 40 77, 32 271 48 59, biuro@kopalniaguido.pl, www.kopalniaguido.pl

Szyb „Maciej”, ul. Srebrna 6, tel. 32 271 24 49, demex.zabrze@wp.pl, www.demex-zabrze.pl

ZAWIERCIE [B;D9]

Miejska Izba Muzealna, ul. Szymańskiego 2, tel. 32 670 01 60, www.mbpzawiercie.jnet.pl

ZŁOTY POTOK (gmina Janów) [B;D6]

Muzeum Regionalne im. Zygmunta Krasieńskiego w Złotym Potoku (Dworek Krasieńskich), ul. T. Kościuszki 11, tel. 34 329 11 62, www.janow.pl

ŻORY [C;G6][D;B3]

Muzeum Miejskie w Żorach, Dolne Przedmieście 1, tel. 32 434 37 14, muzeum@muzeum.zory.pl, www.muzeum.zory.pl

ŻYWIEC [D;F8]

Muzeum Miejskie w Żywcu - Stary Zamek, ul. Zamkowa 2, tel./fax 33 861 21 24, muzeumzywiec@interia.pl, www.muzeum-zywiec.pl

Muzeum Browaru Żywiec, ul. Browarna 88, tel. 33 861 24 57, tel./fax 33 861 96 27, rezerwacja@muzeumbrowaru.pl, www.muzeumbrowaru.pl

Zabrze - Skansen Górniczy „Królowa Luiza”, fot. E. Kaniewski

TURYSTYKA PRZEMYSŁOWA

TURYSTYKA PRZEMYSŁOWA

Szlak Zabytków Techniki Województwa Śląskiego prezentuje najbardziej charakterystyczne dla górnos Śląskiego dziedzictwa kulturowego obiekty: kopalnie, sztolnie, zakłady włókiennicze, muzea przemysłu i techniki.

BIELSKO-BIAŁA

Dworzec PKP [D;E7] Budynek dworcowy (z lat 1889-1890) ważnej stacji węzłowej w Bielsku (linie kolejowe z 1855 r., 1878 r. i 1888 r.), zaprojektowany w stylu historycznym przez Carla Schulza.

Bielsko-Biała - Dworzec Kolejowy, fot. arch. UMWS

Muzeum Techniki i Włókiennictwa [D;E7] Budynek dawnej fabryki włókienniczej Büttnera z unikalną kolekcją maszyn włókienniczych, poligraficznych, narzędzi, maszyn i urządzeń gospodarstwa domowego.

CZĘSTOCHOWA

Muzeum Historii Kolei [A;H5][B;A5] Ulokowane w budynku dworca Częstochowa-Stradom z 1911 r., przebudowanego ok. 1980 r., na linii herbskiej; wśród eksponatów m.in. sygnaly i tarcze do oznakowania pociągów, wyposażenie konduktora, dokumenty i stare fotografie.

Muzeum Produkcji Zapalek [A;H5] [B;A5] Unikalne w skali europejskiej muzeum w czynnych do dziś Zakładach Przemysłu Zapalczanego w Częstochowie z lat

1880-1882 z pracującą linią technologiczną z lat 30-tych XX w.

Muzeum Górnictwa Rud Żelaza

[A;H5] [B;A5] W sztucznych podziemiach, w scenarii chodników i wyrobisk kopalnianych wystawa sprzętu górniczego, głównie z zamkniętej kopalni rudy żelaza „Szczekaczka” w Brzezinach. Wystawę uzupełniają dawne mapy górnicze, projekty kopalń, maszyny, urządzenia i narzędzia górnicze

GLIWICE

Maszt radiostacji gliwickiej

[C;G2] Zbudowany z modrzewia, wys. 111 m, zabytek techniki i miejsce pamięci o hitlerowskiej prowokacji w przededniu II wojny światowej, Muzeum Historii Radia i Sztuki Mediów.

Oddział Odlewnictwa Artystycznego Muzeum w Gliwicach

Wystawa odlewów artystycznych ze zbiorów muzeum prezentuje głównie XIX-wieczne wyroby Królewskiej Odlewni Żeliwa, a także współczesne pomniki i ich modele.

Muzeum Techniki Sanitarnej

[C;F2] W budynku dawnej przepompowni z lat 1909-1911 eksponowane są dawne urządzenia techniki sanitarnej.

Górnos Śląskie Koleje Wąskotorowe [A;E-F9-11] Trasa Bytom – Tarnowskie Góry – Miasteczko Śląskie (22 km) to fragment najstarszej na świecie kolei wąskotorowej z 1853 r. W sezonie kursują składy turystyczne.

KARCHOWICE

Zabytkowa Stacja Wodociągowa „Zawada”

[A;D10] [C;G1] Zespół zabytkowych budynków, m.in. pompownia z 1929 r., z zachowanym unikalnym wyposażeniem ruchu parowego stacji pomp z 1925 r.

KATOWICE

Galeria Szyb Wilson [B;A12] [C;J3] Budynek cechowni i łaźni dawnego szybu

Katowice - Galeria Szyb Wilson, fot. arch. UMWS

„Richthofen” („Wilson”) kopalni „Giesche” („Wieczorek”) z 1918 r. (proj. E. i G. Zillmannów), po likwidacji zaadaptowany na galerię sztuki nowoczesnej.

Osiedle Giszowiec [B;A12] [C;J3] Kolonia górnicza kopalni „Giesche” („Wieczorek”) – „miasto-ogród”, dzieło E. i G. Zillmannów z lat 1906-1910; zachowało się kilka kwartałów domów mieszkalnych, dawna karczma, nadleśnictwo, szkoły i sklepy.

Osiedle Nikiszowiec [C;J3] Kolonia robotnicza kopalni „Giesche” („Wieczorek”) z lat 1908-1915, proj. E. i G. Zillmannów; tło wielu filmów o Górnym Śląsku.

ŁAZISKA GÓRNE

Muzeum Energetyki [C;H5] Unikalne muzeum w budynku dawnej rozdzielni 60 kV na terenie Elektrowni „Łaziska”, z bogatym zbiorem eksponatów z branży energetycznej.

MYSŁOWICE

Centralne Muzeum Pożarnictwa [C;K3] Unikatowe, największe w kraju muzeum pojazdów i sprzętu pożarniczego od pocz. XVIII w. po czasy współczesne, z bogatą kolekcją sztandarów strażackich i hełmów paradnych.

PSZCZYNA

Muzeum Prasy Śląskiej [C;I7] [D;D4] W kamienicze z końca XVIII w. Muzeum Prasy i Drukarni; wśród eksponatów m.in. dawne gazety i zabytkowe maszyny drukarskie, z możliwością własnoręcznego odbicia pamiątkowego druku.

RUDA ŚLĄSKA

Dworzec PKP Ruda Śląska-Chebzie [C;H2] Zabytkowy budynek dworcowy niegdyś węzłowej stacji w Chebziu (linie kolejowe w 1846 r., 1856 r. i 1868 r.), zbudowany w 1859 r., rozbudowany w latach 1900-1902.

Kolonia robotnicza „Ficinus” [C;H3] Gruntownie zrewaloryzowany, unikatowy zespół 16 budynków kolonii „Ficinus”, zbudowanej w 1867 r. dla górników kopalni „Gottessegen” („Wirek”).

RADZIONKÓW Muzeum Chleba [C;I1] Unikalne,

jedynie w tej części Europy, muzeum pokazujące historię chleba, narzędzia i maszyny do jego wytwarzania wraz z możliwością samodzielnego wypieku bułek.

RUDY

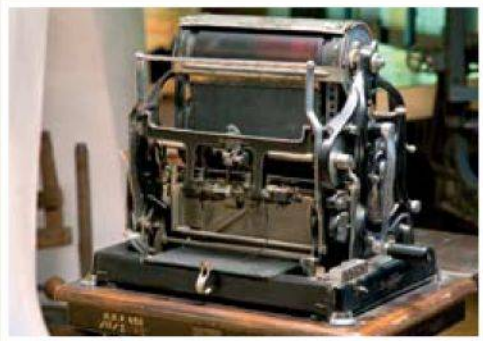
Zabytkowa Stacja Kolejki Wąskotorowej w Rudach [C;E4] Stacja i trzytorowa hala postojowo-naprawcza lokomotyw kolei wąskotorowej Gliwice – Racibórz Płońia z lat 1897-1903, przekształcona w skansen kolei wąskotorowej.

RYBNIK

Zabytkowa kopalnia „Ignacy” [C;E5] Zespół zabudowań dawnej kopalni „Hoym” („Ignacy”) z szybami „Głowacki” i „Kościuszko”, z dwiema maszynami wyciągowymi z lat 1900 i 1920 i budynkami pomocniczymi.

SOSNOWIEC

Dworzec PKP [B;A12] [C;K3] Zabytkowy, neoklasykistyczny budynek dworca kolejowego z 1859 r. niegdyś granicznej stacji

Pszczyzna - Muzeum Prasy Śląskiej, fot. arch. UMWŚ

odnogi ząbkowicko-katowickiej Drogi Żelaznej Warszawsko-Wiedeńskiej.

TARNOWSKIE GÓRY

Zabytkowa Kopalnia Srebra [A;E10] [C;H1] Labirynt wyrobisk górniczych z XX w.; trasa turystyczna długości 1700 m biegnie na głębokości 40 m, a odcinek

Rudy - Skansen Kolei, fot. arch. UMWŚ

270 m pokonuje się łodziami; w budynku nadszybia muzeum górnicze, obok – skansen maszyn parowych.

Sztolnia Czarnego Pstrąga [A;E10]

[C;H1] Fragment tarnogórskich podziemi – odcinek dawnej sztolni odwadniającej „Fryderyk” z początku XIX w., długości 600 m, który pokonuje się łodziami.

TYCHY

Tyskie Browarium [C;I5] [D;D2]

Pierwsza w Polsce placówka muzealna doskonale łącząca tradycyjną ekspozycję w zabytkowym budynku z 1902 r. z wirtualną prezentacją warzenia piwa i historii Tyskich Browarów Książęcych (zał. 1629 r.); zabytkowa zabudowa browaru jest dopełnieniem ekspozycji.

USTROŃ

Muzeum Ustrońskie im. Jana Jareckiego

[D;C8] Budynek dawnej huty „Klemens” (istniała w latach 1772-1897) z 1868 r., od 1986 r. muzeum tradycji hutniczych i kuźniczych Ustronia.

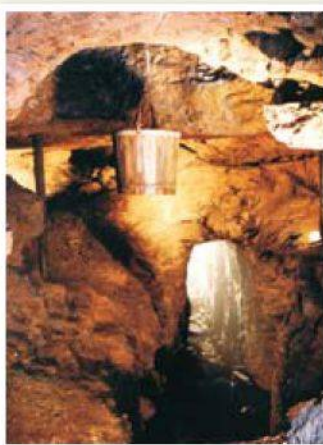
ZABRZE

Muzeum Górnictwa Węglowego [C;H2]

W budynku dawnego Starostwa Powiatowego z 1875 r. jedyne w Polsce muzeum z bogatymi zbiorami z zakresu historii górnictwa i techniki górniczej, kultury górniczej, piśmiennictwa i prasy górniczej.

Skansen Górniczy „Królowa Luiza”

[C;H2] Zespół budynków z 2. poł. XIX w. królewskiej kopalni węgla „Królowa Luiza”: nadszybie i wieża szybu „Carnall”, maszynownia z parową maszyną wyciągową z 1915 r., cechownia, łaźnia i warsztaty; część podziemna skansenu na głębokości 35 m obejmuje chodniki i wyrobiska z XIX i XX w. o długości 1560 m, prezentujące sposoby

Tarnowskie Góry - kopalnia zabytkowa, fot. arch. UMWS

i różne urządzenia do urabiania węgla, oraz 500-metrowa kolejka górnicza.

Szyb „Maciej” [C;G2] Zabudowania szybu „Maciej” z pocz. XX w. (dawnego „West-Schacht” kopalni węgla kamiennego „Concordia”), od 1995 r. głębinowe ujęcie wody; w maszynowni czynna dwubębnowa maszyna wyciągowa Siemens-Schuckertwerke.

Zabytkowa Kopalnia Węgla Kamiennego „Guido” [C;H2]

Unikatowy w skali europejskiej fragment kopalni z 1855 r., po zakończeniu eksploatacji pełniący różne funkcje m.in. węzła odwadniającego, kopalni doświadczalnej, trasy turystycznej. Szybem „Kolejowy” odbywa się zjazd na głębokość 170 m i 320 m na trasę turystyczną z zachowanymi chodnikami i komorami, prezentującymi narzędzia i maszyny górnicze. W podziemiach także atrakcje kulturalne (kino, galeria, teatr, koncerty itp.).

ŻYWIEC

Browar i Muzeum Browaru Żywiec w Żywcu [D;F9]

Dawny Browar Arcyksiążęcy z 1856 r., z zachowaną zabytkową XIX-wieczną zabudową oraz częściowo wyposażeniem (dawne kotły warzelne). Oprócz części zabytkowej – współczesna, z jedną z największych na świecie kadzi filtracyjnych. W trakcie zwiedzania poznaje się proces produkcji piwa w jednym z największych browarów w Polsce. W najstarszej części zakładu – kutych w skale piwnicach leżakowych – jedno z nielicznych w Europie Muzeum Browaru, pokazujące 150-letnią historię poprzez archiwalia, eksponaty i multimedia, a także klimat epoki poprzez rekonstrukcję zabytkowych uliczek, pracowni, sklepu, karczmy. Przy Muzeum działa sklep z pamiątkami i gadżetami marki Żywiec.

Zabrze - Skansen Górniczy „Królowa Luiza”, fot. E. Kaniewski

1. Muzeum Produkcji Zapalek w Częstochowie, ul. Ogrodowa 68, tel. 34 324 26 26, www.zapalki.pl
2. Muzeum Historii Kolei w Częstochowie, Dworzec PKP Stradom, ul. K. Pułaskiego 100/120, tel. 34 370 16 50, www.tpkww.one.pl
3. Sztolnia Czarnego Pstrąga w Tarnowskich Górach, Park Repecki, ul. Śniadeckiego, tel. 32 285 49 96, www.kopalniasrebra.pl
4. Zabytkowa Kopalnia Srebra w Tarnowskich Górach, ul. Szczęście Boże 81 tel. 32 285 49 96, www.kopalniasrebra.pl
5. Zabytkowa Stacja Wodociągowa „Zawada” w Karchowicach, ul. Bytomska 6 tel. 32 233 78 34, www.gpw.katowice.pl
6. Muzeum Chleba, Szkoły i Ciekawostek w Radzionkowie, ul. Z. Nałkowskiej 5 tel. 32 387 17 60, www.muzeum-chleba.pl
7. Górnośląskie Koleje Wąskotorowe Bytom – Tarnowskie Góry – Miasteczko Śląskie Reja - Parowozownia, tel. 660 509 110, www.sgkw.eu
8. Dworzec PKP w Sosnowcu, ul. 3 Maja 16 tel. 32 266 23 61
9. Centralne Muzeum Pożarnictwa w Mysłowicach, ul. Stadionowa 7a tel. 32 222 37 33, www.cmp-muzeum.pl
10. Galeria „Szyb Wilson” w Katowicach, ul. Oswobodzenia 1, tel. 32 730 32 20, www.szybwilson.org
11. Osiedle Nikiszowiec w Katowicach www.nikiszowiec.pl
12. Osiedle Giszowiec w Katowicach www.giszowiec.sewera.pl
13. Dworzec PKP Ruda Śląska-Chebie, ul. Dworcowa 8
14. Kolonia Robotnicza „Ficinus” w Rudzie Śląskiej - Wirek, ul. Kubiny
15. Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrze, ul. 3 Maja 19, tel. 32 271 88 31, www.muzeumgornictwa.pl
16. Skansen Górniczy „Królowa Luiza” w Zabrze, ul. Wolności 410, tel. 32 370 11 27, www.luiza.zabrze.pl
17. Szyb „Maciej” w Zabrze, ul. Srebrna 6 tel. 2 271 24 49, www.demex-zabrze.pl
18. Radiostacja Gliwicka w Gliwicach, ul. Tarnogórska 129, tel. 32 300 04 04, www.muzeum.gliwice.pl/radiostacja
19. Muzeum Techniki Sanitarnej w Gliwicach, ul. Edysona 16, tel. 32 401 14 40 w. 11, www.pwik.gliwice.pl

20. Muzeum Odlewnictwa Artystycznego w Gliwicach, ul. Bojkowska 37, info@muzeum.gliwice.pl, www.muzeum.gliwice.pl
21. Zabytkowa Stacja Kolejki Wąskotorowej w Rudach, ul. Szkolna 1, tel. 500 282 732, www.wmdrudu.com
22. Zabytkowa Kopalnia „Ignacy” w Rybniku, ul. Mościckiego 3, tel. 32 433 10 72; www.rybnik.pl/ignacy

23. Muzeum Energetyki w Łaziskach Górnych, ul. Wyzwolenia 30, tel. 32 324 35 55, www.muzeumenergetyki.pl
24. Tyskie Browarium w Tychach, ul. Mikołowska 5, tel. 32 327 84 30, www.tyskiebrowarium.pl
25. Muzeum Prasy Śląskiej w Pszczynie, ul. Piastowska 26, tel. 32 210 16 27, www.tmpzp.pl
26. Muzeum Techniki i Włókiennictwa w Bielsku-Białej, ul. Żwirki i Wigury 8 tel. 33 812 23 67, www.muzeum.bielsko.pl
27. Dworzec PKP w Bielsku-Białej, ul. Warszawska 2
28. Muzeum Ustrońskie im. Jana Jarockiego w Ustroniu, ul. Hutnicza 3, tel. 33 854 29 96, www.muzeumustrońskie.pl
29. Browar Żywiec i Muzeum Browaru w Żywcu ul. Browarna 88, tel. 33 861 96 27, www.muzeumbrowaru.pl
31. Zabytkowa Kopalnia Węgla Kamiennego „Guido” w Zabrze ul. 3 Maja 93, tel. 32 271 40 77, www.kopalniaguido.pl
32. Muzeum Górnictwa Rud Żelaza w Częstochowie, Park im. Stanisława Staszica, tel. 34 360 56 33, www.kopalnia.muzeumczestochowa.pl

Numeracja poszczególnych przedstawionych w informatorze obiektów jest zgodna z oznaczeniami znajdującymi się na tablicach informacyjnych, ustawionych przed obiektami szlaku oraz na mapie Szlaku Zabytków Techniki.

REKOMENDOWANA BAZA NOCLEGOWA

REKOMENDOWANA BAZA NOCLEGOWA

Wśród rekomendowanych obiektów noclegowych znajdują się wyłącznie te, które pozytywnie przeszły procedurę kategoryzacyjną Wojewody Śląskiego. Dane dotyczące wszystkich obiektów, także nie skategoryzowanych, znajdują się na stronie informacyjnej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Śląskiego: www.gosilesia.pl

HOTELE I PENSJONATY

BĘDZIN

Hotel „Allegri” **** ul. Żeromskiego 11, tel. 32 26 32 872, fax 32 26 50 444, hotel@allegri.com.pl, www.allegri.com.pl
Hotel „Cumulus” *** ul. Sportowa 3, tel. 32 267 52 15, fax 32 762 22 21, biuro@cumulushotel.pl, www.cumulushotel.pl
Hotel „Skarbowiec” *** Al. I Armii Wojska Polskiego 1, tel. 32 267 08 88, 32 267 08 80, rokk.szkolenia@sl.mofnet.gov.pl, www.isnet.katowice.pl/ROKK/ROKK.htm

BIELSKO-BIAŁA

Hotel „Park Hotel Vienna” **** ul. Bystrzańska 48, tel. 33 496 62 66, fax 33 496 62 96, rezerwacja@vienna.pl, www.vienna.pl
Hotel „Papuga Park Hotel” **** Wapienica, ul. Zapora 3, tel. 33 818 58 60, fax 33 818 33 25, hotel@papuga.pl, www.papuga.pl

Hotel „President” **** ul. Maja 12, tel. 33 822 72 11, 33 822 72 13, fax 33 815 02 73, repcja@hotelpresident.pl, www.hotelpresident.pl

Hotel „Magura” **** ul. Żywiecka 93, tel. 33 819 91 99, fax 33 819 91 59, magura@orbis.pl, www.orbis.pl

Hotel „Na Błoniach” *** ul. Pocztowa 39, tel. 33 822 25 00, repcja@hotelnablioniach.pl, www.hotelnablioniach.pl

Hotel „Sahara” *** ul. Falista 13, tel. 33 486 11 00, 33 486 11 37, fax 33 486 11 99, repcja@hotelsahara.pl, www.hotelsahara.pl

Hotel „Beskid” * ul. Olszówka 24, tel. 33 821 71 60, tel./fax 33 814 31 20, www.beskid.bielsko.pl

BIERUŃ NOWY

Hotel „Adria” * ul. Wawelska 4, tel./fax 32 216 22 74, hoteladria@wp.pl, www.hoteladria.com.pl, www.businesshotels.pl

BRENNA

Pensjonat „Hawana” * ul. Jatny 34, tel. 33 853 62 79, fax 33 853 64 57, hawana@bb.onet.pl, www.hawana.pl

BYTOM

Hotel „Bristol” ** ul. Dworcowa 16, tel. 32 281 12 41, fax 32 281 12 44, hotel@hotel-bristol.com.pl, www.hotel-bristol.com.pl

CHAŁUPKI

Hotel „Zamek” ** ul. Graniczna 1, tel. 32 419 69 44, fax 32 419 60 79, hotel@hotel-zamek.pl, www.hotel-zamek.pl

CHORZÓW

Hotel „Arsenal Palace Conference & Spa” **** ul. Paderewskiego 35, tel. 32 606 84 84, fax 32 606 84 00, arsenal@stylehotels.pl, www.hotel-arsenal-palace.pl
Hotel „Blues” **** ul. Wolności 15, tel. 32 771 94 36, fax 32 771 84 21, info@blues-hotel.pl, www.blues-hotel.pl
Hotel „Stadion Śląski” **** ul. Katowicka 10, tel. 32 60 32 600, 662 161 805, fax 32 60 32 639, repcja@hotelstacionslaski.pl, www.hotelstacionslaski.pl
Hotel „Skaut” ** Al. Harcerska 3, tel. 32 241 32 91, fax 32 250 66 90, skaut@hotel-chorzow.pl, www.hotel-chorzow.pl

Hotel „President”, fot. arch. Hotelu „President”

CIESZYN

Hotel „Gambit” * ul. Bucewicza 18, tel. 33 852 06 51, fax 32 851 39 51, repcja@hotelgambit.com.pl, www.hotelgambit.com.pl
Hotel „Halny” *** ul. Motelowa 21, tel. 33 851 69 00, fax 33 851 69 96, 32 852 29 30, halny@orbis.pl, www.orbis.pl
Hotel „Liburnia” **** ul. Liburnia 10, tel. 33 852 05 31, 722 17 07 00, repcja@liburniahotel.pl

www.liburniahotel.pl

Hotel „500” ** ul. Graniczna 46,
tel. 33 857 82 77, fax 33 858 23 98,
cieszyn@hotel500.com.pl,

Hotel Noma Residence w Promnisch, fot. arch. Hotelu Noma Residence

www.hotel500.com.pl

CZĘSTOCHOWA

Hotel „Mercure Patria Częstochowa” ***

ul. Popieluszki 2, tel. 34 360 31 00,
fax 34 360 32 00, mer.patria@orbis.pl,
www.orbis.pl

Hotel „Scout” *** ul. Drogowców 12,
tel. 34 36 15 899, fax 34 36 15 662,
scout@scout.pl, www.scout.pl

Hotel „Sonex” *** ul. Krakowska 45,
tel. 34 366 80 80, fax 34 366 80 99,
hotel@hotelsonex.pl, www.hotelsonex.pl

Hotel „Bonaparte” *** ul. Osada Młyńska 5,
tel. 34 36 07 010, fax 34 361 85 32,
www.hotelbonaparte.republika.pl

Hotel „Dolcan” ** ul. Św. Rocha 224,
tel. 34 362 05 15, fax 34 362 05 15,
34 362 05 30, hotel@dolcan.com.pl,
www.hotel.dolcan.pl

Hotel „Ibis” *** ul. Jaskrowska 22,
tel. 34 377 45 00, fax 34 377 45 55,
H3368@accor.com, www.orbis.pl

Hotel „Etap” * Aleja Wojska Polskiego
281/291, tel. 34 366 90 75, fax 34 368 19 66,
H3389@accor.com, www.orbis.pl

Hotel „Ha-Ga” * ul. Katedralna 9,
tel./fax 34 324 61 73, hotel@haga.pl,
www.haga.pl

Hotel „Sekwana” * ul. Wieluńska 24,
tel. 34 324 89 54, fax 34 324 63 67,
sekwana@sekwana.pl, www.sekwana.pl

Hotel „Wenecki” *** ul. Berka Joselewicza 12,
tel. 34 324 33 03, fax 34 324 28 07,
wenecki@poczta.fm, recepcja@hotelwenecki.pl,
www.hotelwenecki.pl

DĄBROWA GÓRNICZA

Hotel „Astra” ** ul. Morcinka 14,
tel./fax 32 268 29 15, 606 739 637,
kontakt@astra.media.pl,
www.astra.media.pl

Hotel „Dąbrowiak” ***
ul. Wybickiego 1,
tel. 32 268 91 13, fax 32 268 91 14,
recepcja@hoteldabrowiak.com.pl,
www.hoteldabrowiak.com.pl

Hotel „KEM” **

ul. Kasprzaka 84, tel./fax 32 264 10 00,
606 936 825, hotel@kem-3.com.pl,
www.hotel-kem.pl

GLIWICE

Hotel „Diament” ***

ul. Zwycięstwa 30,
tel. 32 231 22 44,
fax 32 231 72 16,
gliwice@hoteldiament.pl,
www.hoteldiament.pl

Hotel „Diament-Plaza”

*** ul. Zwycięstwa 42,
tel. 32 231 18 21,
fax 32 231 71 26,
gliwice@hoteldiament.pl,
www.hoteldiament.pl

Hotel „Mikulski” ***

ul. Dąbrowskiego 24,
tel. 32 331 82 01, fax 32
331 82 00, recepcja@
hotelmikulski.pl,

www.hotelmikulski.pl

Hotel „Qubus” **** ul. Dworcowa 27,

tel. 32 300 11 00, fax 32 300 12 00,

gliwice@qubushotel.com,

www.qubushotel.com

Hotel Royal *** ul. Matejki 10,

tel. 32 40 00 000, fax 32 40 00 350,

hotel@hotelroyal.com.pl, www.hotelroyal.com.pl

Hotel Trzy Światy ***

ul. Kilińskiego 14a, tel./fax 32 230 45 56,

biuro@3swiaty.com.pl, www.3swiaty.com.pl

Hotel „Piaśt” ** ul. Chodkiewicza 33,

tel. 32 279 11 37, fax 32 231 26 32,

info@piasthotel.pl, hotel@gbbp.com.pl,

www.piasthotel.pl

ISTEBNA

Hotel „Szarotka” * Andziółówka 464, tel.

33 855 60 18, fax 33 855 67,

recepcja@hotelszarotka.pl,

www.hotelszarotka.pl

JASTRZĘBIE ZDRÓJ

Hotel „Czary Rycerz” ***

ul. Wodzisławska 5, tel. 32 476 34 56,

fax 32 476 24 95, cr@czarny-rycerz.com.pl,

www.czarny-rycerz.com.pl

Hotel „Dąbrowka” *** ul.1 Maja 49,

tel. 32 476 20 12, 32 476 27 04,

fax 32 476 23 92, recepcja@hoteldabrowka.pl,

www.hoteldabrowka.pl

JAWORZE

Hotel „Jawor” ****

Jaworze k/Bielska-Białej, ul. Turystyczna

204, tel. 33 81 98 600, fax 33 81 98 602,

recepcja@spahoteljawor.pl,

www.spahoteljawor.pl

JAWORZNO

Hotel „Pańska Góra” ***

ul. Krakowska 1, tel./fax 32 61 50 150,

660 677 677

hotel@panskagora.com.pl,

www.panskagora.pl

Hotel „Brojan” **, ul. Paderewskiego

43, tel./fax 32 752 11 11, 501 087 122,

recepcja@brojan.pl, www.brojan.pl

Hotel „Wodnik”* ul. Bukowska 10, tel. 32 758 48 71, fax 32 758 48 71, hotelwodnik@hotmail.com, www.hotelwodnik.pl

KATOWICE

Hotel „Monopol”***** ul. Dworcowa 5, tel. 32 782 82 82, fax 32 782 82 83, monopol@hotel.com.pl, www.hotel.com.pl, www.likushoteleirestauracje.pl

Hotel „Angelo”**** ul. Sokolska 24, tel. 32 783 81 00, fax 32 783 81 13, info@angelo-katowice.pl, www.angelo-katowice.pl

Hotel „Novotel Katowice Centrum”**** Al. Roździeńskiego 16, tel. 32 200 44 44, fax 32 200 44 11, novkatowice@orbis.pl, H3377@accor.com, www.orbis.pl

Hotel „QUBUS PRESTIGE”**** ul. Uniwersytecka 13, tel. 32 601 01 00, fax 32 601 02 00, katowice@qubushotel.com, www.qubushotel.com

Hotel „Diament”**** ul. Dworcowa 9, tel. 32 253 90 41, fax 32 253 90 43, katowice@hoteldiament.pl, www.hotelediament.pl

Hotel „Kinga”*** ul. Zimowa 37, tel. 32 209 96 69, fax 32 314 15 00, www.kinga-hotel.pl

Hotel „Park-Diament”*** ul. Wita

Stwosza 37, tel. 32 720 00 00, fax 32 72 00 001, katowicepark@hotel-diament.pl, www.hoteldiament.pl

Hotel „System Premium”**** ul. Szybowcowa, tel. 32 606 88 00, fax 32 606 88 01, premium.kat@hotelsystem.pl, www.hotelsystem.pl

Hotel „Campanile”** ul. Sowińskiego 48,

tel. 32 205 50 50, fax 32 209 06 06, katowice@campanile.com.pl, www.campanile-katowice.pl

Hotel „Katowice”** Al. W. Korfantego 9, tel. 32 258 82 81, fax 32 259 75 26, hotel@hotel-katowice.com.pl, www.hotel-katowice.com.pl

Hotel „Marysin Dwór”** ul. Pukowca 17a, tel. 32 25 44 089, 32 25 44 428, 609 533 157, recepcja@restauracja-katowice.com.pl, www.restauracja-katowice.com.pl

Hotel „AWF”* ul. Mikołowska 72c, tel. 32 207 54 00, 32 207 54 01, fax 32 251 02 26, hotel@awf.katowice.pl, www.hotel.awf.katowice.pl

Hotel „Etap”* Al. Roździeńskiego 18, tel. 32 35 05 040, fax 32 25 55 501, H6601@accor.com, www.orbis.pl

Hotel „Olimpijski”* Al. Korfantego 35, tel. 32 258 22 82, 32 352 50 00 recepcja@hotelspodek.katowice.pl, www.hotelspodek.katowice.pl

KLESZCZÓW

Hotel „Tawerna”*** (Kleszczów k/Gliwic), ul. Wolności 8, tel. 32 270 11 45, fax 32 305 00 64, hotel-restauracja.tawerna@wp.pl, www.hotel-tawerna.pl

KOBIÓR

Hotel „Noma Residence”**** Zameczek Myśliwski Promnice k./Tychów, tel. 32 219 46 78, fax 32 219 54 75, hotel@promnice.com.pl, www.promnice.com.pl

KORBIELÓW

Hotel „Fero Lux”*** ul. Szczybork 62, tel. 33 863 60 23 fax 33 863 60 24, recepcja@ferosystem.pl, www.ferosystem.com.pl

Hotel „Harnas”* ul. Leśna 1, tel. 33 863 66 19, harnas@harnas.com.pl, www.harnas.com.pl

Pensjonat „Pod Piłskiem”*** Korbielów-Krzyżowa, ul. Beskidzka 21, tel. 33 861 71 28, 33 861 70 39, podpiłskiem@gmail.com,

Katowice - Hotel Qubus, fot. arch. Hotelu Qubus

www.pensjonatpodpiłskiem.pl

KUŹNIA RACIBORSKA

Hotel „Gracja”** ul. Moniuszki 3, tel. 32 419 22 24, tel./fax 32 419 14 10, hotelgracja@gmail.com, www.hotel-gracja.pl

LGOTA MUROWANA

Hotel „Fajkier”**** Lgota Murowowana k/Kroczyca, ul. Lgota Murowana 37 a, tel. 783 000 500, 783 000 400, recepcja@hotelfajkier.pl, www.hotelfajkier.pl

LIPOWA

Hotel „Zimnik”*** Lipowa 990, tel. 33 867 02 81, fax 33 865 27 07, biuro@zimnik.com.pl, www.zimnik.com.pl

MIERZĘCICE

Hotel „Wilga”*** Mierzęcice, Osiedle 39, tel. 32 381 05 95, 32 381 05 96, fax 32 380 10 47, hotel@cateringam.pl, www.hotel-wilga.pl

Pensjonat Piano Nobile, fot. arch. Pensjonatu Piano Nobile

Pensjonat „Iskra” Mierzęce, Osiedle 94, tel. 32 38 01 144 wew.133, fax 32 38 01 144 w. 135, www.cateringam.pl

MIĘDZUBRODZIE BIALSKIE

Hotel „Elida” *** ul. Graniczna 11, tel. 33 866 11 58, tel./fax 33 866 11 38, info@elida.com.pl, www.hotelelida.bls.pl

MIĘDZUBRODZIE ŻYWIECKIE

Pensjonat „Trojka” *** ul. Beskidzka 42, tel. 33 866 13 54 do 56, fax 33 86 61 357, osw-trojka@ej3.pl, www.osw-trojka.ej3.pl

MIKOŁÓW

Hotel „Pik” *** ul. Młyńska 5, tel. 32 32 32 800, fax 32 32 32 801,

recepja@hotelpik.pl, www.hotelpik.pl

Hotel „Siesta” *** ul. Gliwicka 158 A, tel. 32 22 67 872, fax 32 22 67 872, recepja@sjestahotel.pl, www.sjestahotel.pl

Hotel „Mocca d’Oro” ** ul. Jana Pawła II 23, tel. 32 73 81 112, fax 32 73 81 112 w. 27, restauracja@moccadoro.pl, www.moccadoro.pl

Hotel „Pod Wiatrakiem” * ul. Gliwicka 85, tel. 32 226 14 92, fax 32 32 50 291, hotel@odr.net.pl, www.czwa.odr.net.pl/mikolow.php

Motel „A&P” * ul. Jasna 1-5, tel. 32 226 04 50, tel. 32 226 04 50, benefis1@wp.pl

MILÓWKA

Hotel „Beskid” *** ul. Jana Kazimierza 122, tel. 33 863 76 47, 509 025 667, fax 33 863 7647, beskid@hotelbeskid.com, www.hotelbeskid.com

Hotel „Tycjan” *** Plac Wolności 7, tel. 33 863 72 23, info@hotel-tycjan.pl, www.hotel-tycjan.pl

Hotel „Milena” ** ul. Dworcowa 22, tel. 33 863 73 83, fax 33 863 79 58, recepja@milena.com.pl, www.milena.com.pl

NIEWIESZE

Hotel „Żagiel” *** Niewieszce k/ Pławniowic, ul. Plażowa 2, tel. 32 230 33 45, fax 32 333 25 84, biuro@hotelzagiell.pl, www.hotelzagiell.pl

OGRODZIENIEC

Hotel „Centuria” *** ul. Centuria 1, tel. 32 678 35 00, 32 673 24 50, recepja@hotelcenturia.pl, www.hotelcenturia.pl

ORZESZE

Hotel „Timberland” *** Orzesze-Zawada, ul. Rybnicka 163, tel. 32 22 12 417, 32 22 12 418, fax 32 22 15 566, biuro@restauracja-timberland.pl, www.restauracja-timberland.pl

PAWŁOWICE

Hotel „Koniczynka” ** ul. Zjednoczenia 16b, tel. 32 472 21 22, hotel@hotel-koniczynka.pl, www.hotel-koniczynka.pl

PIEKARY ŚLĄSKIE

Hotel „Pałac Wiśniewski” *** ul. ks. Popiełuszki 13, tel. 32 284 84 80, recepcja@palac-wisniewski.pl, www.palac-wisniewski.pl

Hotel „Apogeum” ** ul. Żwirki 16, tel. 32 381 59 00, 693 647 780, fax 32 381 59 00, hotel@apogeum.pl, apogeumpiekary@interia.pl, www.apogeum.eu

Hotel „Imperium” ** ul. Marii Curie-Skłodowskiej 65, tel. 32 287 91 50, fax 32 28 28 519, biuro@imperium.waw.pl, www.imperium.waw.pl

Hotel „Komfort Inn” *** ul. Inwalidów Wojennych 72, tel. 32 767 85 55, fax 32 381 27 00, dwor-piekary@wp.pl, www.piekarydwor.pl

PIASEK

Hotel „Styl 70” *** Piasek k/Pszczyny, ul. Studzienicka 58, tel. 32 449 30 00, fax 32 449 30 14, recepcja@hotelstyl70.pl, www.hotelstyl70.pl

POCZESNA

Hotel „Zornica” *** Poczesna k/ Częstochowy, ul. Spadowa 4, tel. 34 327 48 80, fax 34 327 48 81, zornica@zornica-hotel.pl, www.zornica-hotel.pl

PODLESICE

Hotel „Ostaniec” *** Podlesice k/ Kroczyca, Podlesice 82, tel. 34 315 50 01, fax 34 315 20 40, 34 315 20 24, recepja@ostaniec.com.pl, www.ostaniec.com.pl/ho

PSZCZYNA

Hotel „Imperium” **** ul. Bielska 54, tel. 32 212 80 80, 32 212 88 88, 32 210 00 00, fax w. 101 i 333, recepja@hotelimperium.com.pl, www.hotelimperium.com.pl

Hotel „Piaskowy”*** ul. Piechurów 3, tel. 33 447 44 40 do 41, fax 33 447 44 42, hotel@hotelpiaskowy.pl, www.hotelpiaskowy.pl

Hotel „U Michalika”*** ul. Dworcowa 11, tel. 32 210 13 88, 32 210 13 55, fax 32 210 13 55, fax w.11, hotel@umichalika.com.pl, www.umichalika.com.pl

Hotel „Zamkowy”*** Rynek 20, tel./fax 32 449 17 20, 32 449 17 25, recepcja@HotelZamkowy.eu, www.hotelzamkowy.eu

Hotel „PTTK”* ul. Bogedaina 16, tel./fax 32 210 38 33, hotel@pttk-pszczyna.slask.pl, www.pttk-pszczyna.emeteor.pl

Pensjonat „Piano Nobile”*** Rynek 16, tel. 32 44 77 88 1, 32 44 77 88 2, fax 32 44 77 88 4, pensjonat@pianonobile.com.pl, www.pianonobile.com.pl

PRYZOWICE

Hotel „De Silva”*** ul. Równoległa 2, tel. 32 393 88 88, fax 32 393 88 01, katowice@desilva.pl, www.desilva.pl

RACIBÓRZ

Hotel „Polonia”*** Pl. Dworcowy 16, tel./fax 32 414 02 70, hotel@polonia.raciborz.pl, www.polonia.raciborz.pl

Hotel „Ragos”** ul. Kościuszki 38, tel. 32 415 05 05, tel./fax 32 415 37 40, hotel@ragos.com.pl, www.ragos.com.pl

SIEWIERZ

Hotel „Prestige”** 11 Listopada 17, tel. 32 67 427 23, tel. 32 67 423 22, 500 07 81 71, fax 32 67 427 24, info@hotel-prestige.com.pl, www.hotel-prestige.com.pl

SOSNOWIEC

Hotel „Aria”*** ul. Kresowa 5 i 7, tel. 32 299 84 91, tel. 32 364 01 00, fax 32 364 01 01, fax 32 364 01 01 aria@orbis.pl, www.orbis.pl

Hotel „Orion”** ul. Przyjaciół Żołnierza 5a, tel. 32 266 18 97, 32 266 70 33, fax 32 266 71 58, hotele@orion.sosnowiec.pl, www.orion.sosnowiec.pl

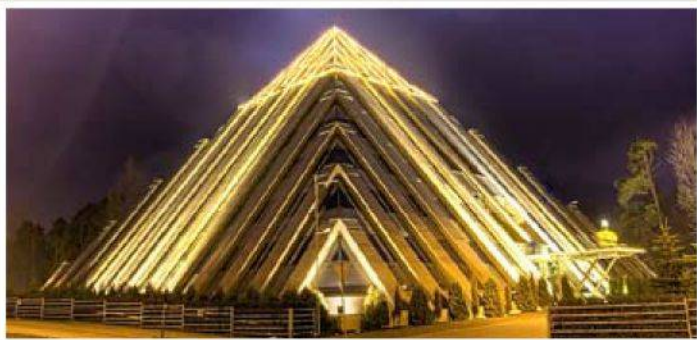
SOŚNICOWICE

Hotel „Silvia”*** ul. Gliwicka 90, tel. 32 234 83 16 do 17, fax 32 238 71 01, gliwice@silviahotel.pl, www.silviahotel.pl

SZCZYRK

Hotel „Klimczok”**** ul. Poziomkowa 20, tel. 33 82 60 100, 33 82 81 400, fax 33 82 60 110, recepcja@klimczok.pl, www.klimczok.pl

Hotel „Elbrus”*** Spa & Wellness, ul. Słoneczna 8, tel. 33 826 13 00, fax 33 826 13 01, recepcja@hotel-elbrus.pl, recepcja SPA: tel. 33 826 13 13, spa@hotel-elbrus.pl, www.hotel-elbrus.pl

Hotel Piramida, fot. arch. Hotelu Piramida

RYBNIK

Hotel „Olimpia”*** ul. Hotelowa 12, tel./fax 32 422 21 40, 32 422 50 53, info@hotel-olimpia.pl, www.hotel-olimpia.pl

Hotel „Arena”** ul. Gliwicka 72, tel. 32 433 13 95, fax 32 433 13 96, info@hotel-arena.pl, www.hotel-olimpia.pl

Hotel „Politański”** ul. Sosnowa 5, tel./fax 32 422 32 80, tel. 32 422 50 43, recepcja@hotelpolitanski.pl, phupolitanski@wp.pl, www.hotelpolitanski.pl

Hotel „Biały Dom”** ul. Łukowa 10, tel./fax 32 23 59 566, www.restauracja-bialydom.pl

SIEMIANOWICE ŚLĄSKIE

Hotel „Vacanza”*** ul. Olimpijska 4, tel. 32 606 83 83, fax 32 606 83 00, recepcja@stylehotels.pl, www.stylehotels.pl

Hotel „Alpin”** ul. Beskidzka 40, tel. 33 827 19 00, 33 827 19 01, fax 33 827 19 35, recepcja@hotel-alpin.pl, www.hotel-alpin.pl

Hotel „Górski”** ul. Górska 21, tel. 33 828 25 50, tel./fax 33 828 25 51, recepcja@gorski-hotel.pl, www.gorski-hotel.pl

Hotel „Skalite”** ul. Krokusów 4, tel. 33 817 91 45, fax 33 817 91 46, recepcja@hotelskalite.pl, www.hotelskalite.pl

Hotel „Orzeł-Biały”*, ul. Spacerowa 4, tel./fax 33 817 86 87, info@orzelbialy.pl, www.orzelbialy.pl

ŚWIERKLANIEC

Hotel „Pałac Kawalera”*** ul. Parkowa 30, tel./fax 32 284 43 30, tel. 32 381 48 00, palac@palackawalera.pl, www.palackawalera.pl

ŚWIĘTOCHŁOWICE

Pensjonat „Willabrant” *** ul. Dworcowa 8
tel. 32 349 41 40, fax 32 349 41 50,
willabrant@gzog.pl, www.willabrant.pl

TARNOWSKIE GÓRY

Hotel „Na Podzamczu” **** ul. Pyskowicka 39, tel. 32 38 47 417, fax 32 38 45 550, hotel@komplekszamkowy.pl, www.hotelnapodzamczu.pl, biuro@komplekszamkowy.pl, www.komplekszamkowy.pl

Hotel „Neo” ***

ul. Obwodnica 6,
tel. 32 384 00 25,
fax 32 384 58 61,
recepca@hotelneo.pl,
www.hotelneo.pl

Hotel „Olimpijski” *

ul. Korczaka 23,
tel./fax 32 285 45 24,
hotel_olimpijski@wp.pl,
hotelolimpijski.tgory.pl

Motel „Drabek” *

ul. Skośna 15,
tel. 32 285 16 14,
fax 32 28 55 484
wew.36,
www.hotel-drabek.com

Hotel „Stara Poczta”, fot. arch. Hotelu „Stara Poczta”

TYCHY**Hotel „Piramida Spa & Business”** *****

ul. Sikorskiego 100, tel. 32 325 78 78,
fax 32 325 78 50, tel. 32 325 78 78,
fax. 32 325 78 50, hotel@hotelpiramida.pl,
www.piramida-ceglini.pl

Hotel „Arena” *** ul. Gen. de Gaulle’a 8,
tel./fax 32 32 32 222, hotel@hotelarena.com.pl,
www.hotelarena.com.pl

Hotel „Aros” *** ul. Oświęcimska 51,
tel. 32 777 17 00, fax 32 777 17 77,
recepca@hotelaros.pl, www.hotelaros.pl

Hotel „Daria” *** ul. Składowa 2,
tel. 32 329 12 90, fax 32 329 12 91,
hotel@hoteldaria.pl, www.hoteldaria.pl

Hotel Flora *** ul. Katowicka 10,
tel. 32 780 88 88, fax 32 780 36 86
recepca@hotelflora.tychy.pl,
www.hotelflora.pl

Hotel „Stara Poczta Spa & Wellness” ***

ul. Kościuszki 24, tel. 32 32 42 700, fax 32 32 70 989, hotel@stara-poczta.pl, www.stara-poczta.pl

Hotel „Tychy” *** ul. Jana Pawła II 10,
tel. 32 782 75 00, fax 32 782 75 06
tychy@opal.pl, www.hoteltychy.com.pl

Hotel „Corona” **, ul. Oświęcimska 291,
tel./ fax 32 216 98 20, kontakt@corona.com.pl, www.corona.com.pl

USTRON

Hotel „Belweder” ***** ul. Zdrojowa 15, tel. 33 854 85 00, fax 33 85 48 524, recepca@hotelbelweder.pl, www.hotelbelweder.pl

Hotel „Olympic” **** ul. Grażyńskiego 10, tel. 33 854 43 33, fax 33 854 43 32
recepca@hotelolympic.pl,
www.hotelolympic.pl

Hotel „Jaskółka” *** ul. Zdrojowa 10,

tel. 33 854 15 59, 33 854 48 40 fax 33 854 29 29,
hotel@jaskolka.com.pl, www.jaskolka.com.pl

Hotel „Spa Hotel Diament” ***

ul. Zdrojowa 3, tel. 33 854 33 91,
fax 33 854 11 59, ustron@hoteldiament.pl,
www.hoteldiament.pl

Hotel „Wilga” **** ul. Zdrojowa 7,

tel. 33 854 33 11 w. 300,
fax 33 854 35 45,
recepca@wilga-hotel.pl,
www.wilga.beskidy.pl

Hotel „Magnolia” ** ul. Szpitalna 15,

tel. 33 854 36 90, fax 33 854 33 32,
recepca@hotel-magnolia.pl,
www.hotel-magnolia.pl

Hotel „Orlik” ** ul. Zdrojowa 8,
tel./fax 33 854 36 93, orlik@yooz.com.pl,
www.orlik.ustron.pl

Hotel „Tulipan” ** ul. Szpitalna 21,

tel. 33 854 37 80, fax 33 479 38 59,
recepca@hotel-tulipan.pl,
www.hotel-tulipan.pl

Hotel „Ziemowit” ** ul. Szpitalna 88,

tel. 33 854 34 86, fax 33 854 48 56,
ziemowit@net.pl, www.ziemowit.nat.pl

Pensjonat „Źródłko” *** ul. Źródłana 24,
tel. 33 858 74 50, fax 33 854 11 26,
rezerwacja@pensjonat-zrodelko.pl,
www.pensjonat-zrodelko.pl

WĘGIERSKA GÓRKA**Pensjonat „Melaxa”** **

ul. Zielona 6, tel. 33 864 12 23,
pensjonat@melaxa.com.pl,
www.melaxa.com.pl

WISŁA

Hotel „Gołębiewski” **** ul. Ks. Bp. Bursche 3, tel. 33 855 47 00, 855 47 70 do 77, 503 011 900, fax 33 85 54 500, wisla@golebiewski.pl, www.golebiewski.pl

Hotel „Stok” **** ul. Jawornik 52a,

tel. 33 856 41 00, 33 856 41 66,
rezerwacja@hotelstok.pl,
www.skispa.hotelstok.pl

Hotel „Patria” *** ul. Kopydło 20,

tel. 33 855 38 09, fax 33 855 38 09,
recepca@patriahotel.pl,
hotel@patriahotel.pl,
www.patriahotel.pl

Hotel „Pod Jedłami” ***

ul. Beskidzka 17, tel./fax 33 855 24 17,
rezerwacja@podjedlami.pl,
www.podjedlami.pl

Hotel „Vestina” *** ul. Malinka 35,
tel. 33 855 55 40, tel./fax 33 855 36 61,
repcja@hotel-vestina.pl,
www.hotel-vestina.pl

Hotel „Arka Exclusiv” **
ul. Świerkowa 8, tel./fax 33 855 26 65,
repcja@hotel-arka.pl, www.hotel-arka.pl

Hotel „Polonia” ** ul. Wyzwolenia 34a,
tel. 33 855 35 55, polonia@jur-gast.pl,
www.jur-gast.wisla.pl

Hotel „Pod Gołębiem” ** ul. Wodna 1A,
tel. 33 854 52 51, fax 33 855 26 28,

tel. 34 357 30 78, fax 34 352 10 09,
repcja@czarnylas.com.pl,
www.czarnylas.com.pl

ZABRZE

Hotel „Diament” *** ul. Cisowa 4,
tel. 32 721 10 00, fax 32 721 10 01,
zabrze@hoteldiament.pl,
www.hotelediament.pl

Hotel „Silvia” *** ul. Knuruwska 17,
tel./fax 32 274 85 08 do 11,
zabrze@silviahotel.pl, www.silviahotel.pl

Hotel „Alpex” ** ul. Franciszkańska 8,
tel. 32 376 00 40, 32 376 00 41,
repcja@hotelalpex.pl, www.hotelalpex.pl

Hotel „Ibis” ** ul. Jagiellońska 4,
tel. 32 777 70 00,
fax 32 777 70 07,
H3373@accor.com,
www.orbis.pl

Hotel „Elektromix” *
ul. Bytomska 120,
tel. 32 274 63 67,
fax 32 271 63 68,
repcja@hotelelektromix.pl,
www.hotelelektromix.pl

ZAWIERCIE**Hotel „Villa Verde Resort & Spa” ******

ul. Mrzygłodzka 273,
tel. 32 670 38 00,
fax 32 670 38 01,
repcja@villaverde.pl,
www.villaverde.pl

Hotel „Zawiercie” ****

ul. Wierzbowa 6, tel. 32 670 20 20,
fax 32 670 10 20, hotel@hotelzawiercie.pl,
www.hotelzawiercie.pl

ZEBRZYDOWICE**Hotel „Zebrzydowice” ***

ul. Kochanowskiego 39, tel./fax 32 469 35 24,
www.jasnet.pl/hotel

ZŁOTY POTOK**Hotel „Kmicic” *****

ul. Majora Wrzoska 35
tel./fax 34 327 80 64, 34 327 82 43,
repcja@hotel-kmicic.pl, www.hotel-kmicic.pl

ŻORY**Hotel „Kameleon” *****

ul. Boryńska 7,
tel./fax 32 43 40 167,
repcja@hotelkameleon.com,
www.hotelkameleon.com

Hotel „Żory” **

ul. Wojska Polskiego 4,
tel. 32 435 08 66
w. 135, fax 32 435 08 90, w. 290,
hotel@hotelzory.pl,
www.hotelzory.pl

ŻYWIEC**Hotel „Dębina” *****

ul. Kopernika 4,
tel. 33 861 48 88 w. 100,
fax 33 475 56 50,
repcja@centrumdebina.pl,
www.centrumdebina.pl

Hotel Ibis w Zabrzu, fot. arch. Hotelu Ibis

podgolebiem@interia.pl,
www.podgolebiem.pl

Hotel „Start” ** ul. Olimpijska 1,
tel. 33 855 24 14, fax 32 855 23 63,
poczta@osstart.com.pl,
www.osstart.com.pl

Pensjonat „Ogrodzisko” ***
ul. Malinki 8, tel. 33 855 36 32,
fax 33 855 36 07, ogrodzisko@nat.pl

Pensjonat „Uśmiech” *, (Wisła-Malinka),
ul. Chałupiańska 1, tel./fax 33 855 36 52,
pensjonat@usmiech.com.pl,
www.usmiech.com.pl

WISŁA MAŁA

Hotel „Pustelnik” * ul. Pawia 10,
tel. 32 448 38 45, fax 32 448 38 44,
info@pustelnik.com.pl,
www.pustelnik.com.pl

WODZISŁAW ŚLĄSKI

Hotel „Amadeus” **** ul. Jastrzębska 9,
tel./fax 32 454 72 11 do 14, 32 453 05 20
do 23, repcja@hotelamadeus.pl
www.hotelamadeus.pl

WOSZCZYCE**Hotel „Dwór Szczepański” *****

ul. Jana Długosza 1, tel./fax 32 221 55 62,
tel. 32 221 55 62,
repcja@dworszczepanskich.pl,
www.dworszczepanskich.pl

WOŹNIKI**Hotel „Pałac Czarny Las” ******

Woźniki k/Częstochowy, Czarny Las 8,

DOMY WYCIECZKOWE I SCHRONISKA

BLACHOWNIA

Dom Wycieczkowy OSiR, III kat.,
ul. Sportowa 1, tel./fax 34 327 04 15,
osir@vp.pl,
www.osir-blachownia.e-meteor.pl

PAWEŁKI gmina KOCHANOWICE

Schronisko Młodzieżowe „Pawełek”,
ul. Główna 14, tel./fax 34 353 37 16,
schronisko@kochanowice.pl

BESKID MAŁY

Schronisko PTTK „Magurka”,
912 m n.p.m., Wilkowice, tel. 33 817 04 21,
info@magurka.beskidy.pl,
www.magurka.beskidy.pl

BESKID ŚLĄSKI

Schronisko Młodzieżowe „Wiecha”, III kat.,
Ustroń-Jaszowiec, ul. Stroma 5,
tel. 33 85 42 741, 33 854 35 01,
fax 33 85 43 501, sm-wiecha@post.pl,
www.infhotel.pl/ustron/wiecha

Schronisko Młodzieżowe „Hondrasik”, I kat.
Szczyrk, ul. Sportowa 2,
tel./fax 33 817 89 33,
www.beskidslaski.pl/Szczyrk/schroniska.html

Schronisko Młodzieżowe KOSS, I kat.,
Stary Dwór 14,
Górki Wielkie,
tel. 33 858 71 99, fax 33 85871 99,
biuro@koss-schronisko.pl,
www.koss-schronisko.pl

Schronisko Młodzieżowe,
I kat., Buczkowice,
ul. Grunwaldzka 220,
tel./fax 33 81 77 300,
ssm.buczkowice@wp.pl,
www.beskidslaski.pl/Szczyrk/schroniska.html

Schronisko Młodzieżowe,
I kat., Cieszyn, ul. Błogocka 24,
tel. 33 852 16 29, 783 298 399,
fax 33 852 14 70, ssm@autograf.pl,
ssm@ssm-cieszyn.com,
www.ssm-cieszyn.com

Schronisko PTTK „Klimczok”,
1034 m n.p.m., Bielsko-Biała,
tel. 33 814 52 88, biuro@
schroniskoklimczok.com.pl,
www.schroniskoklimczok.com.pl

CAMPINGI

BIELSKO-BIAŁA

„Pod Dębowcem” ****
ul. Karbowa 15, tel. 33 821 61 81,
604 144 186,
camping@bielsko.com.pl,
99@camping.org.pl,
www.camping.bielsko.com.pl
„Ondraszek” * ul. Poczтовая 43,
tel. 33 814 64 25,
www.infobeskidy.pl/camping-ondraszek

CZĘSTOCHOWA

„Oleńka”** ul. Oleńki 22/30**,
tel./fax 34 360 60 66,
camping@mosir.pl, www.mosir.pl

Schronisko PTTK „Równica”,
785 m n.p.m., Ustroń, tel. 33 854 24 48,
biuro@schronisko-rownica.pl,
www.schronisko-rownica.pl

Schronisko PTTK „Stożek”,
957 m n.p.m., Wisła,
ul. Turystyczna 19, tel./fax 33 855 27 10,
606 11 82 02,
www.stozek.com.pl

Schronisko PTTK „Szyndzielnia”,
1001 m n.p.m., Bielsko-Biała,
tel. 33 814 40 47,
33 470 64 68, 502 01 01 41,
schronisko@szyndzielnia.com.pl,
szyndzielnia@szyndzielnia.com.pl,
www.szyndzielnia.com.pl

BESKID ŻYWIECKI

Schronisko PTTK „Dworzec Beskidzki”,
Zwardoń 43, tel. 33 864 63 05, fax 33 864 61 48,
www.yooz.com.pl/zwardon/dwbeskidzki

Schronisko PTTK „Hala Lipowska”,
1291 m n.p.m., Ujsoły,
tel. 602 605 969 www.lipowska.com.pl

Schronisko PTTK „Hala Miziowa”,
1330 m n.p.m., Krzyżowa,
tel./fax 33 488 72 54
schronisko@halamiziowa.pl,
www.halamiziowa.pl

Schronisko PTTK „Hala Rysianka”,
1320 m n.p.m., Ujsoły, tel. 33 861 23 49,
503 037 979, www.rysianka.info

Schronisko PTTK „Przegibek”,
1000 m n.p.m., Rycerka Górna 401,
tel. 33 864 41 39, 504 148 357,
504 148 358,
schroniskoprzegibek@onet.eu,
www.przegibek.pttk.pl

Schronisko PTTK „Wielka Racza”,
1230 m n.p.m., Rycerka Górna,
wielka.racza@op.pl,
www.wielka-racza.wierch.pl

JURA KRAKOWSKO-CZĘSTOCHOWSKA

Schronisko Młodzieżowe, II kat.,
Częstochowa, ul. Jasnogórska 84/90,
tel. 34 32 43 121, 606 239 260,
andr@schronisko.czyst.pl,
www.schronisko.czyst.pl

Schronisko Młodzieżowe, III kat.,
Siedlec Janowski, ul. Szkolna 8,
tel./fax 34 32 78 512,
schroniskosiedlec@interia.pl

DĄBROWA GÓRNICZA

„Eurocamping”***
Będów, ul. Żołnierska 130,
tel. 32 260 02 08, 32 261 28 80,
eurocamping@wp.pl,
csir@csir.pl, www.csir.pl

KATOWICE

Camping 215 ****
ul. Murkowska 6,
tel. 32 255 53 88, 32 256 59 39,
www.mosir.katowice.pl

NĘDZA

„Szymocice” *
ul. Gliwicka 37,
tel./ fax 32 418 10 00

OBSŁUGA TURYSTÓW

USŁUGI PRZEWODNICKIE

BĘDZIN

Koło Przewodników Beskidzkich i Terenowych Oddziału PTTK
im. M. Kantora-Mirskiego, ul. Małachowskiego 43/39, tel. 32 762 17 47

BIELSKO-BIAŁA

Koło Przewodników Beskidzkich Oddziału PTTK, ul. Wzgórze 9, tel. 33 812 24 00, 32 811 05 90, przewodnicy@interia.pl, www.przewodnicy.beskidy.pl

BYTOM

Koło Przewodników im. Antoniego Mizi Oddziału PTTK im. Stefana Lachowicza, ul. Żołnierza Polskiego 13, tel. 32 281 62 03, poczta@przewodnicy.bytom.pttk.pl, www.przewodnicy.bytom.pttk.pl

CHORZÓW

Koło Przewodników Turystycznych im. Augusta Czarnynogi Oddziału PTTK, ul. Floriańska 42/1, tel./fax 32 771 99 74, oddzial@chorzow.pttk.pl, www.chorzow.pttk.pl

CIESZYN

Koło Przewodników Beskidzkich i Terenowych Oddziału PTTK „Beskid Śląski”, ul. Głęboka 56, tel./fax 33 852 11 86, biuro@przewodnicy-cieszyn.kx.pl, www.przewodnicy-cieszyn.kx.pl

CZĘSTOCHOWA

Częstochowski Oddział Przewodników PTTK im. Jana Długosza, ul. Katedralna 13, skr. pocz. 631, tel. 34 363 07 14

tel. 32 231 26 16, fax 32 231 05 76, pttkgliwice@poczta.onet.pl, www.kpt.cmza.pl
Koło Przewodników Tatrzzańskich Oddziału PTTK Ziemi Gliwickiej, Rynek 11, tel. 32 231 26 16, fax 32 231 05 76, pttkgliwice@poczta.onet.pl, www.przewodnicytatrzanscy.cmza.pl
Koło Przewodników Turystycznych Oddziału Kolejowego PTTK w Gliwicach, ul. Dubois 12, tel. 32 237 72 37
Studenckie Koło Przewodników Górskich „Harnasie” Oddziału Międzyuczelnianego PTTK, ul. ks. Strzody 8, rada.skpg@gmail.com, www.skpg.gliwice.pl

JASTRZĘBIE ZDRÓJ

Koło Przewodników Oddziału PTTK, ul. Harcerska 14 b, tel. 32 471 94 88, pttk@jasnet.pl, www.pttk.jasnet.pl

JAWORZNO

Koło Przewodników Beskidzkich i Terenowych Oddziału PTTK, ul. Grunwaldzka 35, tel. 32 616 39 52, 603 275 115, fax 32 616 39 08, pttk.jaworzno@o2.pl, www.pttk.jaw.pl

KATOWICE

Koło Przewodników Miejskich po GOP i Terenowych; **Koło Przewodników Tatrzzańskich** im. J. Chmielewskiego; **Koło Przewodników Beskidzkich** im. B. Ryborza Górnos Śląskiego Oddziału PTTK – wszystkie, ul. Staromiejska 4, tel. 32 2539 83 14; **Biuro Podróżu PTTK**,

Rynek 13, tel. 03 253 03 62, fax 32 258 87 29, pttk@pttk.katowice.pl, www.pttk.katowice.pl
Studenckie Koło Przewodników Beskidzkich Oddziału Międzyuczelnianego PTTK, ul. św. Jana 10, tel. 515 170 766, skpb@skpb.org, www.skpb.org
Koło Przewodników Beskidzkich, Terenowych i Miejskich Oddziału PTTK Huta Baildon, ul. Gliwicka 1, tel. 32 259 79 82, pttk.baildon@op.pl, www.baildon.katowice.pttk.pl

MIKOŁÓW

Koło Przewodników

Beskidzkich i Terenowych Oddziału PTTK, ul. Krakowska 2, tel./fax 32 226 54 60, tel. 32 226 28 98, pttk.mik@ka.onet.pl, www.mikolow.pttk.pl

MYSŁOWICE

Oddział PTTK, ul. Armii Krajowej 22, tel./fax 32 222 56 06, pttkmyslowice@poczta.onet.pl

PSZCZYNA

Koło Przewodników PTTK im. Haliny i Witolda Jakubowskich

Schronisko na Szyndzielni, fot. E. Wieczorek

Usługi Przewodnickie „Cygнус”, ul. Witosa 2/40, tel. 34 362 66 55

DĄBROWA GÓRNICZA

Koło Przewodników Terenowych i Beskidzkich Oddziału PTTK, ul. Adamieckiego 13/1, tel. 32 262 01 20, 506 737 776, www.dabrowa-gornicza.pttk.pl

GLIWICE

Koło Przewodników Turystycznych Oddziału PTTK Ziemi Gliwickiej; Rynek 11,

w Pszczynie, Rynek 15, tel./fax 32 210 35 30,
biuro@pttk-pszczyna.slask.pl,
www.pttk-pszczyna.slask.pl

RACIBÓRZ

Koło Przewodników Terenowych Oddziału PTTK Ziemi Raciborskiej, ul. Chopina 16,
tel. 32 415 30 93, biuro@raciborz.pttk.pl,
www.raciborz.pttk.pl

RUDA ŚLĄSKA

Koło Przewodników Terenowych Oddziału PTTK, ul. Janasa 21,
tel. 32 248 67 48,
www.rudaslaska.pttk.pl

RYBNIK

Koło Przewodników Turystycznych Oddziału PTTK, ul. Piłsudskiego 4,
tel. 32 422 36 53, fax 32 422 80 72,
pttk_rybnik@poczta.onet.pl,
www.rybnik.pttk.pl

SOSNOWIEC

Koło Przewodników Turystycznych Oddziału PTTK im. A. Janowskiego,
ul. Dęblińska 1, tel. 32 266 23 61,
fax 32 266 78 09, www.sosnowiec.pttk.pl

SZCZYRK

Koło Przewodników Górskich Oddziału Beskidzkiego PTTK, ul. Beskidzka 4,
tel. 697 926 282

TARNOWSKIE GÓRY

Koło Przewodników Turystycznych Oddziału PTTK, ul. Górnicza 7,
tel. 32 285 48 91

Stowarzyszenie Miłośników Ziemi Tarnogórskiej Biuro Obsługi Ruchu

Turystycznego, ul. Gliwicka 2, tel./fax 32 285 49 96, smzt@kopalniasrebra.pl,
www.kopalniasrebra.pl

TYCHY

Koło Przewodników Turystycznych im. H. Czyby Oddziału PTTK,
al. Niepodległości 198, tel. 32 227 28 93,
503 042 743, tel./fax 32 227 76 06,
biuro@pttk.tychy.pl, www.pttk.tychy.pl

WISŁA

Koło Przewodników Beskidzkich i Terenowych Oddziału PTTK,
ul. Lipowa 4a, tel. 33 855 35 60,
tel./fax 33 855 34 80, pttk@wisla.pl,
www.pttk.wisla.pl

WODZISŁAW ŚLĄSKI

Koło Przewodników Oddziału PTTK,
ul. ks. płk. W. Kubsza 15, tel./fax 32 455 32 58,
pttk_wodzislawsl@poczta.onet.pl

ZABRZE

Koło Przewodników Oddziału PTTK,
ul. Wolności 292, tel. 32 271 34 27,
ondraszek-pttk@wp.pl, www.zabrze.pttk.pl

ZAWIERCIE

Koło Przewodników Terenowych, Beskidzkich i Jurajskich Oddziału PTTK im. A. Janowskiego, ul. Sikorskiego 6,
tel./fax 32 678 39 93, tel. 32 672 18 41,
pttk.zawiercie@neostrada.pl,
www.zawiercie.eu/kategorie/pttk-zawiercie

ŻYWIEC

Oddział Babiogórski PTTK, ul. 3 Maja 16,
tel. 33 861 26 34, biuro@zywiec.pttk.pl,
www.zywiec.pttk.pl

Ratownicy GOPR w czasie patrolu, fot. arch. Grupa Beskidzka GOPR

BEZPIECZEŃSTWO TURYSTÓW

GÓRSKIE OCHOTNICZE POGOTOWIE RATUNKOWE (GOPR)

GRUPA BESKIDZKA

• **TELEFONY ALARMOWE:** 33 829 69 00;
601 100 300 lub 985 (24 h)

GRUPA JURAJSKA

• **TELEFONY ALARMOWE:** 34 315 20 99;
34 315 20 00; 601 100 300 lub 985 (24 h)

WODNE OCHOTNICZE POGOTOWIE RATUNKOWE

- **Wojewódzkie WOPR Katowice**,
al. W. Korfatego 66/6, tel. 32 253 61 58,
500 543 210, 601 100 100 lub 112 (24 h)
- **Beskidzkie WOPR Bielsko-Biała**,
ul. 1 Maja 47, tel. 33 812 37 86; Oddział Rejonowy
WOPR w Żywcu, ul. Królowej Jadwigi,
tel. 33 865 24 28; 601 100 100 lub 112 (24 h)
- **Regionalne WOPR Częstochowa**,
ul. Sobieskiego 5, tel. 34 360 60 65,
ul. Łukaszyńskiego 50/68, tel. 34 323 12 79

INSTYTUCJE ZWIĄZANE Z TURYSTYKĄ

Śląska Organizacja Turystyczna,
40-085 Katowice, ul. Mickiewicza 29,
tel. 32 207 20 71, tel./fax 32 207 20 72,
info@silesia-sot.pl, www.silesia-sot.pl

Jurajska Organizacja Turystyczna,
42-400 Zawiercie, ul. Piastowska 1,
tel. 32 672 43 31, 603 323 824,
jurajskaorg@wp.pl, www.jurajska.org.pl

Beskidzka Organizacja Turystyczna,
43-438 Brenna, ul. Wyzwolenia 71,
tel. 889 103 188, fax 33 853 60 00,
biuro@bot5.pl, www.bot5.pl

Częstochowska Organizacja Turystyczna,
42-217 Częstochowa,
Aleja Najświętszej Maryi Panny 65,
tel./fax 34 368 22 60, czot@czestochowa.um.gov.pl,
www.czestochowa-czot.pl

Wiślańska Organizacja Turystyczna,
43-460 Wisła, Pl. B. Hoffa 3,
wot@wisla.pl, www.wotwisla.pl

Polska Izba Turystyki Oddział Śląski,
40-004 Katowice, al. W. Korfańskiego 8,
tel. 32 608 17 28, 32 253 85 75,
biuro.sopit@izbaturystyki.org,
www.izbaturystyki.org

Śląska Izba Turystyki, 40-014 Katowice,
ul. Mariacka 1, tel./fax 32 781 95 52,
biuro@slaskaizbaturystyki.com,
www.slaskaizbaturystyki.com

Beskidzka Izba Turystyki, 43-300 Bielsko-Biała,
ul. Sixta 5, tel./fax 33 812 31 34,
33 822 71 91, biuro@bit.beskidy.pl,
www.bit.beskidy.pl

Polska Izba Pielgrzymkowa,
42-226 Częstochowa, ul. Wysoka 9,
tel. 34 361 36, fax 34 361 03 91

Izba Turystyki Pielgrzymkowej,
40-527 Katowice, ul. Gawronów 20,

tel./fax 32 205 38 28, tel. 32 205 38 30,
info@ave.turystyka.pl,
www.ave.turystyka.pl

Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze, Regionalna Fundacja Turystyki i Krajoznawstwa; Rada Prezesów Oddziałów PTTK Województwa Śląskiego; Regionalna Pracownia Krajoznawcza, 40-013 Katowice, ul. Staromiejska 4,
tel./fax 32 253 93 52, 32 253 78 12;
fundacjapttk@poczta.fm, krajoznawca@gmail.com,
katowice@pracowniapttk.pl,
www.pracowniapttk.pl

Polskie Towarzystwo Schronisk Młodzieżowych, Zarząd Okręgu,
40-086 Katowice, ul. Sokolska 26,
tel./fax 32 259 68 49, www.ptsmkatowice.republika.pl

Stowarzyszenie Rozwoju i Współpracy Regionalnej „Olza”,
43-400 Cieszyń, Rynek 18,
tel. 33 857 87 20, fax 33 857 87 21,
biuro@olza.pl, www.olza.pl

Związek Gmin Jurajskich
pl. Wolności 42, 42-440 Ogrodzieniec,
tel. 32 673 33 64, fax 32 673 37 98,
biuro@jura.info.pl, www.jura.info.pl

Związek Gmin i Powiatów Subregionu Zachodniego,
44-200 Rybnik, ul. Białych 7,
tel./fax 32 422 24 46, biuro@subregion.pl,
www.subregion.pl

Euroregion Beskidy, Stowarzyszenie „Region Beskidy”, 43-300 Bielsko-Biała,
ul. Widok 18/1-3, tel./fax 33 488 89 20,
33 488 89 30, biuro@euroregion-beskidy.pl,
www.euroregion-beskidy.pl

Euroregion Śląsk Cieszyński,
43-400 Cieszyń, Rynek 18, tel. 33 857 87 20,
fax 33 857 87 21,
sekretariat@euroregion-teschinensis.org,
www.euroregion.olza.pl

NAJWAŻNIEJSZE CYKLICZNE IMPREZY W REGIONIE

STYCZEŃ

Przegląd Zespołów Kołędniczych i Obrzędowych ŻYWIECKIE GODY w Żywcju i Miłówe.

Przegląd grup i zespołów z Polski, Czech i Słowacji, kultywujących ludowe obrzędy i tradycje związane z okresem Świąt Bożego Narodzenia i Nowego Roku.
www.starostwo.zywiec.pl

Katowicki Karnawał Komedii. Niezwykłe rozrywkowa i karnawałowa uczta artystyczna. Zabawę na najwyższym poziomie gwarantuje grono wielkich gwiazd polskiej sceny teatralnej. www.kk.katowice.pl

LUTY

LOTOS JAZZ FESTIVAL – BIELSKA ZADYMKA KAZDOWA w Bielsku-Białej. Czołowa impreza jazzowa w kraju, na którą przyjeżdżają wykonawcy zagraniczni często na jedyny koncert w Polsce. www.zadymka.pl

„ALLEZIMA” w Szczyrku. Impreza rekreacyjno-

rozrywkowa z telewizją TVN i portalem Allegro mająca miejsce w wielu znanych górskich miejscowościach Polski tj. Szklarska Poręba, Bukowina Tatrzańska, Krynica czy Poronin. W województwie śląskim impreza odbywa się na hali pośredniej Juliany w Szczyrku. Podczas imprezy w miasteczku TVN i Allegro czeka mnóstwo atrakcji, konkursów i niespodzianek. Na stokach goszczą wyjątkowi goście, a czas umilają koncert muzyczne. www.allezima.pl

Festiwal Górski Wondól Challenge w Szczyrku. Prezentacja najważniejszych filmów o tematyce górskiej, spotkania ludzi gór, promocja aktywnego wypoczynku oraz krzewienie idei bezpiecznej turystyki przy współpracy z GOPR. www.wondol-challenge.pl

MARZEC

Backonsnow w Wiśle. Festiwal zimowych sportów grawitacyjnych: snowboard i narty freestyle, bezpłatne testy sprzętu snowboard i freeski. www.backonsnow.pl

Ogólnopolski Festiwal Sztuki Reżyserkiej INTERPRETACJE w Katowicach. Jeden z najważniejszych krajowych festiwali

Festiwal Śląskie Smaki, fot. R. Kupczak

teatralnych, w którym uczestniczy 5 najlepszych spektakli teatralnych i 5 Teatru Telewizji z ostatniego sezonu, a młodzi reżyserzy (o stażu do 15 lat) walczą o „Laur Konrada”. www.estradaslaska.pl

Festiwal Slajdów Podróżniczych w Katowicach. Coroczne wydarzenie prezentujące pokazy wybitnych podróżników z całej Polski. Festiwalowi towarzyszą również wystawy fotografii podróżniczej, pokazy tańca brzucha i sztuk walki. www.festiwal.morawiec.travel.pl

KWIECIEŃ

Międzynarodowy Festiwal Muzyki Dawnej im. Grzegorza Gerwazego Gorczyckiego na terenie miast województwa śląskiego. Wielkie wydarzenie muzyczne i kulturowe na terenie kraju propagujące muzykę klasyczną oraz arcydzieła muzyki wokalnoinstrumentalnej wśród mieszkańców południowej Polski; w szczególności uwzględnia dorobek muzyczny znakomitego, najwybitniejszego kompozytora okresu polskiego baroku - Grzegorza Gerwazego Gorczyckiego, urodzonego na ziemi śląskiej. www.gorczycki.pl

Międzynarodowy Festiwal Muzyki Sakralnej na Podbeskidziu „Sacrum in musica” w Bielsku-Białej. Święto muzyki sakralnej. Festiwal prezentuje oratoria, muzykę żydowską, a także muzykę gospel. www.bck.bielsko.pl

MAJ

Międzynarodowe Mistrzostwa Polski w Wyścigach Szybowcowych o Puchar Euroregionu Beskidy – QSGP Poland w Międzybrodziu Żywieckim. Impreza promująca loty szybowcowe. Wyścigi szybowcowe rozgrywane są w formule zbliżonej do wyścigów Grand Prix Formuły 1. www.sgppolska.pl

Silesia Maraton w Katowicach, Chorzowie i Siemianowicach Śląskich. Impreza sportowa o zasięgu krajowym mająca na celu upowszechnianie biegów masowych. www.silesiamarathon.pl

Międzynarodowy Festiwal Muzyki Sakralnej GAUDE MATER w Częstochowie. Prezentacje muzyki różnych wyznań (katolickiej, prawosławnej, protestanckiej, żydowskiej, buddyjskiej, andyjskiej czy muzułmańskiej)

z udziałem wielu wybitnych artystów z całego świata. www.gaudemater.pl

Międzynarodowy Festiwal Teatralny BEZ GRANIC w Cieszynie. Prezentacja najciekawszych, inspirujących dokonań teatrów z Polski, Czech, Słowacji i Węgier w zakresie teatru klasycznego oraz alternatywnego. www.borderfestival.eu, www.domnrodowy.pl

Maj Music Festival w Katowicach. Trzydniowy festiwal muzyczny prezentujący ciekawe zjawiska muzyczne sceny rockowej i dubowej; oprócz zaproszonych artystów występy zespołów wyłonionych w ramach Ogólnopolskiego Przeglądu Zespołów Amatorskich „Łowimy Talenty”. www.majmusic.pl

Festiwal Multimedialny MEDIAWAVE - INDUSTRIAL SILESIA w Mysłowicach. Jeden z najważniejszych międzynarodowych festiwali sztuki, na którym odbywa się prezentacja znakomitych programów muzycznych, tanecznych, wystaw malarstwa czy fotografii. www.mediawave.pl

Wojewódzki Przegląd Zespołów Folklorystycznych WICI w Chorzowie. Doroczny przegląd zespołów folklorystycznych z województwa śląskiego w Górnośląskim Parku Etnograficznym, prezentujących dawne pieśni, tańce, obrzędy i zwyczaje. www.skansen.chorzow.pl

Najazd Barbarzyńców – festyn wczesnego średniowiecza w Podzamczu. Impreza ukazująca życie codzienne we wczesnosłowiańskim grodzie: prezentacja rzemiosła, obrzędów i obyczajów związanych z początkami powstania państwa polskiego (IX, X w.) pokazy walk, inscenizacje bitew, koncerty zespołów celtycznych. Impreza organizowana na terenie Zamku Ogrodzienickiego w Podzamczu oraz tere-

Jarmark Średniowieczny w Chudowie, fot. M. Pawlica

nach przyległych do sąsiadujących z Zamkiem Góry Birów. www.zamek-ogrodzieniec.pl

Festiwal Teatralny Teatromania w Bytomiu. Międzynarodowy festiwal teatralny gości znakomitych artystów z całego świata. Prezentowane są rozmaite gatunki i trendy teatru współczesnego. Ciekawe lokalizacje wystawiania sztuk tj. Elektrociepłownia, Rynek, herbaciarnia stanowią o wyjątkowości festiwalu. www.teatromaniafestival.pl

Mikołowskie Dni Muzyki.

Festiwal muzyki symfonicznej, kameralnej wokalne i organowej należącej do elitarniej grupy najważniejszych festiwali muzycznych zarówno w skali regionu jaki całego kraju. Wybrane koncerty, z udziałem najwybitniejszych solistów i zespołów z Polski i zagranicy, rejestruje Polskie Radio i Telewizja Polska. Festiwal odbywa się w Mikołowie na przełomie maja i czerwca. www.mdm.mikolow.um.gov.pl

Festiwal Tauron Nowa Muzyka, fot. N. Wójcik, muzikanova.pl

CZERWIEC

Festiwal ŚLĄSKIE SMAKI. Impreza cykliczna, odbywająca się w różnych miastach województwa śląskiego, rywalizacja kucharzy amatorów i profesjonalistów specjalistów śląskiej kuchni o „Złoty durszlak”. Oprócz konkursu i degustacji towarzyszy jej bogaty program artystyczny. www.slaskiesmaki.pl

Święto Trzech Braci w Cieszynie. Impreza kulturalno-rozrywkowa, sportowo-rekreacyjna i handlowa, nawiązująca do historii i tradycji podzielonego granicą Olzą Cieszyna. www.domnarodowy.pl

MAYDAY, fot. M. Rozdeba, muzikanova.pl

Wielki Piknik Pszczyński. Cykliczna impreza plenerowa promująca Ziemię Pszczyńską, której towarzyszą koncerty, kiermasz handlowo-gastronomiczny, wystawy, targi turystyczne. www.pckul.pl

Międzynarodowa Konferencja Tańca Współczesnego i Festiwal Sztuki Tanecznej w Bytomiu. Wydarzenie skupiające najciekawsze zespoły tańca współczesnego z całego świata. Oprócz przeglądu program obejmuje także warsztaty taneczne, dziennikarskie, fotograficzne, oraz unikalne seminaria z zakresu zarządzania instytucjami kultury. www.stt.art.pl

Międzynarodowy Festiwal Sztuki Naiwnej „Nikisz-For” w Katowicach. Festiwal prezentujący dzieła artystów związanych ze sztuką naiwną, mający miejsce w zabytkowej dzielnicy Katowic - Nikiszowcu, znanej z działalności Grupy Janowskiej, której czołowymi przedstawicielami byli niegdyś Teofil Ociepka, Paweł i Leopold Wróblowie, Ewald Gawlik i Erwin Sówka. www.nikiszfor.pl

LIPIEC

Festyn Historyczny: Szwedzi na Zamku w Podzamczu. Impreza cykliczna na zamku „Ogrodzieniec”, której towarzyszą liczne pokazy walk najróżniejszą bronią białą, inscenizacje historyczne, pokazy artyleryjskie, musztry, sceny rodzajowe i konkursy – także z udziałem publiczności. www.zamek-ogrodzieniec.pl

Święto Morza w Międzybrodziu Białskim. Cykliczna impreza plenerowa organizowana na pamiątkę otrzymania pierścienia od generała J. Hallera, na znak zaprzysiężenia Gminy Czernichów z morzem. Miejscowość, która ze względu na swoje walory porównywana jest z miejscowością nadmorską, prezentuje w tym dniu swoją kulturę i oferuje wiele innych atrakcji tj. konkurs wianków, regaty, przejazdy po jeziorze, warsztaty żeglarskie i inne charakterystyczne dla dobrej wakacyjnej imprezy. Wydarzeniu towarzyszą występy gwiazd estrady. www.czernichow.com.pl

Jurajskie Lato Filmowe w Złotym Potoku. Coroczna impreza typu „kino plenerowe”, podczas której w ciągu kilku dni wyświetlanych jest w godzinach nocnych kilkanaście filmów, natomiast

w ciągu dnia odbywają się koncerty muzyczne, występy kabaretowe oraz konkursy dla publiczności. Imprezie towarzyszą spotkania i wywiady z zaproszonymi gwiazdami polskiej sceny filmowej. www.janow.pl

Festiwal Filmowy „Wakacyjne Kadry” w Cieszynie. Prezentacja polskich filmów fabularnych (część premierowa), dokumentalnych, animowanych oraz etud studenckich z kraju i zagranicy. Filmy ocenia publiczność festiwalowa. www.wakacyjnekadry.pl

SIERPIEŃ

Tydzień Kultury Beskidzkiej w Wiśle, Szczyrku, Żywcu, Makowie Podhalańskim i Oświęcimiu. Międzynarodowy festiwal folklorystyczny z udziałem ponad 100 zespołów z całego świata. www.rok.bielsko.pl

OFF Festiwal w Katowicach. Jedna z czołowych i najciekawszych alternatywnych imprez muzycznych w Polsce, kilka scen, ponad 40 zespołów z Polski i zagranicy. www.2010.off-festival.pl

Turniej Rycerski w Podzamczu. Turniej na zamku „Ogrodzieniec”, podczas którego zaproszone bractwa z Polski i zagranicy, walczą o tytuł najlepszej drużyny i nagrodę, jaką jest Miecz Kasztelana Zamku Ogrodzieniec-kięgo. www.zamek-ogrodzieniec.pl

Jarmark Średniowieczny w Chudowie. Jedna z największych imprez rekonstrukcyjnych okresu średniowiecza w Polsce, turnieje rycerskie, prezentacje dawnych rzemiosł, bitwa o zamek chudowski, pokaz sztucznych ogni, koncerty muzyki dawnej, kuchnia średniowieczna. www.zamekchudow.pl

Międzynarodowy Festiwal Muzyki Wokalnej VIVA IL CANTO w Cieszynie. Prezentacje różnych form muzyki wokalne i wokálně-instrumentalne, udział artystów światowego formatu oraz promocja młodych, utalentowanych śpiewaków. www.vivailcanto.pl

Międzynarodowy Studencki Festiwal Folklorystyczny w Katowicach, Sosnowcu, Chorzowie, Ogrodzieńcu i Dąbrowie Górniczej. Prezentacja studenckich i młodzieżowych zespołów folklorystycznych z różnych stron świata, barwne korowody, prezentacja muzyki, pieśni i tańca. www.festiwal.us.edu.pl

Festiwal Tauron Nowa Muzyka w Katowicach. Prezentacja i występy najambitniejszych i najzdolniejszych twórców z pogranicza awangardy, elektroniki, jazzu i muzyki tanecznej. www.festiwalnowamuzyka.pl

WRZESIEŃ

Gwarki Tarnogórskie w Tarnowskich Górach. Impreza plenerowa, nawiązujące do starych tradycji górniczych Ziemi Tarnogórskiej, obejmująca imprezy kulturalno-rozrywkowe, sportowe, kiermasz handlowo-gastronomiczny. www.tarnogorskiegwarki.pl

Dni Europejskiej Kultury Ludowej w Częstochowie. Koncerty zespołów folklorystycznych z kraju i zagranicy, konkurs sztuki ludowej, targi i wystawy sztuki ludowej; pokazy powstawania dzieła ludowego ze szczególnym uwzględnieniem zawodów zanikających. www.gaudemater.pl

PAŹDZIERNIK

Międzynarodowy Festiwal Bluesowy RAWA BLUES w Katowicach. Największy w Polsce festiwal bluesowy in-door na świeżym powietrzu, na którym występują gwiazdy światowego formatu. www.rawablues.com

Półmaraton Katowice. Impreza mająca na celu popularyzację biegów masowych, odbywająca się na terenie Doliny Trzech Stawów w Katowicach. www.polmaratonkatowice.pl

Rybnicka Jesień Kabaretowa „Ryjek” w Rybniku. Jeden z głównych polskich przeglądów kabaretowych. O wyjątkowości festiwalu świadczy fakt, iż każdy skecz jest przygotowywany specjalnie na rybnicki festiwal. www.ryjek.eu

Festiwal i Konkurs Gitarowy „Śląska Jesień Gitarowa” w Tychach. Impreza cykliczna odbywająca się co dwa lata w czterech nurtach: koncerty gitarowe w towarzystwie orkiestry i recitale światowej sławy gitarzystów; trzyetapowy konkurs dla młodych gitarzystów; kursy mistrzowskie; wystawy oraz sprzedaż gitar i wydawnictw muzycznych. www.slaskajesien.art.pl

LISTOPAD

MAYDAY POLAND w Katowicach. Obok Love Parade i Parady Wolności jeden z największych festiwali muzyki elektronicznej. Halowa impreza cykliczna. Początkowo odbywała się wyłącznie w Niemczech, od 2000 r. odbywa się co roku w katowickim Spodku gromadząc największe gwiazdy muzyki elektronicznej. www.mayday.pl

Górnośląski Festiwal Sztuki Kameralnej ARS CAMERALIS SILESIAE SUPERIORIS w Katowicach. Prezentacja najbardziej fascynujących zjawisk w sztuce. Uznane gwiazdy jak również te nowe, wschodzące, raz w roku zadziwiają publiczność w wielu miastach Województwa Śląskiego. www.cameralis.art.pl

GRUDZIEŃ

Parada Horse Show CSI Katowice. Największa halowa impreza jeździecka w Polsce. Widzowie mogą zobaczyć nie tylko gwiazdy światowego jeździectwa, ale i zawodników, którzy dopiero stawiają pierwsze kroki w tej dyscyplinie sportu. W czasie imprezy odbywają się międzynarodowe zawody CSI dla juniorów oraz młodych jeźdźców. www.csi.katowice.pl

Śląsko Wilijo w Chorzowie.

Impreza prezentuje śląskie zwyczaje i obrzędy związane ze świętami Bożego Narodzenia: kolędnicy, mikołaje, herody; wszystkiemu towarzyszy kiermasz świąteczny i degustacja tradycyjnych potraw wigilijnych obszarów województwa śląskiego. www.skansen.chorzow.pl

Turniej rycerski w Podzamczu, fot. arch. Zamek Sp. z o.o.

SPIS TREŚCI:

REGIONY TURYSTYCZNE	3
Beskidy i Pogórze	3
Górnośląski Okręg Przemysłowy	4
Jura Krakowsko-Częstochowska	4
Region gliwicko-lubliniecki	4
Ziemia pszczyńska	5
Ziemia rybnicka i raciborska	5
ATRAKcje PRZYRODnicZE	6
Parki krajobrazowe	6
Rezerваты przyrody	7
Obszary Chronione Natura 2000	11
Przyroda w mieście	12
INFORMATOR KRAJOZNAWCZY A-Z	14
TURYSTYKA PIELGRZYMKOWA I SANKTUARIA	44
Sanktuaria	44
Krzyże pokutne	48
Jan Paweł II na Śląsku	48
Cerkwie prawosławne	49
Judaica Województwa Śląskiego	49
Tematyczne szlaki religijne.....	51
TURYSTYKA AKTYWNA	52
Wyciągi i trasy zjazdowe	52
Inne	53
Ważniejsze znakowane szlaki piesze	53
Turystyka rowerowa	54
Rekreacja konna	55
Szlaki konne	55
Ośrodki jazdy konnej	55
Golf	57
Ośrodki sportów wodnych	58
Sporty ekstremalne	60
Parki rozrywki	62
TURYSTYKA KULTUROWA	65
Zamki i pałace	65
Szlak Architektury Drewnianej	77
Obszar Warowny „Śląsk”	81
Muzea i ekspozycje	81
TURYSTYKA PRZEMYSŁOWA	90
REKOMENDOWANA BAZA NOCLEGOWA	94
Hotele i pensjonaty	94
Domy wycieczkowe i schroniska	101
Campingi	101
OBSŁUGA TURYSTÓW	103
Usługi przewodnickie	103
Bezpieczeństwo turystów	103
Instytucje związane z turystyką	104
Najważniejsze cykliczne imprezy w regionie	104

Wydawca:**Śląska Organizacja Turystyczna**

ul. Mickiewicza 29, 40-085 Katowice
tel. +48/32/207 20 71; fax +48/32/207 20 72
www.silesia-sot.pl
info@silesia-sot.pl

Realizacja:

Wydawnictwo Compass
www.compass.krakow.pl

Tekst: Edward Wieczorek**Konsultacja:** Agnieszka Sikorska**Opracowanie kartograficzne:**
Mariusz Maryniak**Opracowanie graficzne:**
Agnieszka Tomkowicz**Projekt okładki:**
Daniel Leśniak**Zdjęcia na obwolucie:**
Skansen Górniczy "Królowa Luiza"
fot. UMWS

Arboretum Bramy Morawskiej w Raciborzu
fot. Bolesław Stachow
Zamek w Bobolicach fot. arch. ZGJ,
Adam Czarnota
Koniaków fot.arch. UMWS

Wydawnictwo realizowane w ramach projektu „Śląskie. Pozytywna energia. Promocja turystyczna województwa śląskiego na targach krajowych wraz z publikacją materiałów informacyjnych i promocyjnych” współfinansowanego przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach RPO WSL 2007-2013.

Projekt realizowany jest w partnerstwie przez:

- Śląską Organizację Turystyczną,
- Związek Gmin Jurajskich,
- Związek Gmin i Powiatów Subregionu Zachodniego Województwa Śląskiego,
- Stowarzyszenie Rozwoju i Współpracy Regionalnej „OLZA”,
- Stowarzyszenie „Region Beskidy”.

ISBN: 978-83-62001-36-1

Exemplarz bezpłatny

**PROGRAM
REGIONALNY**
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

Śląskie.
Pozytywna energia

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI FUNDUSZ
ROZWOJU REGIONALNEGO

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską
z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach RPO WSL 2007-2013